

• Зоран Јунгић • ЛЕИ ПИНГЈАНГ, ДАИ ВЕИНА и ШЕН ВЕИ • Бојана Павловић –
ЋИУ ХУАДОНГ и ЛИ ХОНГВЕИ • Драго Тешевић – ЏОЗЕФ РАДЈАРД КИПЛИНГ •
Предраг Бјелошевић – БЕЛА АХМАДУЉИНА • Ристо Василевски – ЈОН
ДЕАКОНЕСКУ • Искра Пенева – ЈУЛИЈАНА МАРИНКОВИЋ • ВИОЛЕТА ТАНЧЕВА
ЗЛАТЕВА • Мартин Пребуђила – КАТАРИНА МИКОЛАШОВА • Нику Чобану –
КРИСТИЈАН ЈОН АЛЕКСАНДРОЈУ • ИШТВАН ТАРИ • Сања Савић Милосављевић
• Ранко Павловић • Власта Младеновић • Дејан Богојевић • Ђорђе Брујић •
Бранислав Зубовић • Каја Панчић Миленковић • Вера Хорват • Бошко
Томашевић • Братислав Р. Милановић • Видак М. Масловарић • Милутин Б.
Ђуричковић • Ненад Кебара • Жељка Аврић • Ренато Ракић • Милица
Миленковић • Родољуб Ђорић • Јелина Ђурковић • Миодраг Хрњез Љумо •
Радомир Ђ. Јокић • Александра Мариловић • Љиљана Павловић Ћирић •
Момчило Голијанин • Љиљана Лукић • Саша Кнежевић • Бошко Ломовић •
Сенка Суботић • Исидора Бањац • Анђела М. Вуковић • Јово Чулић • Сенахид
Незировић • Станка Ћаласан • Лара Петровић • Војин Тривуновић •

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

НОВА СТВАРНОСТ

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЈЕТНОСТ И КУЛТУРУ
УДРУЖЕЊА КЊИЖЕВНИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Бања Лука, септембар/децембар 2024.

◀ **САДРЖАЈ** ▶

Редакција

Предраг Бјелошевић – главни и одговорни уредник,
Берислав Благојевић – замјеник главног и одговорног уредника,
Златко Јурић, Данијел Дрјчиновић, Саша Кнежевић, Јелена
Глишић, Слободан Јовић, Младен Матовић, Милан Ракуљ

Секретар редакције

Јелена Глишић

Лектор и коректор

Наташа Кецман

Савјет часописа

Ранко Рисојевић, Ранко Павловић, Зоран Костић, Јованка
Стојчиновић Николић, Анђелко Анушић, Јелина Ђурковић,
Радослав Милошевић, Горан Врачар, Момчило Копривица,
Миладин Берић, Жељка Аврић и Предраг Бјелошевић

Графичко обликовање и прелом

Драган Прља

Издавач

Удружење књижевника Републике Српске
78 000 Бања Лука, Веселина Маслеше 20
Т: 00387 51 263 414
Е: udruzenjeknjizevnikars@gmail.com
W: www.uk-rs.org
ISSN 2744-127X (Online)
ISSN 2744-1350 (Print)

Штампа

BIROGRAF COMP
Атанасија Пуље 22, Земун, Србија

Упутство за слање прилога

Молимо сараднике да текстове достављају у електронској
форми на адресу: novastvarnost.casopis@gmail.com.
Текстове слати у прилогу (Attach File), писане у Wordu (*.doc),
српском ћириличком тастатуром, у формату А4, уз проред 1.5 и
маргине 2,5 cm, фонтом Times New Roman, величине слова 12 pt.

Часопис излази тромјесечно

Објављени прилози не представљају ставове редакције. У потпуности
се поштује *licentia poetica*, као неприкосновена слобода пјесничког
изражавања.

Онлајн и штампано издање часописа „Нова стварност” суфинасирало је
Министарство просвјете и културе Републике Српске.

Ликовна дјела у часопису и на насловној страни радови су
академског сликара Рената Ракића.

Преводи ————— 5

Зоран Јунгић.....ЛЕИ ПИНГАНГ, ДАИ ВЕИНА и ШЕН ВЕИ, поезија

Бојана Павловић.....ЋИУ ХУАДОНГ и ЛИ ХОНГВЕИ, поезија

Драго Тешевих.....ЏОЗЕФ РАДЈАРД КИПЛИНГ, поезија

Предраг Бјелошевић.....БЕЛА АХМАДУЉИНА, поезија

Ристо Василевски.....ЈОН ДЕАКОНЕСКУ, поезија

Мартин Пребуђила.....КАТАРИНА МИКОЛАШОВА, проза

Искра Пенева.....ЈУЛИЈАНА МАРИНКОВИЋ, поезија

Виолета Танчева-Златева.....ПОЉСКИ ДИЈАЛОЗИ, поезија

Нику Чобану.....КРИСТИЈАН ЈОН АЛЕКСАНДРОЈУ, поезија

Више преводаца.....ИШТВАН ТАРИ, поезија

Поезија/проза ————— 53

САЊА САВИЋ МИЛОСАВЉЕВИЋ, проза

ВЛАСТА МЛАДЕНОВИЋ, поезија

ДЕЈАН БОГОЈЕВИЋ, поезија

ЂОРЂЕ БРУЈИЋ, поезија

ЉИЉАНА ЛУКИЋ, проза

БРАНИСЛАВ ЗУБОВИЋ, поезија

ВЕРА ХОРВАТ, поезија

ЈЕЛИНА ЂУРКОВИЋ, поезија

КАЈА ПАНЧИЋ МИЛЕНКОВИЋ, проза

АЛЕКСАНДРА МАРИЛОВИЋ, поезија

ЉИЉАНА ПАВЛОВИЋ ЋИРИЋ, поезија

САША КНЕЖЕВИЋ, проза

РОДОЉУБ ЋОРИЋ, поезија

МИОДРАГ ХРЊЕЗ ЉУМО, поезија

РАДОМИР Ђ. ЈОКИЋ, поезија

МОМЧИЛО ГОЛИЈАНИН, проза

Интервју ————— 99

Каја Панчић Миленковић.....РАНКО ПАВЛОВИЋ – ПОЕЗИЈА
СЕ ДОГАЂА, А ПРОЗА ПИШЕ

Сјећање ————— 107

Бошко Ломовић.....ВЕРИН ЦВРКУТ СКЕНДЕРОВЕ ШЕВЕ

Есејистика ————— 111

Бошко Томашевић.....О КОНСТИТУЦИЈИ КЊИЖЕВНОГ
ПРОСТОРА КАО МЕСТА СМЕШТЕНОГ
У ПОЉУ ТРАНСФОРМАЦИЈЕ
ЈЕЗИЧКИХ КОНФИГУРАЦИЈА У
КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ

Анђела М. Вуковић.....ДНЕВНИК ЈЕДНОГ УМИРАЊА
У СВЈЕТЛУ ФЕМИНИСТИЧКЕ КРИТИКЕ

Ликовна умјетност ————— 129

Умјетник у фокусу.....РЕНАТО РАКИЋ

Сенка Суботић.....ХАОТИЧНО СТАЊЕ СВИЈЕСТИ

Исидора Бањац.....ИСКРА – ВАРНИЧЕЊЕ ИЗМЕЂУ
ЕМОЦИЈА И РАЗУМА

Критика ————— 135

Жељка Аврић.....ЈЕР ЉУБАВ МОЈА БЕШЕ ЧИСТА
(Влада Младеновић: Јаснина пољана, Пресинг, Младеновац, 2024)

Видак М. Масловарић.....СВЕМОЋ РЕЧИ У ПОЕЗИЈИ
ПРЕДРАГА БЈЕЛОШЕВИЋА – ЗАПИСАНО УЗ ЧИТАЊЕ
КЊИГЕ ИЗАБРАНИХ ПЕСАМА ДРУГИ НАЧИН
(„Мали Немо“, Панчево, 2024)

Ненад Кебара.....ТРАДИЦИЈА АВАНГАРДЕ
(Аца Видић: Јахао сам према дворедима, изабране песме,
Београд: Златно руно, 2021)

Братислав Р. Милановић.....ГАЛЕБ НАД ПУСТОМ
ХЕРЦЕГОВИНОМ
(Радмило Радовановић: Сунце Итаке, Арт-принт Бања Лука и
Клуб умјетничких душа Мркоњић Град, 2025)

Милутин Б. Ђуричковић.....КРАТКЕ ПРИЧЕ СА СЛИКАМА
ЈЕЛЕНЕ ГЛИШИЋ

Милица Миленковић.....ПУТНИЦИМА МАЛИМ
НАЈДУЖЕГ ДРУМА
(Драгица Ђекић: Два чуперка, Српска књижевна задруга, Београд, 2024)

Станка Ћаласан.....ОД ИЗВИРА ДО УВИРА, И ДАЉЕ
(Милијан Деспотовић: Камен који хода, Багдала, Крушевац, 2024)

Сенахид Незировић.....СКУЋАВАЊЕ – РЕЧИМА
(Марко Миловановић Марун: Скућиште, pjesме, УКРС, Бања Лука, 2024)

Саша Кнежевић.....ФУНКЦИЈА ИЛИ СТАЊЕ ДУХА
ЈЕДНОГ НАРОДА?!
(Горан Врачар: В. Д., Источно Сарајево: Матична библиотека, 2024)

Лара Петровић.....ОБАСЈАНОСТ ПИСАНЕ РЕЧИ
(о књижевном стваралаштву Милене Дрпе)

Јово Чулић.....ПЕРА ПУЖ БРЖИ ОД СВИХ
(Игор Мијатовић: Пера пуж, УГ Креативни центар „Само тако“, Бања Лука, 2022)

Афоризми ————— 173

Војин Тривуновић... НЕСТВАРНИ АФОРИЗМИ У СТВАРНОСТИ

Актуелности ————— 177

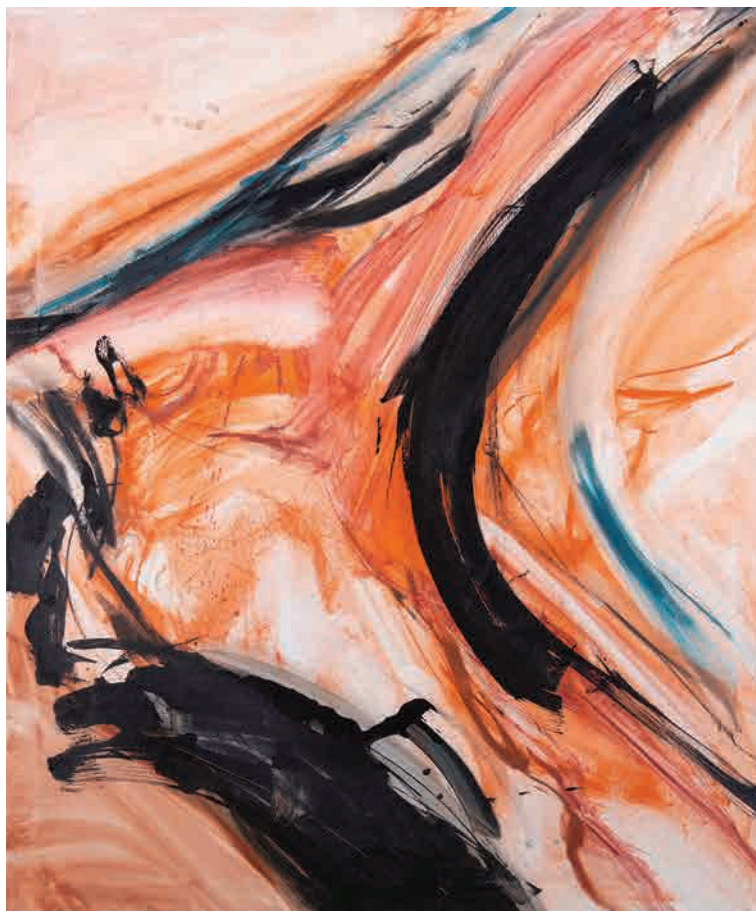
9. МЕЂУНАРОДНИ КЊИЖЕВНИ СУСРЕТИ – БАЊА ЛУКА 2024.

In memoriam ————— 185

Војин Тривуновић.....СЈЕЋАЊЕ НА МИЛОША БОЈИНОВИЋА,
ЧУВАРА РИЈЕЧИ ОД ЗАБОРАВА

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Преводи

Зоран Јунгић	ЛЕИ ПИНГЈАНГ, ДАИ ВЕИНА и ШЕН ВЕИ, поезија
Бојана Павловић	ЋИУ ХУАДОНГ и ЛИ ХОНГВЕИ, поезија
Драго Тешевић	ЏОЗЕФ РАДЈАРД КИПЛИНГ, поезија
Предраг Бјелошевић	БЕЛА АХМАДУЉИНА, поезија
Ристо Василевски	ЈОН ДЕАКОНЕСКУ, поезија
Мартин Пребуђила	КАТАРИНА МИКОЛАШОВА, проза
Искра Пенева	ЈУЛИЈАНА МАРИНКОВИЋ, поезија
Виолета Танчева-Златева	ПОЉСКИ ДИЈАЛОЗИ, поезија
Нику Чобану	КРИСТИЈАН ЈОН АЛЕКСАНДРОЈУ, поезија
Више преводаца	ИШТВАН ТАРИ, поезија

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ПЈЕСМЕ

ЛЕИ
ПИНГЈАНГС енглеског језика превео:
ЗОРАН ЈУНГИЋ

(добитник Међународне књижевне награде „Отворена књига“ Удружења књижевника Републике Српске за 2024. годину)

ЛЕИ ПИНГЈАНГ (Lei Pingyang) је пјесник и есејиста. Родио се у покрајини Јунан, 1966. године. Замјеник је предсједника Удружења књижевника Јунана и професор на Јунанском универзитету. Од 1980. године објављује више од 20 књижевних радова, као што су, на примјер, *Забелешке из Јунана*, *Планина Џинуо*, *Поздрав води која тече*, *Песме тла*, итд. Добитник је великог броја књижевних награда, као што су *Књижевна награда Лу Ксун*, *Награда кинеских медија за поезију*; проглашен је такође пјесником године уз награду *Народна књижевност*, пјесником године уз *Награду периодичних часописа*, итд. Он је један од најпопуларнијих кинеских пјесника на међународним фестивалима поезије. Његова дјела су преведена на енглески, француски, шпански, корејски, јапански, руски и др.

ВОЉЕНИ

Само волим Јунан, где сада живим,
али неке друге крајеве не;
само волим град Ђаотонг у Јунану,
али неке друге градове не;
само волим предео Тученг у Ђаотонгу,
али неке друге пределе не.
Моја љубав је ограничена и тврдоглава,
као кап меда на врху игле.
Ако једног дана више не смогнем да се крећем,
онда ћу волети само моје најмилије – овај развој
постепеног грча
истрошио ми је и младост и самилост.

МАЈКА

Био сам сведок Мајчиног старења. Пре него што сам се
уопште родио,

она је користила бакино тело
кад је носила воду, орала и цепала дрва, потврђујући само
древне ковитлаце прашине. Она се увек прилагођавала Оцу
који би заузврат позајмио дедино оронуло тело,
оптерећено животом, видевши увек
скривени очај како се јавља из сенки
које иду у његовом правцу. Кад сам одрастао
и схватио колико је материца малена,
груди пуне, срце тужно,
још више посумњах у своје постојање,
уверивши се кад тужно тело
радошћу употпуни жалост која се понављала,
можда неко присуство божанства, тајне,
доделивши мајци понеко пролеће вишка.
Ова смеса крви и меса – не знам
да ли је сама измилела из мајчиног тела,
или је Мајка, на неки други начин,
изнела свој пепео на светлост дана.

Тих година, Мајко, на леђима си ме носила у поља.
Сваки пут кад би се сагнула, твоја кичма би срце моје притиснула,
изазивајући толики бол да су ми сузе из очију
текле тек тридесет година касније.
Мајко, у трећој, нисам знао да си остала
без капи млека вишка;
у седмој, нисам знао да више
зноја ниси имала;
у осамнаестој, Мајко, кад си ме испратила на станицу,
нисам знао разлог твојих суза
јер суза више ниси ни имала.
Још једном се мени посвећујеш,
Дарујући ми своју материцу, своје груди,
мењајући своју душу да би се прилагодила мојој.

Мајко, колико синоћ сам те видео
како седиш испред старог телевизора,
с главом нагнутом, уснула,
и личила си на мог десетомесечног сина.
Молио сам се да се то све понови унедоглед, да би могао
испунити цео живот љубављу и болом
и тебе одгајати док не заћеш у зрело доба.

НА МЕСЕЦУ

Месече, у овом животу желим да те макар једном сретнем.
Од тебе зависи где да се то деси: усред неба, на површини мора, у дивљини,
Или на планини иза храма.
Наравно, може бити и у теби,
или на мом крову.
Докле год могу да примим твој позив, идеалиста у мени
жели да чује твоје празне кораке, жели да те види
како застајеш на гозби, а оно што је најважније,
хтео бих бити ученик твој, османтусово дрво носити, испред тебе
прашину помраченог неба мести.

ТРИ ДУШЕ

Први ће бити сахрањен у дебелом слоју црвене земље,
Близу земљиног срца, и у тишини се одмарати.
Други ће остати код куће,
И живеће са својом децом и унуцима,
А док седи пред светиљштем изнад стола, примаће
Дарове и заслужно поштовање; трећег,
пуног бесмртне носталгије, свештеници ће водити
са кокошкама и козама, уз вино и рижу;
Он ће се вратити у далеки завичај на северу
Где су му преци некада живели.

ПЈЕСМЕ | ДАИ
ВЕИНА

ДАИ ВЕИНА, пјесникиња и научница, рођена је 1985. у Нантонгу, провинција Јиангсу. Послије дипломирања на Универзитету у Оксфорду, Даи је запослена као истраживач сарадник Института за страну књижевност Кинеске академије друштвених наука. Објавила је збирке пјесама укључујући *Гимнастику душе*, *Све ствари као љубавници*, *Мој падобран је покварен* итд., драме попут *Агресије* и *Цементне руже*. Такође је превела *Баршунасти затвор* на кинески и уређивала часопис за превођење поезије „Light Years“ (Лаке године). Освојила је Пацифичку међународну награду за поезију 2017. и Кембрицову Чу Жимо Јинлиује награду за поезију за младе 2020. године.

РУКА

Скоро да сам био поражен надом –
надом никад оствареном,
дланом који ме никад дотакао није.

Оброк за оброком, израстао сам све до овог трена,
Ишчекујући га као зрно семена које само што не прсне.
Рука, као пролећни поветарац, тек треба да пристигне.

На његовом огромном длану
шири се цела шума линија.
Он изгледа као земља, неко ко је од значаја.
Његова рука ће ме миловати –
као да сам беба,
прва нежна клица у пролеће.
Брзи компромис и опроштај: скоро
као најприроднији вид љубави.

Док сам на ивици очаја, џиновска рука
сеже из бујног подземног корола,
из бесконачности,
из бескрајних миловања
– она досеже до мене,
додирујући моје дрхтаве власи,
и, на моје изненађење,
прекрива ми
уста!

КЉУЧНО ПИТАЊЕ

Најсложеније питање на овом свету
не рађа се између црнила и белила
већ произлази из белила и белила:
трагедија коју заједено створише доброта и доброта.

ПАРАДОКС

Надам се да ћу најзад наићи на љубав –
нежног разбојника, поштеног неваљалца, стрпљивог преваранта.

Њено срце је јавно гробље,
постеља месечине, чије је лице пилула шећером обложена.
Она представља тиха острва на телу мом, подигнуту белу заставу,
све оне стихове у које се заљубих некад пре.

Несумњива љубав је исто што и несумњива истина
и – све лукаве варијанте те исте истине.

МНОГО СЕ РИБА СКРИВА И ПЛИВА У ЗАБАЧЕНИМ ЗАЛИВИМА ЊЕНОГ ТЕЛА

Ако се седамдесет посто женског тела састоји од воде,
Онда мора да се много рибе скрива и плива у далеким заливима унутар ње.
Јато риба светли у мраку, и креће се од сржи до усана,
истичући црвене пераје у забаченом језеру
пре него што ће се брзо вратити у скровиште на кичми.
То ти је нешто као неостварени пољубац. Зар не?
Или осећате сад невероватну опасност, непознату ал' ипак лепу.

Дрхтаји наилазе пре среће. Рибе почињу нападати –
читаво мало лудило.
Мој изненадни страх, чежња. Моји јецаји трбухозборца.
Моја несмотреност, необузданост. Моја мржња упућена противницима.
Све се то топи у uzavрелом срцу-језеру и тихо се хлади.
Рибље кости, сада изливени челик, куцају на капији ливнице.
Уз последњу кап зноја исклизнуше оне из тела мога.

Кад се пробудим једног кишног дана, пре моје драгане, ја тад ударам по поломљеним диркама клавира,
без размишљања, не успевајући да схватим како је живот доспео до овог тренутка,
кад сам изненађен што ми тело из дана у дан измиче контроли,
што је можда и знак свих мојих ишчекивања –
нејасних рибљих порука.
Ко примећује сузе које девојка поред мене брзо брише?
У свакој капи се налази једна мала риба која испарава.

Ове рибе, које пливају около заједно са пеном, и даље ми вечни немир задају.
Оне не показују неки посебан напор, али ту су увек присутне,
односећи са собом делове моје судбине.

ПЈЕСМЕ | ШЕН
ВЕИ

ШЕН ВЕИ, пјесник и есејиста, рођен је у провинцији Жејианг 1965. године. Сада је професор на Универзитету комуникација у Жејиангу, потпредсједник Удружења писаца ове провинције и члан Поетског одбора Удружења кинеских књижевника. Објавио је више од 20 збирки поезије, укључујући *Сабране пјесме Шен Веија*, *Преброј пијесак*, *Лексикон Синђианга*, *Муза у подне*, *Моја студија и пустиња*, *Поезија јужно од ријеке Јангце*, *О поезији и Пут свиле: Хођајуће биљке*. Освојио је књижевну награду Лу Шун, Награду за медије за пјесника године кинеске књижевности, Октобарску књижевну награду, награду за поезију Чу Јуан, Награду за висококвалитетни пројекат националне сценске умјетности за сценаристе итд. Многа његова дјела преведена су на више од десет језика, међу којима су енглески, француски, шпански, руски, јапански и корејски.

ЖЕНА НА БАЛКОНУ

На спарушеном балкону она је садила неколико пустињских биљки у саксије.
Њена лепота као да омамљује, попут опијума мака,
Али, без рогова на глави, она није ниједном пролазнику наудити могла.
У трену се заљубих у њу,
Заједно са њеним испијеним лицем, уз човека и дете који су можда иза ње,
Супротно расипнику или пијаници који никад нису тако искрено и трајно

волели

Ову жену без облика и имена, на балкону принудно сада.
Зато што је нестварна, она припада свакоме ко је види.
Она сад дели делове саме себе: поглед очију, начин како намешта косу,
Погнут покрет подизања свилене чарапе, њен брзи нестанак у ваздуху,
Све то нестварно, невезано за овај сад осећај или место.
Докле год јој могу напипати бол у срцу
Ја ћу грмети свом снагом у правцу њеном.
Међутим, њена усамљеност је неосвојива тврђава,
А у њеном телу херметички су заробљени разноразни видови нежности.
Њен дах је близак далеким пределима, хоризонту, изласку и заласку сунца.
Да ли је она стварно само трептај који пролеће мојим ћудљивим мислима?
Али јасно видим њу сад, ту жену на балкону,
Оне чудне, дивље пустињске биљке,
И њено сексепилно биће, попут биљке-паука која допире све до пода.
Њене дојке, као два млада јелена што поскакују по стрмим литицама.
Њена нестварна природа можда и нема неког посебног значаја.
Њено понижење садржи у себи дрвене лествице које досежу до самог неба.
Она, у својој тихој смирености, не изустивши чак ни цвркулт врапца,
Живи у топлој гнезду, бринући о јајима која је излегла.
Или само држи дах и зауставља срце своје, спремна раширити крила и
полетети.

У ШУМИ

Лишће опало и разбацано по земљи,
Цвркут птица застао у крошњама дрвећа.

Један коњ стоји у хладу, четири копита у тишину утонула,
А упркос свему томе ватра и даље галопира кроз вене његове.

Оштрица ветра је све оштрија, и брутално сече,
А дрхтај само једног дрвета убрзо целу шуму узнемирава.

Светлосни снопови се кришом померају, гасе златножуту боју земље,
Праћени још једним раствореним плаветнилом неба.

Земља сасвим утихну, снег ће ускоро пасти. У овом тренутку
Нема те меланхолије која би се могла помешати са обуздавањем целог света.

ЈЕДНО ПОПОДНЕ ПРОВЕДЕНО СА МРАВОМ НА ОБАЛИ РЕКЕ КАИДОУ

На обали реке Каидоу, провео сам поподне са једним мравом,
а тај сићушни мрав је имао савршено заобљен стомак,
И ужурбано је носио намирнице дому своме.
Имао је здрава леђа и живахне, витке ноге,
И није се разликовао од мрава са неког другог места.

Али, ко би ту обратио пажњу на муке једног мрава.
Кад је жив, он не доприноси срећи ниједног човека,
Кад је мртав, онда нема ни најједноставније сахране
Који би се можда могла умешати у развој космоса.

Сагох се и измених речи са тим мравом,
И пажљиво саслушах како он схвата свет око себе.
Овако сам провео поподне са једним мравом на обали реке Каидоу,
Док је сунце једно мерно бацало светлост на свако живо биће.

СЕЛО У ДОЛИНИ ТИУ

Село у долини. Гробље на падини планине.
Село је из године у годину све мање и мање, гробље је из дана у дан све веће.
Село је у низини, и у дубокој хладовини.
Гробље је горе високо, под сунцем које жари.
Сељани у баштама беру грозђе, у послу су,
А кад подигну главу они плодове од мртвих уберу,
Од оних који одозго посматрају сами себе, онај пар очију.

ПОВРАТАК

Док корачам по залеђеном снегу
 Ја држим ћеркину ручицу,
 Од вртића, на повратку кући.
 Лице јој је скроз промрзло и црвено испод шеширчића,
 Док наша обућа шкрипи ли шкрипи.
 Моја унутрашња повученост, та свежа
 Складност, као у неком разговору.
 Неко се судари са нама, идући негде далеко.
 Моја ћерка ме повуче, и наједном ми рече:
 „Деда моје школске другарице Маомао је умро...“
 „Да ли је био болестан?“
 „Не, био је веома стар.
 Њена бака је веома, веома стара, и она ће ускоро умрети.
 Маомао је храни, али она једноставно одбија да једе.“
 Стежем ћеркину ручицу
 Као да се бојим да ћу је изгубити.
 Небо је све тамније и тамније
 На улицама се још више људи судара са нама,
 Клижући се по залеђеном снегу,
 Као да траже спас уз помоћ неких невидљивих крила.
 Моја ћерка одједном застаје, и одлучно каже:
 „Тата, нећу да одрастем!“
 „Зашто не?“
 „Ако одрастем, ти ћеш онда остарити,
 и онда...“
 Стежем њену ручицу
 И видим да је и она моју чврсто стиснула
 Јер је њена главица дубоким мислима била заокупљена.
 Длан јој знојан сада, као комад топлог жада.
 Милујем јој лице, вучем је,
 Водим је, и жустро напред грабим.

ПАД

Уморан од света, човек један је на крову деветоспратнице сада,
Одлучивши да се баци са ње --
Девети спрат: старац један, пати од зубобоље, и лебди између живота и

смрти.

Осми спрат: Огресли у диму, људи седе и играју маџианг у блудном мраку.

Седми спрат: један пар непрекидно води љубав слушајући рокенрол.

Шести спрат: један ћелави човек, који се брзо обогатио, грди младу служавку
тек са села пристиглу.

Пети спрат: жена наноси црвени кармин, и наједном се тајанствено осмехује.

Четврти спрат: из кухиње допиру мириси јела, добро вино је спремно, гости
само што нису дошли.

Трећи спрат: гладна маца упорно мјауче док је њен власник вани негде.

Други спрат: успаванка, и једномесечна беба снева.

Први спрат: песник седи у својој радној соби, замишљен, о „животу”
он размишља...

Човек један, уморан од света, у трену на земљу пада.

Нико га не види, нити се свет због тога мења.

На блатњавој површини, баш као изненадни процват новог цвета,

Облак прашине се уздиже, и јато голубова полеће, храну тражећи.

ПЈЕСМЕ | ЋИУ ХУАДОНГ

С кинеског језика превела:
БОЈАНА ПАВЛОВИЋ

ЋИУ ХУАДОНГ, рођен у Чињиангу 1969. године, поријеклом је из Шишја, провинције Хенан. Са докторатом из књижевности, истраживач је и тренутно потпредседник и члан Секретаријата Удружења кинеских књижевника. Написао је десетак романа, међу којима су *Обећање ноћу*, *Дневна дисфорија*, *Исповијести у подне*, *Цвијеће и свитање*, *Професорска свијећа*, *Монокуларни телескоп*, *Човјек који јаше летећу рибу*, *Град Јанаидар*, *Заробљеници времена* и *Вјечни живот*, као и више од 200 кратких и средње дугих прича. Укупно је објавио више од 100 збирки романа, кратких прича, филмских и архитектонских студија, књижевних критика, есеја, путописа, поезије и других дјела, што је укупно више од десет милиона ријечи. Многа од његових дјела преведена су на јапански, корејски, руски, енглески, њемачки, италијански, француски и вијетнамски.

РАЗЛИКЕ

Погледај:
Вјетар, шума, и – облак
Кажем: облак
Приближавамо се једно другом,
и све смо удаљенији
Ти кажеш: облак
Нема више тебе, нема више нас
Има само вјетар, има само шума
Облак

СЈЕНА

Отишао сам
Оставио те саму у мрклом мраку

Вратио сам се
Угледах те у мраку

А онда си ти отишла
Оставила си ме усред мрког мрака

Ниси се више вратила
Од мог тијела остала је само сјена

ПЛЕТЕЊЕ ОКЕАНА ПЛАВЕ ПЛАНЕТЕ

Твоји су прсти исплели раздрагане ријеке, од плавог, залеђеног океана
Од вреле страсти исплели су неизбрисиву чежњу.

Плаву си звјездану лопту преплела у прав пут без препрека.

Зовем твоје име, као пахуља која чезне да се припоји снијегу,
Све се стрмоглављује у мој загрљај.

А ти плетеш плаве ноте,
Ти, моја везиљо из снова, долазиш с очима дјетињства.

Видим те, у мом загрљају
Обмотаваш топлу маглу око мог врата.

То си ти, сирена плавих искушења,
Држиш морнара својом пјесмом и водиш га у снове.

Кренувши изнова,
Узимајући га за руку, дајући му да осјети радост сусрета.

Са надом у сусрет, тако опипљивом,
Ти си та која плете плави пут!

Твоје бескрајно стрпљење
Спаја вријеме, откривајући дјевојачке снове.
Ушивајући пажљиво сваку нову ријеч, стварајући тако: нову плаву планету.

ЦВИЈЕТ РУЖЕ

Одсјекли смо цвијет руже.

Међу нама, између тебе и мене,
ружа је знак љубави.
Но, ружа може да претвори у леш,
а њене шарене латице да непримјетно поцрне.

И тако, одсијечемо тај цвијет руже,
Тај пурпурно-црни цвијет, боје леша,
похранимо га у пластичну кесу; чувамо га.
А он и даље посједује моћ над нама, буљећи право у нас

Чујем глас који одзвања:
ако цвијеће трули,
како обећања могу да потрају?
Снажан је подсјетник,
тај леш,
упозорава да и обећања умиру.
Цвијет руже, као пурпурно-црна песница,
чврсто држи,
тајну бол и отпорност,
или гомилу каменчића,
спремне да изгоре у пламену сваког тренутка.
А цвијет, тај шокантни леш,
очевидец је емоција које вену, емоција које се изнова рађају.
Одсјечених цвјетова ружа, попут одрубљених глава.

ПЈЕСМЕ | ЛИ
ХОНГВЕИ

ЛИ ХОНГВЕИ, пјесник и романописац, рођен је 1978. у Јиангјоуу, провинција Сечуан. Аутор је збирке пјесама *10 врста маште у савременом животу*, романа *Паралелно помрачење*, *Краљ и лирику* и *Кратка историја у сивој одјећи*, збирки кратких прича *Окупљање у лажном времену*, *Мрачно искуство*, *Хугов лавиринт* и збирке дијалога *Људи који у ноћи размјењују тајне*. Добитник је Награде за роман Ву Ченг'ен, Октобарске награде за књижевност, Награде за младе писце Кине, Награде за поезију Чу Жимо, Недјеље најљепше кинеске књижаре и најпопуларније књиге 2017. Његови радови једном су били међу десет првих годишњих романа Азијске седмице,

а изабран је на годишњу листу часописа Harvest, часописа Yangtze River Review, Phoenix Reading-a и других институција.

ДИСКУСИЈА О УМИРАЊУ ПОНЕДЈЕЉКОМ

Понедјељком не би требало бити смртних случајева, чак и ако их има
 Не можемо тада о томе водити дискусију уз вечеру
 Понедјељком би требало да сви сједимо заједно, окупљени
 Да окусимо сва разна јела и пића овог свијета
 Присјећајући се како је мајстор свих тих специјалитета сјекиром исјекао козе и овце у комаде меса.
 Будимо захвални на тој трпези, па онда изаберимо једну мајку
 да опере све суђе у комшилуку преко пута.
 И сам лично, и својеручно, прошао то искуство смрти
 Тек кад је било све готово, телефонска веза је могла бити успостављена
 И онда можеш директно разговарати са смрћу, а можеш ју звати и именом
 Све почиње са узимањем витамина, то је права припрема за крај
 Али, кад она почне да ти се обраћа, збуњујући те сталним преласцима са нашег језика на страни
 Праћена плачем и узнемирујућа
 Тада је најважније тачно и прецизно знати колико је опасност удаљена.
 Када је између двадесет па негдје тамо до једног метра удаљена
 Треба добро почети детаљно планирати реакцију
 Припремити конопац, и добро га притегнути
 Да остави траг на кожи
 Пажљиво обмотан око врата вољеног самртника, као на сувој угинулој ларви.
 Разговор прераста у расправу, расправа у дубоке уздахе туге
 Осјети се неко олакшање, додуше, само привидно, али опет, као згурано негдје у углу
 И вријеме је да се пусти ТВ, послужење је спремно
 Телефони утишани, и смрт као да је један од гостију на трпези
 А ти, одбачен од својих, претвараш се у хладни метал
 И сви очекују да спаваш најмање до уторка
 Или да барем преспаваш ову недјељу.

УНИВЕРЗУМ РИЈЕЧИ

Изумити једну ријеч, учинити тиме катастрофу старом, и прошлом
Изумити још једну ријеч, и сахранити тиме стари свијет
Једна ријеч рађа нову, од једне ријечи настају нове
Зрије као грозђе, виси на универзуму ријечи, као грозд на снопу винове лозе
Људска патња, у очима се види све, смјењују се те очи пуне боли, једне за другом
Смјењују се као разни мириси сушеног мяса ношени вјетром, стварајући читав крваво црвени рјечник.

НЕКА ПИЋЕ СЛУЖИ КАО ДОКАЗ

- посвећено једној дугој ноћи, пјеснику Лију Баију и пријатељима освјеженим доласком свитања

Живјели! Прешли смо планине и ријеке ради овог сусрета
Живјели! Са пријатељима вријеме као да лети
Живјели! У овом трену срце ми је препуно
Нико није рођен сам, живимо у једној великој заједници
То је судар мноштва разлика, а један је пут којим се иде.
Као млински камен ножеви мељу снијег и лед
Упознајем себе, док сви препознајемо једни друге
Све је осјетљиво и ломљиво, као љубавници који лако старе
Несталност и промјене, непредвидљиви су и губици, и добици
Пази! Сваки корак напријед је корак напретка
Охрабрење нам је свима потребно, важно је постићи нешто у животу
Али, ајде, пустимо све радије забраву, не дајмо да нас понесу носталгија и успомене
Окружујући дугачки сто, заузимамо своја мјеста између неба и земље.
Кад чујемо рику жестоког тигра, цијенимо наше животе.
Наша срца окрећу се ка звијездама, наша тијела стопљена са околином.
Нека дивљи коњи газе дан и ноћ по гвозденом наковњу; наше је само да наздравимо.
Нека хладна тишина примордијалне тачке експлодира у песми; наше је само да наздравимо.
Вино мудраца и вино лудих само су једно те исто.
И младо и старо из пију исто вино
И младо и старо вину из истих чаша пије се
Здравица, као ватра се подиже из воде, док у њој гори читав свијет
Наздравимо, кушајмо сва пића овог свијета, испијмо све чаше на овом свијету
Пијмо пуног срца!
Пиће је то које нам прича приче богова, и враћа нас у стање вјечне пијаности.

ЛЕД У РУКАМА

Устајеш, руку широко испружених
Грлећи громаду леда, ледену и огромну
Лед попуњава твој загрљај и твоје тијело
На кољенима, подигнуте главе
Они топе лед својим врелим уздахом
Они лижу твој лед
Али остаје испод вода, и капље, још леденија.

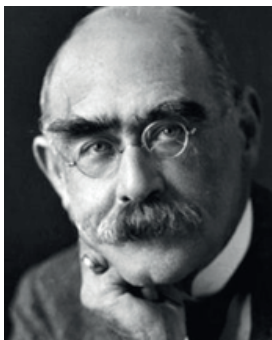
ЕЛЕГИЈА О ПЈЕСНИКОВОМ СМАКНУЋУ

Измрцвари пјесника, измрцвари га усред тешке кише
Пјесника који још увијек глође тај буђав црни хљеб
Копа, а на рукама му се још увијек осјети мирис пшенице – баш како треба!
Док држи стари измрљани ашов
копајући дубоко кроз ваздух, копајући мноштво црва,
влагу и звукове хладног подсмјеха, довољне да га сравне са земљом.
Да умре тако као зеленоглава мува, тијела испруженог на тлу.

Извучите целата, извучите крвника по први пут
Након што је примио плату, размишљао је о целату који је дошао да га загризе
Покрио је три скакавца и беспомоћно их посматрао
Дрхтећи и стапао се у црвену стоногу, дуги пиштољ постаде претежак
Оружје и меци, сваки има своју душу
На лобањи је опипао равну бразду
Испустио уздах а пола метка му испадне из ноздрва

А ти, док још ниси уронио руке у ту топлину,
одвучи се до те гомиле људи, навуци ту стару змијску кожу.
Пази, отпашће, и претворити се у нову одјећу
Мртвачки сандук ће ти се приближити,
А грожђе у сандуку
Слободно убери, извучи и те нестварне боје, добро их погледај
И гумицом обриши све доказе кривице
Дај ју новим отпадницима, непробављивим хрскавим крушкама.

ПЈЕСМЕ

ЏОЗЕФ
РАДЈАРД КИПЛИНГС енглеског језика превео:
ДРАГО ТЕШЕВИЋ

ЏОЗЕФ РАДЈАРД КИПЛИНГ (Бомбај, 30. децембар 1865 — Лондон, 18. јануар 1936), био је енглески књижевник, новинар, писац кратких прича, пјесник и романописац. Иако је своје најраније дјетињство провео у Индији, на школовање одлази у Енглеску. По завршетку школовања пут га је однио назад у Индију, гдје је радио као новинар.

Водио је узбудљив живот испуњен путовањима и напетим ситуацијама. Једно вријеме је чак као ратни дописник и учествовао у рату против Бура. Године 1894. по први пут објављује своје најпопуларије дјело *Књига о џунгли*, које је наредне године добило и свој наставак као *Друга књига о џунгли*.

Од 1902. живот му је био везан за Енглеску у којој је играо важну улогу у политичком и културном животу свога доба. Године 1907. добија Нобелову награду за књижевност.

Киплинг је био загрижени поборник реда и дисциплине и уносио је то као поуке у многа своја дјела. Сматрао је да закон који Британци доносе у колонизована подручја може служити само добром. Стога, иако му се не може оспорити књижевна величина, замјера му се што је био поборник британског империјализма.

У књизи пјесама *Rewards and Fairies* (1910) објављена је и пјесма *Ако*, која је, у истраживању Би-Би-Си-ја из 1995. године, изгласана за најпопуларнију пјесму Велике Британије. Њено позивање на самоконтролу и стоицизам је оно што је чини несумњиво најпознатијом Киплинговом пјесмом.

АКО

Ако сви око тебе изгубе главу, а ти, једини, умеш
Присебност да сачуваш, иако сваљују кривицу на те,
Ако имаш поверења у се и када сви сумњом те прате,
И да, свему упркос, њих и њихову сумњу разумеш;
Ако можеш да чекаш, а да ти чекање не дозлогрди,
Или, ако те лажу, да се са њима лажју не спориш,
Или, ако те омрзну, да те њихова мржња не срди,
Да се не правиш добрим, тиме што мудро збориш:

Ако можеш да сањаш, а да сан не господари тобом; и ако
Умеш да размишљаш, а да ти мисли не буду сврха;
Ако знаш да одолиш, а да те ни победа ни пораз не скрха
И да се према нитковима тим понашаш подједнако;
Ако си кадар да чујеш истину коју си сасуо у туђе уши,
Кад је подлаци изврћу и од ње спредају сплетке за луде,
Или да гледаш како се твоје животно дело круни и руши,
А да га трошним алатом градиш што ти при руци буде:

Ако знаш да сложиш на хрпу сваку мрву свога иметка
И да то ставиш на коцку, рескираш, све, или даска,
И кад изгубиш, да прегнеш да стичеш све из почетка,
А да за изгубљеним никада не истиснеш ни гласка;
Ако можеш да присилиш срце и живац и жиле
Да те служе још дуго, пошто их време спржи,
Да се усправиш кад из тебе и последње снаге ишчиле,
И све сем твоје Воље, која те соколи тихо: Издржи!

Ако знаш да се дружиш с руљом, а да сачуваш врлине траг,
Или, да с краљевима шеташ – и да задржиш добар глас,
Ако не може да те увреди недруг, а ни пријатељ драг
Ако сви рачунају с тобом, и, да не буде превише, пазе,
Ако си кадар да испуниш и онај неопростиво горки час,
Који у шездесет секунди стане, као трка на кратке стазе,
Онда је васцела Земља твоја и све што борави на њој,
И – много, много више од тога – бићеш Човек, сине мој!

ХАР ДИАЛИНА ЛЈУБАВНА ПЕСМА

Сама, по крововима кућа, спрам севера
Осврнем ли се, небом сѐв муња зрѐм –
Сјај трага твојих стопа, пут севера.
Љубљени, врати ми се, или – ја мрем.

Под мојим ногама мирују базари –
Далеко доле, караван спије, нѐм –
Плен похода твог: робље, камиле, ствари.
Љубљени, врати ми се, или – ја мрем.

Жена мога оца стара је и груба –
Слушкиња сам свима, то је све што смем –
Сузе су ми пиће, јад хлеб мојих зуба.
Љубљени, врати ми се, или – ја мрем

СЕСТИНА О КРАЉЕВСКОЈ СКИТНИЦИ

Просто речено, прошао сам одреда сваком од њих,
Тих срећних стаза, што нас по белом свету воде.
Простим речима да кажем, добре су све и те како
За оног, ко не уме да се у једној постељи скраси,
Те, попут мене, некуд без станка напред граби,
И обилази знаменита места све до њиховог страда.

Зар да маримо где ће нас, и како, снаћи смрт,
Све докле нас здравље служи да посматрамо –
На који су начин различито саделане ствари.
Како се у овом нашем свету муж и жена воле;
Да хватамо прилике како и кад искрсне која,
Па чак и кад нису добре, претварамо се да јесу?

Кеш или зајам – хвала, ниједно не вреди
Мораш се навикавати на њих, или скапај,
Сем ако проводиш живот од данас до сутра,
Не хајућ за пророштва, пушташ мисли на пашу,
Сналазиш се некако и мажњаваш помало од света,
Не бринући шта си све могао да учиниш, а ниси.

Али, Господе, шта је то, што ја учинио нисам?
Нема те ствари у којој се нисам огледао вешто,
У послима свакојаким широм и диљем света –
Јербо, онај ко не ради, кажу, скапаје од глади;
Али климав разлог је то, да човек читавог живота
Ринта у једној те истој смени – ничији није тако дуг.

Зашто сам од једног до другог посла скитао светом.
Плата није могла да ме задржи, кад куцне моја ура,
Нешто у мојој глави кврцне и тумбе побрка одреда све,
Док то, ма колико било вредно, не испустим из шака,
Па са приканом, Ветром, скитницом белосветском,
С пучине морске гледам како се дуж докова видега гасе.
Он је као књига, мислим, овај расцвали Свет,
Што га ти читаш и неко време о њему бринеш,
Али убрзо те опхрве осећај да ћеш свиснути
Ако начету страницу не прочиташ до краја,
И не окренеш нови лист – вероватно још гори;
А оно, за чим тежиш јесте, да их прелисташ све.

Нек Бог благослови овај Свет! Ма шта учинио он –
Сем да предуго потраје – што би ми било по вољи.
Стог запишите, пре него преминем: *Он га волео свег!*

МИ И ОНИ

Отац и ја, сестра и мама
И тетка велимо углас да све звони,
Ми, то је сав свет налик нама,
А сви остали, дашта, јесу Они.
А такви Они траже преко мора спас,
Док Ми станујемо ту, попут свих,
И – неш ми веровати! – Ови сматрају Нас
Као да смо тек нека врста Њих!

Ми кркамо свињске и говеђе рибиће
Ножем са дршком од бивољег рога,
Они свој пиринач мотају у листиће;
Проводе живот на дрвећу, сем тога,
Ужасавају се Нашег живота, о, срама
И сладе ларвама црва и глином, пих!
(Баш скандалозно!), то шта мисле о нама,
Да смо простаци, попут одвратних Њих!

Ми пушком гађамо наше птице
Они, копљем боду лава немилице.
Ваздух је њихова свечана гардероба
Ми замумуљимо чак и ува оба
Они пријатеље своје позивају на чај,
А Ми, друштво, на обноћ попут свих.
И после свега сматрају Нас, знај,
За неку врсту посве шашавих Њих!

Ми једемо храну кувану меко.
Имамо врата с резом или бравом.
Док Они пију или крв ил млеко,
И спавају наги без крова над главом.
Они трче од врача до врача, сваки час
Ми имамо докторе за каш и ких.
А ти (пагани дрски!) гледе у Нас
Канда смо тек сорта немогућих Њих!

Васцели ваљан свет у васиони,
Сви тријумфално кличу углас
Ми смо тај фини свет, попут Нас
А, сви остали су, дабоме, Они:
Али, кренеш ли преко *баре* по спас,
Можда се деси, упамти овај стих,
Да и сам (замисли!) загледаш у Нас
Као да смо Ми тек нека сорта Њих!

ХИМНА ТЕЛЕСНИМ МУКАМА

Заборава страхотна Мати
Ти што, кад владавина Твоја крене,
Смахнеш сва тиштања с Душе која пати,
И свако сећање на грехове њене.

Онај Црв уздајни што никад не мре
И постојан Пламен што бди крај узглавља,
Помажу нам да се јад тај заборавља,
Са васцелим болом и муке наше све.

Твоје ноћно око, без веђа, кад се сужи
Да у наше сузе проливане зури,
За горких часова, који нам се, сури,
Чине и од хиљаду година дужи.

Твоја густина Таме – мркли је мрак! –
Бол, који бреца и стрепњу нам шаље,
Твоја је и Зора, што нам мигне знак
Да зремо Животу у зинуле раље.

Твоја исцрпљеност, бездана попут мора,
Коју чак ни завет олакшати неће,
Увече вели: "Хтедне ли Бог, сване зора!"
А ујутро: "Хтедне ли Бог, буде вече!"

А кад Твоје благе милости промину
И отпочне Живот без патње и мука,
Сместа, да обнови, досегнуће Рука
Оне ватре Пламен и Црва силину.

Стога, славимо Те и ноћу и дању,
И у постељи се молимо за спас,
За повратак Твој, јер Ти си у стању
Све паклене Муке да склониш од нас!

ПРОРОЦИ У СВОМ КРАЈУ

Пророке цене свуда диљем и широм света,
Само не у њиховом родном крају,
И природно, тамо њихово присуство смета
Онима, што их од рођења знају.

Кад су пророци бескорисни, ташти и млади,
Они због тог цвиле дивно, зло и наопако;
(Погледај им списе, и види како се то ради),
Што пророцима ванредно годи и те како.

Нема ничег што може да пружи град Ниниве,
(Чак и да се кадшто нађе у стомаку кита),
Што би заменило место где његови живе,
Шта је он све био, о томе нико га не пита.
Могао да буде ово или оно, прилике су честе,
Али они га воле, или мрзе због оног што јесте.

БОГОВИ ЗАПИСА ДРЕВНИХ

Док пролазим све инкарнације, кроз свако раздобље и сваки сâд,
Клањаћу се Бозима Трговања, смерно, ма где их срео гредом.
Кроз прсте пуне страхопоштовања мотрићу, њихов процват и пад,
Богови Записа Древних, приметио сам, надживели су их редом.

Живљасмо на дрвећу, кад су наишли, сваки нам показа првом згодом
Ватра ће засигурно да нас опече, а уквасићемо се чиме, дакако водом:
Да им Визија фали, Узвишеност и ширина Духа, видело се голим оком,
Нек они уче гориле, док ми марширамо човешки, стројевим кроком.

Ишли смо како нас носила душа, *Они* кланцали, ко да их кочија вози,
Не као кад клизи облак, а ни јашућ на ветру, каоно Трговачки Бози;
И вазда би сустигли напредак наш, домало би и до нас доспели гласи:
Неко племе збрисано са своје санте, или се у Риму светло истиха гаси.

Наде, на којима почива наш свет неважне су, давали свима на знање,
И порицали да је Месец колут *стилтон-сира*, а *холандеза*, још мање.
Негирали да свиње имају крила; порицали да су жеље ждрепци небеса.
Стог се клањамо Бозима Трговаца, који обећавају сва та дивна чудеса.

Док су гуснули камбријски слојеви стења, обећавали су нам трајан мир.
Клели се, ако им оружје предамо наше, уместо племенских свађа – пир!
Разоружане и везане продавали нас непријатељима, уз спрдање и руг,
А Записâ Древних Бози нам веле: *Хајте са Ђавлом, он вам је прави друг.*

На првим девичанским пешчарима, обећаше живот, све се ша̀рени,
(Спрва, љубав према ближњему своме, поткрај, према његовој жени)
Жене престале да рађају, а мужеви неверни, изгубише и разум шкрт,
Записа Древних Бози рекоше: *Награда за грехе нека вам буде смрт!*

За периода карбона обећавали нам обиље и раскош свима,
Пљачкали простог Петра, да се колективни Павле слади;
Мада смо имали пара на претек, ма за куповину шта има,
Богови Записа Древних веле: *Ко не ради скапаће од глади.*

Тад нагрнуше Богови Меркантилни, и њихови милоусти жреци,
И срца подлаца постадоше смерна, повероваше да је све збиља,
Није злато све што сја, а да су два и два четири, то причајте деци;
Те Бози Записа Древних домогоше да нам растумаче пут до циља.

Као што ће се у будућности збити, беше то у освит Човекова рођења –
Од зачетка Друштвеног напретка сигурне беху само четири ствари –
Да се пас блувотини својој враћа, а свиња нерадо каљугу стару мења,
А луда опрљена замотан прст к огњишту пружа да га спрам жара па̀ри;

И да, кад се све то оконча, и кад *Врли нови свет* заблиста,
Кад сви буду плаћени за постојање, а нико грехе не окајава,
Сигурно, ко што нас вода кваси, а земљу рије кишна глиста,
Врнуће се Древних Записа Бози, терор, крвопролиће и страва!

* *Древни Записи* у наслову ове Киплингове поеме илуструју негдашњи обичај у Енглеској да штампарије празна заглавља ђачких Бележница за првачиће испуне калиграфски исписаним цитатима из Библије и поучним максимама мудрих људи, на двоструку корист ученика, увежбавање невештог дечијег рукописа и, што је много важније, учење корисних савета напамет. Неколико их савета-записа аутор је *укомпонувао* у своју у свету веома познату и најчешће превођену поему, другу по популарности у његовом једва прегледном лирском опусу. Прва носи наслов *Ако*. (Прим. прев.)

ЧОВЕК СА ДВА ЛИКА

Много дугујем земљама које саде –
Још више животима, што нас хране –
А највише Алаху, који ми даде
Главу с две различите стране.

Много размишљам о Богу и вери,
Која под Сунцем род човеков слави,
А највише о Алаху, који ми одмери,
Не једну, већ две стране у глави.

Веслијева пратња¹, Калвиново стадо²,
Свеједно белац, жут или боје бронзе,
Да ли шаман, јују³, ил ангекок⁴ владо,
Био то пастор, мукамул или бонзе⁵.

Наздрављам свима, браћо и другари,
Ма како гласиле ваше молитве,
Нек је слављен Алах, који ми подари
У глави, не једну, него стране две!

Радије ћу да ходам бос, без појаса,
Кошуље, пријатеља, хлеба, дувана,
Него да проведем макар пола часа
Без једне од тих мојих двеју страна.

1. *Веслијева пратња* – присталице Џона Веслија, (John Wesley, 1703–1791), енглеског духовника и оснивача методизма.
2. *Калвиново стадо* – присталице Јохана Калвина, Johannes Calvinus (1509–1564), француског протестанта, оснивача калвинизма.
3. *јују* – од фр. joujou, првобитно ознака за фетиш у западној Африци, овде, свештеник (врач, жрец).
4. *ангекок* – шаман, код Ескимана
5. *бонзе* – Будини свештеници у Индији, Јапану и Кини, овде, сујеверне, затуцане попендре.

ПЈЕСМЕ | БЕЛА АХМАДУЉИНА

С руског језика превео:
ПРЕДРАГ БЈЕЛОШЕВИЋ

БЕЛА АХМАДУЉИНА (Москва, 1937 – Переделкино, 2010), руска пјесникиња, есејиста и преводилац. Поријеклом из руске, италијанско-татарске високе грађанске породице. Студије књижевности завршила је 1960. године на факултету „Максим Горки“ у Москви. Већ првом збирком пјесама *Струна* (1962) доживјела је велики успјех. Најбољим збиркама поезије сматрају се: *Музичке поруке* (1970), *Поеме* (1975), *Снови о Грузији* (1977), *Мистерија* (1983), *Обала* (1991), *Близу дрвета* (1999) и *Дугме у кинеској шољи* (2009).

Бела Ахмадуљина је била један од водећих „естрадних“ пјесника друге половине XX вијека у СССР-у. Са пјесницима Висоцким, Вознесенским, Окуцавом, Јевтушенком и другим, говорила је стихове хиљадама посјетилаца у спортским дворанама и на стадионима. Имао сам срећу да присуствујем једној таквој пјесничкој вечери у Дому младости у Лењинграду, 1985. године. Бела је говорила стихове пуна два часа пред више од хиљаду фасцинираних посјетилаца, а након паузе од петнаест минута, један сат одговарала на питања из публике која су претходно остављена на бину. У интервјуу који ми је дала, објављеном у београдској „Књижевној речи“, још тада је изјавила, „вријеме пјесничке еуфорије је прошло“, а на питање шта мисли о руским пјесницима дисидентима (Јосиф Бродски, Андреј Сахаров, Лев Копелев, Владимир Војнович), одговорила је: „Нека славе руску поезију у свијету“.

Бела Ахмадуљина је међу првим пјесницима дигла свој глас и писала отворено писмо председнику СССР-а, Хрушчову, да престану са прогањањем добитника Нобелове награде, романописца и пјесника, Бориса Пастернака, али све је било узалудно. Глумила је у више филмова. На фестивалу у Венецији 1970. године, филм Василија Сукшина „Постоји такав момак“, у коме је дебитовала у улози новинара, освојио је награду „Златни лав“.

Преводила је поезију са словенских језика и језика народа Совјетског Савеза. Оно што је мање познато јесте да је преводила на руски језик поезију Десанке Максимовић и Весне Парун.

За књижевни рад додијељене су јој бројне награде и друштвена признања, међу којима и лауреат Државне награде СССР-а (1989, за збирку Врт), али и награде Руске Федерације у области књижевности и умјетности у 2004. години. Бела Ахмадуљина била је почасни члан и Руске и Америчке академије умјетности и књижевности.

У посљедњим годинама живота губила је вид и временом се ослањала само на додир.

ЗИМСКО ЗАТВАРАЊЕ

Булату Окуцави

Чудан гост посјети ме у фебруару.
Снијег кров замео још у јануару
чинећ скривеним моје мисли, дјела и сан.
Живјех закрита ко ватра у фењеру
или као кукац што је у јантару
пронашао простор идеално тијесан.

Чудан гост указао се изненада,
а његов ми посјет би нестваран тада,
мој праг сметови чували су даноноћно.
Птицама кад жито носих понекада,
„Могу ли изаћи ван?“ Питам. „Не сада“ –
сњежни наноси одговарају надмоћно.

Чудак је био гост, кажем вам, тајанствен.
Кроз зид прошао је као чавао утрен,
али с каквим циљем, извана је забијен?
На други начин у кућу завијану
ући не би могао кроз сњежну таму,
без врата видних и шупљина на тавану.

Чудан се гост у гостима владо ко цар.
На ватри укрутио модри цилиндар,
испод пазуха испустио морско прасе
и рекао: „О, пардон, слећен сам, уз то
озлијеђен када сам на силу продро
у овај дом гдје прехлади се излажем сада“ –

Рекох: „Ватра ће вам пријати, о госте.
Шака ораха, крчаг вина – то мој је
крепки југ и усред вијавице праведних.
А што се тиче јадне царице мора –
њој давно моја љубав подарила је
плод купуса, зрио у туђим заливима“.

Чудан се гост похвали: „Пазите мадам,
склон сам сузама, ал моје мокре ноге
траг не остављају. Ја сам сав – загонетка!“
Објасних му да ни ја нисам баш педант
и да по музици не играм у стопу
што одвећ педалом одређује музикант.

Чудан гост плану: „Не волим таквих шала
тон! На крају ваш јаук ће бити језив!
Лоша су дјела вашег духа и тијела!
Зато сам се без стида појавио ту,
мени је знана судбина ваша јадна.“
Упитала сам га: „Може ли чаша једна?“

Чудак није одбио да вина пије.
Брзоплетост усана говор сведе
на грешке, осмијехе, искрене јецаје:
„Души годи наставак ове расправе!
Ви сте – дијете моје, маза и сретник.
Судбини ћу вашој, ја знам, бити прекретник.
Зар звијер залуд чистом длаком бјеласа –
погријешите, на срећу заиграјте!

Пожелите који год ужитак свијета!“
Наклонила сам се госту: „Ви најдражи,
до даљег одбијам ваше дарове.
Али молим, дивно морско прасе спасите!

По злој самоћи, зар не, оно ми је род?
Пече та сјета – сном далеко од себе
још живим сва усред стихијности туђе.
о, призива, марина, морена, море.
и све док промичу привлаче ме луђе,
дјечији поглед – видовњака оружје.

На крају захвална сам доброј судбини.
Живим, како пожелим – сама за себе.
Бог је праведан мени и издавач поштен.
стари пас као штене лиже ми образ.
И диван је избор свевишњих дарова:
пирих, трохеј, амфибрах, анапест, и дактил.

Јуче је звончић пољем тихо звонио.
То је друг мени с цвијећем долазио.
страх залуд би – да друг мој пут не погријеши?
Говорила сам: „Кад видим те, Булате,
обје се зјене у ватру преобрате,
мој разум свлада љубавни немир грешни.“

Чудак се засмијао. Прозрео је лаж.
Нема саона у том тужном снијегу.
Друг мој са другом пије у Лењинграду.
И одавно је мртав мој одани пас.
Без снаге се подижу прса слаби глас.
А рука испушта перо на свеску радну.

Чудни гост је примијетио: „Тужни сте сад.“
Утом се запрта отворише врата.
Снијег је падао не марећ за губитке.
Изглед дошљака би смион и лијеп!
И петербуршка је кожна каљача траг
вукла – лукав, несташан као осмијех.

Надам се, гост ће схватити и памтити,
како је мрак лица сребрила зјеница,
и како је плав био црнац, а црнац Рус!
Помислих – скоро ће крај и фебруару –
и шапнух том чудаку: „Радости! Волим!

ПЕЈЗАЖ

Још новембар је, а благодет,
већ засипа, већ мотри с неба.
Идем и склањам се од свјетла,
сјенском бјелини да не сметам.

О дувачу, гдје смисао је
дувању ових леденица!
Да, беретке накрећућ своје,
са укусом их лижу дјеца.

И ја сам некад, тако млада,
са слатким ледом у устима,
клижући се ил сједајући,
по снијегу бијелом ишла.

Не посвећуј ми много времена.
Залуд питања постављаш.
Очима драгим и оданима,
да слабу руку не дираш.

Не иди локвицама у мају
из стопе у стопу за мном.
Ја знам – сусрети ништа не дају
чему се надаш од овог?

Ти мислиш, да ја из охолости
идем, с тобом се не дружим?
Не из охолости – од жалости
ја главу високо држим.

Мене привлачи стари слог.
Древни језик магично зрачи.
Пречесто бива од новог
и савременији и јачи.

Па: „Пола царства за коња“ –
Која напрасност и податност!
Али и мене опчиња
Страсти посљедње узалудност.

Кад се сред магле расаним,
за све изгубивши хтјење,
тад чини ми се јединим
старца малоумног рјешење.

Шта је по царства за мене!
Дијете учено вијеком,
Узећу коња и даћу
за пола тренутка с човјеком,

кога волим. Иди с богом,
коњу мој, коњу, срдо.
Твоју узду драговољно
попустићу – и своје крдо

ти стићи ћеш, стићи тамо,
у пустој степи сред богаза.
Досадила ми је бука
ових побједа и пораза.

Жалим љубав! Жалим коња!
И на стари начин сањив
пружа ми се испод каља
само траг копита рањив.

ИЗЛАЗАК НА СЦЕНУ

Ко што снијег лако фебруару на радост
осипа се с неба, стижем, и већ зборим:
На сцени сам вечерас за вашу љубав гост,
ал не вјерујте ми док вам то говорим.

– Ах, не могу се навићи – није то први пут,
одвећ пеку ме ваши погледи зато.
Мој глас као снијег, пада вам под ноге сув,
ту ће мрућ као снијег, постати благо.

Не могу! Немам снаге! Отрпјет судбини,
на подиј стижем из болесничког кревета.
Ледени зној на челу! Језа у хаљини!
О, неко, дођи вријеме да не смета.

Судбоносним рубом, по ивици понора –
плесачице плеши док не доживиш пад.
Знам, мријем, али живнућу ако се мора.
Ко што је некоћ било нек буде и сад.

Сва исцрпљена погледима прождрљивим,
свој живот на радознале уши траћим.
Ал тај ког волим нечујан је у дворани.
Штедјет се нећу њега да не осрашим.

Болно је грло од крварења ријечи,
само је скок весео из таме кулиса.
У један људски лик све јасније, свјетлећи,
стапају се црте ваших дивних лица.

Преобратит ћу у наклон неспретност геста.
Ни ријечи, ни мука својих не жалим.
Да ли вам их је доста за мало блаженства?
не молим за свагда – само за трен, за трен...

СНОВИ О ГРУЗИЈИ

Снови о Грузији – радост,
и зором чувства чиста,
тај сок грозђани – оданост,
опија моја уста.

Сада ни за чим не жалим,
више ништа не тражим.
У златној Sveti-Choveli,
тиху свијећу палим.

У Mcheti каменчићима,
част и хвалу одајем.
Господе, како је данас
нека вјечно потраје.

Да засвагда буде новост
и опчиња ме снима,
завичај драги – суровост,
њежност – дом од туђина.

ПЈЕСМЕ | **ЈОН
ДЕАКОНЕСКУ**

С румунског језика превео:
РИСТО ВАСИЛЕВСКИ

ЈОН ДЕАКОНЕСКУ рођен је 7. марта 1947. године у Тргу Логрешти, округ Горж. Дипломирао је на Филолошком факултету Универзитета у Букурешту и на Правном факултету. Доктор филологије на Институту за стране језике и књижевности у Букурешту.

Професор на Универзитету у Крајови.

Аутор више од 80 књига пјесама, прозе, есеја, књижевних критика, превода. За своју књижевну дјелатност добио је бројне националне и међународне награде: Награду Савеза писаца Румуније, огранак Крајова, 1997, 1998; Европску награду „Рагуза – Un ponte per l'Europa“, Citta de Ragusa – Assessorato alla Cultura, Centro Servizi Culturale, Associazione Culturale Sikanian, 2003; Premio Internazionale della Poesia „Umberto Mastroianni“, 2009; Међународну награду за поезију „Чезаре Паскарела“, 2015; Награду „Арка“ (Србија, 2016); Награду „Рафаел Алберти“ (Куба, 2017), Награду „Отворена књига“ 8. Међународних књижевних сусрета – Бања Лука 2023.

Оснивач је и предсједник Међународне академије „Михај Еминеску“, која међу оснивачима има два лауреата Нобелове награде за књижевност. Изабран је за почасног члана Академије наука Молдавије, Европске академије наука, умјетности и књижевности у Паризу, Академије културе и поезије Монголије и Европске академије наука и умјетности у Салцбургу (Аустрија).

Јон Деаконеску је почасни члан Удружења књижевника Републике Српске од 2023. године, у чијем издању му је објављена књига изабраних пјесама „Реторика огледала“ (превод са румунског Ристо Василевски и Нику Чобану, 2024).

ТОЛИКО САМ ТЕ ПУТА МОЛИО, БОЖЕ

Молим те, Боже,
Склони нам из душе стрепње
И свакодневна неповерења.
Молим те, Боже, излечи нас
Од бољки светлосних пупољака,
Од бродолома илузија
И мржње чопора вукова,
Који се госте
Над лешом неповерења.
Толико те пута молих, Боже,
А Ти си ћутао,
Једини који ми одговорише
Бежу велики ловци
Који су роговима дозивали
Гладне псе,
Да лижу ране
Звери у нама.

ПИТАЊЕ

Изгубих срце,
Постаде земља,
Поклоних га
Варљивом освиту
А оно, јадно,
Није знало
Да је живот шкрт
И често подмукао.
Жар се увек крије
У речима с медених усана
И у семену никлом на ивици
неке сломљене мисли.
Не бојим се смрти,
Не бојим се ничег другог,
Али шта ће бити са мном
Ако моје срце заборави
Одакле је кренуло?

ГОСПОДАР СВЕТА

Као другачији Ноје
пожелех да направим степенице до неба
да видим рај и пакао
блештавило звезда
и мрак ноћи без месечине.
Дозвах Бога
молећи да се јави,
међутим Он свали на моја леђа
рој анђела у тешким оклопима
од трња и магле.
Не знајући шта се збива
ја се скотрљах
непрестано вичући:
„Чезнем, огромна ми љубав прожима срце!”
Учини ми се као да с друге стране времена
нешто промрмља:

„Ја сам господар света!”

ИЗВАН ДУШЕ

Све је као зелени зид дима
Кроз који пролази
Спокојство зрна сна
Негдашњег, утонулог у метафоре.
Полен помешан с плувачком звери
Поста садашњи или вечни
Росни звук.
Пружи ми длан да видим међаву
Изван душе
И уколико ми ехо узврати
Поново ће на уснама
Процветати ране.

СРЕБРНА ЗВЕЗДА

Кад будем имао седамдесет година
Срце ће добити
Последње крило
Да полети онде
Где путује мисао,
Ка светлости очију
Изненађених питањима
Без одговора.
Да, срце ће имати још једно крило,
Па шта ако га прими тако касно,
Када сребрна звезда
Не буде знала куда да крене.

ЗЛАТНИ МЕТАК

Звонио сам
 ал' ми живот није одговорио,
 можда је био заузет нечим другим
 или ми није дошао ред
 да ме саслуша да му све кажем.
 Сигурно ћу му све рећи
 јер је исувише рано дигао руке
 од детета остављеног на мајчиним грудима
 гањајући ме свуд по свету,
 да у моју рањену сенку
 час отет од времена
 испали златни метак
 погодивши ме у слепоочницу.
 Поново сам звонио, још много пута
 али ми нико није одговорио.
 Мажда и живот тражи нечију помоћ
 да би добио
 први љубавни слог.

ПРИЧА | КАТАРИНА МИКОЛАШОВА

Са словачког језика превео:
МАРТИН ПРЕБУЋИЛА

КАТАРИНА МИКОЛАШОВА је рођена 27. 4. 1963. године у Жилини (Словачка). Бави се писањем поезије и прича за дјецу и младе.

Дебитовала је збирком поезије *Кроз очи у тебе улазим*, 2003. године. Од тада је објавила пет збирки пјесама и осам књига прича за дјецу.

Катарина Миколасова воли да путује и упознаје занимљива мјеста, што се огледа и у њеном књижевном стваралаштву за дјецу гдје комбинује фантазију и елементе магије са одређеним историјским чињеницама и географијом краја о коме пише. Најчешће су то лијепа мјеста у Словачкој, али и другдје. Године 2020. објавила је двојезичну књигу за дјецу на словачком и српском језику (*Povesti spod Vitoroga / Приче испод Виторога*, превод: Мартин Пребуђила), која је инспирисана јањским крајем у Републици Српској, а тренутно припрема књигу бајки за дјецу која се ослања на теме из змијањског краја у Републици Српској.

БЕЛА ЗМИЈА

Пре него што су људи вешто направили пећински отвор у којем је река Понор одувек нестајала под земљом, Подрашничко поље је често било поплављено од неукроћене водене стихије. Уништавала је усеве на њивама и претварала их у блатне мочваре, правила је велику штету у пребивалиштима, односила је животе више животиња.

У пролеће, када је снег почео да се топи, оживеле су падине Димитора и Лисине. Изненађени извори су се будили из мразног заточеништва. Потоци су неодлучно прескакивали камење и лагано су вијугали око стабала дрвећа. Но како је њихова снага постепено расла, спуштали су се низводно све смелије. Весело жуборење заменило је тамно бучање. Мирна вода се претварала у дивље бујице које су се убрзано спуштале низ обронке. Са собом су носиле све што им се нашло на путу. У долини су стрмоглаво урањале у воде Зеленковца, Авизовице и Градачке. Нивои река су потамнели и набујали. Њихова пенаста вода, са свиме што је плутало у њој, испунила је корито Понора. Грање, лишће, трула трава и ситно камење прекривали су ушће пећине кроз које је река покушавала

да дође до подземног слива. Акумулирана вода формирала је мало језеро. На средини тог језерцета вода је чудно ковитлала, жуборила и пенила се. Њен ниво се сваки дан повећавао.

На њиве и пашњаке се излила тек када је почела да пада киша која није престајала неколико дана. А онда је преплавила цело Подрашничко поље.

Када је киша коначно престала и вода се повукла са виших делова ливада, млади газда Каменко је изашао из своје куће. Дочекало га је хладно, али сунчано јутро.

Каменкова кућица је стајала на благој падини одмах испод шуме. Поплаве јој никад нису нашкодиле. Само се пут којим је сваки дан водио своја два коња на рад претворио у дугачку траку лепљивог блата. Међутим, Каменка је горе у планини на једној шумској чистини чекала гомила метарских клада. Требало је да их превезе једном од богатих сеоских сељака. На дрва је чекао више од месец дана. Каменко није желео да газда изгуби стрпљење. С њим је имао договор за добру награду.

„Нестадоше каљуге на путу“, промрмљао је

младић испод носа. „Овакво блато моје коње сигурно неће зауставити“, додао је отварајући врата штале. Два коња га дочекаше су радосним рзањем, уздигоше високо главе и замашу њима као да се слажу са газдом. Немирно су ударили ногама по сламом простром поду. Богате гриве су им готово прекриле очи. Каменко је дубоко удахнуо мирис штале. Насмешио се.

„Доста је било излежавања, идемо на посао,“ рекао је наглас. Када је истимарио коње и упрегнуо их у запрежна кола, с поносом их је погледао. Били су то најлепши и најмоћнији коњи у Подерафтици¹, а можда и у целој нахији². Гавран је био црн, само с малом, дугуљастом белом мрљом на челу. На Цветковој длаци су се скоро равномерно смењивале смеђа, бела и бакарна боја. Оба коња су била добро грађена и одисала су здрављем и снагом.

„Хајде, Влајко!“, викнуо је Каменко из кола пролазећи поред суседне куће. „Треба ми помоћ!“

Иза одшкринутих врата вирила је рашчупана глава. Одмах се склонила, али после кратког времена изашао је Влајко у старом капуту и с капом на глави. Ускочио је на кола до Каменка.

„Добро да је престала киша“, рекао је Влајко. Каменко је ћутке климнуо главом.

Стаза је у почетку водила кроз густу шуму и лагано се уздизала. Коњи су сигурно касали по њеној мекој површини. Повремено су им ноге упадале дубље у блато, али то није успоравало њихову вожњу. Но чекао их је део где се терен спуштао у уску удолицу. Блата је било све више и више, коњима је било све теже да вуку кола. Кад су се већ спуштали у удолицу, пут је одједном нестао у великој блатнавој баруштини. Десно од каљуге у земљи су спазили бројне отиске копита.

„Морамо и ми некако да заобиђемо блато,“ рекао је Каменко. „Покушаћемо десном страном. Изгледа да су неке животиње већ туда пролазиле.“

„Вероватно стадо срндаћа“, помислио је Влајко.

Каменко је потерао коње. Тешко су ходали по клизавом блату, кола су се опасно заљуљала. На крају су се, ипак, нашли на чврстој, каменој узбрдици изнад оне каљуге. Одједном коњи почеше уплашено да дахћу. Стали су. Фрктали су, ударили копитима и хтели су да се ослободе улара. Кад је Каменко покушао да их потера, уплашено су зарзали и дигли се на задње ноге. Каменко је једва задржао кола. Пределом се разлегао чудан звук.

Било је то бучно мрмљање праћено бућкањем воде. Младићи су се престравили. Гледали су у

баруштину раширених очију. Одатле се уздизао смеђе-зелени гејзир блата. Постепено је растао и ширио се. Одједном се зачуло продорно шиштање и четири дугачка пипка прекривена белим крљуштима извирила су из гејзира. Искочили су из воде, и у истом трену су се омотали око точкова кола и повукоше их у блато. На сред баре појави се огромна змијска глава. Као и пипци, била је бела, само јој је на челу сијала мрља од ебановине. Момци су приметили да су пипци заправо репови који су израсли из тела змије на око лакат од главе.

„Бела змија!“, повиче Влајко престрављено.

„Дођавола!“, опсова Каменко, очајнички покушавајући да обузда коње. „Хајде, Цветко! Крени! Гавране, хија!“

Кола су већ била упала до половине точкова у меко блато и полако су клизила даље ка средини баруштине. Каменко је чвршће стезао узде и није престајао да тера коње. Влајко се мало прибра, зграби бич и удари њиме змијин реп. Тај се тргне и на тренутак пусти точак. Влајка је овај потез био охрабрио. Почео је да шиба по змијским реповима свуда где год је стигао. Каменко осети да су се кола мало померила.

„Хијааа, Цветко, хијааа, Гавране! Идемо!“

Коњи су били мокри од зноја, испод коже им набрекле жиле мишића, а раширене ноздрве су им подрхтавале.

„Хајде!“, заурла Каменко, зазвижди Влајков бич, коњи затегну ремене. И одједном су се кола померила и нагло кренула напред. Животиње су задњом снагом извукле кола на безбедно место изван баре. Зауоставили су се на тренутак. Мишићи на бутинама су им дрхтали, из устију им је капала густа пена. Младићи су погледали околу. Змија се у бари полако увијала, сви репови су се постепено свили у клупко испод главе, као да су под њом тражили сигурност. Ваздухом се и даље ширило злослутно шиштање.

„Имаш сјајне коње, Каменко“, похвално климну главом Влајко.

„Ја то најбоље знам“, рече Каменко поносно уздижући леђа. Рукавом обриса ознојено чело. „Но, када се будемо враћали, мораћемо да будемо много опрезнији. С пуним колима дрва сигурно не бисмо добро прошли.“

„Са белом змијом никад није било шале“, процеди Влајко и отпљуну. „Али другог пута до села немамо.“

После неког времена поново су стигли до блатнавог, али прилично чврстог пута који их је довео до места за сечу дрва која су их спремно

чекала. Каменко отпаса коње и пусти их на пашу. Другари се дадоше на посао. Гомила дрвећа брзо се смањивала. Убрзо су кола била пуна.

„И мој деда је једанпут у животу видео белу змију“, распричао се Влајко кад су завршили с послом и сели на пањеве да се одморе. „Исто као и сада, поплављено је било цело Подрашничко поље. Дедо је био још млад и терао је краве на испашу подно Димитора. Ујутро је већ све поново било у реду, воде нигде није било. Али када се увече враћао, видео је да је велики део пута, којим је јутрос прешао, био под водом. Морао је да тражи неки други начин како би се вратио кући. Кренуо је путем који је водио тик испод планине. Био је веома узак, краве су могле да иду само једна иза друге. Дошли су до некакве बारे. Баш као и ми.“

Влајко је ућутао.

„И?“ Каменко је нестрпљиво забацио главу. „Хоћемо ли да чекамо док све краве не прођу?“ нацерио се.

„Немој се смејати. Нису све прошле. У бари је била бела змија. Повукла је прву краву у воду. Обмотала јој је репове око врата и ногу. Дедо није могао ништа да учини. Видео је својим очима како је змија загризла главу крави. Рече право међу очи. Убризгала јој је отров. Јадна животиња се неко време праћкала у води, али је већ следећег тренутка све било готово. Дедо је морао да спасава остале краве. Ниједна није хтела да крене даље. Вратили су се, па су кренули да се пробијају кроз неко шипражје право кући“, рекао је Влајко нехотице стишавши глас. „Кажу да је бела змија стално гладна. Живи у подземним шупљинама и излази на површину земље тек када је избаци подземна вода. Онда вреба у тим локвама. Све што туда пролази послужи јој као храна.“

„Мислио сам да су то само неке гласине“, слегну раменима Каменко.

„Али ту гласину си могао и сам данас да видиш и верујем да ти није било свеједно?!“, насмејао се Влајко.

„Није, није. Имамо среће што су моји коњи тако јаки“, уздахну Каменко и устане. „Хајдемо, доста је било.“

Младићи су упрегли коње и кренули назад у село. Ишли су полако, опрезно. Док су се приближавали долини у којој се пут мењао у блатнаву локву, Каменко је водио кола на безбедној удаљености од блата. Надао се, и даље од змијских репова. Тешко су ходали по шумском терену. Али Гавран и Цветко су имали доста искуства у раду у шуми. Ишли су полако, одважно, реаговали су на сваку наредбу кочијаша.

Чинило се да ће им преостали део пута проћи без већих проблема.

Одједном су зачули буку. Долазила је са места где су кочијаши срили белу змију. Људски врисак се мешао са запрепашћеним њиштањем, бућкањем и шиштањем које су двојица младића већ познавали. Приближили су се месту догађаја. Коњаник се у бари рвао са белим чудовиштем. Већ на први поглед је било јасно да је то Турчин. Његова одећа, која је била богато украшена златовезом, откривала је да припада високом слоју. Са извученом сабљом покушавао је да удари змију. Гласним повицима храбрио је свога коња, био је то дивно грађен арапски риђан. Животиња је све више упадала у тамнозелено блато. Змијски реп му се обавио око десне задње ноге.

Каменко заустави коње и скочи с кола.

„Шта то радиш?“, зачуди се Влајко.

„Не можемо човека тек тако оставити змији.“

Каменко је брзо говорио и истовремено је одвезивао коње. „Морамо му помоћи.“

„Зашто?“, Влајко је упитно подигао обрве, али је скочио с кола. „Па то је Турчин!“

„Па шта?“

„Зар не видиш?“, Влајко је повисио тон, све док није почео да виче. „Он је Турчин! За њих смо ми само робови! Узимају нам нашу земљу, уништавају наше домове! Убијају наш народ! И ти још хоћеш да му помогнеш?! Пустите нека се змија најде! Бар ће нашим људима дати мира!“

Каменко је за то време узео из кола јак конопац. Један крај је брзо закачио за ремен коњске орме.

„Слушај добро, Влајко! Ако му не помогнемо, он ће за тренутак умрети пред нашим очима. И он је човек! Разумеш?! Човек, као ја или ти. Пази на кола да не побегну!“

„Ехеј!“, викну Каменко и приђе каљузи. Коњаник се осврнуо. Каменко му је махнуо руком у којој је држао други крај конопца. Поштено се затрчао и забацио га је према јахачу. Турчин га вешто ухвати. Сабљом забоду у змијин реп и остави је тамо. Реско шиштање пресекао је ваздух. Турчин је обема рукама брзо привезао конопац за улар ознојеног арапа. Каменко потрчи ка својим коњима.

„Хијооо, Цветко! Хијооо, Гавране!“

Оба коња су се покренула. Конопац се затегао до пуцања. Каменко је опет повикао, коњи су се још једном усправили. Најзад се арап у два нагла трзаја ослободи свог блатног заробљеништва. Сви су појурили што даље од каљуге. Зауставили

су се код кола и коњаник скочи с коња. Каменко и Влајко видеше да се ради о веома младом човеку, да је то скоро дечак. Најпре је умирујуће потапшао коња, затим се окренуо ка Каменку.

„Хвала“, рекао је. Трудио се да делује смирено и достојанствено, али му је глас и даље дрхтао. Брзо је скренуо пажњу на Каменкове коње.

„Машала!³ Како су ти само лепо коњи! Имаш ли више оваквих?“, обилазио је око животиња, очи му засијаше.

„Не. Само Гаврана и Цветка“, одговори Каменко. „Добро говориш наш језик.“

„У Босанском санџаку⁴ сам већ неколико месеци. Доста добро сам га научио.“

„А како се зовеш?“, био је радознао Влајко. „Ја сам Влајко а ово је Каменко.“

„Мехмед.“

Младић се вратио свом арапу. Коњ се и даље тресао и нервозно поскакивао. Турчин га је с љубављу миловао по челу. Нешто му је шапнуо на турском. Обојица су били исцрпљени од дугог путовања, посебно од догађаја који су малопре доживели.

„Можеш да се одмориш код мене. Ако ти не смета скромна сељачка кућа“, проговори после неког времена Каменко. Влајко је у неверици вртео главом. Турчин је изненађено подигао обрве.

„Радо ћу и са захвалношћу прихватити твоје гостопримство“, рекао је, а лицем му је пролетео мали осмех. И у том трену је ускочио у седло. Кренула су и кола.

Каменко и Мехмед су се опростили од Влајка пред његовом кућом и продужили су даље, до куће у којој је живео Каменко са родитељима. Након што су сместили коње, младићи седоше на дрвене трonoшце на дворишту. Каменкова мајка донесе скромну вечеру и ћутке се удаљи. Мехмед се расприча: „Ишао сам из Бање Луке у Варцар Вакуф. Обилазио сам поплављена подручја и највероватније сам скренуо с пута. Први пут у животу сам у овом крају.“

„Имаш веома лепе и јаке коње“, настави после неколико тренутака. „Одмах се види да се добро бринеш о њима, с љубављу. Такве јаке и послушне коње сигурно би хтео и наш султан. Да ли би могао да му такве отхраниш?“

„Како да не.“

Мехмед погледа својим продорним црним очима у Каменка. Гледао га је право у лице.

„Помогао си ми. За награду имам за тебе занимљиву понуду. Ако је прихватиш, бићеш богат и поштован грађанин. Радићеш директно за самог султана. Живећеш у луксузној кући, а о твом благостању ће се бринути слуге које ћеш сам да изабере.“

Каменко је чекао без речи. Турчин га је одмеравао с малог одстојања, као да се двоумио да ли му не нуди превише за његову службу.

„Бићеш управник султанове ергеле. Надгледаћеш дресуру његових коња. То је посао о којем у животу ниси могао ни да сањаш.“

„Ух!“, уздахну Каменко. Од изненађења је потпуно занемео.

Мехмед је наставио: „Твоје богатство ће стално расти, нећеш знати шта да радиш с њим. Добро ћеш збринути и родитеље.“

„То је све веома лепо“, коначно се вратила реч Каменку. „Али где се налази та султанова ергела?“

„А где би и била? Па на султановом летњиковцу одмах поред Цариграда“, одговори Мехмед. „Султан жели да има своје најбоље коње поред себе.“

„Зар би требало да идем чак у Цариград?“

„Наравно. Цариград је величанствен град. Тамо ће ти се сигурно допасти“, насмејао се Турчин. „Али, ако будеш хтео да будеш управник султанове ергеле, мораћеш да пређеш на ислам.“

Каменко се замислио.

„Овде, на овој земљи, живели су моји преци. Овде живи мој отац, овде је живео мој деда, овде је живео мој прадеда... Становници целог Земљаника од планине Козаре све до Лисине и од реке Сане до реке Врбас и много даље, чак и иза ових река и планина, одувек су били православне вере. Сада ове земље припадају вама. Ви сте упали овде и ту градите џамије. И још хоћете да исповедамо вашу веру.“

Каменко застаде. Испод намрштених обрва гледао је Мехмедово лице. Било је непомично. Тек на реч „упали сте“, Турчин јаче стисну усне. Његове дуге црне трепавице му неприметно затрепери.

Каменко дубоко удахне и настави: „Хвала на великодушној понуди. Али кад бих се одрекао своје вере, било би то исто као да сам се одрекао мајке и оца. И само погледај! Погледај ове прелепе пашњаке и планине око нас... гледај само како чиста вода тече у нашим рекама. Колико се разноликог живота свуда крије. То је највеће

богатство. Не, не могу све ово оставити. Нема за мене лепшег краја од овог.“

Млади Турчин упери поглед у густо пошумљене падине Димитора.

„Нећу те терати нити на силу убеђивати. То би било против Алаховог учења.“

„Погледај само те наше пашњаке“, настави узбуђено Каменко. „Где би другде нашао толико различитих трава и биљака? И зато су наши коњи тако здрави. Не само моји Гавран и Цветко. Све овдашње газде имају здраву стоку и добре коње.“

„Заиста не желиш да се бринеш о султановим пастувима?“

„Не.“

Мехмед се на тренутак замисли. Затим прозбори: „Тренутно имам неке обавезе у Варцар Вакуфу. Али се за неколико дана враћам у Цариград. Рећи ћу султану о овом крају. О лепим коњима и здравим пашњацима. Спасео си ми живот. Мислим да ће султан то знати да цени. Он ће већ знати како да те награди.“

„Зашто би султан уопште толико бринуо за твој живот?“

„Јер сам његов син,“ рече Мехмед⁵ мирно.

После Мехмедовог одласка живот у селу наставио се истим темпом као и пре тога. Људи су се посветили њивама, ливадама и животињама. Обавезе око домаћинства испуњавале су им дане у мирном, уједначеном ритму. Воде су се повукле, поља и пашњаци поново оживели. После неколико

месеци, међутим, котлину Подерафтице је уместо воде преплавила турска војска. Људи су били уплашени. Добро су знали да присуство војске никада није слутило на добро. А онда су видели како њихов главнокомандујући нешто ужурбано наређује и војници су се као мрави раштркали по целом крају. Неким газдама су поправили штале, док су код других правили нове. Главешина је сазвао све газде и прочитао им султаново писмо. Један од војника га је преводио. Писмом се султан обратио мештанима Подерафтице, али и других нахијских села. Султан је захтевао да газде брину о залихама хране и коњима османских војника. У писму се још наводило да ће за ову услугу становницима нахије оставити земљу⁶. Такође и то да на њиховој територији могу било где да подигну цркву или манастир.

„Није то ни тако лоша вест“, рекао је Каменко Влајку.

„Боље је него да војници на силу пљачкају све што виде“, климну главом Влајко. „Нарадићемо се, али барем на своме.“

Један од војника се приближио Каменковој кући. За узду је водио прелепог белог арапског коња.

„Поклон од султана“, рекао је, пружајући узду Каменку.

Белу змију од тада више нико није видео. Међутим, неки људи кажу да монструозни гмизавац и даље живи у шупљинама земље испод планине Мањаче. Наводно је и цео крај Змијање по њој добио име.

1. **Подерафтица** – Подрашница. У време османлијске владавине овако су Турци називали Подрашницу.
2. **Нахија** – административни део у Османлијском царству
3. **Машала!** – *Mašala(h)* или *MashAllah* је арапска фраза која се користи за показивање одобравања особи или догађају. Овим изразом се показује поштовање, а такође и подсећање да се све постиже Божјом вољом.
4. **Босански санџак** – био је један од санџака Османлијског царства. Успостављен је 1463. након пада Босанског краљевства.
5. **Мехмед** – османлијски принц, син султана Сулејмана I
6. **Оставити земљу** – земља на територијама које је освојило Османско царство припадала је султану. Змијањци су се бринули о храни и коњима за војску и захваљујући томе стекли су одређене привилегије – пре свега, имали су властиту земљу.

ПЈЕСМЕ | ЈУЛИЈАНА
МАРИНКОВИЋС македонског језика превела:
ИСКРА ПЕНЕВА

ЈУЛИЈАНА МАРИНКОВИЋ је савремена македонска пјесникиња, рођена 22. јула у Ресену, Република Сјеверна Македонија. Сарађивала је у многобројним књижевним часописима и листовима. Превођена је на више страних језика. Добитница је значајних књижевних награда у Македонији и ван њених граница. По професији је дипломирани педагог. Ауторка је следећих пјесничких књига: *Пепелни снови*, *Загрљај ветра*, *На небу копно*, *Нешто изнад речи*, *Апологија љубави*, *Бесконачни кораци* и др. Живи и ради у Ресену.

ЈУЛИЈАНА

Песници мисле да је најтеже
Да се пише о себи
Најчешће пишу
У другом лицу једине
Или у трећем лицу једине
Ужас!

Мени је пак најлакша и омиљена тема

Јулијана М. свакако
Једна луда песникиња

Једном ми је на фејзбуку један рекао
Да сам као две песникиње
А затим ме је блокирао
Да не би умро од моје поезије
Јер је била узвишена и много уникатна
Да, сетих се, био је то песник
Редован члан Друштва књижевника

Јулијана М. тежи савршенству
И реализму
И надреализму
А највише симболизму
Јер све ми се некако чини

Да је живот привиђење сна
А ја сањам и после смрти

Јулијана М. је често ван времена
Упија илузију и лежи загрљена
Са тајнама универзума
И још више
Много више

Али то је друга тема
И плашим се да ме неко не разуме
Погрешно
Јер слобода изражавања
Најчешће се не поима као добро

Ево, шапнућу вам баш ме брига
Нећу много да дужим
А толико бих магла да пишем
О Јулијани М.
У првом лицу једине

Онда гледајте слику
И ставите једно срце као коментар
Ако не знате нешто друго да напишете

УМЕТНОСТ ЈЕ НАЈВЕЋА ЛАЖ

Понекад, драга моја поезијо
мислим да си велика
лаж
која ми долази на врата
и испуњава ми душу
немиром

Јеси ли свесна тога
колико ми трепери срце
чим ме погледаш твојим
продорним очима

Ти ме без стида
хипнотишеш
и бацаш ми се
у загрљај
као нека
перверзна курва

Прво сам те гурала од себе
Говорећи да ме ослободиш
твојих лажи
јер је овај свет
смртно угрожен
и не лажи људе
да посегну за
забрањеним воћем

Али не!
Узимаш ме за руку
и водаш
кроз чудне светове

Стављаш ми у руке
звездану прашину
и кажеш:
Хајде, посеј је тамо куда идеш

А ја је ево разбацујем
Низ сва времена
и плешем у трансу
на твојим нотама
далеко од трулежи
неуравнотеженог света

МАЈЦИ

Пре четрдесетак дана
Отпутовала је моја Мајка
У светле висине
У нежно небеско руменило

А све ми се чинило
Да ће живети вечно
Кроз stoleћа која долазе
Отишла је помало тужна и тиха
Али будна у својој осамљености

Праштај животу мајко
Обременен отежалим младим ластарима
Израслих из твога срца
Сада мајко негде
Залазиш у цветно поље
Да га додирнеш
Чудесним рукама

Мисао је за тебе сунце
Не једно
Не два
Хиљаду милиона сунаца
Која круже
У твојој свечаној соби

Сада си мајко Светлост
Отишавши нечујно
У утроби космоса
И сада си спокој
Која ми одузе речи
На залеђеним уснама
И можда тамо
У симетричним пределима
Не постоји
Ни јад чемер ни бол
Нити човекова злоба

Али једно знам
Схватила сам само празнину
Без тебе, Мајко!

ОКТОБАРСКА КАТАРЗА

Знаш, сада си мудра жена
Која поседује златне ливаде
У рајским дворима
И носи крчаге пуне воде
У мом језеру

Највећа религија је на пример
Кад подајеш љубав
А ти луташ једанаест месеци
Корак по корак у облику срца
И уливаш се у крвоток
У најлепшој поезији
Замишљам те и као
Копно на небу са безброј
Сликарских платна
А Бог те посматра и слика ли те слика
Чудотворним бојама

Чекаћу те и у Рају
Иако је можда само
Измишљена прича
Али као песници
Шта би били ако не верујемо
Да га има
Како би се вечно прилагођавали
Светлости у којој ћу да те чекам

Седим покрај мог Језера
И слушам твоју песму
Кажем себи
Тако човек остаје човек
Јер за кога живимо ми!?

Уосталом хвала ти за све лековито семе
А ти ћеш сигурно доћи
Као лековити део сна

СВЕТ НЕМА ВИШЕ ПОТРЕБЕ ЗА ПОЕЗИЈОМ

Јер ако постоји поезија
Бог ће те заводити
Својом космичком лепотом
И натераће те да узалудно заспиш
Са сузама
Због туђих речи

Или још горе
Завараваће те
Да се заљубиш у нечије лице
Слично измишљеној географији

И зато сам скупила сву поезију од постанка света
Од Гилгамеша Румија Петрарке Хомера
Бодлера Дантеа Пушкина Тагоре
Витман Блок Маларме Миљковић Пастернак Дучић
Неруда Бајрон Јејтс Шимборска Мајаковски Цветајева
Хајне Гете Парун Јесењин Конески Диздар Рацин
Превен Рилке Лорка Борхес ...

И хиљаде других

Ставила сам их у платнену кесу
И бацила у контејнер
За рециклирање старе хартије

Време је било да се ослободимо
непријатеља
Опасна је песничка реч
Од данас ћемо да једемо свет

ЖИВОТ ЈЕ УНАПРЕД ДОЖИВЉЕН КАО УМЕТНОСТ

Једном
У најдубљим истинама
Будиш искушење
Изнова да осетиш
Узаврели
Дрхтај крвотока

Да се ипак
Вратимо нашој причи
О улици „Живот“
Број 1

Јесам ли ти тада рекла
Да верујем у Снове
И често си ме питао
Јулијана
Верујеш ли
У Снове

Можда мој одговор
Није био
Соломонова мудрост
Али на угловима
Мојих усана
Често сам изговарала
Твоје име

Ево сада
Док корачам
Успаваним улицама
Нежно прислањам
Дланове
На усне
И шаљем ти

Бљештави крик
Као исконски
Доживљену љубав
Од постанка Света

Зар мислиш да је
Живот чудо?!

Можда и је?!

Чудо је
Непоновљив начин
Нашу вечну енергију
Да споји
Као неотуђива
Иста тела

Је ли то замка
У Сновима?!

Скривам се у теби
Ни од чега и од свега

Да ли би могло
Да је другачије?!
Не!

Живот је унапред
Доживљен
Као уметност

ПОЕЗИЈА | ПОЉСКИ
ДИЈАЛОЗИ

С македонског језика превела:
АУТОРКА

ВИОЛЕТА ТАНЧЕВА-ЗЛАТЕВА, рођена је 1968. године, у селу Боријеву код Струмице. Завршила је студије на Филолошком факултету у Скопљу, Група за југословенску књижевност. Пише поезију, прозу и есеје. Члан је Друштва писаца Македоније и Удружења лектора Републике Македоније. Ради као лектор и уредник у Издавачком центру ТРИ у Скопљу.

Објавила је прозне књиге: *Књига о сну*, 1992; *Повраци*, 1993; *Враћајући се у Боријево*, 1999; *Шарена писма*, 2008. (епистоларни роман за дјецу); *Приче из прошлог века*, 2022; роман *Бела Сама*, 2023; као и пјесничке књиге *Мој Пикасо/My Picasso*, 2007. са упоредним енглеским препјевом (и двојезично македонско-српско издање 2008, *Задужбина „Петар Кочић“, Бања Лука*); *Заробљеници ћутње*, 2010; *Ватрена*, 2011; *Наша прича*, 2013; *Година без лета*, 2015; *Пут*, 2018; *На рубу света и Капље време*, 2021; *Глухо време*, 2023. године.

Приредила је *Антологију чежње савремене македонске поезије*. Добитница најважнијих пјесничких награда у Македонији: „Браћа Миладиновци“, „Ацо Шопов“ и „Антев златник“.

НОВЕМБАР У ПОЛАНИЦИ ЗДРОЈ

Казимиру Бурнату

Пратимо твој стамен корак пастира
силазећи да се до себе попнемо,
са белим уздасима поезије и цвећа
што се у јесењем јутру у светлост расцветава

Стапамо се у магновењу са узвишеним стаблима
и сами сведоци историје постајући
преузимамо њихов тихи шапат
за оца Адама* који нас чека у парку

Расуто смо лишће у мирно јутро
идући Великом Песнику на поклоњење,
та духовна тврђава која кроз време
бди над нама својим каменим очима

И ево нас, уједињени топлим срцем
духовног пастира које куца под каменом
и са висине благосиља благошћу и жаром
нас – зелено, жуто, црвено лишће

са чежњом у срцу
да се споје са праизвором песме

* Адам Мицкјевич

НЕМА БОЉЕГ МУЖА ОД ЧЕЖЊЕ

Жельки Аврић

Ти ми усхићено причаш о младости
и шта значи расти у заједништву
Ја ти носталгично говорим о свом родном селу
и о путу којим годинама сама идем
Настављаш о својој бујној башти
Одговарам ти описом мог малог стана
углу у спаваћој соби са књигама угушеним у
кутијама
Али кад се све сабере и одузме
слажемо се
да су наша деца и њихова доброта наше благо
И још – да нема бољег мужа од чежње

Са десне стране уздиже се парк
из којег нам корак прати дух Адама Мицкјевича
а дрвеће шуми заглушујући наше речи
Али шта год да ми кажу – јављаш се одједном
не одустајем од Поезије
Једино усхићење у овом сувом свету
које не можемо разумети –
узвраћам ти

Кудеље наших речи личе на облаке дима
Поланичке улице се мешају у наш разговор
и својим погледима испуњеним светлошћу
изгледају као сестре близанкиње
али знамо да сви путеви воде ка Једном
и да ћемо на крају ипак пронаћи прави

ДОБРОТА

Алисји Куберској

Док ходамо механички у простору
Невољно преобраћени у машинске шрафове
заборавили смо да смо са намером
овде дошли као деца љубави

Бог те довео на мој пут
да би ме на то подсетила –
једном речју и великим осмехом
развејала си густу маглу
што ми је засенила поглед

и опет сам кроз Његове очи прогледала
и видела сам озарене љубављу
сву моју браћу и сестре
у Поезији

И док се ужурбано испраћамо
знам да ово није наше
последње виђење
Следећи пут узмите директан лет
за Варшаву, кажеш ми
Бићемо мудрији, одговарам ти

и већ се осећам добродошло
у твом светлом погледу
што преда мном открива сву
Земљу чуда и доброте

СТУДЕН

Марвану Махулу

У Тел Авиву температура је 25 степени
одговараш ми замишљено
кад се стиснемо у капуте
излазећи на балкон хотела на цигарету
Наш дим издајник жури да се измеша
са слабом новембарском маглом у Поланици
али нико не пролази улицом
и нема сведока нашем злочину

Као да овде нико други не живи
осим нас песника – кажем ти
тако је тих и миран овај градић
А мислим на твој родни град
раскидан звуком авиона
на отаџбину које немаш и њеним искиданим венама
на све порушене школе и болнице
на снове угушене у немоћном крику
на све зидове плача и крвљу натопљене улице

на сву жртвовану децу која уместо музике
слушају звиждук бомби

Али ти ништа од тога не спомињем
Ако је тако топло, сада тамо мора да је лепо
кажем и одмах се угризем за језик
Погледаш ме својим тужним очима
које се одавно не смеју
и осмехујеш се благо
Да, једноставно ми кажеш
док полако довршавамо цигарете
помињући твог пријатеља
из супротног табора
који се одрекао ове ружне навике

Али не говоримо ништа о свему што се подразумева
и од чега не можеш побећи
чак ни на четири хиљаде километара далеко

Стрепња за мале синове
И страх да ли ћеш их отхрани
зграбио нас је и залепио за зид
смрзнуо нам је душе
Хајде да уђемо, кажем коначно
Хајде, кажеш. Хладно је

ПРВИ КОРАК

Амиру Ору

1

Живот је прекратак
да би га трошили на неразумне ствари,
пре но што се освестиш, корак ти отежао
и прошло је толико година
обележених погрешним изборима...

Једва уздишем притиснута тежином
тог старог – новог сазнања
што ме изнова порази
чак и у овој средовечности
у којој још не могу разумети себе

Гуши ме кнедла чежње у грлу
па само ћутке климам главом
док у мени одјекује старомакедонска:
Три години стана како ме зафана
луто да ме мачи...*

Али разумеш и без да ти кажем
Знаш оно суштинско
што се у Реч сабрати не може

2

Умиј се на овом светом извору
Мораш из корена променити
начин на који видиш ствари

Сети се: имаш јаку мушку руку
којом можеш задавити
црну змију страха

Зато ти кажем: Погледај
мудро сунце излази са истока
нека те зора у белом млеку окупа

Стани огољена под лековитим зрацима
Рашири руке и испуни дланове
са свим стварима пред тобом расутим

Не питај ко их је разбацао
пред твојим стврднутим стопалима
Усред мрака си заборавила да си и сама чудо

Једноставно пробуди се, кажеш ми
и пођи. Направи први корак
Остали ће сами доћи иза њега

* Три су већ године прошле / како ме љуто мучи...

ДЕЦА НАШЕ ДЕЦЕ

Катажини Георгију

1

Наша деца нису више наша деца
Сада су родитељи своје деце и снова
у којима за нас нема места

Немамо више кога да грлимо
и за руку водимо Кома да објашњавамо
знамења света и времена

Руке нам празне падају уз тело
Душе исушене и охлађене
Стврднуле су се као препечен хлеб

Увече кућни праг
нико не прекорачује
кажем ти, тужно замишљена

2

Најмоћнија енергија универзума
је љубав, кажеш ми
стављајући поред себе корпу са књигама

У заносу спајања
у свемиру ватра рига
жар неупоредив ни са чим

Седим испред тебе замишљена
и ћутке климам главом потврђујући
Читала сам о томе, кажем ти

Гађаш ме плавим погледом
преко стола на којем стоји
нераспремљено посуђе од вечере

Нађи љубавника, кажеш ми коначно
као да ми дајеш матерински савет
Неког младог, млађег од тебе

ЖЕНСКИ РОД

Назнин Шимон

Једно питање, кажеш ми изненада...
И док причамо о нечем другом
оно што ми не говориш
видим у твојим сунчаним очима:

скоро све најдубље
најважније
најинтимније именице
су женског рода –

жеља чежња и родиља
носталгија и меланхолија
горчина и љутња
бол и патња
рана мука и туга
соба кућа и трпеза –
књига песма и поезија...

Сироти слабији женски род
колики терет носи
на својим крхким раменима!

Заверенички стиснемо дланове:
кћеркине љубавничке мајчинске
домаћинске баштованске компјутерске
најзад али највише песничке,
наизглед мале и нежне
а тако јаке
тако жилаве

ПЈЕСМЕ | КРИСТИЈАН ЈОН
АЛЕКСАНДРОЈУС румунског језика превео:
НИКУ ЧОБАНУ

КРИСТИЈАН ЈОН АЛЕКСАНДРОЈУ рођен је 21. 3. 1969. год. у Крајови. Дипломирао је на Правном факултету. Учествовао је на разним пјесничким сусретима у Грчкој, Молдавији, Македонији и Италији. Члан је Академије Томитане. Носилац је звања амбасадора културе Међународне академије „Михај Еминеску“. Објавио је збирке песама: *Бунтовна годишња доба* (2009) и *Лажљива дуга* (2020), *Обновљене мисли* (2023). Тренутно обавља функцију конзуларног секретара.

САМО МИ, НАС ДВОЈЕ

С времена на време
Треба да срцу подариш тренутак среће,
Тренутак нежности,
Јер га користиш,
Када се спотакнеш и када ти је веома тешко,
Или га молиш да ти помогне,
Да још једном осетиш
Мирис пољупца
И да одагнаш слани укус
Сузе.
Господе, учини да ме срце не заборави,
Да ме тражи или да ме дозове по имену,
Као у причи из давних времена,
Коју ми је причало када сам,
Први пут шетао,
Са девојком, кроз парк
Са хиљадама птица певачица,
А ја, без речи,
Као да сам прелазео мора и пустиње
Света.
Срце, настави да ми говориш
На језику који знамо
Само ми, нас двоје.

ИСПУЊЕНЕ ТАЈНЕ

Кошуља од ваздуха, од кише,
Кошуља од сенке
За тело које је изгубило
Душу, све лутајући
По никада утабаним стазама,
У животу снова.
Поезија без речи, напуштена,
без самогласника, сугласника
И знакова интерпункције,
Када су усне кржаве
Од страха будућих крикова.
Часовник, готово невидљив,
Више не најављује минуте
И пркосне сате, одувек.
Време, без времена, од када
Си ти отворила прозор срца
И макови су процветали са жаром
У нестрпљивом месу
Испуњених тајни.

ПУТ СНОВА

На мирном или узбурканом океану
 Научио си моје срце да плива,
 На путу с рупама,
 Носио си моју душу,
 Да стигне до раскршћа снова,
 У јутрима са богатим снеговима,
 Узео си ме за руку
 Да заједно стигнемо у пролеће
 Речи љубави.
 Сада, кад сунце више не зна
 Када да изађе,
 Показујеш ми да останем на месту,
 Да више не журим,
 Јер је срце заборавило
 Где је некадашња кућа,
 А душа више не препознаје
 Пут снова.

ЗАЉУБЉЕНО СРЦЕ

Једна звезда сија за тебе,
 Небо се разведрило и облаци
 Сакрили су се од стида.
 Једном речју
 Променила си годишња доба
 И магнолије су разголителие своје груди,
 Када се шапат твојих усана
 Претворио у мелодије,
 Никада раније послушане.
 Довољан је био само један поглед,
 Да се птице врате у гнезда,
 А шума да озелени,
 Јер твоје очи су реч
 Која зна да збори непознато,
 Да донесе тишину и изгубљене снове,
 Да види невидљиво
 И безазлену дугу.
 Сија једна звезда за тебе
 И цело небо се осветлило.
 Као заљубљено срце.

ПЛОДНА ЈЕСЕН

Стигла је јесен
 Падају тешке капи кише,
 Као паћеничке сузе.
 Пада киша, пада над градом и кућама,
 Над уплашеним крововима
 Да ће вода протећи перверзно
 Свуда.
 Свиђа ми се киша, али и олуја,
 Јер ми пере пут ка теби,
 Чекајући ме нестрпљиво,
 Да ми загрејеш душу
 Твојим врелим уснама,
 Плодна јесени.

СИМФОНИЈА

На улици осветљеној заласком сунца
 Млада жена изгледа као лептир
 Који тражи мирисни цвет.
 Њена коса, разбарушена на раменима,
 Пркоси дрском ваздуху,
 Знак да је рат с јесени
 Тек почео.
 Пред њом падају листови боје бакра
 И као да цео универзум пати.
 Страна симфонија, без музичких нота.

ПЈЕСМЕ | ИШТВАН
ТАРИ

ИШТВАН ТАРИ (књижевник, пјесник, ликовни умјетник) рођен је 15. 5. 1953. у Сенти. Био је ђак у гимназији свог родног града и студирао је на Одсеку за мађарски језик и књижевност Филозофског факултета у Новом Саду. Од 1976. до 1994. био је новинар и фоторепортер Képes Ifjúsága, недјељника мађарске омладине у Југославији. Од 1994. до 1998. био је предсједник-оснивач Мађарског културног круга Шандор Петефи у Бечеју. Од 1999. члан је Управног одбора Привременог мађарског националног већа. Од 2000. до 2005. био је замјеник градоначелника Бечеја. Од 2001. био је оснивачки уредник јавног часописа Aracs. Између 2003. и 2012. био је интелектуални вођа Писачког кампа, колоније књижевника Magyarok /Кањижа, а од 2014. до 2018. био је члан Мађарског националног већа.

Објавио је 18 књига, излагао на бројим колективним и самосталним изложбама и добитник је бројних значајних награда и признања, међу којима се истичу: награда Јанош Арањи, за књижевни рад (2004); награда Шандор Петефи, за слободу штампе (2008); награда Атила Јожеф (2016); као и награду Ђула Иљеш коју додјељује Мађарска академија умјетности (2020).

ПРОШЛОСТ ЈЕ ИСПРЕД НАС

За време вечере тамо сам,
ја син једне остареле
етничке групе,
у сиротишту седео,
као пратња једне даме,
која је старог пријатеља њене растављене,
у иностранству остале маме посетила,
са лажним именом стигао;
и пустио сам
да ми капут
воњ урина,
воњ јефтине цигаре,
продоран воњ беде,
што на вечно грактање
и повраћање тера, упије.
На екрану призори рата
су се смењивали:
из даљине и разјареног спикера
чуо
коме је свака друга реч
истребљење народа била.
Старци су,

испред њих гурнуту вечеру,
која је некима и последња
могла бити...
из својих кревета оберучке прихватили.
И тамо сам опет
на то морао мислити
да рат само у кревету –
не у оном, у сиротишту,
у оном код куће! –
је могуће добити,
а не на ратишту,
где једино базда лешева
може победити.
За време вечере тамо сам седео,
у ратној граји телевизије;
у халапљивом цоктању сиротишта,
у испаравању
крезубих отвора
сам те опазио,
како са искривљеном алуминијском кашиком
из које текућина стално се изливала,
дрхтавим рукама дуго си покушавао

своја уста погодити.
И тако сам те нетремице гледао,
једна залутала чистачица
бесмислено шалећи се
ти је пришла,
средњим прстом лакат тако подигла
да коначно уста
погодиш.
На мађарском си се захвалио.
Тад сам већ био сигуран у то,
да уистину војвођански Мађар
си
који узалуд тражи,
читав живот своја уста
узалуд тражи!
Можда због тога,
можда због тога, смишљено,
могао си раскрстити се са перспективом.
Са потомцима.
Будућност можда због тога си проћердао,
који пут са познатих састајалишта
и трамвајских станица главног града
матичне земље
– где није могао стићи! –
вичући, тако да ново гесло
мирне душе би могао написати:

ПРОШЛОСТ ЈЕ ИСПРЕД НАС!,
ако из дна душе не би мрзео
необуздану употребу
првог лица множине,
што штампа користи.
За време вечере тамо сам седео,
ја син једне потлачене
етничке групе
у сиротишту,
где у мислима
нисам ни ону браћу из Трансилваније
могао заобићи
који свој дом
са смећем западног света ките.
И док сам вечеру гледао
која је некима и последња
могла бити,
која се из уста изврнула,
из кашике се истресла,
у ушима су ми
Јудини пољупци
попут издаје одзвањали,
која према јутарњем оглашавању петла
напола прожвакано
се котрљала.

Превод с мађарског језика: Илеш Фехер

НЕКИ УВЕК

Неки увек уклањају
заостављену прљавштину:
они су најбољи познаваоци наше
садашњости.

Неки увек направе ред иза
ужасне насладе ропских душа
у којој попут нагазних мина
експлодирају речи и узбуђења.

Неки увек побришу крв, тако
да блиста поприте догађаја,
као небо, што само једно око
посудио. То необуздано око сам ја:
распршим се као поседели зрна мака...

Неки увек уклањају
заостављену прљавштину,
јер нова времена могу стићи:
они су најбољи отимачи наше садашњости.

Превод с мађарског језика: Илеш Фехер

ОНОГ ДАНА

Онога дана када
се нова држава рађала
касно сам се будио
спомињао сам оца и деду
који су преживели свој живот у
четири државе
а да се макли са свог огњишта
нису
а ни ја са седом главом
који свег другу државу* цепа
онога дана када
се нова држава рађала
башту сам копао
и слушао радио
посматрао сам
извитоперене црве
како чапљама беспомоћно
вртопере ка небу
а трње се не да
да стурирао сам

онога дана када
се нова држава рађала
помишљао сам на
изгубљене ратове
на сва блага наша
па и на краве
и руководства која сама себи одају
почасне плотуне.

(1992–2003–2006)

*трећа (од 4. фебруара 2003)**

**четврта (од 3. јуна 2006)

Превод с мађарског језика: Ђозе Бордаш

ПРОМЕНА РЕЖИМА

бивши партијски секретар
са светлуцавом палицом
прати стање вода
блеји у земљу
фино се опходи према људима
премешта им кревет
да би се одморили од штрессова
које су претрпели
услед промена режима
из године у годину
из недеље у недељу
из дана у дан

Превод с мађарског језика: Ђозе Бордаш

ОСЛОБОЂЕЊЕ

на питања
одговориће
они
који су их поставили

у муљу осећања кривице
развезаће им се језичине
говориће без везе
о свему

и о свом ропском положају

до тада
бићемо дирљиво чисти

попут буђења
животиња

Превод с мађарског језика: Арпад Вицко

Поезија/проза

САЊА САВИЋ МИЛОСАВЉЕВИЋ, проза

ВЛАСТА МЛАДЕНОВИЋ, поезија

ДЕЈАН БОГОЈЕВИЋ, поезија

ЂОРЂЕ БРУЈИЋ, поезија

ЉИЉАНА ЛУКИЋ, проза

БРАНИСЛАВ ЗУБОВИЋ, поезија

ВЕРА ХОРВАТ, поезија

ЈЕЛИНА ЂУРКОВИЋ, поезија

КАЈА ПАНЧИЋ МИЛЕНКОВИЋ, проза

АЛЕКСАНДРА МАРИЛОВИЋ, поезија

ЉИЉАНА ПАВЛОВИЋ ЋИРИЋ, поезија

САША КНЕЖЕВИЋ, проза

РОДОЉУБ ЋОРИЋ, поезија

МИОДРАГ ХРЊЕЗ ЉУМО, поезија

РАДОМИР Ђ. ЈОКИЋ, поезија

МОМЧИЛО ГОЛИЈАНИН, проза

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ПРИЧА | САЊА САВИЋ МИЛОСАВЉЕВИЋ

Сања Савић Милосављевић

ЗЕНИЦА

Овај је, богме, играо за рају. Ни тактике није имао много. Никоме није јасно од чега Мирко Мирковић звани Зеница живи. Надимак није добио по томе што му је отац радио у зеничкој жељезари. Иако више није био у снази да *оперише* и мада је послије рата Кула преузела примат над Зеницом за затворенике Мирковог ентитета, захваљујући пјесми Забрањеног пушења и најмлађи су претпостављали да *Зеница* мирише на белај. Повукао се, како сам каже, из посла. Није то говорио поносно, више онако губитнички, пред општељудском немоћи да се заувјек остане у јекну снаге, заводећи понеку женску сумњивог морала која би, с времена на вријеме, затрептала на његову причу.

- Свака шуша данас море лежат на Кули. Требало је бит бараба ондак.

Мирка, још у оно вријеме, није мрзило да жртвује све за јарана, за инат, за женску. Тако и за сина. Сину пак није требало много тога његовог, па тако ни жртва, али да је био спреман – јесте. Његов син Милош никада није опростио оцу возачку позицију у удесу у којем је страдала његова мајка. Иако и званично ослобођен оптужнице да га је изазвао, Мирко је те ноћи први почео да осјећа ону другу кривицу, направљену годинама раније, *ваљањем* аута, понеком пљачком продавнице, ситним шверцом и осталим благодатима посла с друге стране закона. Милош му никада није отворено приговарао, јер нити је имао доказа, нити снаге, али је користио посљедње правдино уточиште – поглед.

Мирко се трудио да сузбија Милошеву оштрину којом га је сасијецао, па му се увијек обраћао нешто грубље него што би прилика тражила. Осјетивши ову неумјереност, у Милошу се правио све већи јаз, који су обојица осјећали. Син је све чешће одлазио код стрица у Зворник, што је био трн у очевом оку. Влајко је читавог живота био узоран, поштен и честит радник, бар

су им отац и мајка умрли у том убјеђењу. То што је Мирко знао да му брат *ваља* бијелу технику преко границе, морао је да задржи за себе, јер је и сам узимао учешће у акцији с веш-машинама.

Кад год Милошу нешто није било по вољи, он *запали* у Зворник код стрике. Џаба је Мирко отворио кафаницу у Љубогошти да се по селу не би питали:

- Шта ти отац ради?

А Милош да може да каже:

- Угоститељ.

Држала је та кафана Мирка добрих десет година. Таман док се Милош ишколовао. Кад је завршио за ауто-механичара, Мирко је хтио да му отвори радњу, али је Милош одбио очеву финансијску помоћ сумњивог поријекла и одлучио да ради као шегрт код старијег мајстора. Помало разочаран, Мирко је званично затворио кафану и сину дао кључеве да може да доведе *друштво* ако некад буде хтио, а сам је почео да ради у кафани код јарана из основне. Бар би то био одговор када би Милош питао гдје је. Ту и тамо би се издржавао од једноноћног рентања гараже и повременог ћутања.

Осјетивши да је довољно искајао очеве гријехе, окуражен друштвом које је једва чекало да има сопствени локал, Милош је узео кључеве и с времена на вријеме доводио екипу и понеку женску. Оцу о томе није ништа приповиједао, али је Мирко имао своје изворе информација из комшилука, за које младић није ни знао. Све је то, наравно, обављао крајње дискретно. Мирко није шпијунирао сина из воајеризма или болесне знатижеље. Како је, након поменуте ситуације са мајком, Милош с оцем прекинуо разговоре који се тичу емоција, Мирку је било неопходно да дође до информације која би му потврдила да није запатио неку психичку болешчугу, диг'о руке од

женскиња, или да се није, не дај боже, окренуо манастиру (јер је знао почесто у недјељу *банут* у цркву). Схвативши да му син има интересовања за женске као сваки нормалан момак, Мирко је одахнуо и није га даље контролисао. Некад би се распитао с ким се дружи, али на јаране ријетко да је имао замјерки.

Све би то некако ишло, што би бабе рекле, *како треба*, да Мирка није гризло то што је рођеном дјетету странац, што му никада није рекао како је и зашто гријешио. Као тиха мука међу њима, стајала је Миркова прошлост (и помало садашњост), за коју Милош није имао живаца, а Мирко начин да је заобиђе. Мирко би понекад успио да се пожали свом ујаку, десет година старијем, који је био један од ријетких чланова фамилије за кога је имао живаца.

- Пушти га – говорио је стриц – к’о да с’ ти са својијем оцем био бољи.

- Ја сам се свога ћаће бој’о к’о ђаво од крста! Овај мене нит поштује, нит мрзи, нит бенда.

- Да ли?

- Па добро – замислио би се Мирко. – Можда ме се мало плаши.

- Дозваће се – додавао би ујак самоувјерено, ни сам не вјерујући у то што прича.

Мирку једног дана зазвони телефон. Број је био непознат, али је глас с друге стране звучао познато.

- Па ће си, Симо је, Недов. Како с’? Како је фамилија?

- Ђе с’, Симо, оклен ти? Ја не могу да сконтам одма’. Добро су сви, фала богу.

- Слушај ’вако. Шта је теби с оном горе кафаном?

- У Љубогошти?

- Јес’.

- Ништа, Милошу сам дао кључеве, другове зове. Не радим више, има три године.

- Вид’ овако. Овај мој мали запео некакав филм да снима. Довук’о екипу из Београда, па им се свид’ла твоја кафана.

На помен ријечи филм, Мирко се мало устури на каучу, ипак, чињеница да дјеца то треба да раде мало му поквари утисак.

- Твој мали, а?

- Ма он ти ту школу сад завршава, пусти га, само да то заврши кад је запео.

- А за испит му неки треба, шта?

- Ма ја. Филм треба да сними.

- Ја сам свом малом дао кључеве од кафане, не знам ће су, хајд назваћу те вечерас да ти потврдим, ал’ мислим да ће хтјети.

- Фала ти к’о богу. Само да се биједи ратосиљам – заврши Симо прије прекидања везе, уз одређену дозу лажне скромности: какав ли је то живот, ако је филм биједа?

Мирко устаде и искрцка пршљенове. Отвори прозор. Није ни примијетио колико је ноћас напушио у соби. Ваздух је био толико свјеж да Мирко пожеље да никад више не запали цигарету. Наравно, од узбуђења што има овако озбиљан разлог да назове сина, одмах је запалио. Како би требало да звучи? Нешто као: „Шта радиш сљедеће седмице?“ – било је превише изокола. Да почне са: „Звао ме Симо Милутиновић...“ исти би био ефекат. Треба бити брз и кратак, не рећи одмах све, а опет направити онај мали, како се каже, преокрет. Размишљао је дуго, сад већ увелико завршавајући синоћ отворену паклу. Када је коначно нашао право питање, одмах је окренуо број. Не би ваљало да Симо данас нађе другу кафану, кад су се већ договорили. Скоро договорили.

- Е, сине.

- Е, стари.

- Види. Имам нешто да те замолим. Овај јаран један ме молио да му дам кафану, ’оће онај његов мали да снима филм горе...

- Филм?

- Не вјерујем да то нешта ваља. Гарант је нека глупост. Ал’ ајде. Шта данас па ваља.

- Што, можда има дара.

- Задњи пут сам видио *накав* плакат за нека чудовишта и ако то треба да пре’стави филм, доста сам га и видио. Треба му за школу.

Мирко је направио драмску паузу. Милош је слушао наставак. Мирко је осјећао да је погодио у жицу. То му је било довољно да зна, није хтио да га мучи.

- Он је мене пит’о да ја горе ш њима будем, кол’ко сам с’ватио, њему је дошла нека екипа из Београда па снимају, за испит му ваљда треба. Симо је и ’вакав и ’накав, али ево куне ми се да су дјеца добра к’о добар дан. Него, чујеш, то ј’ омладина, не да се мени с њима зајебавати. Би л’ теби било мрско да одеш да им откључаш и видиш да л’ нешта треба? Нормално, ако ниси

шта планир'о ових дана с рајом? Ако се теби не да зезат око тога, ја ћу га откачит...

Мирко је сад осјећао да је удица добро загризена па је чак осјетио и слободу да може и да се повуче који корак.

- Би л' мог'о и рају повест?

- Што не би мог'о, па је л' твоја кафана?

- Кад је то?

- Не знам, назв'о ме је сав у фрци, каже, треба му данас да зна да може да планира. Пит'о би' га ја одма' али нећу ништа док с тобом не видим. Кажем ти, ја се сам с тиме не б' зајевав'о.

- 'Оћу ја, само јави кад је то и шта треба све.

- Јављаь ти до вечерас.

- Ае.

- Ае.

До вечери је Мирко сазнао да кафана тим студентима треба један читав дан и читаво вече.

- Не знам хоћу ли моћ сутра вече, рек'о сам Симу нешто помоћ око филма.

- Каквог филма?

- Његов мали што студира довео екипу па снимају нешто, моја кафана им се свид'ла па морам отићи ако Милошу шта око струје не буде јасно – слагао је *на кеца* свог *пивског* брата из кафане, иако због самог филма није планирао ни да се почеше по стражњици.

А и зашто би? За чије бабе здравље? К'о да се данас и снимају неки филмови. У културном центру не памти кад је био последњи пут. Ајд што страњски ништа не ваљају, ал' ни домаћи вала нису ни *присмрђет* филмовима што су некад били. Закачи ту и тамо неки филмић кад шалта канале, али споро је то за њега. Глумци се нешто пренемажу, као нешто им тешко у животу, к'о да литре крви у њима нема. Нити ко да потрчи, нит да нешто провали, па да се бар насмије к'о човјек, а оно јок. Нити има филма, оно право живот да видиш, човјека! Хајде, мог'о би рећи, у Србији се то снимало, можда сад Београђане друге муке муче него Паљане, али био је он претпрошло љето у Београду. Напатио се у градском превозу, да само о томе филм сниме, смијао би се. Али ово, јок. Сад кад види домаћи филм, само окрене канал. Толико о Мирку и кинематографији.

Осим што се похвалио јаранима из кафане о учешћу на филму, Мирко је на календар дешавања у потпуности заборавио. Милош га је

један дан назвао да каже да су завршили и да су њега лично чак позвали да сједи с рајом у кафани као статиста. Мо'ш мислит! Статиста. Ал' ајде. Мирко је био срећан. Мало му се покварио утисак кад је Милош рекао да у петак иде *код стрика* у Зворник, али није дозволио да му брат у потпуности покупи ловорике. Увелико је био заборавио и филм и кафану кад га једно вече поново назва Симо, унезвијерен и слућен.

- Види, бураз, помог'о си ми к'о брату и срамота ме да те опет зовем, ал' види. Опет им треба кафана за вечерас, к'о хљеб.

- За вечерас? Што ниси данас јавио?

- Бураз, ништа ме немој питати, вечерас смо тек добили одобрење од полиције, мислили да од тога нема ништа.

- Ама, човјече, Милош отиш'о у Зворник. Немам ти ја кључеве.

- Ајој, брате... Има л' каква аутобуса да ти пошаље? Оти'ћу ја до Зворника ако не може...

- Хајд смири се. Сад ћу ја њега назват, па ти јавим за пет минута.

- Хајд молим те, бураз, причаћу ти све кад ово прође, само да вечерас завршимо.

- Ништа ти не сикирај.

Мирко прекину везу и окрену Милоша.

- Опет ме Симо звао. Каже, треба им кафана вечерас.

- Ајој, рекоше ми да ће им можда требати...

- Хоћеш да им пошаљеш кључ?

- Како да им пошаљем, нема сад ништа, новосадски је прошао прије пола сата.

- Немој се ти ништа сикирати.

- Шта с' контао?

- Имам ја резервни кључ. Сад сам се сјетио.

- Немој да ме брукаш горе. Фини су људи.

- Ама, не брини, човјече, ако ти хоћеш, има да буде.

Сав срећан што је сину коначно потребан, прво се спусти у подрум да види јесу ли му ту клијешта. Пронађе стари алат у пластичном коферчету и обузе га неописива радост. То је то. Коначно је схватио зашто. Пробра све што му је потребно, а онда назва Сима да му каже да понесе какав било катанац да замандаље браву кад заврше. Сав срећан, отишао је до стрика

да позајми голф: *Треба му за филма*, а онда се провозао по Палама не би ли пронашао партнерку за вечерашње снимање.

Све му је ишло на руку. Дама се такорећи упецала сама, стопирајући на сто метара од његове куће.

- Ђе си, Милице? Треба л' превоз?
- Ако би ме бацио до куће...
- Шта 'ш кући? Хајд са мном на снимање.
- Какво снимање?
- Е, не'ш видјет ако не кренеш.

То је било довољно. Успут су свратили по литру пива на бензинској пумпи, за случај да је Милош стукнуо с друштвом сву жестину коју је однио прошли пут. Лако је пресекао катанац.

- Јао, што ти је овдје неред! – повика Милица. – Сад ћу ја ово мало средити док не дођу. Види се да сами ништа не умијете.

Мирко пусти музику, отвори пиво и завали се на клупу, уживајући док је Милица врцкала по кафани, кобајаги, поспремајући нешто. Канда се затворена кафана може поспремити.

Није требало ни столове да брисне да би се Мирко у потпуности разувјерио. Милица му се придружила за столом, задовољно отпухујући и на лицу мјеста поправљајући пудер на ознојеном челу. Симо се поздравио, а онда отрчао у филмски хаос који је пристизао у кафану, заједно са чудним људима, коферима, рефлекторима и Мирку непознатом скаламеријом.

- Богме, ова дјеца озбиљна – примијети Милица.

- Рек'о сам ти ја.
- Вид' оног с камером! Професионалац човјек. А тако млад. Шта мислиш, кол'ко може имати?
- Ма бјежи. Курчи се само. И ја би' с таквом машином био мудроња. То му гарант ћаћа купио.
- Мог'о ти је ћаћа и двије такве купит, опет би био исти ћутук.
- Јест ти би била боља.
- Не би', ал' ја се и не *фалим* да би'!
- Ја се *фалим*?
- Ништа ти не ваља! Вид' болан дјеце, вриједне! Способне.
- Шта сам рек'о?
- Има л' ико да теби ваља?

- Ено онај с оним – показао је Мирко на микромана.

- Е, момак – дозво га одмах Милица – шта си ти?
- Молим? – одазва се овај у журби.
- Мислим, тај пос'о што радиш, шта је то?
- Бум оператер.
- А?
- Микроман.
- М-И-Р-К-О-ман? Мирко, болан, чу ли ти ово?

Микроман је већ дао табанима ватру док су се домаћин и новопечена домаћица смијали у једном даху.

- Овај ми Симов мали једини беспослен изгледа.
- Јест, вала. Свак има бар неки папир, нешто своје, а он празни' руку...
- Тишина! – довикну неко из екипе.

Мирко и Милица ућуташе, једва суздржавајући грохот. Глумци су одиграли, обома је промакло да чују реплику како ваља кад је Симов мали рекао да је све у реду и да иду даље. Мирко и Милица се згледаше.

- Јест му вала пос'о...

Пребацише се испред кафане, а потом дође и полиција. Снимали су неко хапшење. Мирко је покушавао да провири кроз прљава стакло кафане напоље, али брзо је изгубио интересовање. Да је снимање упола тако занимљиво и величанствено као што звучи кад се изговори, прштао би ватромет. Овако, сви некуд журе, сви нешто раде, што је ваљда само њима јасно због чега. А можда није ни њима. Видјевши да ће очигледно екипи требати још времена да заврши, Мирко би ту и тамо зауставио понеког да га приупита како се зове филм, кад ће бити на Палама у Културном центру и хоће ли се он видјети на платну.

Изазвавши пажњу код асистента режије, који се у тренутку нашао слободних руку и без посла, Мирко је удахнуо.

- А ти, који си ми ти?
- Асистент режије.
- Кој' му га ти дођеш?
- Помажем редитељу.
- А је ли? То му га дође као нека мушка секретарица?

- Јесте, јесте!

- Е, мој момак, шта си себи дозволио.

- А Ви? Чиме се Ви бавите? – ни асистент се није лако дао.

- Ја сам ти овај – показао је на глумца који се батргао док су га два полицајца *приводила* – што зајебава дротове. Обио сам банку у Рогатици. Чет'ри године леж'о у Зеници.

- Долази овамо! – дозваше асистента и он се изгуби у тренутку кад се Мирко загледао.

Већ се покајавши што је изговорио више него што треба, Мирко пригрли Милицу и настави с њом о приликама у Босни, на Палама, времену, фудбалу, на шта се она заводнички смјешкала. Снимише све кадрове, полиција оде, екипа се спакова и поздрави с домаћинима. Симо Мирку донесе катанац којим ће овај касније да забрави врата, након што је обио властиту кафану.

Ујутро је Мирко одвезао Милицу њеној кући, а потом вратио ујаку ауто. Прошетао је сам до своје улице и, још у ходу, нешто је почело да га нагриза. Кад је легао и покрио се преко главе, није престало, него је бивало све теже. Мијешали су му се гласови у глави.

- Зар си морао да спомињеш јебену Зеницу? Ти к'о да се тиме поносиш. Шта, мислиш, зна та раја за Пушење, па 'ш испаст хаџија? Је л' опет треба да се извињавам за тебе?

Милошев глас претварао се у глас покојног оца.

- Ја треба да плаћам што си покراо у супермаркету? Шта је, мало ти што ти дам? Како Влајку није мало?

- Влајку си дао више!

- А је ли? Више сам му дао? Има да истјерам ту бештију из тебе, па 'ш да ви'ш свога бога!

Ударци би зазвечали, а *бештија* није излазила напоље, него се сабијала унутра све више и чим би каиш попустио, она би расла, већа и јача него раније. У кући, у оцу и мајци, сва мјеста су била заузета. Он је морао да пронађе своје. Гдје год било и колико год да кошта.

У сну, ударци каишем претварали су се у пуцњеве у рову, а звук митраљеза у котрљање аута низ литу из које се он извукао, а Смиљка није. Да јој је тада, да јој је само те ноћи, макар

и у олупини могао рећи (да је само знао!) како је тешко и један дан провести на радном мјесту, никад јој не би замјерао што конобарише у сластичарни на Чаршији.

Пробудио га је звук телефона.

- Е, стари.

- Е, сине.

- Јесте снимили ово синоћ?

Мирко се усправи. Требало му је мало да се присјети на шта Милош мисли.

- Филм? Јесмо, како нисмо. Све готово, екипа презадовољна. Захвалили су ти се и поздравили те пуно!

На тренутак, све то је нестало из његове главе. И филм, и екипа, и Милица. Можда некад буде имао срећу па се присјети неке сцене. Као из неког старог филма. Милош је звучао узбуђеније него иначе.

- Је л' тако? Супер, супер. Е, конт'о сам ја кренут поподне оним новосадским на Пале.

- Што, је л' све у реду?

- Јесте, јесте – Милош застаде на трен као да није. – С друштвом сам се нешто договорио да изађемо, па ћу кренути раније.

- Добро, сине, како год ти одлучиш. Чекам те ја на станици. Имаш ли кол'ко ствари да узмем голфа?

- Јок. Не треба.

- Ае.

- Ае.

Мирко се порадова. Био је то први пут да му се Милош јави кад крене из Зворника. Шта може бити? Гарант га је Влајко нешто изнервир'о. Осјећа му у гласу. Мирку се брк насмија. Али неће га то питати. Правиће се блесав. И бити добар. Зашто? Па ето тако, само га ништа неће испитивати. Можда буде добро. Шта? Можда с њима све буде добро већ једном. Како кад је пред екипом лупио да је лежао у Зеници? Ко зна. Био би ред. Док се возио ка Палама, прође му кроз главу да ни ова брда, која окружују Љубогошту и као фол се спајају у једну црту према небу, ништа не роморе нити говоре, па опет свашта претуре преко леђа. Мирку би драго како је себе успио да упореди с брдом. Чинило му се да му то поређење одговара к'о будали шамар.

ПЈЕСМЕ | ВЛАСТА МЛАДЕНОВИЋ

Власта Младеновић

ЈАСНА

„Све жене имају твоју главу
и носе твоје хаљине“

(Никита Станеску)

О зашто си кренула за мном,
који не зна куда иде,
трагом патње и мучеништва,
љубећи моју песму и трпећи грешку,
судбину песничку тешку?
Велика је тајна,
светлост којој стремим,
док ме ти пратиш, сенко моја верна,
љубави бескрајна.

ОРФЕЈ У МЕНИ

Сад знам да је Орфеј у мени,
ту чињеницу не може нико да промени,
то није мит, жива је реч,
жртва која ме прати,
о зашто певах,
о зашто се осврнух,
па ходам као дух
по планини Хем,
певам а плачем.
И јавише се Монаде,
које би да ме растргну
на комаде,
заиста, заиста,
јер љубав моја беше чиста.

ВОДИЧ КРОЗ ЧИСТИЛИШТЕ НА ПУТУ ЗА РАЈ

Беатриче, Беатриче, моја Беатриче –
срце моје виче,
док лутам градом из ког смо прогнани,
све су учинили пагани
да будемо изопштени.
Данте, ти знаш моју муку,
она је моја Визија и моја Спаситељка,
кроз Чистилиште на путу за Рај,
„мајчинска, сјајна и утешна“.
Попут Росетија, можда ће неко
створити велико дело љубави,
негде у некој Тоскани,
за све који су прогнани.

ТИХОВАЊЕ

Време је за тиховање,
у тишини небеског манастира,
у келији, под скутом стене.
Последње речи беху „Мало мира“.
И отворише се небеса,
друкчије сада видим свет,
нема у мени више вике ни беса,
свршено је, Господ је распет.
Прошли су дани наивни,
чему више у ноћи сни,
ћутим, грешан и убог,
љубав моју чује Бог.

ПРОБУДИ СЕ СВЕТЛОСТИ МОЈА

Пробуди се светлости моја,
ослободи ме страха, неспокоја,
јер тама паде сред дана,
пробуди се светлости моја,
ево молим, ево вапим до неба
да ме Бог чује уклетог,
песника твог.

Пробуди се светлости моја,
мртав сам већ, видиш ли ме,
чујеш ли моје песме,
које певају анђели на висини.
Пробуди се светлости моја, сини.

ПЈЕСМЕ | ДЕЈАН БОГОЈЕВИЋ

Дејан Богојевић

КАД НЕБО ПОЦУПКУЈЕ

дошавши из борбе
без ожилјака с горчином ћу
написати малу прибалешку
Пјеру Алешинском

Да ли постојимо пред тим таласом
који ваља звезде без одсјаја у очима и стихове
о смоквама; запитаност – залутале су нам руке.
Није више само реч пустиловина, скривена и заборављена
и нећемо је повезати са жељом. Жеља постоји ван речи;
реч не постоји ван жеље.
Долазиш после завршене игре и плешеш, окоштале ти шаке
и стопала: пратим те у стопу – поцупкује небо.
Прсти продиру у плаветнило и белину неба под нама:
колутлови дима. Радозналост одједном посрну пред
тешким сном у коме ране не крваре.
Рана до ране – капљу звона; пуцкетају херметични митови,
За сада ништа више не бих рекао
јер речено је урађено, ако ми верујете.
Отворих призор.

ПОКУШАЈ КУШАЊА

лажем и једем –
мојим телом харају
строге хоботнице
Лују Арагону

Твоје речи крваре у музици; твоје речи су попут палацавих
језика, са и без отрова. Истиче отров у младу ноћ, у стари
дах месечином – мемљиви облаци кличу.
Скини рекламу и нагло затвори очи, док очни капци
постану стакласти; оштри и сјајни док мач те
пробада. Боли уметникова згода. Згодна хаљина светлуца
док јој бутине, набрекле и наге обасјавају још један
покушај кушања. () Кашњења, несносне капљичаве кијавице.
У капима гласови се позиционирају – траже логична
решења потраге. Потргаше звучности. Покопаше пуцњеве,
актове, атове, бедивије –

обузетости новим жртвама.
Додире врели, тренуци прозирни и игре
су расцепљене,
од знака до знака, као пред плач.

ЊЕГОВ САН ПУТУЈЕ БЕЗ СРЕЋЕ

испред манастира
мајка је сиво небо –
потпуно нем љубим крст
Жану Арпу

На почетку дан беше лишен имажинације.
Дечак је ћутао и гледао у празно.
Девојчица му је причала причу и очекивала покрет,
поглед, смех. Дечак се није ни померио.
Узео је папир и почео да црта.
„Цртам вештицу. Вештица живи у кући, у соби
изнад крова. Она краде и гребе децу. Вештица има
зелено лице прекривено бубуљицама.
Она има дуге беле нокте.“
Потом више није причао тог дана.
Девојчица је побегла. На глави је имала тежак шешир.
Процес чишћења је почео.
Тело дечака се грчило у сну.
Његов сан путује
без среће. Без.

ТЕЛЕСНЕ УТОПИЈЕ

мирис сочан попут
дојке – распукли нар се
цеди у тишини
Жак Барон

Одбацио је општење са боговима – није разумео додире
хладних плахти док се њихова белина пресијавала.
Белина је била кадра да зуји у ушима; баци на ватру
шифроване поруке ситно писане на картончићима;
избушеним као возне карте, некада.
Мисли нежне израњају из телесних утопија. И
тиња на грудима ватра и зачијава њену жељу.
Оштри прободи; сви пољупци не могу да стану
на набујале дојке; пољупци су преливају по врелим облинама –
време заправо показује да живимо.
Траг светла; свест; заклињање; извртута кожа –
водена сила ствара сасвим млад аранжман
опште похоте. Без својеглавог циклуса су започеле и завршили
живот тополе у дну мог дворишта.
Задрхти још увек њихово лишће иако су
посечене – и грле се гране
а мене је стид. Радо бих залутао
у неко друго време.

ЖИВЕ БОЈЕ СМОЛЕ

после далеких ватри
и након свих узбуђења –
помаља се крст
Морису Бланшару

У замци, на обележеном мосту флуоресцентним
тракама извори путева који подрхтавају од живих
боја / без мостова и тамног мастила –
чудотворци се играју јежевима и украсним шибљем.
Хоћу да искашљем сав тај задах у разговору са
утемељеним победницима тмуше.
Победнички да зароним у властиту сенку
на крсту – бледило природе ће изродити скромности.
Мириш смоле: свечаности – урезана топлота;
најсјајнији блесак – творба стихова,
заклон и бег.
У замену за песму поче киша.
Измаглицо буди стих.

ПЈЕСМЕ | ЂОРЂЕ
БРУЈИЋ

Ђорђе Брујић

У НИЈАНСИ ЉУБИЧАСТОГ

Мирише зенит лета, уски окрајак таме
Када се смирен враћам живом угарку храма,
Хвала далекој шуми гдје још цвјетају јаме,
И непрозвани они, тањи од лиснога прама.

У зденцу свјетлост оста, и неспутано врви,
Вратиће се кроз раскош хљеба, и суварке,
Кроз чокоте и вино које је одсјај крви,
И дио модрог круга сметнутог испод варке.

Зид је комадић душе који под стаклом крста
Покрене наше стопе путем њиховог крика,
У мраку док се огњем воштани број разврста
По реду словног знака збраног испод звоника.

Тада се све уплете у шумски врукат зрели,
Као у лати зове, са мирисима снова:
Зашто је тиха туга лета у ком су свели
Сиви прапорци неба изнад јединог крова.

Под којим тиња језа, и роптај и самоћа,
У дубоком шушњару гдје удвојена сјена
Подиже камну силу нашег крвопролића
Из кога липти туга вриском обележена.

Клече људи над кланцем, искошен човјек крене
У себи у дјетињство, кад се подвуче црта,
На столу боје сунца водено разливене
Постају топло биље заокруженог врта.

Док су вам дјецу крили, у неопаженом бљеску,
На образима трепти грч усамљене жртве,
Ситне и још на длану, жиг из живог пијеска,
Прецвале испод пера, хладне, и мртве, мртве...

КОЖАРА

Ноћ из другог просијања
Донесе зрнце свјетлоносне клице,
Облаком се мјесец увио у сушу,
А овдје у пепелишту истог постојања
Твоје је чело хладно, и руке, и лице,
И не могу више дотаћи ти душу,
Ни угријати прамен њеног нестајања.

Није у овој соби једини мирис студи,
Нити мравља грудва једина тишина:
Босе су наше стопе и голе су нам груди,
На временском трену у ком је сламнат одар
Само је привид трупла и његова бјелина;
Разапете коже живот су других људи,
И плави, ријечни вртлог што у даху нам је модар,

Као јесење море које под длановима кријем;
Покушао сам да ти затворим очи, да сањамо скупа
Онај повез вјетра на коме те узалуд гријем,
Сам, док ти нестаје лице под искошеним зраком:
Све кад се у себи тајим, ја се из тебе смијем,
Продјенут кроз ширину, огрнут кожним мраком.

МИ, КРХКЕ КОСТИ

Кроз прашан август уз довратак врата,
Одшкринут бунар, испод мемле сјени
Са жилицама из очињег блата:
Зашто их сад траже кад су још у мени.

Низ унску пругу затрепало лишће,
Ми, крхке кости, и ја крхак човјек
Све себе храбри, па од себе дршће,
Сручен да траје на камари довијек.

Под чизмом прсне гранчица живота,
У мени мирно, мирни смо и прости;
Док гледам мрава збира се љепота:
Усмена слико, мрачна пролазности;

Над главом јекне гавранова чежња
Бачен да траје сред коштаног свежња.

ЦИГЛАНА

У слици збора згушен крик циглане,
У предвечерје, док се тка равница,
На заласку се уцјељују ране:
Из конца лета прошаптала птица
О танкој сјенци одломљене гране.

У жару пјесме простор свих начела,
Испуњен вјетром и црнином влаге;
Над водом још су и омче и тијела,
У љетном праху, у сутоне благе,
Кад су под нама грчила се села.

Кроз црни грумен, испод грака врана,
Јечмено зрнце капнуло на скути,
Док се на челу гаси јара дана;
Из сваке кости дисај још се слуги:
Кроз нас пиште пећи, још ради циглана.

ШУМА НА ПЛАТНУ

Дах слуги кишу испод ове руже
Што се у чвору згрлила са зрљком,
Па тако сплетен, у видику скружен,
Постаје лишај над душиним мраком.

У смислу таме и црнилу крета
Из ноћи круг се распрсне у часе,
И жубор приче у коме се расцвјета
Свевид у чулу; из сна распукла се

Шума на платну, у бојама врење,
Небеским широм капље откровење.

ПРИЧА | ЛЬИЉАНА
ЛУКИЋ

Љиљана Лукић

ИЗМЕЂУ ВОДЕ И ВАТРЕ

Медицина ми је законита жена,
а књижевност љубавница.
Антон Павлович Чехов

Чехов мора на пут. Ноћ је, до села Степанчиково треба превалити најмање десет врста,¹ али то нико не узима у обзир. Санке су спремне, Вартоломеј, градски кочијаш, већ је у њих упрегао коња и само чека да г. Доктор изађе из куће. А Чехов сједи за својим писаћим столом, баш сад навиру му мисли једна за другом, пише своју новелу „Дама са псетанцетом“ и не би устао до јутра када би прича, вјероватно, била завршена. Фјодор Николајевич, Чеховљев лакеј,² већ по трећи пут улази у собу говорећи да је све спремно за полазак, али Чехов само одмахује руком говорећи: „Одмах, одмах долазим!“ Међутим, он и даље сједи за столом и грозничаво пише као да ће му до јутра мисли побјећи из главе. На крају кад и кочијаш Вартоломеј провири у собу са својом чулавом брадом и косом као у неког свеца, Чехов се диже од стола, навлачи каљаче преко ципела и док му Фјодор придржава бунду, по ко зна који пут гласно прекоријева себе што је изабрао за свој животни позив љекарску професију. Фјодор је већ навикао да тако испраћа свог господара кад овога „захвати“ грозница писања која је код њега све чешћа.

Конечно, Чехов сједа у санке док му Фјодор на ноге ставља дебелу деку да му се ноге не смрзну. Далеко је Степанчиково, мисли Фјодор и жао му је господара који је благ и болешљив, али никад не одбија позив да обиђе пацијента, па и по најгорем времену. А сада је у питању жена која се порађа, у питању је нови живот и Чехов је свјестан да треба што прије стићи до породиле. Али Дама са псетанцетом не да му мира. Задржао се најмање пола сата у писању и сад, у санкама с надстрешницом, кроз коју пробија зимска хладноћа, мисли како ће ријешити заплет у новели.

За читаоце је најбоље да је крај тужан јер особе женског пола (а те највише читају) воле када се на крају приче или романа расплачу. Чехов не воли ни мелодрамске завршетке: срећан крај дјелује сувише блазирано и треба наћи неко рјешење између те двије крајности. Хоће ли му то поћи за руком? Завалајује се на наслон надстрешнице и покушава да заспи.

Фјодор Михаилович прилази Чеховљевом столу, на коме су разбацани листови нове приче и чита: *Причало се да се на шеталишту крај обале појавило ново лице: дама с псетанцетом.* Биће ово нешто занимљиво и Фјодор наставља да чита даље о Дмитрију Дмитричу Гурову и Ани Сергејевној и њиховом сусрету у Јалти. Свијећа већ догоријева, а Фјодор чита посљедње што је Чехов записао:

Јалта се једва видела кроз јутарњу маглу, на врховима планина непомично су стајали бели облаци. Лишће се није мицало на дрвећу, цврчали су цврнци, а једноличан, мукао шум мора, који је допирао одоздо, говорио је о миру, о вечном сну који нас очекује. Тако је шумело доле док овдје још није било ни Јалте, ни Ореанде,³ сада шуми и шумеће исто тако равнодушно и мукло када нас више не буде. У тој постојаности, у потпуној равнодушности према животу и смрти сваког од нас налази се, можда, залога нашег вечног спасења, непрекидног кретања живота на земљи, непрекидног савршенства.

Како је то лијепо казано! Фјодор се одушевљава оним што је написано. Какав ли ће бити наставак новеле? Једва чека да се Чехов врати па да настави да пише. Али ко зна? Понекад се деси и по година, а да не заврши започето дјело. У једној кутији

(1) врста – стара руска јединица за дужину – растојање (1 врста је 1066,7 м)

(2) лакеј – слуга

(3) Ореанда – мјесто крај Јалте

разбацано је неколико рукописа и није сигурно да ли ће уопште бити завршени. А нешто напише одједном, као да му се „проспе из рукава“. Има ту и смијешних догововштина. Новелу „Јегер“ (Ловац) написао је у купатилу за неколико сати. Чудни су ти писци, мисли Фјодор. Једном ногом на земљи, а другом у ваздуху.

Стигавши у село, пред санке излази неколико мужика са дугим брадама, орошеним од иња. Види се да су ту дуго чекали, али очи су им веселе а усне развучене у осмијех. „Све је срећно прошло и без доктора. Жена ми се породила чим сам отишао у град да вас позовем“, каже један млађи сељак држећи у рукама флашу, вјероватно са вотком.

– Да наздравимо! – прилази старији мужик

додајући: – Добио сам унука, није шала – и вади прљаву марамицу у којој је неки смотуљак, паре, ваљда.

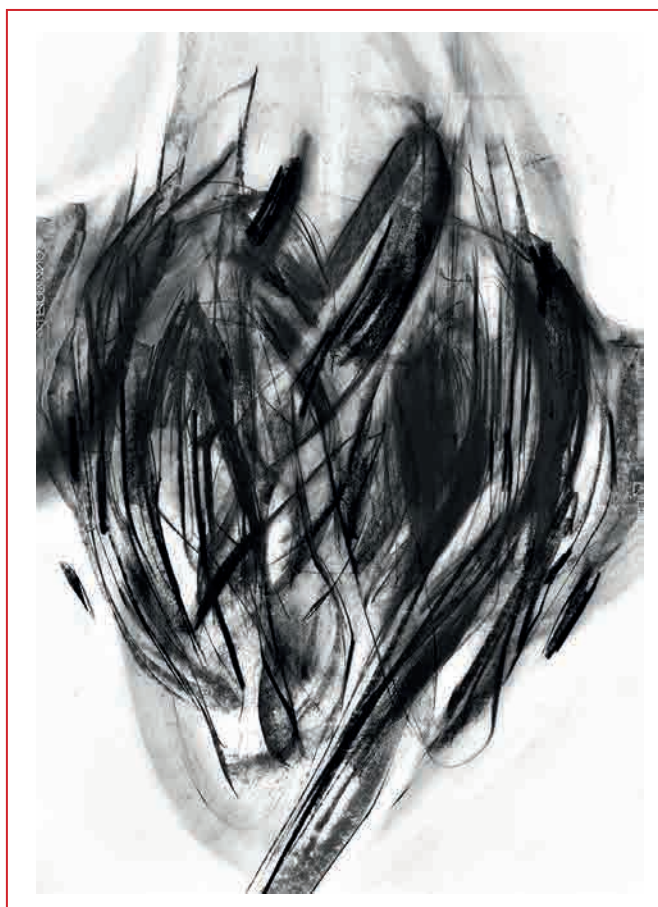
– Да наздравимо! – устаје и Чехов из санки и прихвата чашу с пићем, по обичају се крсти и потегне добар гутљај. – Да је жив и здрав! – каже и пружа флашу кочијашу.

– Хајде, да се огријете и да платим! – огласи се дјед дјечака.

– Какво плаћање! Нека је са срећом ! – ускаче у саонице Чехов.

– Вартоломеју, одмах назад у град! – Морам хитно кући.

Чека ме неодложан посао.

ПЈЕСМЕ | БРАНИСЛАВ ЗУБОВИЋ

Бранислав Зубовић

КОЛАТЕРАЛНА ШТЕТА

Слушао сам синоћ на радију вести
Кажу да смо од превелике прелести
И нарави наше свакодневне свињске
Тек опет криви за зделе сиротињске

А можда је грешка, па је главни кривац
Ипак, невидљиви периферни живац
Што нам криви главе и дуге вратове
И враћа нас у изгубљене ратове

Из којих душа понекад дезертира
Под стресом судбе и крвавога пира
Па крене друмом да ратује са собом
Да премости патње небеском сеобом.

А када напусти беживотно тело
Остаје само прах – твоје славно дело
Боље је него колатерална штета
Стицајем околности на крају света

УГУРСУЗ

Залуд је секо државну шуму
Кад га је лугар у том науму

Нахватао ко зеца у врећи –
Сатро га с кундаком такорећи

Залуд је ономад на пазару
Кидисо на сиротињску пару

Газили га гурбети по вољи
Држ га, не дај – ко певца га кољи

Кажу и да је због бакра пао
Иако је врло добро знао

Шта га чека због драгог метала
Да ће му нанети триста зала

Издала га браћа по матери
Мрки синови и миле кћери

Тек гоњен од маните потере
Ко од куршума рањено звере

Зна се да су чекали да сване
Пре него су му скратили дане

Кад му је душа на нос изашла
Кажу да се и на небу снашла

Ено га још увек месец краде
Док му звезде о глави раде

НИЈЕ СВЕЈЕДНО

А доћи ће нам главе
И ветар са Карпата
Кад дуне из забаве
Са небескога спрата

Па наврати кошаву
Од севера до Шида
Да нам саспе на јаву
Без срама и без стида

Да ће нам пут до раја
Бити пуст и без сјаја.

ДОМ

Не руши цигле, моћни цреп
Над којим се мешкољи ноћ
Не стај на чуваркућин реп
Да можеш опет овде доћ

Остави ашов, ексер, клин
И не сеци високи клен
Тек довешћеш пред свршен чин
Пчеле и медоносни плен

Не дирај гоблен, стари сат
Нек се зна да је био дом
Ово је као да је рат
Ако одеш спржио те гром

ЧМИЧАК

Засуци горње удове
И простри веш – бело рубље
Треба опрати судове
Заронити руке дубље

У краљевство детерџента
Живе соде и сапуна
Око срца стеже рента
Као ситниш од рачуна

И не прекидај напола
Појавиће ти се чмичак
Ког не скида густа смола
Нити бодљикави чичак

И зато сврши послове
Чека око урокљиво
Да раскине благослове
Које си досад уживо

ПЈЕСМЕ | ВЕРА
ХОРВАТ

Вера Хорват

СВЕТА МАРИЈА ОД ЗДРАВЉА

Са сене што тихо склизну низ воду
 ступам на уски рт твог славља
 са дна – куполи, са чуна броду
 из несанице до узглавља – одмора мора
 Ево ме на доњем степенику
 степенику – светионику
 што већ се дуго из магле јавља
 света мајко од здравља, од бора
 Опрости мајко што тек по дажду
 а не у доба сунчана плавља
 Док цару цареву и дуг дужду –
 погубих што ти дати справља' те гора
 и боса ступих Са свим што страдаје
 странствује и с муком се обнавља
 поново учим да ти се радујем
 света мајко од спаса и здравља
 Ора
 о ора давно је искуцала
 ал бат звоника се још понавља
 за нас поспане са смутних канала
 света мајко од здравља
Edo kai tora
Nic et nunc Ниње и присно и увек
 ширшаја небес од свеће правља
 харфо напеве ноћи глувих
 света мајко од здравља
 Мора
 мора опстати кула с каменом
 угаоним – ма наред таласа узрасла
 ма је тек бор раменом носи
 света мајко од спаса
 У теби светлост појање мирис
 молитва као стуб се исправља
 Ја склапам руке – ти своје шири
 уносим таласе – ти их примири

струне затегни на овој лири
 напрслој од тшчеславја
 Почуј Заступи Умилостиви
 Владичице од здравља!

ОДА ЈЕСЕНИ

Јесени гримизна, помпезна,
горда као госпођа Жича!
Јеси ли тек ора позна
или најрајскија од прича?

Зову те пролећем касним
доле сред Анадолије.
Зажижеш кресове красне
од Галичице до Голије.

Јесени, јасене сетни
крај вода преображенских!
Звучиш као *ausencia*
имаш дар суза женских.

На матерњем си ми *осень* –
и Пушкина си осенила!
Под очима ти *toamni* сен –
тек сам је сад оценила!

Дуго сам напев ти слушала
сливен у недра обала
затим те дуго кушала
језиком чулним пробала

док те не спознаХ! Блесни
злаћана као сецесија
једра као пуце без плесни!

Јесени –
јеси есенција
сласти

СОЛОН

Ко вам то дошапну закон
да одрекнете се Саламина?
Је ли то народ мој? Је ли ово Атина?
Цвета ли игде растиње
што га има на Саламину?
Како вас стид не распиње?
Шта ће рећи сину отац
кад прође ова гроза?
Вино ће постати оца
а пуна плесни је лоза
коју са чокота скину
Ко прежали Саламин
прежалиће и Атину
Закон сте донели смешан
што брани да се брани своје
Лудим учиних се грешан
те клекох ту по страни
да клањам у метаноји
Нећу пити ни јести
док ме не чујете, људи:
призовите се свести
удрите шакама груди
не претварајте се да вас завоји
за ране мог чела брину
Ја вас – и за вас се бојим
јер ко заборави Саламин
заборавиће и Атину
Агора – од тржнице гора
Само се чује: – Пошто?
Цењкате се, рђогризате
и неће вам бити просто
Живећу на Фолегандру
или кршевитом Сикину
на острвцима нишчим
што плутају нигдином
И тамо ћу стати на стену
и рећи страшну истину:
Ко продао је Саламин
Продаће и Атину!

ДВОРСКИ СЛИКАР

Досадило ти је да сликаш и живиш у пленеру
Кист већ олињао мало а надао си се бољем
Постајеш дворски сликар – ту је широко поље
а зглоб гипкошћу влада и око познаје меру

Наравно ниси први ког зову кортеђаном
с брком меким шеширом пером копчама книксом
вежбај да кријеш зене док краљу се клањаш ниско
а ваздушне пољупце размењујеш са дамом

Добићеш собу с погледом и са северним светлом
и кишу нарудбина и плусак белих талира
наклоност војвоткиња и плесак кавалира
ал теме нећеш моћи да предложиш при свем том

Трошићеш божанску искру на сликање перика
лажног заноса младежа битака недобијених
рогова крзна перја пехара разбијених
од саблажњивих љуљашки зањихаће се слика

Шта ћеш? Избор учињен. Због чега? Vide supra!
Трбухом мислио си – сад сликај трбухозборце
с ордењем почастима свим што се купује новцем
Преспаваш и опет је данас јер не постоји сутра

Или ипак постоји – ма и иза есхатона
Осами се преуми жури да оправдаш битак
пред Богом, собом...
Пладањ је ипак плитак а плаве даљине плачу
кристалним звуком звона

Капљу истине улиј у густу пасту лажи
случајно проспи пурпур на свилене гајтане
нек сва епоха се сагне и у оквир ти стане
краљ је румен од вина а не од стида, кажи

У лику наследника закринкај црте пажа
бесрамној задај позу невине инфанткиње
човечност остави само за гнома кога киње
кажи: живот је сан, покажи да сан је лажа

Врати се у Сарагосу, или иди у Бордо
Понеси мало туша, друго ти више не треба
Греби по металној плочи док не докопаш се неба
Тамо је дом а овде – само је *Casa del Sordo*

СЕНКА

Прати ме из маглина:
колевка-бенка-сенка
Имала је Марина
Анна и Хеди Ламар

Час бестелесна а час
тежа од руског тенка
Тражи загрижај снажан
и претанани дамар

С њом се ко с младежом рађа
с њом не сме да се ценка
С њом се нагађао Лаза
а главом платила Ленка

Свуд под небом ме прати
у сваком логу већ лежи
Космос за њу је закон
пркоси земној тежи

Кали је или Лилит
плесачица фламенка
што витла пламеним скутом?
Чик се од ње одвежи!

Императриса ноћи
заповедница несна
разлије се ко тинта
па оде да плоди бозон

С музама збија шале –
и облаке – обесна! –
да потом им измузе
сузе и чисти озон

Ипак зна докле се сме:
Dum spiro и она дише
Ево је на крају песме –
тачка
и ништа
више.

ВУЧЕДОЛСКА ГОЛУБИЦА

Зато јер ти је врат пререзан
што су ти глинене крила
не можеш да узлетиш
одеш, остајеш ту где си и била
од прапостанка: глава ти беше златна
крила сребрна и танка а траг ножица – писмо
око кога се окуписмо да читамо
још ложимо ломаче ловимо рибе дунавске
и себе саме Још стављамо
скидамо, замењујемо и отимамо маске
Већ се и уморисмо а признали нисмо
да читати не знамо!

ПЈЕСМЕ | ЈЕЛИНА ЋУРКОВИЋ

Јелина Ћурковић

ВИЛИНА ВЛАС

1.

Кад лијепе жене српске,
кад кћери рађају,
то се вилина влас начетворо цијепа,
на четири стамена ступа
будуће куће,
са кровом од невјестинског вела.

Малене невјесте
са култног обреда
понесу
вилину свилу у коси
и мудрост усправљања
– завјетни дар
што вријеме сложи ко ниску
сред чела.

И не смију застати
и стати у своме кротком ходу
док им на невјестински вео
не слети бијела пчела.

5.

Кад год је земља тврда
а небо високо,
мој мушкарац кликне:
Одох у хајдуке!
А дом наред пута
оставља ко богаз
и али и врани
да на њему оштре
и канџе и око.

Ја тужна старушим
њишући колијевке
као старе јавке,
увијек на почетку
својих брзих снова;
и кржаве узе
и чарну гору и вилу посестриму,
без немира и клетве,
видам побављке
и слажем мелеме
у ријетке сузе.

Скровито и тихо,
женски мека душа несмиљено сочи;
сањам предах трпки
у миру манастира
прије него иње
зароби ми очи.

7.

Нема више, зачудо,
малих ријечи, малих дана,
малих покрета,
безличних јутара, бесциљних сати,
празних разговора.

Не могу да угодим
обичан тон
ни бескрвну ријеч
ни доколицу уз огледало.

Све што ми један једини дан
умножи
личи на Пепељугино повјесмо
и смијешано зрневље,
а моје руке на два голуба
или безброј мрава,
што све на вријеме
разберу и сложе
и чисти печат у вилину влас
оставе против заборава.

9.

Ко да око надлази
ти све већи у одласку;
не да ми се твоја рука,
нема туге у прстима.

Худе сјене у припећку
нуде ми се,
свеједно је, ја то нећу,
не да ми се.

Дан
ко шкољка под пазухом
надлази,
цвјета вапај,
гојна храна тужбалици.
Имадох ли младог бога,
двоумица призива ме;
свеједно је –
и без смјера
умом смјерам
свјетлици и родној клици.

10.

Кад лијепе жене српске,
кад синове рађају,
то Митос на обје ноге стаје;
то милост јединства
клице и свјетлице
прасак прангија
објављује.

Мајке однегују
Љубав и њежност,
Радост и милост
Свога надања.

Очеви
вилине власи у праћке истежу
и синове дарују
на скровитом мјесту,
како приличи од постања.

Од светог Павла наовамо
сваки нараштај
сагради кућу и државу
насред свијета,
а само понеком од њих се
посрећи,
од Голијатове шапе да стоји
неначета.

ПРИЧА | КАЈА ПАНЧИЋ МИЛЕНКОВИЋ

Каја Панчић Миленковић

МИРКА И УБАВКА

Много ми се мучи моја Убавка. Од м'лечко ниједна мука ју неје заминула. Бођиње су јој и под нокти излазиле, кад се отрула с прскан ошав крв је бљувала. На таван да се укачи, у најмлечко ћуше или под камен да се скута и тамо има лоше да ју најде ко последња оса из запаљено осило.

Али је све најубаво, још од дете, волела. Најубаво да изеде, најубаво да се облече, најубаво цвеће у градинче да отђине, с најубава деца да се игра. Затој смо ју прекрстили. Прво се звала Мирка.

Сота јој је бил кум за име Убавка.

- Како ју крстите Мирка кад је непревојглавина какву у свет не с'м видел. А гоџа пут сам иш'л там и овам, на време разбрал како треба да се живи да се не закаше и лоша старос дочека.

Каква Мирка? Па она никуга не слуша, од ништа и никуга се не плаши. Одокле сви бегају, она тамо трчи. И у липове јабалће има да отрчи да ји набере да ни донесе да се наједемо, рек'л ни је покојни Сота, једно јутро кад сврну код нас да окне мог Стајка да му окоси сливник. Почеле су биле да зреју сливе, година била ћишна, трава висока и кој че најде сливу у њу, а он је волел да си испече ређију за своју душу од своје сливе.

Сота је прош'л пола свет. Од дете је с башту продавал стоку на вашари, у неколко државе је бил у печалбу. Знаје и страни језици. Кад залута нећи странац к'о сћитница или туриста у наше село, њега окамо да преведе, понекад га и у Суд позову да преводи, нарочито кад странац удари у некога с кола или се судари с друга кола. Свашта је Сота по свет видел, свашта се нагледал, али дете ко нашу Убавку неје видел.

- Тој што она може, мушко не може. Укачи у дрво и рипне одозгор на башту си на грбину док кове косу, или улезне код комшију док спи, пријде и почне да му кукуриче на уво ко млад пет'л. Што она знаје, не знаје ни меџа између Сењину

и Лутину њиву. Стално ју помицају, Сења у Лутину, Лута у Сењину њиву. Кад виде да више неје на своје место, они ју врље усред њиву, отиду посеру се на њу, испсују јед'н на другога Бога и Богородицу, јалове жене и неродена деца.

Кад би меџата знала да орати она би казала и колко су се Јота и Деса волели, које момче и девојче су се први пут целивали под Лутину крушу и кол'ко пут је Војислав обрал на зелено туј крушу и искршил најкрупни класови у Јовину њиву да доплни крошњу с крадене попушће, петлицање и зелени лук из Рајнину градину. Наша Мирка знаје да орати, али што види, што чује ником не одава. Ћути ко меџа, дрво, њива. Она не купује и не продава што види и чује ко Јолка Чуколова по комшил'к.

Ја чу да јој будем кум. Нема више да буде Мирка. Место ју нигде не вача, а због убавило има да се зове Убавка. Ја поубаво девојче нигде још не с'м видел. Каква Мирка? То је исто ко да на на некуга који је ко зло куче дадете име Божа или Драгољуб. Наш Божа је кротак ко јагње, а Драгољуб убав ко уписан у икону, а нема ни књига коју он неје прочитал. Ја сам му куповал књиће док сам продавал стоку по вашари. Кад све продадем и ручам у кафану, иш'л сам у књижару да му купим неку књигу. За празник и за рођендан сам му поклањал књигу уместо чоколаду. Паметан је од малечко. Волел сам да се наша Кона ожени за њега, али..., седи Сота уз астал, лизне чашу с ређију и чита, чита нашу Мирку ко поп књигу на резње колач за славу.

Ја ћута, ћута, ал' кад ми помену Драгољуба ко да ме у срце убоде са златну иглу.

- Мани, мани, само њега немој да ми помињаш. Он је бил прва голема мука за моју Убавку. Због њега је с дванејес године падла у младалачко лудило. Ночу неје могла ни на једно око да заспи, а дању је сћитала по поље ко Пера дуванџија упрелет, кад броји струкови дуван по њиве.

Волели су се. Само Бог знаје колко и како. Она је тегај била најубава откако се родила. Насмејана ко расцвтели цвет, права ко краљица ако је из сиротињску кућу. Кво год да јој купим или си она сама сашије, оно на њу сија, а и она ко злато. Њојње убавило неје било ни за овија ни за онија свет. Чини ми се да су ју тегај и дрвја и тичичи гледали и волели.

Наставник Света је почел да ју црта по ђачће вежбанће ко лептира на расцвтелу ливаду, Љубинко Борин да поје по поље ко да чита молитву, а Кона се од јад разболе. Паде у логови и још се не диза из кревет. Саде се грчи и обрча ко ветрујшка у ваздух.

Истровише срам и ожењени и старци. Почеше да се заглеђују у њу. Мој Стајко нема мир повише од мене. Поче у собу да ју затвара, она кроз прозор ко тиче излети. Премести ју у подрум, под кључ, она тамо пине ређију или вино да заспи, да се не дере или удара у врата и плаши краве у шталу и овце у појату. Шара првотелка је због њу изгубила млеко, мачћете престадоше поганци да вачају и побегоше у поље. Знали смо да је почела да пије, али тој бар никој не види.

Тевај су и почеле и најголеме њојње и моје муће. А још ко дете сам ју учила да се срамује, да гледа у земљу а не сваког у чело ко да га нишани. Да не ока кад орати ко да су сви глуви бар на једно уво, или бар пола мутави. Ником неје давала уста од отвори док она све не истесе из себе ко загорел муж семе из онуј ствар.

Кад ју одобровољим, увек ми је исто оратила: „Мани ме мамо, не знаш ти кво ја имам у главу, а какво у мешину. У главу – ројак стршљење, а у мешину – три воденична камена. Час мељу ситно камење, час кочичће од дренће и јаралиће и на крај грозје за вино за моју свадбу с Драгољуба“.

Неје ме послушала, а молила сам ју, молила.

„Мани Драгољуба нема ништа од тој. Баба Суска је решила да га ожени за Босу, боса по трње до крај да оди. Мираншчика, големи њиве, високи пл’ни пресеци са жито. Имају три слуге. Трипут се женила, а још с бар двојицу је љубависала. Решила Суска да си продаде срећу на унука за имот, а тебе у болес да откара.

Послушај ме черко, бар с’г. Заборави Драгољуба к’о што си заборавила своје прво име. Тевај си имала шес године, а са шеснаес. Сама си себи променила име, а Сота је к’о добар човек решил да ти буде кум. Тел је да ни помогне, а оно испаде...

Овој име је повише твоје од првото, али че ти

га узме брука или болес, ако ме не послушаш. Видим да те тешка мука једе ко мољ’ц суво дрво или ћиселина мешину. Никад ме неси слушала, много си пропатила и још че патиш.“

Неје ме послушала.

Бар де неје тол’ко опреације имала. Двапут су јој оперисали жељуд од чир. Одсекоше јој по два прста на нође од гангрени. Добила је шећер од горчиљаци, муку и бригу. Сећирала се и она због нас и срамувала. Неје била без памет. Била је бистро дете, најбоље у школу, али и најнемирно. И тегај неје слушала. Ни учитеља, ни учитељу. Тевај су учитељи били строги, с прут били немирна деца, али она је после била још полоша. Терала је инат на сви. Сама је тражила сваку своју несрећу, нову муку и никад јој лоше неје било доста.

Убавка се и с голему муку и родила, али моју. Једва сам ју родила. С нође напред пошла, а не с руће и главу ко друга бебетија. Сцепила ме ко ко виронгу док сам ју родила, а с’г ми душа сцепена. Развисела се ко стари постилци на последње дрво у двориште. Такви се не простиру на жицу да се виде, али мојити се постилци на лице виде ко да сам ји усред село на далековдну жицу прострла.

И да ћутим и да оратим, исто је. Лице каже све. Затој се веч пет године не гледам у огледало. Пред прозор се очешљам надве-натри да не плашим љуће. Да је Сота још жив и мен би прекрстил, само не знам које би ми име дал. Док је бил жив, за сви сам била Лепка или Лепка Стајкова, а са, из гроб да се дигне, сигурно би ми дал име Венка. А и од мог Стајка ништа више нема. Њему би му по чичу дал име Виса. Остал без образ, па виснул ко обешљак на најтанку гранку. Само ћути и работи и што мора и што не мора. Боље да понапред да цркне од работу него од болес или пијење и спаси се од муку, а брука че ни остане.

Убавкино убавило разнесоше поља, ливаде, ладовине и мужје, а муката си је у њу остала. Само она расте док Убавка пропада. Кад постане поголема од њу, че се спаси, а је нечу ни на онија свет, иако не с’м крива. Све сам ју учила како тебе, али она је слушала друђи, свој глас са своје треће уво. По сваку реч је ко по једини пут ишла, док се неје истрвила и испадла из памет и своје убавило ко рђава пара кроз исцепен џеп у каљиште.

Греј ли је, субина ли је? Од Бога ли је, од нас ли је, не знам? Можда Бог знаје, ако га има, а можда ни он не зна, кад ја, ни ко мајћа, ни ко Венка не знам, а Стајко, и ко башта и ко Виса, ништа неје мог’л да учини.

Речник мање познатих речи и израза:

Непревојглавина – твдоглаво непослушна.

Да набере липове јабалће – послати некога да набере липове јабалће значи отарасити га се да не би смето или био сведок неког недозвољеног догађаја. У наредној причи жена кад год чека долазак љубавника, мужа шаље у шуму да јој набере липове јабалће које не постоје. Липа рађа јабуке колико и врба грожђе.

Виронга – завеса.

Градинче – оградањени део дворишта засађен цвећем.

Постилци – пелене.

Обешљак – човек који се обесио.

Паде у логове – неизлечиво болесна, непокретна.

ПЈЕСМЕ | АЛЕКСАНДРА МАРИЛОВИЋ

Александра Мариловић

ИМЕНА ЗА ПТИЦЕ

Дајеш име мојој души
Као што се именују птице.

Кажу да птице живе на земљи
Како би помогле људима.
Тако нас врапци уче како
Желимо све само за себе.
И гле,
Колико дуго смо заједно
А још им језик не разумијемо!

Питам се, да ли и
Птице попут људи
Понекад шапућу?

Шта тако тајновито,
Једна другој имају рећи
Када вијековима сви
Заједно пјевамо
Исту пјесму?

Дајеш име мојој души
Као што се именују птице.
Само, именом не може
И дух да се веже!

ВАПАЈ

Чула сам када
У поноћ неко завапи:
Пожар!
А гле, само мјесечина.

Јастучнице су остаци
Ућуткане лаве.
То се излива пламен жеља
Тек да би се
Потпалила ноћ.

Поставио си, Господе,
Знам – Мјесец.
Јер толико се плашимо
Сунца.

Али ни ноћ још
Није завршила са пржењем.

Зато се и вртимо у сну

БОЛЕСНОМ БРАНКУ

Када би знали болесници
Колико доктори досад
Мало знаду, не би их
Никада звали!
Нити би икада више
Стајали са унутрашње
Стране прозора,
Гледајући како један
Лист под вечерњим небом
Постаје напрасно црвен.

О, да сам знао ја
Како моје пјесме више
Никада нико неће читати,
На мјесту ове оловке
Лудачки, миловао бих твоје руке
Клатећи се на вечерњем
Небу и не, не опажајући како
Један невини лист
Згажен мојом ногом
Постаје напрасно црвен.

Али пјесник, пјесник
Није ли он тај лист?
И све га дробе, мрви
Док мршавом приликом
Гледа ноћ кроз прозор.

Ко ли може Бранка
Исти час да види како
Свиленом марамицом
Брише крв са уста
И брине – о нежном сувом листу
У бесрамном космосу!

НАЈВОЉЕНИЈА ПЈЕСМА

Моја бака чита
Стихове и ништа
Не схвата.

Поправља наочале,
Покушава допријети
До мене.

Често ми поставља
Питања:
Она о младићима,
Ја о књигама!

Глупо сам мислила
Ништа ме не схвата.
Али, требало је стићи
Руком на врх ормана
Добрабити то њено
Мирисно срце
Ко дуњу.
Нисам му никада
Дорасла.

Читала је и читала.
Вољење за њу
Бијаше природан
Ток и чему
О томе писати.
Али и када, док се воли?

Моја бака прелистава
Облаке
Као журнал,
Ушушкана у плаветнило.
Знам да ме гледа
И не мари за ову пјесму.

Каже, ти си Аљо,
Неписмена и
Не знаш поставити
Шољу кафе са тањиром.
Буди дама,
Овако као ја.

Смијеши се шеретски
И недостаје.

ОТКРИЋЕ

Када научиш на
Господствен начин
У руци држати чашу
Из које никада нећеш
Пити, твоје занимање
Биће – глумац.

Али, шта мари!
Далековид добро зна:
Осуђеник који чека
Погубљење, своју крв
Не може вратити чашом
Одлична вина.
Ох, нипошто!

Сувим уснама и жедним
Непцем, одбиј ту чашу
Из грла рикни:
Не примичи се!

Када се угасе раскошна свјетла,
Утишају чаше
Богата су наша открића
А васколик свијет
Господствен.

ПЈЕСМЕ | ЛЬИЛЪАНА ПАВЛОВИЋ ЋИРИЋ

Љиљана Павловић Ћирић

НАДИН МЕЊА СВЕТ

Млада Надин сања да постане лекар
Не треба јој више сигурна соба
у несигурном свету где плач
матере њене пробија Зид плача
она сања она хоће она може
не даље од пушкомета,
каже свет

ЗА ОЧИ ОЧЕВЕ

Само је желео мало очевог присуства
Уместо плавог светла екрана
Само гутљај воде и залогај хлеба
Кад се са гладнога прага удаљио.
Са прашњавога пута пред капијама
Одлазећих, изгубљеног дечака проналази
Шрапнел, боље од очију очевих,
Добро је то у Игри Глади
Јер неми корак не лута
Јер мртва уста не ишту

ЗЕЛЕНИ ТРАГ

Где војска згази, трава окопни.
Зелене се цесте њихове.
Зелени се сила њихова.
Прође кроз рушевине и зидине.
Носи челични прслук.
Не грли се са тућином.
Не опрашта својима

ВАТРА

Ништа сем сенке није нам остало,
узвикује брат на рушном прагу.
Није ни обећано. Земља за земљу.
Прах за прах. Тврдокорни јаук
за леђима. Ватра за вратом,
брат у блату. Мати под темељом.
Кров под покровом.
Оро сурово.

КАМЕН

После више од пола године
Носећи на леђима жељу за сном
Уморни се војник наслања руком
На бедем рушевине
Стопљени у једно, човек и зид,
Чувају један другоме леђа
Шта је то што га будним држи
Сад кад најзад има
Камен за под главу

ПРИЧА | САША
КНЕЖЕВИЋ

Саша Кнежевић

НАДА

Ни лепших жена, ни лошијих људи...

Не знам што сам баш то рекао. Не знам што сам ишта рекао. Ионако ме нико не слуша за столом. За столом једемо на Бадњи дан, с полазником за Божић и ево други дан док је Дамјан ту. Кад љети наиђе, сједимо напољу. И ћутимо. Они причају док ја не дођем и кад одем. И смију се, чујем. Долази и комшилук, кад ја изађем. Намјерно ја изађем да они могу доћи. Долазе и кад сам ја на терену, па нека их и сад да се виде. Да га питају Ка'ш се жен'т? Јебем ти народ. И ракија је на столу.

На столу је ракија.

Дамјан ће да оде послјије ручка. Загрлиће мајку и Стојну и пољубити их у чело. Мене неће, мене нико не грли.

И ћаћа мој је радио у Аустрији. Ја одем по три мјесеца. Мени је доста. Дамјан вози камион у Словенији откако је из средње изашао. Вози ваљда и негдје изван Словеније. Не причамо о томе, јер не причамо...

Кад сам ја изашао из средње, мајка ми је дала неких паретина. Ћаћа ти посло. Ја у кафану, све частио, све попио, вратио се кући и све погрдио. Ђед је умро послјије неколико дана. Отад сам увијек пио сам. И за своје паре.

Па се заратило. Отишао сам у војску код Ђенерала. Он није дао да се пије. Ни кафу нисам пио. Само чај онај војнички са пуно брома, да не помислиш на женско. Само ме женскиња било у рату страх. Да се не огријешим.

У непријатеља сам пуцао, никада у месо. Само у непријатеља. Неки су пуцали у звијезде, у млад мјесец, у месо. Ђенерал није дозвољавао да се пије. А људи су пили. И пуцали у звијезде.

Онда сам преживио. Кренуо сам по терену. Поправљали смо далеководе, подизали нове. У Рибнику сам упознао Наду. Од њене смо мајке

куповали ракију. Кад смо кренули, мајка ју је довела пред комби наш. Нада је у руци имала неку кесу. Мајка је шефу дала плетару ракије. За свадбе.

Мајка је умрла кад се родио Дамјан, моја мајка. Тих година се ћаћа вратио из арбајта. Довео је однекуд и Стојну. Ја сам био по терену. Нико ми се није радовао кад дођем. Ни дјеца. Понајмање дјеца. А Силвану никада нисам ударио. Нада јој је тако дала име. Отац њен, у рату нестало, је волио неку пјевачицу. Волио да је слуша. Срећа наша да није слушао Шер. Мој ћаћа је волио да сере као и сваки гастарбајтер.

Кад су ме у болници питали да ли вас је отац злостављао, ја сам се насмијао. Кад да ме злоставља кад никада није био код куће.

А ја сам биво. Док не потрошим што сам донио. И онда опет терен. И увијек неких жена на тим теренима. Ја никад нисам бирао, да сам бирао, не бих Наду изабрао. У Сочију сам залегао на неку Татарку. Мртав сам остао од ње. Срећом, падох са трибине, фрактура лобање, клавикула, пет ребара, тибија десна на два мјеста, па ме врнуше. Рођаци моји и кум ме смјестише у болницу, па у лудницу. Шест мјесеци.

Ја сам ваљда једини излијечени алкохоличар на свијету. Од жена и даље гинем. Сем од своје. Она, кад сам код куће, не износи главе из собе. Оно тијело хода, кува, послужује ме. Нит ме види, нит ме чује, нити проговара.

Стојна живи на спрату. Она је вјештица.

Ја сад радим приватно. Три мјесеца, зими на мору, љети на Јахорини. Банда гради као да ће вјечно бити мир. На Јахорини имам једну. Већ неколика љета. Не вјерује ми ништа кад јој причам о себи. Како ти лијепо лажеш! Кад бих барем знао да лажем, да мало лажем себе. Каже да је удата, да не љуби свога човјека. Ја јој ништа не вјерујем.

Шаље ми голе слике на телефон. Сав ми телефон мирише на восак. Она каже да је то зато што живи поред цркве. Ништа јој не вјерујем.

Мислио сам да је доведем, да живи горе на спрату, има мјеста. Стојна је сама. Ћаћа је умро прије неколике године, оно љето кад је Силвана родила сина. Сада има троје дјеце, близанкиње и сина. Чуо сам да се зове Бошко. Нико нам се није тако звао. Она се удала из школе. Низ улицу доле. Када сам сазнао ишао сам да је вратим, пребили ме Савићи и онда ме тукли у милицији. Послије тога се нисам тријезнио толико дуго да сам заборавио да ходам и да дишем. Стојна ме излијечила. Вјештица.

Убио бих ја њу да је то могуће, да има начина.

Нада оде код њих у Данску. Кажу да су у Данску побјегли од мене. Ласно ли је од мене побјећи.

Она бјежи од Стојне. Стојна је вјештица. Ћаћа мој је био глуп за женске ствари. Ја му рекох кад ме излијечила Ћерај ово из куће! Ошамарио ме. Ја се напијем па га сломим. Тријезан ни мртва не бих згазио, камоли ћаћу.

Радио сам прије двије године на Светој Гори. Позвао ме један колега. Телефон нисам носио. Пун ми је оних слика. Они пију вино за софром, нама су сипали воду. Сви мајстори су били као ја, неколико пропалих људи и полусвијет. Нисмо морали ићи на службе, али ја јесам. Ионако не могу да спавам. Кад смо кренули монах један помагао ми је око струје, електроинжењер био, поклатио ми је триптих. За унуке. Заплакао сам, и ја сам некакав човјек.

Дао ми је и бројаницу за Дамјана. Закачио ју је на ретровизор у камиону. Нада добила фотографију па је урамила. Има тако једна витрина са сликама. Тако знам како ми дјеца и

унучад изгледају и Нада. Има и фотографија оца мог и мајке са свадбе моје и Нада с њима, ни на тој ме слици нема. Нема ни Стојне, њу камера неће.

Она је наговорила Наду да се прокурва, не би то она сама знала. Као да ми се освети за све. За шта мени да се свети? Ја је никад нисам ни волио.

Ова са Пала ми увијек испод слике напише Волим те. Сад не знам да ли она воли или ме сиса воли или шта је већ на фотографији. Једном ми је рекла Волим те толико да бих те убила. Што мене, кад ме волиш. Жене су луде.

Била је једна из Невесиња. Кући ми долазила, разне глупости правила. Ја је питам што се брука, она вели Ја бих тебе оставила, али ми утерус не да. Направи ми сина и ја ћу отићи. Гледамо је Нада и ја, то је још било док је главу по кући носила, па Нада вели: Одо' ја сад код мојих седам дана, кад се вратим да вас ниједно у кући не нађем. Ја нам изнајмим неку собу, да куће не поганимо, нема шта нисмо покушавали, ама се Богу нисмо молили.

Ја и сад у цркву кад уђем, кандила затрепере, мислим, да вам Стојна наиђе, сва би се погасила. Свијеће запалим, највише за унучад. И за мртве доле. Једну малу запалим за себе горе, па је онда доле премјестим. Ту ми брже гори.

Дамјан је отишао на спрат. Поздрави се вазда са Стојном и пара јој остави, знам. Она му уплете неке траве у плетеницу да га чувају од тог страшног свијета, као да постоји нешто страшније од ње. Мајка га испрати низ улицу. Иде с неким другом из школе. Познавао сам му мајку. Ја сједим за столом. На столу је ракија. Стојна баја изнад моје главе док мокри по тепиху. Стигла ми је нова фотографија на телефон. Воли ме.

Све је пропало. Остала ми је још само Нада коју сам давно изгубио.

ПЈЕСМЕ | РОДОЉУБ ЋОРИЋ

Родољуб Ћорић

ПОСТОЈЕ ЉУДИ

Постоје људи које смрт учини великим.
И они, које живот учини малим.
И тако ходају својим путевима
Смртности или вјечности.

Чудно је
Како смрт човјека обесмрти
А живот учини смртним.

Постоје људи, овдје.
Постоје сјенке тамо,
Сјенке које ходају и живе
И људи који живе а не крећу се
Путевима бесмртности,
Путевима вјечности.

Постоје људи које смрт учини великим.
И они, које живот учини малим.

ДОСТОЈЕВСКИ

Моји снови без тебе *понижени и увријеђени*
Нијесу ме претворили у *идиота*
Ког су будили *записи из подземља*
Испраћајући *бијеле ноћи*
Мој *злочин и казна*
Се не бришу *Њеточка Њезванова*
Нијесам *двојник*
И не разумију ме *биједни људи*
Нити спопадају *зли дуси*
Јер сам *коцкар*
И блиски су ми *записи из мртвог дома*
Да!
Ја сам *младић*
Господин Прохарчин
У чијим грудима куца *слабо срце*
Лијече га зимске *биљешке о љетњим утисцима*
Твој *вјечни муж*
Са надимком *крокодил*
Твој *глупи бобац*
Ког и даље прогони *велики инквизитор*
Да избије *сан смијешног човјека*
И претвори га у *село Степанчиково*
Моја су *браћа Карамазови*
Отац *Фјодор Михаилович*

А Христ мој пут!

ДОЛОРЕС

Киша је с новембром стигла
сјета се у очи уселила сама.
Хтио сам да пишем о нама
али све је било празно,
и стан, и душа, и срце.
Као под казном био сам испуњен
огромним пространством тишине
и беспризорне самоће.
Дисао сам твојим плућима,
дахом одавно упијеним у моја.
Шапутао твојим уснама.
Гледао свијет твојим очима,
Долорес...

Моја Долорес!
Да ли су ово дани
кад кишу доносе сјећања а не облаци?
Јесу ли ове туге изникле из твојих суза,
или су моји одласци призвали ове кише
да туку по старим прозорима,
капима већим од стаклених чаша.
Чујеш ли давна звона
Цркве Светог Марка
или Храма Христовог рођења,
града који суди нашој љубави?

Моја Долорес!
Откуда оволико таме у подне
када је сунце у зениту?
Зар су и кише сада туробне?
А тако смо им се радовали,
чекајући воз за Београд или Подгорицу.
Корачали нашим чаробним мјестима
скалинама и обалом Рибнице...
Држали се за руке Земунским кејом.

Не заборављам Миљацку ни Вардар,
оне мостове, оне обале.
Сада је то све другачије
И да, више није наше.
Наша су само сјећања
И не блиједе,
увијек препуна тебе,
моја Долорес...

Покушах ти рећи
да ће нестати сунца ако одеш.

Милион лептирића се тада настанило.
И никада ме нијесу напустили.
Због те љубави, шире од свемира,
због страха да ћеш нестати,
да ће ишчезнути сунце,
да ће доћи ове хладне новембарске кише,
од којих смо се скривали у пасажима
Улице Слободе и Кнез Михаилове,
љубећи се док нам усне не прокрваре
од страсти и њене бјесомучне жеље...
Киша је крива за сва скривања,
за загрљаје,
Моја Долорес!

Капи су сада много крупније.
Да, рекао сам ти, као ракијске чаше,
и оне, оне звоне...
док прозорска окна
у мојој глави
као сјећања отворена,
чекају тугу и жал да уђу
са неким давним новембром
испуњеним тобом.
Моја Долорес...

ДАН КАДА САМ ПОСТАО БОЉИ ЧОВЈЕК

Дан када сам постао бољи човјек
Није дан мог пунољетства
Нити одлазак у војнике
Није први пољубац
Окасњели и летимичан
Ни онај страствени
Једва дочекан.

Дан када сам постао бољи човјек
Припреман је пуних четрдесет година
Уморним свитањима и немирним коначима
Погромима и прогонима човјека
И свега његовог
Од Јадрана до Љељеног врха
Осмијехом носећи патњу
И заливајући је.

Дан када сам постао бољи човјек
Је дан у ком сам опет разумио птице
И дан када нијесам пуцао у човјека
Нити сам убио јазавца у њиви
Иако ми је похарао кукурузе
А први загорчао ово безмало пола вијека.

Дан када сам постао бољи човјек
Није дошао сам и није бануо ниоткуд
Испросио сам га молитвом у храму
На поду поред узглавља
И првим засадом
На мојим до јуче запуштеним пољима.

ПЛАВА ПТИЦА, БУКОВСКИ И ЈА

Њене очи посматрале су даљину.
Требао сам пустити да исприча своју причу.
И моје туге би нестале у тим валовима.
Ја сам само Плава птица – прошапутала је.
Сјећаш се те птице од Чарлса Буковског?

Буковски!
Волио је курве, Плава птицо!
Ти волиш њега, његове пјесме.
Друго је вријеме, Плава птицо,
Вријеме сирових грубости.
Остављам нечитку пјесму.
Раздвајају нас читави вјекови.
Буковски, Плава птица и ја.

Ништа нијесам обећала.
Не желим да те повриједим.
Волим Буковског...
Прошапутала је
Нестајући у мраку.

А требао сам је само пустити
Да исприча своју причу...

АКО ТЕ ИКАДА СРЕТНЕМ

Ако те некада, давна, сретнем,
у некој од мојих нових прича,
па се пут тихе самоће одметнем,
под сјећањима, ко ударцима бича,

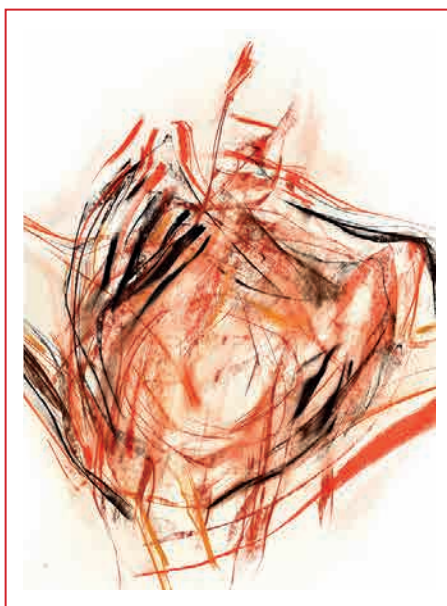
спустићу главу и чело ка земљи,
да не препознаш ни тугу ни лице!
Да се овај вјетар и облак приземљи,
а волио сам те, волио, невјернице.

Ако ти икад врела суза кане,
и скотрља се на моју прву књигу,
на ону страницу, што вида старе ране,
тад не скривај боре, ко кошмар и бригу...

Сјети се твога из горе вука –
са мачем, пером и селом у срцу.
Хајкуно лијепа, сјети се хајдука,
који је волио, тебе невјерницу!

Ако ти чедо некада донесе,
да га преслушаш пјесму из читанке,
кажи му тихо и шапни у несне:
Писана је мајци твојој за растанке...

У том ћу трену почивати славно,
с осмијехом слеђеним самртнога лица.
Испуних заклетву теби дату давно:
нек са тајном живи моја невјерница!

ПЈЕСМЕ | МИОДРАГ
ХРЊЕЗ ЛЈУМО

Миодраг Хрњез Лјумо

ОСТРОГ

Острог је ријеч завјетна, света,
Изворник вјере, наде, љубави;
У људском срцу та ријеч цвјета,
Свети чудима ту Христа слави.

Све је ту свето, Бог даровао,
Ваздух и кам, сунце, вјетар, вода;
Света је лоза, грозд, промисао,
Цвијеће, биље, крок светохода.

Бања живота и оздрављења,
Духовна радост, извор смирења,
Љекодаре за сва излечења,
Свих разбраћених праг помирења.

Сатански ланци ту се кидају.
Чисти се срце од непојмника.
Глуви прочују. Хроми ходају.
Молитву чати Свети Владика.

На Острог су вактом кидисали
Комунисти, Турци и нацисти,
Сатанисти истину спознали...
Острог душу, ум и срце чисти.

Џаба мене и гранате лете,
Ни похаре плода не доносе.
Молитве из обитељи свете
Вјеру у Васкрслог Христа проносе.

Ријека људи скрушено ходи
Извору вјере, живота жива.
Земаљским шаром Светитељ броди,
Љубав, радост, здравље нам дарива.

За добро своје, молитву чати
Умом, срцем – Светом у Острогу,
Преподобној Дјеви, Богомати,
И Васкрсом Христу, драгом Богу

ИЗ КАФАНСКОГ ЖИВОТА

Бунован из кревета устајем,
По соби одјећа разбацана,
Опет сам био мортус, признајем,
Види, на глави још једна рана.

Да приђем огледалу не смијем,
Сопственог лика очи се стиде.
Пред мајком се, од срамоте, кријем,
Бјежим од куће да ме не виде.

Уз пут, пребирам џепове, празни.
Како ћеш данас пит, црни сине?
Прођем прву кафану, по казни,
У другу свратим, да жеља мине.

Конобар пита: Гдје си до сада?
Као да је подне, а не седам.
Има ли још игдје ових јада,
Џепа празна, коњак тужно гледам.

Точи брате, на чивију пијем,
Дај дуплу да дођем мало себи,
Опет сам без лове, то не кријем,
Не заборави, наточи теби.

Тек после пете мало прогледам.
Црне мисли већ су одагнате,
Дамама се клањам, шешир скидам,
Сад ће и свирачи да ме прате.

И овај дан тече к'о по лоју,
Опет је кревет локва ил' јарак,
Улудо трошећ младост своју
Постадох исц'јећен као чварак.

За такав живот никог не кривим,
Задњу пару поклоним, попијем,
С циљем у себи свему се дивим,
Љубави, вјером, све остварујем!

МОЈЕ БУЂЕЊЕ

Будим се из дубоког сна,
Сањиве очи полако отварам,
На рамену ми спава вољена,
Уз први сунчев зрак је гледам.

Гледам то лице као из бајке,
Које се једном у вијеку рађа,
Савршено створење природе мајке,
Дјевојку која је од најслађег слађа.

Пољубац један њежно спустим,
На предивно извајане усне румене,
Затворим очи, сав се опустим,
Срећан што се будиш уз мене.

ХРАСТ

Из шкрипића, на каменом брду,
Огроман храст један израстао,
Пробио се кроз подлогу тврду,
Нико не зна када је настао.

Око њега свуда кречњак сури,
Нигдје травке, жбуна, ни дрвета,
Одоли муњи, снијегу, бури,
Ни љетна жега њему не смета.

Уточиште у крошњи налазе
Вјетри, лептир, виле, црв, звијезде.
Мојој души у њој су оазе,
Малене птице ту се гнијезде.

Нико не слуги снагу корјена,
У ком Небо са Земљом се спаја.
Храст је мимо простора, времена,
Сушт љубави, наде, вјере, сјаја!

КО ОСТА ОСТА

Нема мира моја земља света,
Од граната узорана поста,
Не дамо је за сва блага свјета –
За мном браћо, па, ко оста, оста!

Сваког дана све је јачи напад,
Хорди рата никад није доста,
Свим оружјем нека „туче“ запад –
За мном браћо, па, ко оста, оста!

Варвари су показали лица,
Прећи ћемо про срушена моста,
Да бранимо дјецу од убица –
За мном браћо, па, ко оста, оста!

Кама вади са фресака очи,
Маљ у главу, у ријеку с моста,
Нек нам крвца потоком се точи –
За мном браћо, па, ко ста, оста!

Свјетски олош на њиховој страни,
Али цаба нама таквог госта,
Отаџбина истином се брани –
За мном браћо, па, ко оста оста!

Православље има да се брише,
Њихова је рачуница проста,
Сваког дана биће нас све више –
За мном браћо, па, ко оста, оста!

Издаја, глад, профитер, биједа,
Сатрт нас неће, има нас доста,
Према сунцу упрта погледа –
За мном браћо, па, ко оста, оста!

ПЈЕСМЕ | РАДОМИР Ћ. ЈОКИЋ

Радомир Ћ. Јокић

ГОВОРИМ

Говорим да свједочим времену
О коме је пјевао Марај Шандор
У коме су већ премазали катраном
Сваки племенит талент
У коме је постао сумњив
Свако ко је лијеп ко има карактер
У коме пробадају срца онима
Што би могли да се отргну покору

Говорим у име моралних громада
Које се изблиза не могу да виде
Које су рђави људи и зли језици
Сакрили и одмакли од свијета
Једино свјесни да се од лажи
Још нико није удавио ни преполовио
И да никад није било забрањено
Да се ради оно што је империји по вољи

Говорим да развеселим и пробудим праведнике
Да стају на путу неправди
Да дозовем присуство разума
У оне што не дијеле лукаве од мудрих створења
Да охрабрим срца уплашена
Што су без вјере остали само зато
Што су осјетили да је образ империје
Густа мрежа зла из које вири само нож бодеж и кама

Говорим у име иних јунака
Које су уплашиле и умириле лажи и неправде
Који су пјевали под кишом куршума
Док нису пристали на глуву предају
Док су вјеровали да се за правду ваља борити
До задњег трена
Да се неправди не смије пустити на вољу
Никада и никако

Говорим јер не дам да све постане лудара
 Из које нема излаза
 У којој ће корумпирани лупежи
 Бити врхунска мјера новим покољењима
 Све док вјерујем да још има довољно живих
 Који сањају слободу и презиру безакоње
 Јер ће само тако отићи мркла ноћ
 Кад је сретне јутро које озебли жељно чекају
 Говорим јер не пристајем на понизност
 Пред царем само зато што је цар
 Што се окружио стврднутим блатом
 И што су му љигавци једина омиљена лица
 Да нам се не би храброст
 Прекасно вратила у заспале главе
 Када све буде узалуд
 Када битка за достојанство
 И живих и мртвих остане само сан лудих пјесника

Говорим јер вјерујем у живот и руже
 Што са изласком сунца долазе у наша срца
 Да посраме грамзиве прљаве владаре
 Безбожног лица
 Што кваре свијет својим лажима и ласкањима
 Оних што их слијепо слиједе
 Само да би крвожедни ствари
 Могли да уживају у дезоријентисаној свјетини

Говорим јер је све мање оних
 Који се усуде да проговоре о неправдама и безакоњу
 Све више оних који троше мастило
 И слијепо слиједе
 Све више оних који галаме гласно на све стране
 Само да би свијет обезглавили и цару угодили
 Без страха да и такве ријечи имају мирис и боју
 И да тај мрски одјек никад не умире

Говорим јер сам дуго ћутао
 Чекајући да умнији почну да провјетравају простор
 Очито погрешно и то у невријеме
 Кад се медиокритети ко гамад множе
 Кад су трговци бацили и превише прашине у лице живима
 Да би се звук лакше разносио
 А очи биле упрте само у небо
 Убијеђене да им је једина улога да гледају и покорно слиједе

ОДА ПОРОБЉЕНИМА ИЛИ МАРШ ПОРОБЉИВАЧУ

Да ли сам један ја или су мене два...

Може ли биће које
Да не опази
Док по очевини
Газе му врази...

Док неовлаштено
Завирују у наше душе
Силници
Док прекопавају темеље утабаних сокака
И доводе до празних утроба љуштуре своје милостиње
Док плаше кишу да се слободно саспе низ прозоре наших кућа
Док дрско под ноге бацају све чему смо се некада радовали
Док подгријавају жељу
Да овакви нестане
Да испаримо
И то заувјек
Без отпора

Да вјерујемо да смо слободни тек кад смо поробљени
Док скидамо паучину испод зарђалих пазуха туђих ствари
Да вјерујемо да је све већ завршено без наше воље
Да нема смисла било каква борба и отпор
Да нам је радост ишчезла ноћу само зато што нисмо умјели да је волимо
Да су несавладиве стрмине и окуке на путу до опијела наших тела
Да се ту нема шта додати
Ни одузети

ПОВРАТАК У ЗАВИЧАЈ

*Били смо дужни да одемо
Да у незнаницима тражимо пријатеље
Да будемо свједоци туђих љубави
Да понесемо достојанство неувјежбано
Као једину имовину*

Препознам заборављени стих
На граници тужна погледа
На прагу родитељског дома
Ту гдје све је постало туђе па и моје име
Гдје су остале ријечи беспомоћне
Празновјерје
Јунаштво предака
Гдје је све замрло
Гдје и страх радује

Заштићен хладовином што ми створи мати крај маховине
 Тамо гдје се слуги да се муње хладнога грома
 Неће имати ко да плаши још за мога живота
 Питам се одакле толико љубави за свако стабло које препознам
 Одакле толико збрке у сјећањима на црне облаке преко планина
 На воћке што се невјешто отимају јесени
 На стоку на ланцу што сам с радошћу водио на пашу

Одакле толико нарасла потреба
 Да се не дозволи смрт осушеној крушки испред очеве куће
 Да се пресади у камењар неспреман
 Да се пресели у станиште нових надања

Одакле толики отпор да будем свједок туђих љубави
 Да доказујем чему служе успомене
 Да вјерујем да се вријеме није промијенило
 Да се тјешим да оно није ничија имовина

ПРИЧА | МОМЧИЛО ГОЛИЈАНИН

Момчило Голијанин

КУЋА ТВРДОГЛАВИЋА

Чудан је био тај Данило. Такве тврдоглавости нијесте ни чули ни видјели. Добро, и Војо је био тврдоглав; знали сте Воја. Кад он нешто зарсне, нема силе да га разувјери у томе. Па, знате оно кад је убјеђивао жену да је у „нећељу Божић, а у понећељак Бадњи дан“. Узалуд је весела жена говорила: „Није, Војо, на зло ти свануло, како ће бити Божић прије Бадњег дана“. „Јес, „бем ти свету Богородицу. Кад ја кажем јес, онда јес; утуви у ту твоју луду главу једном заувјек: У нећељу је Божић, у понећељак Бадњи дан.“

„Ето јес, налет те било, нека буде твоја старија“, мирила се црна жена. Шта ће ђаволу. Е, али та Војова тврдоглавост није никоме толико штетила. Можда јест мало, али...

Но, с Данилом је друга прича. Његова тврдоглавост је имала трагичне посљедице.

Бијаше државни службеник. Ама, какав црни службеник – шумар. Имао је, додуше, униформу, капу с петокраком, пушку. Бијаше пун себе. Говоркало се да је неки партијски руководилац, секретар, шта ли је. Био је, руку на срце, кршан, виђен... Прав као свијећа. Имао је фину породицу: два сина и двије кћери. Жена Сава – Божији анђео. Само да је више живије. Тиха, мирна, послушна. Док су дјеца била још мала, она ти је у кући била и метла и лопата. И без језика пред Данилом. Његова се мора слушати. Дјеца се савијају око мајке, слушају и помажу колико могу. Рекло би се – срећна породица.

Но, и то до једном. Муке настадоше кад Данило ријеши да прави кућу. Баци око на окрајак близу воћњака. Комшије врте главом. Понеки га и опомињу. Онако изокола. „Ама, Данило, да сам тобом, не бих је ту радио. Не кажем, фина је локација, ама свашта се прича. Ту су напамет поубијани неки људи у овом потоњем рату, четници, партизани, не бих ти знао рећи, али ту су сахрањивани. Има још финих локација, потражи. Ће ћеш на гробовима градити кућу!“

Затече се ту и жена му Сава. Чула је и она неке приче, али се није смјела огласити. Али, сад кад је комшија Ђоко започео ту причу, и она тихо, кроза зубе прослови: „Немој, мој Дашо, послушај чојека. Не дај Боже да нам се ђеци нешто ружно деси, извадили бисмо очи једно другоме. Има брате њиветина колико желиш. Ено Лаковићи продају лијепу њиву па њу купи“.

Данило је само попријечи очима и жена ушуће.

„Ђоко, окрену се комшији, не чуди ме што ове женетине вјерују у неке бапске гатке, него ме ти забрињаваш. Вјеровао сам да си ти паметнији. Размишљао сам ових дана да те предложим у Партију. Сад видим колико сам био наиван. Па зар и ти, данас у соц...комунизму вјерујеш у те глупости, у те бапске приче. Разочара ме.“ Ђоко се повуче. „Не знам, како хоћеш, а ја не бих. А што се тиче те Партије, не бих ни у њу.“ Крену за својим послом, али тихо Сави рече: „Причај с њим. Не дај му“.

Остадоше Данило и Сава сами. Ћуте. У неко доба Данило се гласну: „Чуди ме како сам и досад живио са тако затуцаном и глумом женом“. Како гријеши! Сава је била права жена, из праве домаћинске куће. Њена је несрећа што је нашла оваквог бандоглава. Но, Бог јој је, слава му и милост, дао златну дјецу. Он их је дао и њега ће молити да их сачува.

Данило не мирује. Нађе геометра да премјери локацију, инжењера да му направи пројекат и доведе прво багеристу да копа темеље. Први дан багериста наиђе на људске кости. Хтједе да одустане од даљег копања, али Данило му рече да је плаћен и да треба да ради. А што се тиче тих кошчурина, бациће их у неку шкрипину. Но, испостави се да треба већи шкрип, јер бијаше доста костију. Данило размишља да треба предвидјети и подрумске просторије. Дођоше и мајстори. Сваки дан се догони нови материјал. Ниче, мимо свих очекивања, кућа прије

предвиђеног времена. Велика, на спрат. Кућа Тврдоглавића. Тако је људи прозваше и тако је и данас зову. Усели се фамилија, појави се дим из оцака. Ха, Боже помози. Поче напредак. Удаде се старија кћерка, Данило доби унука. Момчурину. Но, све до једном; кренуше кола низа страну. Прво погибе удата кћерка у саобраћају, а онда се појавише проблеми са старијим сином. Радио као конобар. Пронесе се прича да су му неки зли младићи у пиће убацили неку дрогу. Наступи криза. Али, једно зло никад не долази само. Млађи син, факултетски образован и запослен доживје несрећу. Паде с трешње и повриједи кичму. Веза се за колица. Туга. Понекад бих га посјећивао. Тешко су ми падали његови болни узвици. Несносни болови. Мајка и сестра немоћно прате злу судбину. Посебно сестра која гледа такву двојицу браће. А пословична је љубав сестре према брату. У овом случају и бол. То се више не може издржати. Не може више под кожу. Једно

јутро је нестале. Шта би с њом, питају несрећна браћа. У неко доба јавише; нашли су је у чатрњи. Прекрати свој млади живот. Убрзо умре и добра Сава. Данило још мало поживје и он оконча. Црче од муке, говорили су људи. Остадоше двојица несрећне браће у уклетој кући. Постара се Данилов унук и сестрић ових мученика и смјести их у неку болницу. Негдје у Босни. Не знам које је мјесто, али и они убрзо завршише. Сестрић их је дотјерао и сахранио у њиховом родном селу. Кажу да им је и споменик подигао. Уклета кућа остаде празна. Ископа се Данилово домаћинство. Народ прозва кућу Тврдоглавића. Тако је свако зове. Да ли због Данилове тврдоглавости да је прави на гробовима.

Није наше да судимо о томе има ли везе ископање дома са локацијом куће. Можда је празновјерје. Али постоје у животу догађаји које је тешко разјаснити. То је само у Божијој моћи.

Интервју

Каја Панчић Миленковић

РАНКО ПАВЛОВИЋ – ПОЕЗИЈА СЕ ДОГАЂА, А ПРОЗА ПИШЕ

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Каја Панчић Миленковић

РАНКО
ПАВЛОВИЋ

ПОЕЗИЈА СЕ ДОГАЂА, А ПРОЗА ПИШЕ

Песника и приповедача, или приповедача и песника Ранка Павловића и, према његовом „признању“, критичари и тумачи његовог стваралаштва више су хвалили као прозног писца, а чешће награђивали за поезију. Шта му је ипак ближе и угодније његовом перу, зашто и како се и када жива-књижевна-реч уселила у његов живот и постала његов смисао, његово име и презиме у српској књижевности и њеној историји друге половине минулог и текућој трећој деценији овога века, питала сам Ранка Павловића, песника и прозаисту за одрасле и децу, током разговора на даљину писаним гласовима. Ја питањима из Пирота, он одговорима из Бање Луке. И то у две фазе. Између њих израстао је временски предах од скоро годину дана. Он је стрпљиво чекао питања од мене, а ја их још стрпљивије чекала из себе. Све време желећи да наш разговор буде жив колико и речи у његовом књижевном стваралаштву.

Пишете и поезију и прозу. Да ли по написаним књигама и оживелим речима у песмама и причама себе примарно доживљавате као песника или као приповедача?

– Можда је најбоље да у одговору на ово питање кажем да се слажем с критичарима који су давно написали да сам ја приповједач, рођени приповједач, како су неки наглашавали. Приповједач с властитим печатом у својим прозним дјелима. Тешко је у Кочићевом и Ђопићевом завичају бити само пјесник, а крај приповијетке пролазити као крај нечег што тобож не примјећујете. И, откад стварам, трудим се да причу не натруним сувишном лириком, нити да у пјесму уткам сувишну нарацију.

Шта сте прво написали: песму или причу, шта објавили – песничку или књигу прозе? Када?

– Као и сви млади литерати, прво сам писао пјесме. Чак и моја званична библиографија,

са више од 1.300 јединица, почиње пјесмом „Дјечак из Алжира“, објављеном 1961. године у бањалучком „Гласу“. Библиограф др Јелена Јањић то сматра мојим званичним књижевним почетком, не рачунајући пјесмице објављиване раније. Ја, ипак, за свој званични улазак у књижевност сматрам објављивање прве књиге. Било је то 1963. године, када сам био ученик четвртог разреда Учитељске школе у Бањалуци. Добојске „Паралеле“ објавиле су моју збирку пјесама *Немир сна*.

Од тада сам, уз пјесме које нисам објављивао, почео да пишем приче и да их шаљем на разне анонимне конкурсе, а награде су ме охрабривале да се више окренем прози. Моја прва збирка *Приче из Вакуфа* наишла је на изванредан пријем код читалаца и критике, па сам од тада некако равноправно објављивао књиге поезије и прозе.

Добитник сте бројних књижевних награда и признања, којих је више, песничких или за прозу?

– Помало сам немаран и немам попис

свих добијених награда. Недавно сам у једној телевизијској емисији рекао да су ме увијек више хвалили као прозног писца, а чешће награђивали за поезију. Када бих књижевним признањима придружио и прве награде на анонимним конкурсима југословенских листова и часописа, онда би оне за прозу превагнуле. Од оних важнијих за поезију добио сам награду „Скендер Куленовић“, „Пјесник свједок времена“ Сарајевских дана поезије, „Драгојло Дудић“, „Гордана Тодоровић“, „Гордана Брајовић“ и многе друге, а за прозу: „Лаза Костић“, Кочићеву награду и „Кочићеву књигу“, „Григорије Божовић“, два пута Годишњу награду Удружења књижевника Републике Српске, једном награду бањалучке подружнице тог удружења и Града Бањалука за књигу године, „Шушњар“, „Зорица Турјачанин“, „Златни кључић Смедерева“... Ту су, поред осталог, и повеле Удружења књижевника Србије, Удружења књижевника Републике Српске и Академије Иво Андрић за животно дјело, Златна значка Културно-просвјетне заједнице Србије, Плакета Града Бањалука...

Да ли Вас више испуњава писање песама или писање прича?

– Писање пјесама пјесника награђује нечим сличним уздрхталом трепету срца када вас заплусне нека лијепа вијест (јављају из породилишта да сте добили потомка и да је све у реду, на примјер). Исписивањем последњег стиха у тој пјесми настаје пражњење послје кога у писцу остаје само нека врста задовољства. За разлику од тога, писање приповијетке, романа, драмског дјела или есеја је посао који дуже траје и тек кад га завршите, осјетите нешто слично ономе што ратар осјети када преко оранице пружи последњу бразду или последњим откосом заврши кошење ливаде. Или, када почне писати прозно дјело, писац се осјећа као мајстор који је бацио прву лопату бетона у темељ будуће куће, а кад заврши то дјело, као кад је ставио последњи цријеп на кров. То су осјећања која немају конкретне називе и могу се једино неким поређењима бар дјелимично објаснити.

Шта је за Вас као песника најизазовније у поезији, а шта као приповедачу у прози?

– Као пјеснику најизазовније ми је нека осјећања преточити у стих и ту их учинити опипљивим, а као приповедачу стварати нове људе и уводити их у живот. Писац зна да их мора оставити да се сами сналазе у лавиринтима који су пред њима и увијек страхује да ли их је довољно оспособио за све те изазове. Да би

што увјерљивије осликавао живот, он ствара честите људе, криминалце, психопате, за њих је одговоран док им оловком удахњује живот, али се те одговорности тешко ослобађа и када су они отишли у свијет и више на њих не може утицати.

Да ли лакше или теже пишете поезију или прозу?

– Суштинска разлика је у томе што се поезија догађа, а проза пише. Пјесма долети однекуд, из космоса, одакле ли, па је пјесник запише, она је резултат тренутка надахнућа, а свако прозно дјело је пројекат за себе. Оно мора имати, пројектован па изграђен, чврст темељ, исте такве зидове, па кров који ће штитити од атмосферских падавина, али ће дозвољавати да кроз њега слободно, без препрека, струје читаочева дописивања и дочитавања приче која се не отвара пред сваким појединцем на исти начин.

Сонете или кратке приче?

– Као што рекох, пјесма долети, а кратка прича јој је пратиља. Емоција проткана ненаметљивом, каткад једва уочљивом рефлексијом, сама бира да ли ће се у пјесниковој имагинији исказати кроз невезан стих или у сонетној форми. Извргне ли се у сонет, сама бира ритам у коме ће се најпотпуније исказати, сама тражи риме. Кратка прича пјесми је на неки начин посестрима, а на писцу је да се труди да у њој не зазвуче сувишни лирски тонови.

Шта их по Вашем искуству суштински раздваја, а шта их, осим вас као ствараоца, спаја?

– У пјесми не смије доминирати наративна подлога, а кратка прича ни по коју цијену не смије остати без наративне нити. То их суштински раздваја, а спаја их то што се и једна и друга заснивају на описивању тренутка, што детаљ, какав многи и не запажају, претварају у импресивно књижевно дјело.

Које грешке поезија не би опростила прозаисти који пише и поезију, а које проза песнику приповедачу или романописцу?

– По мени, поезија прозаисти не би опростила претјерану наративност, што често сусрећемо у савременој поезији и што ми лично смета, а проза му не би опростила нагомилану лиричност која би гушила ток приче.

Да ли по првој мисли или посебном унутрашњем осјећају препознајете прву реченицу приче или први стих песме у настанку?

– То се увијек баш тако догађа. Само, понекад тај први стих, односно прва реченица, одведе пјесму или причу у сасвим другом правцу од планираног или жељеног. Зна та згуснута мисао или слика бити толико изазовна да њен творац једноставно уплови у неки нови свијет, односно у сасвим другу пјесму и причу.

Или се понекад песма развије у причу, а прича као супстрат „скупи“ у песму?

– Пјесма се често, када осјетим да нема довољно лирског набоја па је проткам приповједном нити, извије у кратку причу, али прича никада у пјесму. Јер ако бисмо из већ написане или „пројектоване“ приче истргли оно што је њен наративни костур, остала би само љуштура и нема тог лирског супстрата који би је учинио пјесмом.

Мени као читаоцу чини се да се песник у вашим причама открива у „сценографији“ прича, описима природе, годишњих доба, временских прилика...?

– Недавно је једна рецензенткиња моје прозне књиге, романескне космичке бајке задјецу, навела да има мало више описа, а зна се да дјеца прескачу описе и усмјеравају пажњу на радњу. Издавачу сам написао да сам поново „прочешљао“ рукопис и закључио да уопште нема много описа и да су сви у функцији приповиједања. Још сам додао да неки наши савремени издавачи повлађују укусу читалаца, заборављајући да је задатак лијепе књижевности и у томе да доприноси формирању укуса читалаца. Узгред, друга рецензенткиња је баш у позитивном смислу истакла те описе. Дакле, не избјегавам лирске пасаже у прози и трудим се да они буду функционални, никако сами себи сврха.

Можда и „вајању“ појединих ликова и јунака прича. Неки су помало по осећању живота, а неки по понашању или ненадним поступцима, или краће – песници?

– Ма колико се трудио да то избјегне, писац не може да и самог себе не унесе у вајање књижевних ликова. У многим мојим причама, нарочито у кратким, главни јунаци су наши и страни писци. Можда је то и зато што ми је много теже ући под кожу грубијана, криминалца, убице, злобног човјека, док сам под кожом писца „код своје куће“.

Живот, догађаји, учесници у њима, нарочито у Вашим кратким причама, одишу тихом блиставом свежином. Све је „умивено“, чисто. Без честице прашине, сувишне речце, зареза, тачке, упитника и узвичника. Као у најбољој песми?!

– Кратка прича, у неку руку, и јесте близанкиња пјесме, тачније – пјесме у прози, само што у себи садржи и радњу, најчешће с неочекиваним крајем. Она мора бити избрушена, без сувишне ријечи. У значењском погледу слојевита и довољно подстицајна читаоцу да је домишља и дописује. Настојим да о свему томе водим рачуна док пишем кратку кратку (намјерно употребљен исти придјев два пута) причу.

И кратке приче о причи, њеном настанку, мукама рађања, борби са баналним и сладуњавим као у „Причи о настанку приче“ из књиге *Карењина и Вронски* у задимљеној крчми, поред тога што су аутопоетички записи у форми приче често су блиске рођаке поезије, бар полусестре, понекад и рођене сестре песме, скоро песме у прози или лирска проза урамљена у причу?

– Када бих негдје у дубинама сопствене запитаности пронашао одговор на то ваше питање, пуно недоумица, вјерујем да бих престао писати. Јер, док ствара дјело, умјетник је увијек с њим у живом дијалогу, повјерава му се, запиткује га, тражи подршку. Када би пресахнуо тај разговор, могло би да пресуши и надахнуће.

А приповедач – у сећањима и дескрипцији у песмама?

– „Има тога, хоће то, мајко“ стих је недавно преминулог великог нашег и европског пјесника Стевана Тонтића, који би могао бити одговор на ваше питање.

Или двоструко грешим, или сам само половично или делимично у праву?

– Негријешите, а колико сте у праву, половично или дјелимично, нека одговоре читаоци мојих пјесама, кратких прича, приповиједака и романа. Ја то заиста не бих знао.

Може ли песник или приповедач, макар ниједну песму или причу не написао током живота, одолети вољи и ненадним диктатима унутрашњег белега којим га је дар или Бог обележио, остати књижевно невидљив и себи и другима као другачији од њих?

– Писао или не писао, пјесник у души не може се сакрити ни у себи ни у погледу других. Одају га лице, уздаси, покрети. Једном сам путовао возом, у купеу је било још пет путника и сви смо гледали кроз прозор. Себе нисам могао посматрати, али сам видео како четири путника гледају велика поља засијана сунцокретом у

цвату. Дјевојка, која је сједила до прозора и често дизала праменове косе са лица, није гледала поља сунцокрета, она је погледом разгртала сунцокрете. Знао сам да је пјесникиња и добро сам запамтио њено лице. Касније сам у једној београдској књижари нашао збирку пјесама на чијој је задњој страни корица била фотографија пјесникиње, оне дјевојке из воза. Нисам о томе написао пјесму него приповијетку, објављену у збирци *Страшни суд*.

Шта се из тог другачији, јер сви смо различити, не може сакрити, што одаје Богом даног књижевника од других са другачијим даровима?

– Радозналост, замишљен поглед, загледаност у даљину, знак запитаности на лицу, једва уочљива сјенка туге...

Детињство и завичај често су родна места ваших песама и прича, а отац и мајка њихови ликови и јунаци. Колико су Вас потоњим образовним, животним и књижевним сазнањима и искуствима, одредили књижевно и људски извајали?

– Када би неко желио да уништи писца, не би морао да умаже руке крвљу, довољно би било да му одузме дјетињство и завичај и писца више не би било; остала би само љуштура, а љуштуре не пишу. Сlike завичаја и догађаје запамћене у дјетињству сваки човјек носи у себи до краја живота, а ствараоци их претачу у умјетничка дјела. Све што сам написао за младе читаоце заправо је претапање завичајних слика и догађаја запамћених у дјетињству. Човјек, на примјер, током живота види или погледом окрзне десетине хиљада стабала дрвећа, али најдубље у сјећање му је урезана она крошња испод које је, у игри жмурке, први пут осјетио топлину руке дјевојчице у коју је био заљубљен. На тој таписерији врло су упечатљиве слике мајке и оца.

Колико уопште и греју и боје личност родитељска љубав и брига будућег зрелог потомка, а завичајно Сунце, рељеф и пејзажи, благодет, лепота или мука и суровост живота испод његовог неба, физички, психолошки и духовно вајају човека?

– Без обзира на то какво смо дјетињство имали, оне тамније слике из младих година постепено блиједе, топе се, нестају, да би се у зрелим годинама избистриле само оне које одишу радошћу и срећом. Кад нам је најтеже у животу, ми у сјећање призовемо неку стазу којом је трчкарала наша дјетиња знатижеља.

Кад желим да у прозном дјелу осликам неки пејзаж, у помоћ призовем запамћену слику из дјетињства, код креирања ликова у прози описујем неког човјека који ми је у дјетињству био оличење чудака или идола. А родитеља што се тиче, ма колико им пјесама посветили, чини нам се да нисмо написали ону праву којом бисмо им се колико-толико одужили за оно што су за нас учинили.

Можда они више од свих намера, често и мимо наших жеља, исцртавају наше животне путеве и исписују нашу судбину или књижевници, уметници уопште то боље осећају, лакше виде, дубље спознају и изнесу на видело својим читаоцима и љубитељима уметности?

– Када би ово питање изгубило упитну, а добило изјавну форму, то би на њега био најпотпунији одговор. Има у мом селу један извор назван Оскоруша, по имену дрвета испод чијих жила извире. Некада је ручно кошена трава, косом. Кошење је био, кажу, најтежи пољопривредни посао, а многи косци, да би га обављали, условљавали су то захтјевом да им се доноси вода са Оскоруше. Кажу да је вода са Оскоруше лијечила и насмрт обољеле, а мени се чини да би ми помогла када бих којим случајем изгубио способност књижевног исказивања.

Која вам је најдража приповетка, а који најдражи лик из приповедака и због чега?

– Много тешко питање и мислим да на њега немам прави одговор. Ипак, издвојио бих приповијетку „Библиотекар и Књига“, која је однедавно у читанкама за први разред средњих школа. У њој је, на посредан начин, исказана једновјековна босанска историја на основу штамбиља отиснутих на првој страници књиге, која је, мада је увијек била на истој полици, промијенила безмало десет држава, а да њени табаци никада нису разрезани, није је, нико прочитао. Лик? Заиста не бих могао да га издвојим. Можда она безимена (или само са надимком) група варошлија за које се не зна одакле су дошли ни куда ће отићи, у којем гробљу ће их сахранити ако ту умру, а тако загонетни дају снажан печат животу вароши. О таквима волим да пишем, они су моји јунаци, воле их и читаоци.

Ваше приче и приповетке пролазе кроз исти босански простор, али различите периоде. Једнако сте убедљиви и у ратној и у мирнодопској, предратној и поратној Босни. Можда зато што су њени житељи у сличним ситуацијама исти или слични,

а остало је историјска или политичка сценографија, диктат тренутка у коме су се јунаци нашли?

– Послије Андрића, Кочића, Ђоровића, Зије Диздаревића, Ђопића није лако градити приповједни свијет Босне и Херцеговине и њених житеља, јер они су то (да не спомињем друге писце а има их) урадили маестрално. Чак и читалац који није отишао даље од школске лектире може набројати десетине вјерно осликаних књижевних јунака који увјерљиво свједоче о историји ове земље (намјерно не кажем државе, јер државе су се мијењале као у оној мојој споменутој приповијести) чији житељи, различитих нациналности и вјероисповијести, у миру живе у слози, ослоњени једни на друге, а у ратовима, које углавном започињу други, постају љути непријатељи, баш на тој вјерској и националној основи. Ја сам се у прози окренуо тим такозваним „малим људима“, трудећи се да их извајам тако да читалац самог себе препозна у њима, да му се учини да је то прича баш о њему, па да се можда у подсвијести претвори у коаутора који исписује аутобиографску сторију.

Којим доминантним особинама или менталитетским наравима сте се најчешће бавили?

– У приповијеткама, као што рекох, бавим се судбинама и усудом „малог човјека“. Мотиви усамљености и промашености врло су присутни у краћим прозним формама. Насупрот томе, у романима, које карактерише и призив сатиричности, настојим да се ухватим у коштац са друштвеним аномалијама, као што су слијепост, слијеђење вође, малограђанско опонашање живота у високом друштву, затирање људских слобода. Човјеку који је рођен у једном, доживио страхоте другог рата, у сталном страху да би могао букнути и трећи у његовом животу, сасвим разумљиво, није страна ни ратна тематика, при чему су у центру моје пажње судбине људи и рат који и послије завршетка борбених дејстава, годинама, па и деценијама, траје у душама литерарних јунака. У градњи романа служио сам се поступком тока свијести, а у последње вријеме то се преточило у ток подсвијести, што ми се чини изазовнијим и пружа писцу могућност да неке фантастичне сцене претаче у стварност.

Писање за децу је још једно плућно крило на које дише Ваше стваралаштво. Када сте својим речима, маштом, песмама и причама ушли у дечји свет?

– Када сам већ био остварен као пјесник и приповједач за, како то обично кажемо, одрасле

читаоце, почео сам да пишем, објављујем и за оне млађе и најмлађе, прво у часописима и листовима за дјецу, па онда и у књигама. Било је то седамдесетих година прошлог вијека, када је у Југославији излазило доста листова за дјецу. Тиражи су за данашње прилике били незамисливи. Будући да сам тада радио у новинарству, често су од мене тражили новинске прилоге, а онда и литерарне. Мира Алечковић је у готово сваком броју „Змаја“ објављивала моје приче или пјесме. Кад данас размисљам о том, закључујем да сам једноставно морао да почнем да пишем за дјецу.

Ко Вас је упутио на књижевност за децу? Можда Ваше ћерке, родитељска љубав..?

– Баш тако, ћерке! Светлана и Соња су често, кад дођу из школе, питале какав сам ја то писац кад мојих пјесама и прича нема у дјечјим листовима, читанкама и лектири, како ме нема међу писцима који долазе у њихову школу И, шта ми је друго преостало него да – зашиљим оловку?!

А свежина, лепота и раскош дечјег света у коме живе док одрастају?

– И то. Док сам својој дјечи са разних путовања доносио играчке, размисљао сам колико је моје дјетињство било богатије од њиховог, јер смо моји другари и ја најчешће сами себи правили играчке и смишљали игре. То богатство негдашњег дјетињства ваљало је пренијети у приче и пјесме. Куд ће већи подстицај од тога!

Како су се звали ти Ваши први кораци?

– Догодило се да су моје три прве књиге прича за дјецу објављене истовремено, 1985. године. *Бајке за лијево ухо* објавио је карловачки „Освит“, збирку кратких прича *Јарац у позоришту* сарајевска „Свјетлост“ у познатој едицији „Млади дани“, а збирку нешто дужих прича, за основце старијег узраста, *Чистач обуће*, загребачка „Младост“ у култној библиотеци „Вјeverица“. Те моје прве књиге нису биле као они први мачићи из народне изреке који се бацају у воду. Насловна прича из *Јарца у позоришту* прокрчила је себи пут у читанке, као и насловна прича из збирке *Чистач обуће*, повукавши са собом и „Краљеве на вашару“. Нешто касније, такође у култној едицији „Ластавица“ сарајевске издавачке куће „Веселин Маслеша“, појавила се моја збирка приповијетки за младе *Кула Кулина бана*. Мој читалачки укус обликовао се на издањима библиотека „Ластавица“ и „Вјeverица“, које су објављивале најбоље књиге свјетских и писаца на језику народа Југославије, и дјеловало ми је готово нестварно да су се међу књигама Марка

Твена. Роберта Луиса Стивенсона, Данијела Дефоа, Десанке Максимовић, Григора Витеза... нашла и моја дјела. А, ето, догодило се.

Пишући за децу, на мала, дечја врата, ушли сте и у драмски род. Који изазови су Вас одвели у текстове за дечју сцену?

– Прво сам кренуо са радио-драмама за најмлађе. Радио је врло изазован медиј за драмско исказивање. У радијским драмама све може бити личност – уз људска бића, домаћа и дивља животиња, биљке или њихови поједини дијелови, предмети као што је, на примјер, школска клупа за којом је, рецимо, сједио Бранко Ћопић, затим мисао, музичка фраза, сунчев, мјесечев или неки друг зрак свјетлости. Написао сам много текстова за радио-драме за дјецу. Играни су на готово свим значајнијим радио-станицама бивше СФРЈ, превођени, награђивани...

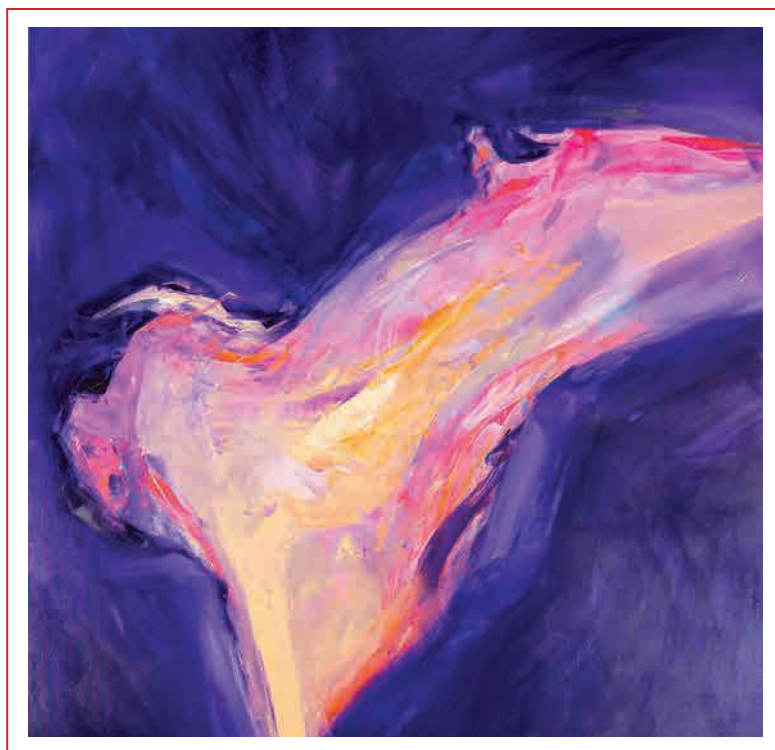
За дјечија позоришта написао сам десетак текстова. Највише их је играно на сцени Дјечијег позоришта Републике Српске у Бањалуци, „Принц од Бијелог Лука“, у двије поставке, доживио је невјероватан успех.

Бавили сте се и књижевном критиком, писали и есеје. Колико су и ови облици Вашег стваралаштва били изазов за тумачење стваралаштва сродника по перу, а колико одговор на сопствена питања о књижевности?

– Да, писао сам и пишем књижевну критику и есејистику. Много пута је речено да пјесници најбоље пишу о књигама поезије, приповједачи о приповијеткама, романописци о романима. Наравно, подразумијевајући да имају теоријска предзнања. Освјетљавајући дјела сродника писац подтекстом тумачи и своју поетику.

Јесу ли писац и читалац стално заједно, у истој кожи? Једно биће у различитим стваралачким тренуцима?

– Писац и читалац су увијек у чврстој вези, само је питање читаочевог објективности, нарочито оног читаоца који суди о сопственом дјелу.

Сјећање

Бошко Ломовић

ВЕРИН ЦВРКУТ СКЕНДЕРОВЕ ШЕВЕ

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Бошко Ломовић

БОШКО
ЛОМОВИЋ

| ВЕРИН ЦВРКУТ СКЕНДЕРОВЕ ШЕВЕ

И послије пола стољећа, видим Веру Црвенчанин како лебди под самом таваницом огромне сале и цвркуће завршне стихове поеме.

Шева, послије славуја најомиљенија пјевачица нашег поднебља, није баш била надахнуће за умјетнике ријечи. Најпознатија нам је *Шева* енглеског пјесника с почетка XIX вијека Шелија (Percy Bysshe Shelley, 1792–1822). Нама пак дража је Скендерова поема *Шева* чији пун наслов гласи *Прољетна шева над колоном пјева домовину*. Шеву ћемо још срести над степом, у Тургењевљевим *Ловчевим записима*. Шели је пјевао о птици, Скендер о њеној пјесми, коју „преводи“ на српски језик, нијансирајући је химнично-патриотским сентенцијама. Логично, јер пјесник је поему испјевао 1943. године кад се још није знало на коју ће страну превагнути казаљка на теразијама рата.

Први и последњи пут видео сам Скендера Куленовића (1910–1978) у Мајданпеку (био сам уредник говорног програма у локалном радију) на самом почетку осме деценије прошлог вијека; протекло је од тада 50 година. Скендер ће се убрзо и упокојити. Поклонио ми је тада са посветом своју нову пјесмарицу *Сонети*. У Скендера смо сви гледали као у божанство због *Стојанке*, *мајке Кнежополке*.

Не сјећам се којим поводом се пјесник нашао у граду бакра и злата. Било је тада уобичајено да се на државне празнике организују свечане академије и доводе писци који су припадали НОП-у и социјалистичкој револуцији (Добрица Ћосић, Бранко Ћопић, Мира Алечковић, Танасије Младеновић и, свакако, Скендер, носилац Партизанске споменице). Нисам сигуран да је Скендер био позван у госте баш таквим поводом. Иако зашао у шесту деценију, био је као од брда одваљен, са оштрим профилем поносног Крајишника и беговског сина, пуног и снажног гласа.

Говорио је у великој сали Културног центра своје сонете, свакако и поједине дијелове *Стојанке* и одговарао на питања у вези с том чувеном поемом. А кад је, при крају, требало да чујемо поему *Шева* из столице се усправила Вера Црвенчанин (1920–2013), пјесникова супруга, иначе прва жена филмски редитељ у Југославији. Схватили смо да она није дошла само у пратњи свога временског мужа, већ и прије свега да би рецитовала његову *Шеву*. Боље ће звучати драмски сопран једне глумице него баритон аутора поеме. Направила је два корака ка публици и закликтала: „О колоно, моја војско! / О сунчане пијавице под крилима мојим! О земљани љубавници под пазухом мојим! / Чујте цвркут – распуст грома, чујте прхут – распрх перја...“, зазвонили су Скендерови стихови и Верин глас великом салом.

Скендер је своју поему овако окарактерисао: „Ову поему испјевала је глад. Глад за пуним интегралним животом, који су хтјели да нам одузму. Партизанска колона којој се шева обраћа својом пјесмом кренула је у одбрану живота, дакле не само за одбрану и освајање друштвених и револуционарних, него и најдубљих природних закона“.

Ријеч је о лирски конципираној пјесми, она је химна природи и човјековој слободи. У њој уочавамо пантеистичку опијеност животом, свесилну жељу за слободом. Пустош коју је оставио рат пјесник је кроз визију представио као животну бујност, радост, оплодњу, наспрам ужаса који за собом оставља рат. Зато се за ову поему у књижевној критици истиче да је она плод јаве и сна.

Малобројни наши писци су тако предано трагали по тамним слојевима српског језика

откривајући његове неслућене могућности. Скендер је то чинио од прве збирке *Уцвале примуле* па све до позних сонета. *Шева* је понајбољи свједок тог рударења по језику. Тај његов дар су примијетили и неки његови савременици. Радомир Константиновић уочава изузетно језичко чуло Скендера Куленовића, па у есеју *Апсолутни Крајишник Скендер Куленовић* записује: „Његово знање језика јесте знање на граници бића и не-бића, на којој као да се, под претњом уништења, између „ствари“, егзистенције и речи губи разлика, тако да, на махове, ту бити значи говорити“. А на почетку свога есеја Данило Киш констатује: „Скендер је бирао увек најтврђу реч, увек из најдубљих језичких слојева, увек из најтамнијих својих лексичких зона, јер је за њега најтачнија била она реч која је најдуже мировала у руди предања, она која је најмање истрошена, она која је најљуће звекнула на његовом језичном наковњу“.

Сходно томе, Милан Богдановић ће записати: „Поема је казивана таквом згуснутошћу израза, да је у појединим тренуцима помало опора за читање. А тек за рецитовање!“

Најзад, Рајко Петров Ного у предговору књизи *Сонети и поеме*, изашлој на петогодишњицу Скендерове смрти („Веселин Маслеша“, Сарајево, 1983): „Живећи и пишући у историјском смислу на размеђу епоха, драматичном људском процијепу између друштвеног и интимног, у процијепу између традиције и модерног, између локалног и европског и у изузетно промјенљивим друштвеним, идеолошким и књижевним околностима, Скендер Куленовић је прошао кроз низ драма и ломова који се у његовом дјелу преламају и осјећају“.

Вера би, повремено, одустајала од стихова поеме и ономатопејски опонашала птицу: „Цвр-црк-звр-цврк...“, потом би настављала: „Нисам шева, већ сам стршљен!/ Нисам птица, већ сам змија!/ Нисам крило, већ канџија!/ Нисам грло, већ сам звоно!“ Ономатопејом је још два-три пута „филовала“ поему; чинило се да у тим тренуцима није пред публиком, већ лепрша под самим плафоном сале и пјева ли, пјева.

И кад сам код напријед поменуте књиге, примјећујем да приређивач Р. П. Ного у њој даје цијелу поему, али без ономатопејских дијелова. Или их је Скендер, касније, сам обрисао, или је приређивач сматрао да их треба изоставити, што није смио да учини, свакако не без ауторовог допуштења.

Скендер је, као и сва публика, очима и ушима био прикован за рецитаторку, а ја, ево, и послје пола стољећа, видим Веру Црвенчанин како лебди под самом таваницом огромне сале док цвркуће завршне стихове поеме: „О колоно, трако дуге сишла земљи,/ тешка браздо пошла небу!/ Ослободи!/ Ослободи!/ Ослободи!“.

Још и ово. Вера је надживјела Скендера 35 година. Уз бројне улоге на даскама које живот значе, режирала је десетак филмова и представе у многим нашим позориштима, написала и четири књиге. Посљедња је *Има тако људи* („Свет књиге“, Београд, 2012) у којој је изнела много непознатих података о Скендеру и људима из његовог окружења. Иза њих је остало двоје дјеце, такође умјетника, композитор Вук и балерина Биљана.

Есејистика

Бошко Томашевић

О КОНСТИТУЦИЈИ КЊИЖЕВНОГ ПРОСТОРА КАО МЕСТА
СМЕШТЕНОГ У ПОЉУ ТРАНСФОРМАЦИЈЕ ЈЕЗИЧКИХ
КОНФИГУРАЦИЈА У КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ

Анђела М. Вуковић

ДНЕВНИК ЈЕДНОГ УМИРАЊА У СВЈЕТЛУ ФЕМИНИСТИЧКЕ КРИТИКЕ

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Бошко Томашевић

БОШКО
ТОМАШЕВИЋО КОНСТИТУЦИЈИ КЊИЖЕВНОГ
ПРОСТОРА КАО МЕСТА СМЕШТЕНОГ
У ПОЉУ ТРАНСФОРМАЦИЈЕ
ЈЕЗИЧКИХ КОНФИГУРАЦИЈА У
КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ

1.

Велика питања књижевности још увек стоје у тами. Унутар таквог књижевнаучног и књижевнотеоријског песимизма Лесли Хил (Leslie Hill) ће у књизи: „Радикална неодлучност: Барт, Бланшо, Дерида и будућност критике“ („Radical Indecision: Barthes, Blanchot, Derrida and the Future of Criticism“, 2010) овај став само потврдити речима: „Сви одговори на питања о књижевном бићу или бићу књижевности показали су се разочаравајућим, будући да су остали само примери онога што су настојали да заокруже“. Проблематика којом желимо да се бавимо у овом раду – теоријско питање *шта је и где је* књижевни простор ситуиран – једна је од посве сложених, будући да се њено расветљавање одвија између дела, читаоца и аутора што у суштини представља један затворен свет у коме се тек збива могућност одговора на питање дијалектике књижевног дела и његове суштине. Уколико се има у виду да је сâм аутор изгнаник из свога дела, да је он спољашњост дела, да исти није никакав саопштилац истине колико, с друге стране, да и сâмо дело, како вели Бланшо (M. Blanchot), „измиче кретању истинитог ... кога оно опозива и измиче значењу... означавајући ову област где ништа није стално ... местом најопасније неодлучивости“¹, онда се питање ситуирања књижевног простора чини још сложенијим.

Дефинисати и ситуирати књижевни простор је, дакле, нешто што је у својој суштини

изузетно амбициозан покушај и собом носи и отвара, како неко недавно рече, „Пандорину кутију дефиниција књижевности“, места, где се може наћи платформа или полазна тачка за њено суштинско одређење на шта се још од Аристотела чека да би се након више од два миленијума дошло до онога што смо малопре споменули: уочавања о књижевности као уметности радикалне неодлучности себе саме унутар свога сопственог простора који ни сâм – у томе се сви истраживачи слажу – није прецизно дефинисан, иако је доста коришћен у савременој књижевној науци и критици. С друге стране, посматрано са једне шире равни, о чему говоре два истраживача ове проблематике, Ксавије Гарније (X. Garnier) и Пјер Цоберман (P. Zoberman), „додељивање књижевности сопственог простора... значи да јој се обезбеди стратешка основа са које може да говори свету. Књижевност би нам проговорила из простора који је њен и који би на неки начин имао улогу гаранта да књижевне текстове успостави, да им дâ њихову делотворност, да усмерава модалитете њихових интервенција у свету“². То је, опет, како нам се чини, тек само прокламација која себе никада није довела у прилику да се у оквиру ових Гарнијеових и Цоберманових визија игде оствари.

Творац појма о коме ћемо овде расправљати је француски ерудита Морис Бланшо (M. Blanchot) који га је први пут обзнанио и насловом

(1) Бланшо, Морис: „Књижевност и изворно искуство“, у: М. Бланшо *Есеји*, Нолит, Београд 1960, стр. 218.

(2) Xavier Garnier, Pierre Zoberman: „Qu'est-ce qu' un espace littéraire?“, у: *Introduction*, Presses universitaires de Vincennes, 2006, стр. 5-14.

своје књиге „Књижевни простор“ („L'espace littéraire“) овековечио 1955. године па ћемо се стога након овог увода у проблематику о којој је реч укратко окренути овом аутору који је, како ћемо видети, доста шкрт у покушају објашњења своје драгоцене синтагме, и то не због тога што му се она чини сâма по себи разумљивом, него, напротив, из свести о њеној крајњој сложености и, могли бисмо тако да кажемо, њеној парадоксалној и ирационалној дијалектици у којој је, видећемо у наставку овог рада, садржано несвесно језгро нашег уживања у књижевности. Историји и оригиналном тумачењу овог појма свој допринос својевремено је дао и Мишел Фуко (M. Foucault) објавивши 1966. године у 229. броју часописа „Critique“, иначе посвећеном Бланшоу, текст под насловом „La Pensée du dehors“ („Мишљење спољашности“). Свој појам „мишљење спољашности“, који веома добро комуницира са Бланшоовим појмом „књижевни простор“, Фуко ће искористити да уз помоћ њега дâ своје тумачење књижевне (littéraire) чињенице. Помоћу одреднице „спољашност“ која стоји у наслову његовог рада, Фуко не прихвата тумачење да се књижевност рађа из некакве „философске унутрашности“, но да се, напротив, развија „из саме себе“, из „спољашности“, односно „мреже површина“ које собом конкретизују празнину и са те платформе конституишу исказ. Кроз књижевност нас до ове спољашности води сама реч у којој ће нестати субјект који говори. Својим виђењем да је „биће језика видљиво изумирање говорећег субјекта“ те да сваки субјект у језику означава само „граматички набор“ Фуко у тексту „Мишљење спољашности“ заправо наводи Бланшоа који у прози „Онај који ме није пратио“ („Celui qui ne m'accompagnait pas“, 1953) означава језик као нешто „потпуно изван (споља“) и „без интимности“. У једном рукопису из 1967. године Фуко ће на сличан начин дефинисати књижевност, и то као „дискурс који сâм, у својој унутрашности, конституише ванјезичку димензију, измиче језику и дозвољава постојање исказа“. Фукоово тврђење да је у књижевном дискурсу ванјезичко иманентно исказу стога је само привидно зачуђујуће. Концептом ванјезичког Фуко се користи да направи разлику између свакодневног, научног и књижевног дискурса, при чему је разлика између свакодневног и књижевног дискурса очигледна, наиме, у свакодневном дискурсу ванјезичко уистину и лежи изван језика, у књижевном је ванјезичко иманентно исказу, док је у научном дискурсу ванјезичко нешто што је неутрално. „Срж књижевности“, каже Фуко у књизи „Дискурс философије“ („Le discours philosophique“, 2023) „је имитација која

књижевност претвара у квази-дискурс: један дискурс који своје сопствено Сада брише да би му омогућио да изнова настане у другом облику и да се конституише као дискурс“⁽³⁾. По томе је, наставља Фуко, „књижевност симулакрум: не репродукција стварности, не дуплирање језика о себи, већ имитација дискурса“⁽⁴⁾. Проблематика „Ја говорим“ и наведени исказ кога Фуко ставља као мото свога чувеног рада „Мишљење спољашности“, казује да исти (исказ) „ставља на испит читаву модерну фикцију“⁽⁵⁾: „Ја говорим“ нестаје у тренутку када ућутим и исто тако га нема пре изрицања – „читава могућност језика“ – наставља Фуко своје размишљање о наведеној проблематици – „овде је исушена транзитивношћу у којој се тај говор догађа. Њега окружује пустиња“⁽⁶⁾. Овоме треба додати још нешто, наиме, поставку да уколико језик бива и јест само у огољеној „суверености“ тога „Ја говорим“, онда је он, происходи из претпоставке, „само излагање језика у његовом сировом бићу, чиста спољашност која се шири, а субјект који говори ... непостојање у чијој се празнини без починка продужава бесконачно изливање језика“⁽⁶⁾ (курзив наш, Б. Т.). Књижевни простор кога у овом раду тематизујемо дошао је, видимо, путем ове кратке егзегезе о Фукоовом тексту „Мишљење спољашности“, до свога проблемског изворишта, односно у сагласност са питањем кога Бланшо у бројним радовима и сâм тематизује. Ми ћемо на темељима тих радова Бланшоа, али и других аутора, покушати да изведемо једно промишљање о проблематици за коју држимо да је родна проблематика питања „шта је то књижевност?“. Од Малармеа „језик о спољашности сваког језика“, (то јест „раскидање језика са оним што он именује“), јесте проблематика помоћу које може да се објасни питање књижевног простора, простора о невидљивој страни књижевности, а на темељу њега, верујемо, и сâмо загонетно биће књижевности. Дакле, простор и „језик који није ничији, који не припада ни фикцији ни рефлексiji, ни ономе што је већ речено, ни ономе што никада није речено, већ ономе што се налази *‘између њих*, као оно место, са својим значајним, непомичним изгледом, уздржаност

(3) Foucault, Michel, *Der Diskurs der Philosophie* (наслов оригинала: *Le discours philosophique*, Seuil/Gallimard 2023), Suhrkamp Berlin 2024, стр. 56, поглавље „Fiktion und Philosophie“ („Фикција и философија“).

(4) Исто, стр. 57.

(5) Фуко, Мишел, „Мишљење спољашности“, у: М. Фуко *Хрестоматија*, Нови Сад 2005, стр. 11.

(6) Исто, стр. 12.

ствари у стању њихове скривености',⁷ јесте услов за постојање књижевног простора кога конституише књижевност. Но, знати шта је услов нечега није довољно да се дође до недвосмисленог одређења тога шта је књижевни простор. Потребно је, дакле, трагати.

Већ на самом почетку овог трагања указује се озбиљан проблем који казује да је књижевном простору да би постојао, додуше, потребан текстуални простор (*l'espace textuelle*) као и текстуална продукција, али тај текстуални простор и текстуална продукција, иако књижевни простор омогућавају, на парадоксалан начин, не учествују у дефинисању и дефиницији тога простора. Другим речима, књижевни простор, напосто, није сводив на текстуални простор, колико ни на текстуалну продукцију. Он их у његовом постојању, иако га конституишу, напосто, игнорише и спрам њих је посве равнодушан. С тачке истине која објашњава књижевни простор, то је посве разумљиво или, тачније, биће разумљиво након детаљније егзегезе ове проблематике која тек следи. Дакле, да би се овај простор, „који ништа не тврди и који одбија означавање језика“, учинио видљивим, мора се радити искључиво на фокусирању процесâ који се одвијају између аутора, дела и читаоца. Тај простор, који је трансгресијом отворен према аутору и његовој намери, према унутрашњости језика, поретка његовог означавања и симболизације, те и саме стварности, одбија, међутим, да верује у простор текста (текстуални простор). Ова чињеница постаје лакше разумљива уколико се прихвати Бланшоово схватање књижевног дела које је то само онда „када постане отворена интима некога ко пише и некога ко га чита, простор који се насилно распоређује међусобним оспоравањем моћи да се каже и моћи да се чује“⁸. Овде већ назиремо – тек назиремо – контуре онога што би могло да уђе у подручје нешто конкретнијег разумевања књижевног простора.

Оно што даје живот књижевности јесте, дакле, књижевни простор. Књижевност је феномен који се састоји од реда догађаја па му стога припада и одговарајући простор, другим речима, како вели Гарније, ред догађаја у књижевности мора да има простор како би те догађаје „примио“, а што није ништа друго до њен витални простор (*espace vital*), који је, истовремено, и њен услов постојања, како би она на суштински начин

„изашла из овог или оног текста“ и тако показала (или, боље, исијала) – да употребимо израз Жан-Лик Нансија (J.-L. Nancy) – „трансиманенцију“ (*Transimmanenz*) себе саме. Да би књижевност изашла „из себе саме“ и тако показала шта је то њен простор она мора да од себе уклони два њена чињенична простора: један је простор текста, други је простор његове референце⁹. Сваки од та два простора има своју специфичну улогу у стварању књижевног дела, али не и књижевног простора. Јер књижевни текст, његов простор, па потом простор странице, симетричне поделе у књизи на странице и поглавља, дифузија штампаног текста – све су то материјални, односно чињенични (*espace factuels*) облици текстуалног простора, који никако нису и не могу да буду део књижевног простора. У свему, постоји, дакле, текстуални простор, или како то Гарније каже, „простор коегзистенције знакова“. Референтни, односно онај други простор, је простор кога оптерећује стварност или фикција, то јест, онај простор „где се дешавају ствари које нам знаци окупљени у тексту могу да објасне“ а то је простор пуке „коегзистенције телâ“¹⁰. Простор ликова и живахни простор маште, простор телâ и слика још никако није књижевни простор. Исти настаје на темељу њиховог преплитања: повезивања текстова и пасажа текстова. Иако настаје са текстуалне површине књижевни простор није микстура текстуалних референци. „У питању је“, каже Гарније, „схватање књижевног простора као места живота књижевности, као места где се одвија анимација текста, без чега текст остаје мртво слово на папиру“¹¹. Писац који пише управља, додуше текстуалним простором, али је посве немоћан да управља и књижевним простором. Уметност писца састоји се у томе да „изваја“ текстуални простор. Текстуални простор кога писац исписује чини тек само основицу књижевног простора. Другим речима, узрок књижевног простора је могуће идентификовати – то је текстуални простор – али за сада га ми још нисмо окарактерисали. Потребно је, дакле, и даље радити на идентификовању разлике која постоји гледећ текстуалног и књижевног простора. Слутимо, или смо то већ негде прочитали, да је књижевни простор место изгнанства и сусрета другог језика унутар језика. То ваља тек утврдити. У том случају био

(7) Фуко, Мишел, „Мишљење спољашњости“, нав. извор стр. 16. У овом наводу Мишел Фуко цитира део Бланшоовог текста из прозе *Чекање заборав* („L'attente l'oubli“, 1962). Прим. Б. Т.

(8) Blanchot, Maurice, „L'espace littéraire“, Gallimard, Paris 1955, поново објављено у колекцији *Folio Essais* 2012.

(9) Видети о томе шире код Garnier, Xavier „La littérature et son espace de vie“, у: „Qu'est-ce qu'un espace littéraire?“, Presses universitaires de Vincennes 2006, стр. 17-29, овде 17.

(10) Garnier, Xavier, „La littérature et son espace de vie“, нав. извор, стр. 18.

(11) Исто, стр. 19

би то чудан парадокс о коме говори један добар познавалац дела Мориса Бланшоа и који вели да речени парадокс „казује да књижевност мора да врати присутно у одсутно и да неизрециво баци у свој унутрашњи простор казивања“ како би ослободила стварност, тако што ће „стварности дати свој, нови смисао, не преписујући стварност“. У овоме реченом већ назиремо обресе одређења књижевног простора. Али ми морамо да идемо даље.

2.

Неки француски аутори говоре да је књижевни простор енонцијативни (*énonciatif*) простор који обезбеђује простор за гласине (*la gémme*). Феномен гласине (*la gémme*) је од великог значаја за разумевање појма „књижевни простор“. Но, у том контексту, у контексту феномена гласине, то је онда прича о књижевном простору који се сели из своје унутрашњости у своје спољашње облике, попут књижевногеографског, књижевнополитичког, књижевнодруштвеног или геополитичког или транскултуралног простора који обликују књижевни простор на свој специфичан начин и који се пре свега односи на књижевно поље (*champ littéraire*), а никако на књижевни простор као такав. Књижевни простор је у својој суштини искључиво интимни простор, место „интимног искуства“ (*une expérience intime*), како vele Гарније и Цоберман и то је оно „шта нам се дешава“ док читамо књигу а долази споља, то јест „из те књиге“ нама „докле год не помислимо да је она (књига) срце наше унутрашњости (*notre intériorité*) и да угрожава основне елементе наше личности“ (*notre personnalité*), па је стога ово наше искуство књижевног простора искуство слично смрти, која, такође, долази споља. Гарније и Цоберман у радовима које смо овде већ наводили инсистирају да је књижевни простор „жртвени и стога иницијацијски простор“ (*L'espace littéraire sera un espace sacrificiel et par conséquent initiatique*). Простор, гледајући његову дефиницију, јесте простор који коегзистира са нечим, он је увек некаква коегзистенција: коегзистенција знакова у чему се огледа текстуални простор, коегзистенција бића у чему је видљив друштвени простор, коегзистенција дела у чему се појављује књижевни простор¹². „Дела су у исто време књижевни простор када коегзистирају у књижевном простору“ (*„qu'elles coexistent dans l'espace littéraire“*) на основу чега проиходи да је „свако дело књижевни

простор који у игру уводи читав књижевни простор“ (*chaque oeuvre est un espace littéraire qui met en jeu tout l'espace littéraire*)¹³. (Курзив мој. Б. Т.). Читалац са своје стране проналази књижевни простор деривацијом коју изводи са темеља свога читања текста, при чему се речена деривација може, како неки истраживачи тврде, „замислити по узору на деривате кривуља у математици“. У том смислу, књижевни простор је нестабилан, покретни „дискурзивни форум“ који се деривацијом „извија“ из своје основице коју чини књижевни текст. Свако дело се изнутра размешта у хоризонту свога књижевног простора и на тај начин ствара оно што зовемо књижевним простором. Читалац као биће које собом носи извесно животно искуство проналази везу између света живота кога садржава књижевно дело па је, стога, веза текста и живота оно што рађа књижевни простор. Књижевни простор је витални простор текста који се у садејству са читаочевим животним искуством међусобно оплођавају. Међутим, ову чињеницу не треба, како с правом примећује Гарније, да схватимо у смислу да је „текст посредник између особе која прича и особе која чита“¹⁴ него је ваља разумети у смислу да књижевни текст тежи да „преузме живот“ у целини и да њему буде саобразан. Но, правац таквог размишљања доста је проблематичан пре свега стога што је текстуални простор истовремено и „убијање“ референцијалног света и што је он, такође, и простор смрти. Будући да оно што је написано проиходи из једне могућности нас самих, али не само да бисмо се ми потврђивали књижевним делом, него да писањем бежимо од лица смрти, дакле од онога што не можемо да савладамо и „пред чиме се губи присуство духа“ те стога из себе извлачимо речи, смирили пред том чињеницом наше коначности, постајући тако господари „врховног тренутка“ и способни да можемо умрети задовољни¹⁵. Сâм Морис Бланшо у књизи „Књижевни простор“ (1955) инсистира на разумевању књижевног простора као простора смрти, при чему књижевном делу, његовој сврси, припада „истраживање могућности смрти“ а с обзиром на чињеницу да се човек чврсто „везује за своју смрт, везом којој је он судија, стварајући себи своју смрт ... и тиме себи даје моћ да чини и да оном што

(13) Исто, стр. 193.

(14) Garnier Xavier, „La littérature et son espace de vie“, u: *Qu'est-ce qu'un espace littéraire?*, Presses universitaires de Vincennes, 2006, стр. 24.

(15) Упор.: „Најбоље што сам написао оснива се на мојој моћи да умрем задовољан“ – Франц Кафка. Овај Кафкин запис цитира и Морис Бланшо у књизи *Књижевни простор* (1955).

(12) Garnier, Xavier i Zoberman, Pierre, „Ouverture en guise de pastface“, y: *Qu'est-ce qu'un espace littéraire?*, Presses universitaires de Vincennes, 2006, стр. 192-193.

чини пружи свој смисао и своју истину¹⁶. Књижевни простор припада, дакле, и области смрти као дела живота у коме смрт „живи мојим животом најдубље у њему ... коју проживљујем и у присутности и у дубини живота“¹⁷. Смрт захваљујући нашем говорењу / писању доводи нас у књижевном делу до говора како бисмо изrekli све и тако, пре него што достигнемо ћутање, кажемо језиком – који не претпоставља нас који га изражавамо него себе, будући да он у књижевном делу говори себи „и за себе пише“ – оно што нас превазилази¹⁸. Овим екскурсом у нашем тексту скренули смо пажњу на један суштински аспект књижевног простора који се, поред сваког живота, извија из књижевног дела и чини заједно – живот и смрт – једном и истом манифестацијом књижевног простора. Излагање попут оног у Хајдегеровом делу „Биће и вријеме“ (1927) у коме се промишљање о бивствовању и смрти међусобно преплићу свакако недостаје и у прилици када говоримо о проблематици књижевног простора, јер и разматрање поводом њега, свакако припада феноменолошкој онтологији испостављања разумевања „бивствовања при смрти и свакидашњости тубивствовања“ изложеног у готово сваком књижевно-уметничком делу. Другим речима, свакидашњем разумевању тубивствовања при смрти, свакако, припада извијање разумевања књижевног простора и са њиме је у потпуној сагласности. Оба се успостављају у својим крајњим могућностима допуштања да се догоде, односно појаве. „Умире се живот и простире се простор књижевног дела, исти се нивелирају на догађај, али конкретном човеку никада особито не припада (смрт), он за њу одбија да зна, као што ни књижевни простор не долази човеку-читаоцу у визир приликом читања намах и непосредно у поглед и схватање. Оба се приказују као скривени карактер *могућности* све док се не оваплоте у збиљском догађају и док се не збуди (догоди) сведочанство саме открите (истините) ствари ... у погледу своје примерености њему“. (М. Хајдегер, *Биће и вријеме*, српскохрватски

(16) Бланшо, Морис, „Дело и област смрти“, у: *Есеји*, Нолит, Београд 1960, стр. 21-22.

(17) Исто, стр. 63.

(18) Морис Бланшо у тексту „Малармеов мит“ говорећи о језику, пише следеће: „Он је нека врста свести без предмета која одвојена од бића, представља откинутост, оспоравање, бескрајну моћ стварања празнине и налажења у себи места у недостатку. Али то је исто тако једна отеловљена свест, заведена материјалним обликом речи, њиховом звучношћу, њиховим животом која омогућује да се верује да нам ова стварност отвара богзна какав пут ка мрачној суштини ствари. Можда је у томе притворство. Али можда ова превара представља истину сваке наше написане ствари“. У: нав. рад, стр. 269.

превод 1985, стр. 291). Вратимо се сада даљем разматрању проблематике књижевног простора.

За књижевни простор рекли смо да је он нешто што се генерише споља и то из зона додира између различитих обликовања света које стварају дискурси. Тако се за сваки наративни текст може рећи да генерише књижевни простор, јер се прича – вели овде већ навођени Гарније – „не односи само на стварност која је претходно била смештена у простор, већ урања у безоблично поље коегзистенције свих говора. Ово урањање је покретачка снага која стоји иза прича које информишу фикцијски књижевни простор“¹⁹. Став кога смо навели у том смислу је посве идентичан Фукоовом схватању да се књижевност као таква конституише у једној ванјезичкој димензији која „језику измиче и који дозвољава постојање исказа“, при чему је у „књижевном дискурсу и иначе иманентан ванјезички аспект исказа“²⁰. У свему, став да се књижевни простор генерише споља „из зона додира између различитих обликовања света“ а да се сама књижевност ствара у једној ванјезичкој димензији у сагласју је са Бланшоовим ставом из његове прозе „Онај који ме није пратио“ („Celui qui ne m'accompagnait pas“, 1953), где се језик карактерише као нешто „посве споља“. Мишел Фуко који се у својим радовима знатно бавио проблематиком језика а нарочито дискурса, није стога, видимо, без разлога свој познати спис о коме смо овде већ нешто говорили насловио „Мишљење спољашњости“ („La Pensée du dehors“, 1966). У сваком случају, када је реч о књижевном простору мора се имати у виду његово битно конституисање у ванјезичком простору, јер се и иначе у томе простору конституише све оно што називамо књижевним. Да је књижевном простору „иманентан ванјезички аспект исказа“ припада ономе што се назива *differentia specifica* књижевног дела по себи. Оно што књижевни простор чини загонетним јесте чињеница да га се не може *транскрибовати*. Он изневерава написано по себи, јер се никада непосредно не отвара и не показује оно што носи. Једва се показује у ономе *где је*, али и то на посве нетранспарентан начин. Он је потребни вишак некакве могуће-немогуће вероватности, кога треба пронаћи у простору у кога је положен. Али, чиме како? Попут фикције

(19) Garnier, Xavier, „La littérature et son espace de vie“, у наведеној књизи стр. 26.

(20) Foucault, Michel: необјављени манускрипт састављен 1967. у Тунису. Навод потиче из књиге Foucault, Michel, *Der Diskurs der Philosophie*, Suhrkamp, Berlin 2024, стр. 65. Наслов Фукоове књиге у оригиналу је *Le discours philosophique*, Seuil, Paris 2023. Прим. Б. Т.

о којој говори Фуко, пишући да се она не састоји „у томе да се покаже оно невидљиво, већ у томе да се покаже колико је невидљива невидљивост онога видљивог“, решење је, евентуално, у томе да се – обрнутим путем – покаже видљивост оне невидљиве невидљивости из које се књижевни простор извија и који – не припадајући ни фикцији, ни рефлексiji, већ „ономе што бива између њих, као оно место, са својим значајним, непомичним изгледом, и уздржаношћу ствари у стању њихове скривености“²¹ – да могућност да он буде „извађен“ из онога у чему почива. Промислање нашег предмета ваља, дакле, наставити.

Књижевни простор производи из текста („из операције изведене из текста“ – Алис Годфроа (A. Godfroy) али исти (текст) не учествује у дефинисању тога простора. Истовремено – и о томе говоре бројни истраживачи – књижевни простор се изван ове „операције изведене из текста“ почесто нађе у визури интерпретација које га смештају у друштвени простор (географски, социјални, геополитички, транскултурални, етички итд.), повезујући ове хетерогене просторе у специфично виђење сваког од овде наведеног простора. С друге стране, (то показују другачија истраживања), књижевни простор се ставља у простор писања (l'écriture). Ово схватање преводи књижевни простор, како каже Ален Милон (Alain Milon), „у афирмацију његове немогућности да буде било шта друго осим дискурса“²², при чему се појам дискурса у овом случају схвата у смислу који му Фуко приписује. Писање пак Бланшо схвата тек само као начин којим се врши отпор према језику и из чега, у крајњој линији, уистину, производи оно што се са темеља тога отпора даје, наиме, неизрециво које је, ипак, успело да буде речено (*Sic.*: писац је преводилац Несаопштивног у Саопштивно), а што се на крају зове делом, песмом. Јер, функција писања, како неко рече интерпретирајући Бланшоа, „није толико да оживи стварност, но да је се ослободи, тако што ће стварности дати свој, нови смисао, не преписујући стварност“. Из овакве ситуације управо и производи књижевни простор. „Суштина писања је да прекине и помери присуство, да створи временско одлагање између предочене мисли и разумевања и да се повеже са логосом као материјалним и екстериоризирајућим елементом. Безвучна реч метафизике је логос писања“. На темељу овог

навода из Бланшоовог дела „Књижевни простор“, диспозитив „књижевни простор“ указује на језик који није у стању да афирмише оно што каже, па се иза тога јавља други језик који је сâм књижевни простор, протумачени језик самог срца језика, а настао тек са темеља слутње да књижевни простор постоји. Књижевни простор, вели Ален Милон (A. Milon), „је место производње и исказивања писања (d'expression de l'écriture) и истовремено знак суштинске афирмације књижевног (littéraire) и место где се он поново осмишљава, доводећи у питање оно што управо долази да буде афирмисано“²³. Ово очигледно таласање Милонове мисли између тврдње и њеног искључења јесте нешто што је слично модулацијама Бланшоовог стила писања – а све ради што веће тачности исказивања мисаоног кретања – и, у исто време, показивање онога шта стоји, какав простор државности долази до изражаја у покушају дефинисања и одређења књижевног простора (l'espace littéraire). Бланшо је у књизи „Бесконачни разговор“ („L'entretien infini“, 1969) ово што смо поводом његовог стила управо рекли био исказао следећим речима: „Како да у својим речима повратим ову претходну (реч), коју морам искључити да бих говорио?“²⁴. Ове модулације су, по свему судећи, неопходне код сваког ко покушава да промишља осетљиву проблематику књижевног простора. Извесно треперење овог појма унутар његове суштине то захтева. Појам (Бланшо каже „дело“, прим. Б. Т.) „привлачи онога који му се посвети према месту на коме је подвргнуто немогућности“. – Овај Бланшоов исказ само потврђује претходни.

Изван наведених језичко-семантичких оквира постоји и извесна другачија визура размишљања о књижевном простору која почива на усмеравању пажње на координате веза унутар којих се књижевни простор креће, на разграничења књижевног простора од свих текстуалних простора те на проблематику односа књижевног простора са друштвеним, географским, политичким и имагинарним просторима. Уз то, постоји и озбиљно питање када се књижевни простор замишља као извесна „гранична зона (zone frontière“ виђена на границама других простора и када је као такав способан да „функционише као оператор везе између ових и других простора“ (comme un opérateur de raccordement de ces autres espaces entre eux)²⁵.

(23) Исто, стр 41

(24) Blanchot Maurice, *L'entretien infini*, Gallimard, Paris 1969, стр. 50.

(25) Garnier, Xavier и Zoderman, Pierre, „Introduction“, у: *Qu'est-ce qu'un espace littéraire?*, Presses universitaires de Vincennes, Paris 2006, стр. 7-8.

(21) Фуко, Мишел, „Мишљење спољашности“, у: Фуко, Мишел, *Хрестоматија*, Нови Сад 2005, стр. 16.

(22) Alain Milon: „Nuit étrange: moment de modulations“, у: „Qu'est-ce qu'un espace littéraire“, Presses universitaires de Vincennes, 2006, стр. 33-48, овде стр. 40.

Француски теоретичар књижевности Жерар Женет (G. Genette) у своме тексту „Књижевност и простор“ („La littérature et l'espace“, 1969) у том смислу говори о проблематици „просторности књижевности“ као о већ постојећим и омеђеним границама других простора који имају своје име и своју функцију у књижевном делу, али је то нешто посве друго од проблематике „књижевни простор“. Ипак, упркос тој чињеници, ми ћемо неке његове ставове овде навести, јер сматрамо да и проблематика „просторности књижевности“, попут неких њених одредница (просторност језика, просторност писања у свом стилском смислу појма, дискурс, књига као највернији симбол просторности књижевности), учествује у стварању и извијању књижевног простора из простора текста, али, ипак, како већ рекосмо, оне нису књижевни простор. Релација књижевност и простор обелодањује се, вели Женет, у „просторности језика где је сваки елемент квалификован местом које заузима у целокупном простору, са свим својим вертикалним и хоризонталним односима које одржава у тексту и са текстом. Друга врста релације се односи на саму просторност текста, када се иста, како вели Женет, не „налази само у хоризонталним односима које одржава са сродним и суседним елементима, већ и у односима за које се може рећи да су вертикални или трансверзални, почев од спацијалности писања, до ванвременског и реверзибилног распореда знакова, речи, реченица и дискурса у симултаности онога што називамо текстом“²⁶, његовим симетријама и перспективама, а у чије име је Марсел Пруст своје дело *У потрази за изгубљеним временом* упоредио са катедралом, о чему, такође, говори Женет. Трећи вид књижевне просторности остварује се, вели Женет, „на нивоу писања у свом стилском смислу појма, у ономе што је класична реторика називала фигурама, а које бисмо данас најуопштеније назвали ефектима значења“. Тај простор је семантички простор књижевне просторности. Ту се реч појављује као нешто што је опхрвано књижевним и фигуративним значењима када се отвара простор „између привидно означеног (le signifié apparent) и стварног означеног (signifié réel) и истовремено укида линеарност дискурса. (...) Сâм дискурс се, пак, састоји од ланца присутних означитеља али и оних који заузимају место ланца одсутних означених“²⁷. У простору одсутних означених (signifié absents), колико и привидно означених (signifié appar-

ents), могуће је – ово кажемо унапред – макар делимично ситуирати књижевни простор. Коначно, књижевна просторност налази, према Женету, свој најјаснији и највернији симбол у карактеру Књиге и Библиотеке. Но, након овог абривијатурног разматрања проблематике књижевне просторности, вратимо се основној теми нашег рада, проблематици књижевног простора.

3.

Сви истраживачи проблематике књижевног простора упорно понављају да, када је реч о књижевном простору, ваља испитати природу везе између књижевности и текста. Иако се књижевност, односно њена специфичност, не посматра у релацијама простора, а простор је у овом случају сам текст, па стога по неким истраживачима (на пример став Ж. Женета) постоји само текстуални простор. Ипак, књижевни простор се налази у текстуалном, али ово рећи то, отприлике значи: ХУ се налази у овој згради, али где тачно и шта у овом трену чини, остаје непознаница. Могуће је, не без разлога, претпоставити да књижевни простор генезом и трансформацијом проиходи из текстуалног простора. постајући и бивајући нешто што је посве другачије природе од текстуалног простора. Међутим, Гарније и Цоберман сматрају да проблем није у томе „да се одреди начин на који се текстуални простор преображава у књижевни, но да се одреди генетска веза која спаја та два простора“²⁸. Јер, заправо, књижевни простор је нешто што је такорећи прекобројно и нико га на темељу свега до сада проучаваног о суштини књижевности није очекивао у тој, како неко рече, „игри књижевности“. Текст је само оператер у генези књижевног простора из простора текстуалног. Стога Гарније сматра да способност преображаја текста док изазива непознато „нешто“, сусрет Живота и Писма, на пример, јесте догађај који се претвара у прву јасну површ којом може да се одреди књижевни простор, дајући му тако прве конкретније обресе. У том смислу књижевни простор је догађај коме је успело да „анимира Писмо и да на темељу галаксије исписаног у једном тексту истоме да и подари смисао Живота. Он је, дакле, појава, која се извија из текстуалног простора, нешто што долази изван, а што се открива у позадинском зрачењу текста. Књижевни простор је оно изван како га и Мишел Фуко у свом овде већ помињаном раду „Мишљење спољашњости“ тумачи, читајући га на основама Бланшоових промишљања исте проблематике коју Жак

(26) Genette, Gerard, „La littérature et l'espace“, у: *Figure II*, Ed. du Seuil, Paris 1969, стр. 45.

(27) Genette Gerard, нав. рад, стр. 46.

(28) Garnier Xavier i Zoberman Pierre, „Introduction“, у: нав. студија 2006, стр. 8.

Лакан (J. Lacan) чита пак као „Ствар“ (Chose) или „Узвишени предмет“ (Objet sublime), дакле као нешто изузетно из текста „што се налази с оне стране симболичког поретка из којег функционише цео текст“⁽²⁹⁾, односно ван „било које симболичке организације (organisation symbolique)“, постављајући књижевни простор „у изузетан положај, и то како изван света (hors du monde), тако и, посебно, у његово срце“ (au coeur de celui-ci)⁽³⁰⁾. Има једно место које бисмо из рада „Увод“ („Introduction“) Ксавијеа Гарнијеа и Пјера Цобермана (увод у студију „Шта је то књижевни простор“ / „Qu'est-ce qu'un espace littéraire?“; прим. Б. Т.) посебно навели. Наиме, након што су поново утврдили више пута истицану чињеницу да „нема књижевног простора без текстуалног простора“ те да је књижевни простор „резултат операције рада на тексту“ (...) који је „помало налик на рад о сновима у фројдовском смислу речи“, сугеришући „ванисторијску перспективу, универзалну која измиче сваком историјском и друштвеном одређењу“⁽³¹⁾ ова двојица аутора су дошла на траг онога што је за рад на проблематици књижевног простора суштинско, наиме, предлажу они, ка њему је потребно ићи путевима сличним оним које је Фројд (S. Freud) користио за психоанализу, дакле путевима који објашњавају да до одређења неког проблема или појма није могуће следити само његове манифестне особине него их ваља и прерадити на онај начин како то Сигмунд Фројд верује да их уметник може да преради, наиме, „поседујући

чудесну способност да обликује свој одређени материјал све док кроз њега верно не изрази своје фантазије“⁽³²⁾ а научник, додајемо са своје стране, док неке своје замисли не сведе на јасне, макар оперативне дефиниције. Попут психоаналитичке методе, односно психоаналитичког приступа у коме када са њиме радимо бива очигледно да је откривање *предмета* дела увек везано за неку скривитост која „успорева темпо откривања“ тога предмета, тако се и ми у случају откривања тога шта је књижевни простор суочавамо са његовим потиснутим карактером унутар текстуалног простора. Чињеница да нешто у простору подтекста (Фројд би рекао „подсвести“) постоји и да је то сачувано у тексту (сећању) мора бити узета у обзир док тај текст разматрамо. Те диспозиције које својом присутношћу бораве на фронту текста јесу диспозиције које чине књижевни простор. Еманципативна моћ књижевног простора дрема у материјалу⁽³³⁾. То би, у истом смислу, било оно што Мишел Фуко назива „парче пливајућег простора, место без места, сасвим на себе упућено, у себи затворено и истовремено изложено бескрајном мору око себе“⁽³⁴⁾. Књижевни простор је, дакле, на темељу ове сугестије превасходно један отворени простор, који је уз то, дакако, и динамичке природе.

(наставак у следећем броју)

(29) О томе говоре овде већ помињани аутори Гарније и Цоберман у наведеном раду. Видети белешку 28. Прим. Б. Т.

(30) Garnier, Xavier и Zoberman, Pierre, „Introduction“, у: нав. студија 2006, стр. 9.

(31) Исто, стр. 10.

(32) Лазеровић, Морис (M. Lazzerovitz): „Значај психоанализе за филозофију“, у: *Филозофско читање Фројда*, прир. Обрад Савић, Издавачко истраживачки Центар ССО Србије, Београд 1988, стр. 65.

(33) Упор.: Лоренцер, Алберт: „У самом предмету истраживања мора се уредити "еманципативни" правац. Управо зато што јемство истине не лежи нити у поступању нити у оном који поступа, еманципативна моћ дрема у "материјалу". Видети у: A. Lorenzer, *Die Wahrheit der psychoanalytischen Erkenntnis. Ein historisch-materialistischer Entwurf*, Frankfurt a/M., 1974, стр. 212.

(34) Foucault, Michel: „Des espaces autres“ (1967), у: *Dits et Ecrits*, прир. Daniel Defert и Francois Ewald, Gallimard, Paris 2001, стр. 1581.

Анђела М. Вуковић

АНЂЕЛА
М. ВУКОВИЋДНЕВНИК ЈЕДНОГ УМИРАЊА
У СВЈЕТЛУ ФЕМИНИСТИЧКЕ КРИТИКЕ

I

У данашње вријеме појам и феномен женског књижевног стваралаштва се, врло често, доводи у везу са појавом феминизма¹ који се примарно сматра културно-друштвено-политичким покретом којем је главни циљ био побољшање положаја жена (стицање права гласа) и њихово укључење у тржиште рада. И сам појам феминизма и те како је распрострањен и његово значење у науци деценијама се не може са сигурношћу и једноставношћу расвијетлити. Феминизам данашњице поприлично је разнородан те се издваја неколико врста феминизма од којих су најпознатији радикални, либерални, социјалистички, индивидуалистички, али ће њихове особине и фазе развоја бити предмет неких каснијих истраживања.

Ако постоји преломни тренутак у историји који жене повлачи са маргине живљења и живота, онда је то Француска револуција, 1789. године, којом се отпочиње борба жена за право гласа. Већ двије године касније Олимп де Гуж пише *Декларацију о правима жена и грађанки* гдје се о феминизму најприје говори као о покрету за ослобађање жена из вишевијековног ропства. Условно речено, овај би се период могао сматрати и почетним у развојном процесу феминистичке мисли. Студентски немири 1968. године у Француској и оснивање прве радикалне феминистичке групе појам феминизма помјерају изван граница те земље и поново оживљавају покрет за који су неки проучаваоци тог доба мислили да је мртав. Неоспорно, феминизам који је имао одјека у свим сферама људске дјелатности, морао је постати и иманентни дио књижевности.

(1) Феминизам (франц. *féminisme*, према лат. *femina*: жена), скупина друштвених покрета, погледа и теорија која доводи до унапређења политичких, економских те социјалних права и положаја жена у сврху остварења родне равноправности.

Татјана Јовановић (2017: 123) говорећи о почецима феминизма каже:

Почело се борбом за право на образовање, да би се прешло на борбу за остваривање економских, политичких, правних и социјалних права жена. Идејом о природном праву свих људских бића и довођењем идеје доминације у везу са класном природом капитализма, либерализам и марксизам, као политичке теорије и идеологије, подржали су идеју о једнакости жена и мушкараца. До краја Другог светског рата правно су уклоњене све неједнакости у земљама Европе, Америке, у Аустралији и на Новом Зеланду (2016: 25).

Упоредо са развојем феминизма, појављује се и низ феминистичких критичара. Двије су најважније традиције дјеловања феминистичке критике — англоамеричка и француска. Да би се говорило о француској феминистичкој критици, најприје се морају навести основне, фундаменталне разлике од англоамеричке емпиријске оријентације, а то су *„intelektualno utemeljenje u lingvistici, marksizmu, neo-frojdističkoj i lakanovskoj psihoanalizi i deridaјanskoј dekonstrukciji* (Lešić 2003: 300). Лис Иригаре, постлакановска критичарка феминизма која уз Елен Сиксу и Јулију Кристеву упориште налази у језику, у својим расправама цјелокупан патријархат сматра „маскулино самоутемељујућим“ и тежњу усмјерава на, до тада готово неистражену, релацију мајка—кћерка. Она је уједно и родоначелница појма *parler-femme* и у дефинисању појашњава да се не мисли примарно на женски говор, него на говор налик женском. И то помало субверзивно, антиинституционално нарушавајући одређена друштвена правила и поредак.

Науци је посебно корисно учење и стваралаштво Елен Сиксу, родоначелнице

термина женско писмо (*l'écriture féminine*) и једне од најпознатијих и најпризнатијих феминистичких критичара. *L'écriture féminine* је врста писања, а не ознака пола аутора (Lešić 2003: 128). Као слѣдбеница Жака Дерида, у феминистичку теорију уводи метод деконструкције и критикује бинарне опозиције (разум/срце, дух/тијело, активност/пасивност) у којима жена увијек представља ово друго. Чак је неријетко одбацивала и термин феминизам због опозиције *masculine/feminine*.

II

И кроз нашу историју, положај жене, неvezано за њене године, објективно гледано, био је врло тежак. О томе је свједочио и Вук Стефановић Караџић, крећући се међу српским народом и прикупљајући умотворине:

Код свију Срба жене су јако потчињене мужевима, а у Црној Гори држе их готово као робине. Осим својих женских послова, да преду и кувају, оне раде и највећи дио пољских послова, које иначе раде људи. Често се може видјети како се жене са тешкијем теретом вуку преко планина и стијена, а муж иде празан са пушком преко рамена и чибуком у руци. И при свему томе, жена је срећна ако добије мужа, који поред тога не туче без икаква повода, само што му се тако прохтије. Исто тако, жена не смије свога мужа називати именом, већ каже само он (1969: 343).

Развој технологије, демократије и урбанизације пред крај двадесетог вијека довео је до афирмације жене како у друштвеном, тако и у политичком и културном животу. То је било плодно тле за прихватање савременог неофеминизма или тзв. Другог таласа и на српском говорном подручју, којим ћемо се подробније бавити у наставку рада. Почетак овог вијека нарочито је учврстио позицију жене у друштву. Иако један дио критике заступа схватање да синтагма *женско писмо* представља *кровни термин* којим се обухвата цјелокупна књижевна продукција коју пишу жене, с друге стране Владислава Петковић Гордић истиче да се женско писмо не смије поистовјеђивати и изједначавати са књижевним стварањем свих аутора женског пола, а још мање са тривијалном литературом, јер оно по дефиницији напушта оквире традиционалних модерних стилова и поступака зарад прихватања алтернативне и маргинисане позиције (2011:16).

Концепт и појам *женског писма* има теоријско значење које извире из феминизма, тако

да се увијек доводи у везу са њим а при томе је шири од појма женске књижевности. Њега је боље схватити и прихватити као недовољно освјештену појаву симболичке идентификације, него као препознатљив књижевни канон, имајући у виду и да је Елен Сиксу наглашавала немогућност јасног разграничавања и дефинисања ове специфичне праксе писања.

Да подсетимо, давне 1913. године Јован Скерлић је написао критички приказ *Сапутника* Исидоре Секулић и *Исповести* Милице Јанковић и објавио га под насловом *Две женске књиге*. Критичар оштро замјера Исидори Секулић што у години када се код нас највише пролило крви пише књигу у којој има *седамнаест страна фраза о једној главобољи*. У посљедњим сатима и са посљедњом главобољом књижевница разумије неодмјерене и неаргументоване грубости тадашње српске критике које су остале њена доживотна бољка и због којих је спалила рукописе² те опрашта Скерлићу. Ову тему свесрдно отвара и разрађује Лаура Барна³, репрезентативни представник *женског писма* нашега доба, пишући романирану биографију Исидоре Секулић под називом *Моја посљедња главобоља*. Владислава Гордић Петковић, с друге стране, наводи и слѣдеће: „Одредница женског писма у српској је књижевности отворила простор за извесну врсту злоупотребе канона, где се покушавају уврстити дела која не припадају уметничкој прози“ (2011: 308).

Данас се много полемише о имплементирању феминистичких идеја кроз женско писмо, а врло ријетко се прецизира шта оно у суштини представља. Постављају се питања и разматра се о томе зашто жена размишља на такав, *специфичан* начин, да ли би о темама попут *сексуалног ослобођења жене, права на абортус, контрацепције, сексизма, сексуалног узнемиравања и насиља над женама, женске незапослености, једнаке плате за једнак рад* (Јовановић 2016: 26) писао мушкарац и у крајњем случају, кад би био подстакнут да пише о томе, како би то сагледавао и представио у свом, доминантном дискурсу?

(2) Исидора Секулић у нервном растројству спалила је дио књиге о Његошу, којег је вољела, како сама наводи, свим срцем, самотном и несебичном љубављу због сурове критике Милована Ђиласа.

(3) Српско женско писмо тек посљедњих година бива видљиво јавности и то захваљујући књижевницама какве су: Милена Марковић, Ивана Димић, Весна Капор, Милица Вучковић, Тања Ступар-Трифунковић, Лаура Барна, Лана Бастић. Јасно је да су поменуте ауторке, генерацијски, поетички, жанровски, идеолошки на различитим позицијама и да се само на основу пола о њима може говорити овако збирно. Међу њима, има и оних чија дјела одликује агресивни феминистички активизам. (Митрић 2023:119)

Ukoliko čitamo kanonske istorije srpske književnosti, ništa o ženskoj književnosti ili feminizmu nećemo saznati, jer se tu svesno prećutkuje i aktivno briše i potiskuje ovaj segment kulture i nasleđa. Ukoliko se pak u ovim studijama analizira žensko stvaralaštvo, feminizam se ne pominje, a kao po pravilu se biraju one književnice čija su dela prijemčiva za nefeministička čitanja, odnosno autorke čije su poetike bliske kanonskom/ centralnom toku srpske književnosti (Milinković 2018: 23).

III

„Женску књижевну традицију и даље пресудно обиљежава топос маргиналности, као и теза о потиснутом и потлаченом женском идентитету који, упркос потискивању и притисцима, налази путеве и могућности да се искаже“ (Гордић Петковић 2011:18). Трећа књижевна награда Златна сова за најбољи необјављени роман у 2023. години припала је Гордани Опалић за роман под називом *Дневник једног умирања*. Мото романа, истакнут одмах након посвете сестри Марији, јесте крилатица Жан Пол Сартра, филозофа егзистенцијализма: *Можда ће бити и лепших времена, али ово је наше*. Иако се приликом првог читања пребрзо и олако пређе и преко посвете сестри и наведене максиме, након прилежног читања читаоци ће им се враћати још неколицину пута.

Хронотоп романа смјештен је у Београд, у лето 2019, иако се повремено, у дневничким записима, измјешта у зимске деведесете године у Мајданпек. Након првог, евидентног, антагонизма између садашњости и прошлости, одмах се намеће и други истакнут различитошћу у годишњим добрима и временским (не)приликама. Свако београдско поглавље нумерисано је и насловљено филозофским минијатурама (*Понекад се смејемо да не бисмо плакали, па плачемо док се смејемо; Страх је верни пратилац смрти. Прихвати или се склони; Срећа је у малим стварима. Ако умеш да их видиш*) које су текстуално издвојене и наглашене. Основни тематски и садржајни концепт већ у првом поглављу представља Уну Николић, архитекту и власницу архитектонског студија, Петрову супругу, Мињину мајку и Евину сестру, главног протагонисту романа и наратора, смјештену на онколошкој клиници гдје се поново среће са својим, мислиће она, највећим непријатељем, лимфомом, који је за свега седам година прерастао у малигне ћелије на јетри и плућима носећи јаче, теже и дуже име — метастаза. Осим што се у њен живот вратио непозван и неочекиван, дјелимично отјелотворен је дао себи за право да одлучује о судбини једног људског живота. У раду се настоји представити

што више садржајних елемената исповједног наратива како би се могли ишчитати неки од феминистичких концепата.

Свједочимо превирању најразличитијих емоција које проживљава жена (једна од оних обичних које се свакодневно срећу на улици или у продавници), која је у стању рецидива и којој је остало неколико мјесеци да се опрости са животом и растане са душом. Све оно што је маскулиноцентричност (поглед на свијет из мушке перспективе) онамад забрањивала, Опалићева, без имало патетике, као представница *женског писма* данашњице (али не агресивног феминистичког активизма) као заговорник идеја гиноцентричности може, мора и користи. Огољена до кости (па чак и оне рамене на којој је скенер пронашао сјенку) остаје сама са својом подсвијешћу. Пажљивим рецепијентима ауторкиног књижевног дјела то није могло промаћи. Борба свјесног и подсвјесног (пред крај живота готово и несвјесног⁴) одвијала се усковитланом брзином у нади да их смрт, као својеврсно ограничење апсолутизма, не предухитри док се сви рачуни не измире или пак не дођу на наплату. Јак утицај психоанализе без које је скоро немогуће испитивати феминизам, било да се сагледава као правац, покрет, оријентација или начело, видљив је до граница отварања подсвијести и њеног укључивања приликом расуђивања у свим сферама и околностима друштвеног живота. Превасходно подсвијест, која у глави Уне Николић отвара многе теме о којима свијест ћути, главну јунакињу одводи у Мајданпек, њено родно мјесто. Сусрет са прошлошћу, изазван и гоњен подсвјесним инстинктом, омогућава Гордани Опалић, изразитом представнику српског женског књижевног кружока, да отвори дуго скривани дневник писан 1994. године. Принцип документаристичког⁵ уметања спроводи текстовима садашњег дневника/ тестаментa, писаног у болести, а у наративу издвојеног курзивом. „А оно што жени у највећој мјери омогућује да ту своју подсвијест доведе до изражаја јесте писање“ (Lešić 2003: 113).

Ослањајући се на ставове Вирџиније Вулф можемо установити да творац *дневника о умирању*

(4) Фројдов главни допринос теорији идеологије: концепт несвјесног, који битно утиче на produciranje и reproduciranje одређене идеологије (Lešić 2003: 118).

(5) Роман-дневник, специфичан поджанр романа, у књижевности има велики број својих варијација, облика, што је опет у уској вези са промјенљивошћу жанра. Тачније, то мијењање и прилагођавање сликовито се приказује као „врели облак фикције/маште“ романа који запосједа „хладну и круту документарност“ дневника, те тако доводи до равнотеже на релацији вруће-хладно доводи се до конституисања поджанра, романа-дневника.

рању пише женском реченицом⁶ не мислећи о жени којој је пол као биолошка категорија додијељен по рођењу распоредом хромозома, већ знајући да је та реченица / синтаксичка јединица иста она којом се конституише *раскид са очекиваним слиједом ријечи*. С тим у вези, напомињемо да сваки читалачки хоризонт очекивања у овом роману бива изневјерен.

Наслови поглавља успомена из Мајданпека у којим се фрагментарно приповиједа о одрастању су наслови свјетских познатих балада (*The Power of Love, Patience, Fade into You, I Play Dead, Is it a Crime, Nutshell*) који су наведени обрнутом градијацијом и у којима баладични тон варира од силне љубавне моћи до празнине *орахове љуске*, од рапсодије до ноктурна. Пишући дјело *прве умјетности* и допуњујући је *класицима друге умјетности*, ауторка ствара и стилски интензивира мелодију која остаје да живи и траје у чему се огледа специфичност овог литерарног остварења.

Зденко Лешић у својој студији *Nova čitanja. Poststrukturalistička čitanka* говорећи о Симон де Бовоар, чије се дјело *Други пол* објављено 1949. године издваја као друго најважније у праћењу процеса развоја феминистичке мисли, која наглашава да је пол биолошка, а род културолошка категорија⁷, пише следеће: „Pisala je krajnje otvoreno, iskreno, bez prividne objektivnosti u kojem njena vlastita ličnost konstituirala i onaj glas koji govori, i temu o kojoj se govori i smisao za kojim se traga“ (2003: 116).

Ако узмемо у обзир овакав стил, начин и разлоге писања француске феминисткиње, као и то да јој је животни сапутник и истомишљеник био родоначелник егзистенцијализма Жан Пол Сартр, у потпуности је оправдана, јасна и мотивисана веза кориштења његових ријечи као девизе овог романа Гордане Опалић.

Аутобиографија је опис сопственог живота од рођења до тренутка писања или само одређених етапа живота (Бојовић 1986: 56). О себи у првом лицу подједнако могу писати и мушкарци и жене. Често се поставља питање који су то конститутивни елементи аутобиографије које мора нужно да посједује да би се у науци сматрала

женским начином и жанром изражавања. Не подлијежући притиску феминистичких учења о томе да ли је аутобиографија жанр у којем се најбоље читава *женско ЈА* ауторка остаје досљедна свом наративном поступку и *тематској самосвојности* и приклања јој се јер бива најприкладнија за саопштавање самртничке исповијести и најизазовнија за самопреиспитивање *цјелокупног унутрашњег ЈА*.

Довођење тзв. властите емоционалности или осјећајности до изражаја, без бојазни од напада критике, али и опстанка и бивствовања људске врсте, јунакиња манифестује своју особеност и разлаже се на најситније дијелове, никад патетично и хипокрилично. На овакву појаву испољавања указује и Кејт Милет⁸, ауторка *Пол-неполитике*, говорећи о историји феминистичког покрета и прогресу феминистичке свијести, који је подијелила у три фазе. Наведене особине ауторкиног стваралаштва, наиме, карактеристичне су за прву фазу. Утемељење у својим расправама и однос међу половима Милет (како и наслов студије каже) налази у политици, и сматра да је управо политика продужено дјеловање патријархалног друштва, свијета у којем доминира мушкарац који је економски стабилнији и чији рад има цијену и „тржишну вриједност“.

Тему смрти, дијалога са прошлосту, мушко-женског пријатељства, отклана (макар и привременог) од садашњости, односа мајке и сина, односа међу сестрама, као и многих других егзистенцијалних и онтолошких питања, она не спомиње по први пут у књижевности, напротив, оне су познате одраније и универзалне, али их у овом дискурсу она прилагођава себи и свом сензибилитету својствено феминистичкој фази (*feminist phase*) Илејн Шоуволтер⁹ коју она позиционира између фазе женскости (*feminine phase*) и женске фазе (*female phase*). Све празнине попуњава женским искуством, принципом женскости и *чулним креирањем стварности и свијета како мирисима, тако и бојама, додирима, кретњама и препознавањима*. Кроз готово цијели роман активира се контекст прошлости и главни ликови су обиљежени одрастањем у деведесетим. Књижевне јунаке

(6) Вирџинија Вулф мушку реченицу изједначава са фалоцентричним дискурсом, на имплицитан начин указујући на оно што ће касније теорије дефинисати прецизније (говорећи из позиције неког ко покушава да објасни женско писмо) – да је реч о поетици, која је одређена родом, а не полом и која се може препознати у текстовима писаца оба пола (*Милојевић, file:///C:/Users/Pro/Downloads/1583-%23%23default.genres.article%23%23-2854-1-10-20151231%20(1).pdf*)

(7) Данашње, савремено поимање одреднице *женског писма* није полног већ искључиво родног карактера.

(8) За разлику од своје претходнице Симон де Бовоар, којој је акценат на интелекту, Кејт Милет наглашава емоционално оснаживање.

(9) Шоуволтер по први пут раздваја и разликује критику која се бави женама као читатељкама, реципијентима, онима које конзумирају цјелокупну књижевност, чак и ону коју пишу мушкарци, (*feminist critique*) од критике која се бави женама као писцима, ствараоцима текста/дјела (гинокритика, *gynocritics/gynocriticism*).

овог романа прошлост је профилисала, а Е. Сиксу, са друге стране, у „Есеју медузе“ наводи следеће:

Ne bi trebalo da prošlost ispisuje budućnost. Ne poričem da su učinci prošlosti i dalje prisutni. Ali ne pristajem da ih utvrđujem tako što ću ih ponavljati: tako što ću im pripisati nepokretnost ravnu sudbini; tako što neću razlikovati biološko od kulturnog. Neophodno je anticipirati. (2010: 10)

Слике простора, предјела и пејзажа непрекидно се представљају читаоцу као неухватљива варијабла којој свеукупну датост нико не успијева докучити. Преплитање таквих обриса у хармоничном је садејству са прожимањем емотивних реакција једног људског тијела између живота и смрти. Прелиставајући ово прозно остварење и осврћући се, овлаш, на описе локалитета, мостова, улица, шума и магловитих ноћи, који су дати субјективно, живописно и сликовито, понекад се учини да *залеђени пејзаж* оживи или да се пак *живост и обојеност* пејзажа замрзне и претвори у фотографију. Егземпларно наводимо цитат из романа који свједочи обрнутој градацији и у дескрипцији:

Крај мене су промицали нестварни пејзажи. Смењивале су се шуме, садвећ **златасто зелене** боје јер је лето текло своје крају, и бескрајне ливаде **окићене** различитима и маслацима. Отворила сам прозор и пустила ветар да ми замрси косу...Подне је клизило бојећи небо у црвено...Непрегледне шуме полако је смењивала слика **огољене и раскопане** земље. **Беживотна, сива** земља каскадно се спуштала до огромне јаме, на чијем се дну налазила **непокретна, смарагдно зелена, отровна** вода. (Опалић 2023: 45)

Да, према Сандри Гилберт и Сузан Губар, књижевна дјела жена писаца имају карактер палимпсеста, потврђује и ово дјело. Наспрам познатог живота и комфора зоне садашњости представљају се догађаји из прошлости, закопани, али не заборављени, као у магновењу доживљени који се *не виде на површини* и које тек тумач из дубоке унутрашњости треба изнијети на видјело. Наиме, главна јунакиња, дубоко обиљежена прошлошћу, одриче се успомена на младалачки живот јер су је повриједиле и издале особе које је она највише вољела (сестра Ева и Лука, симпатија још из школских дана) и, тако рећи, друштвено је *кастрирала*. Одричући се свега, ношена осјећајима немоћности и бијеса, зрелост је стицала сама у туђем свијету *ампутираних осјета* и сужених видика. Као на палимпсесту, првобитни живот (живот у

Мајданпеку) је избрисан, написан је нови. И живљен је нови живот до болести, када је осим лимфома наступио и *кодекс рескриптус*. Њиме се отвара прича у причи, еклатантан примјер романа у роману.

Све до данас, до савременог доба у којем феминизам проживљава засигурно још једну фазу еволуције условљену расном, етничком или сексуалном припадношћу, свједочи се опречним мишљењима о учењима Францускиње Елен Сиксу, који се заснивају на њеном ставу о тијелу као примарно постављеном извору *женског писма*. Књижевни рад Опалићеве, гледан из угла жене писца који ствара, може се довести у везу са тврдњама Е. Сиксу које, колико им се год критика одвајкада противила, има утемељење у науци. Унин дневник се пише управо тијелом. Тјелесним ранама, браздама, ожиљцима, избочинама и израслинама се опредмеђује пред читалачком публиком. Посљедњи тјелесни удисаји, отежани до врхунца, произвели су га и дали му коначан облик. Тијело је нападнуто болешћу и тијелом се отргне у гријех. Оваквим поимањем текст књижевног дјела приклања се биолошком полазишту у дефинисању *женског писма*.

Дјеловање Лакановог имагинарног или семиотичког Јулије Кристеве на стваралаштво Опалићеве исказано је и препознатљиво у сновима који у овим романима најављују неодложно, најављују смрт. Кристева семиотичко види као субверзивну силу која је стална пријетња затвореном симболичком поретку. Наметањем једне такве силе и таквог обрасца у сферу симболичког чије су одреднице систем, ред и поредак, по Кристевеј, настаје женско писмо. Са тенденцијом дефинисања појма *женског писма* важно је разјаснити двије ствари. Женско писмо није намијењено само женама читаоцима и није све што жене пишу женско писмо. Обраћајући пажњу на ове напомене можемо отклонити, или бар избјећи разне потенцијалне нејасноће и потешкоће приликом проучавања овог, до сада још недовољно истраженог, али надам се занимљивог поља књижевности. Владислава Гордић Петковић каже: „Одредница *женског писма* у српској је књижевности отворила простор за извесну врсту злоупотребе канона, где се покушавају уврстити дела која не припадају уметничкој прози“ (2011: 308). Савремено женско писмо, стога, и није радикално само женско. Претпоставља се да је због тога донекле и прихваћено. Наука подсјећа да женско писмо није нужно женско јер га је написала жена и

ставља акценат на успостављање дистинкције између рода и пола (sex and gender).

Рефлексивна суженог живота обзнајује се у сновима. Средишњи женски актер скончава у води, давећи се:

Вода је била мутна и ледена. Покушавала сма да ходам, али су ми стопала упадала у муљ и нисам могла да се померим. Бојала сам се. Око мене је била потпуна тишина и мрак. Вода је наједном почела да надире. Таласи су ме заплускивали, ужас се ширио мојим телом. Звук се појачавао, а вода се досезала до струка. Кад сам отворила очи, у сусрет ми је долазило огромно јато врана које су летеле око моје главе. Вода је испунила уста, нос. Давила сам се. (Опалић 2023: 30)

Још је давно Јунг говорио о архетипу женског као урођеној несвјесној предиспозицији за поимање женских квалитета и за живљење на типично женски начин. Тај архетип женског у свим културама и временима повезан је са рађањем, стварањем, његовањем, храњењем и заштитом.

Као обележја женског принципа појављују се у природи земља и ноћ. Воду доживљавамо као женски принцип, заправо више стајаће воде, него оне које теку. Јер женском принципу припада мир, а брзе промене одговарају мушком принципу. Зато су сви процеси у ритму природе женски. Женско је све што се препушта постајању и догађању, оно што се чека и што се прима и што је у том смислу пасивно (Требишанин 2011:53).

Да би се, међутим, излечила списатељка мора да изгна реченице које су на првом месту проузроковале њену заразу јесте сентенца феминизма која доводи у везу жену-аутора, текст женског аутора и живот женског лика унутар текста женског аутора. Прва се лијечи писањем/стварањем правећи отклон од критичара који су осуђивали и потискивали сваки вид манифестације женског искуства. С друге стране, женски лик се ослобађа очаја евоцирањем прошлости и успијева да зацијели све болести, осим оне за коју лијек још није створен.

Идентитет јунакиње успоставља се превасходно у дневнику у чијем се садржају отвара низ питања на која се, у коначници, дају и концизни одговори. Унутар наратива издвајају се и метафорички дијалози између Смрти, Љубави и Страху насловљени великим ћиричним словима Е, Т и Ф и персонификовани у три књижевна лика. Сусрет са прошлошћу (Андријом, Луком и Евом) јесте интиман и катарзичан

без непотребне пренаглашености. Протагониста доживљава духовно прочишћење, односно ослобађање које доводи до духовне равнотеже. Ненаметљиво и не прелазећи границу (у којој се женско писмо неријетко поистовјећује са тривијалном и шунд литературом), али довољно снажно, директно и постојано исписује се овај савремени роман-дневник фрагментарно¹⁰ предочавајући своја властита животна искуства са женским ликом, њеним гласом и њеним размишљањима у средишту.

Изражавање различитих видова женских проблема отворени су темом болести, девијантних односа у породици, неостварене љубави и љубавног гријеха, као и постављањем питања од којих су најчешћа шта је човеку потребно да са собом у вечност понесе, ко зна тајна врата за бол, за срећу, за опроштај; ко уплиће нити времена са нитима судбине (Опалић 2023: 123). Насупрот свијета у којем, тобоже, влада ред препун система правила, норми живљења и разних конвенција и регулација налази се Мајданпек и свијет у којем умиру(ју)ћа Уна нарушава хармонију социјалне допустивости и кодираности. Тиме се не умањује бол, напротив, не каналишу се фрустрације и не олакшава савјест, већ се излази из шаблона и научног кодекса двосмјерне релације кућа–посао. Епилог романа уоквирен је исповједним тоном и опроштајним писмима Миње, Еве, Петра, Андрије и Луке. Одабиром писама, као епистоларне форме, одабирају се постојећи и стари жанрови који подлијежу новој, савременој, женској обради.

Odabirom pisama, epistolarnog romana, intimnog dnevnika, epistolarnog putopisa, autobiografski i ispovedno zasnovanih tekstova autorke su obezbedile prepoznavanje od strane čitalaca i kritike, jer su pisale u očekivanim registrima. Sa druge strane, upravo su se ove forme, na rubu ličnog dokumenta i književne intimistike, ispostavile kao izuzetno pogodan okvir za ispoljavanje novog ženskog ja, kao i za moderne književne postupke kao što su fragmentarnost, introspekcija, nelinearnost, digresivnost, hibridne kompozicione strukture, dekohezivnost teksta. (Milinković 2018: 31)

IV

Укупно узевши може се закључити да се појам женског писма не користи примарно и у вези с полним одредницама нити се њиме

(10) Фрагментарност приповиједања условљена је занимљивом игром мисли у посљедњим сатима живота, а наизглед лабава структурна повезаност епизода не расипа пажњу, већ напротив, држи је будном и представља простор за заокруживање читаочевих мисли.

могу истицати полне разлике међу писцима. Оно се схвата далеко шире и комплексније и обухвата низ проблема а све са циљем рјешавања и откључавања основних елемената књижевног текста. И Деретић запажа да је *српска књижевност XX stoleћа, донела, поред осталог, и пуну афирмацију женског стварања*. Након сагледавања опсежне литературе о феминизму и женском писму, предвођене дјелима Зденка Лешића, Владиславе Петковић Гордић и Биљане Дојчиновић, пратимо пут напретка од Вирџиније Вулф и *Властите собе* у којој жена британског друштва нема собу за рад и којој је забрањен улазак у библиотеку (симбол мушког логоса) преко Илејн Шоуволтер и критике у *дивљини* па до ауторке нашег доба која слободно пише у нади да јој посао не остане *невидовни*. Ослањајући се на учења В. Вулф можемо закључити да дјела која пишу жене припадају корпусу женског стварања или *стваралаштва* узимајући у обзир тежњу за конкретним дефинисањем појма *женског писма* у науци у догледно вријеме. Респектабилна литерарна остварења, чији је примарни наум био да штампањем и објављивањем цјелокупно женско писмо ослободе маргиналног статуса, апелује на читаоце и критичаре у нади да се не понови грешка и неправда почињена Исидори Секулић на почетку њеног списатељског рада од стране тадашње критике персонификоване прво у лику Јована Скерлића, а касније и Милована Ђиласа. Ни Јован Деретић није био много наклоњенији пишући о женама романописцима и њиховим дјелима *нискожанровског карактера*. Међутим, такозвана женска књижевност

(књижевност коју пишу жене) у стварности је, како то луцидно запажа Шоуволтер, двогласни дискурс који утеловљује социјално, књижевно и културно наслеђе своје, али и доминантне групе. (Милојевић, 188) Јасно су назначене основне одлике феминистичког покрета, представници ове савремене теорије проучавања и приступа књижевности и традиције дјеловања феминистичке критике. Као основни извор послужио је *Дневник једног умирања* специфичне структуре и израза. Сасвим се слободно може закључити да су основне одлике тог израза: аутобиографија као облик самопреиспитивања, фрагментарност приповиједања, исповједни тон, асоцијативност као и афирмација приватности и властитих осјећања. Као исповједни жанр, у коме се читава лично и *женско*, управо је аутобиографија постала посебан теоријски проблем којим се позабавила савремена феминистичка критика. Будући да теоретичари наводе да женско писмо увијек треба да буде донекле *антиинституционално и да треба да нарушава одређена друштвена правила*, у истраживању елемената таквог писма и стваралаштва често се настоје препознати они који се супротстављају општеприхваћеном књижевном канону. Прецизније речено, женско писмо егзистира и има утемељење у науци захваљујући најприје развоју феминистичких покрета и конституисању феминистичких мисли унутар њих. Суштински, данашње писмо које збирно стварају жене и не тражи потврду свог постојања и теоријско уопштавање, већ живи и постоји са кључном интенцијом прављења одклона од тривијалне литературе.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

I ИЗВОРИ

1. Опалић, Гордана (2023), *Дневник једног умирања*, Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства

II ЛИТЕРАТУРА

1. Гордић Петковић, Владислава (2011), *Женски гласови у савременој српској књижевности; између канонизације и комерцијализације*, Нови Сад: Славистична ревија
2. Јовановић, Татјана (2017), *Конституисање женског канона у српској прози 1990-2010*, Крагујевац: Filum
3. Караџић Стефановић, Вук (1969), *Етнографски списи о Црној Гори*, Београд: Просвета
4. Lešić, Zdenko (2003), *Nova Čitanja. Poststrukturalistička Čitanka*, Sarajevo: Buybook
5. Митрић, Маријана (2023), „Сусрети са сопственом душом“. У: Нова стварност. Бања Лука: Удружење књижевника Републике Српске
6. Milinković, Jelena (2018), *Feministička istraživanja i čitanje književnosti. U: Feministička teorija je za sve*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu
7. Siksu, Elen (2010), *Smeh Meduze*. Sa francuskog prevela Sanja Milutinović-Bojanić. ARS br. 5-6, <http://www.scribd.com/doc/122338258/Helene-Cixous-Smijeh-meduze-Elen-Siksu-Smeh-meduze#scribd> pristupljeno 17. 1. 2024.
8. Требјешанин, Жарко (2001), *Мушко-женски односи у српској традицијској култури*, Београд: Гутенбергова галаксија

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Ликовна умјетност

Умјетник у фокусу

РЕНАТО РАКИЋ

Сенка Суботић

ХАОТИЧНО СТАЊЕ СВИЈЕСТИ

Исидора Бањац

ИСКРА – ВАРНИЧЕЊЕ ИЗМЕЂУ ЕМОЦИЈА И РАЗУМА

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Умјетник у фокусу: РЕНАТО РАКИЋ

РЕНАТО РАКИЋ, рођен 30. августа 1978. године у Градишци, Босна и Херцеговина. Дипломирао на Академији умјетности у Бањој Луци, одсјек Сликарство, 2002. године. Магистрирао 2012. на истом одсјеку. Један од оснивача Удружења ликовних умјетника Републике Српске, Фондације Драгаш (која врши едукацију на пољу ликовне умјетности за упис на одсјеке за графички дизајн, архитектуру, сликарство и графику) и Веспа клуба Бања Лука. Радио на Универзитету за пословне студије, Одсјек за дизајн у Бањој Луци, као асистент на предметима: Основе дизајна, Цртање и сликање. Као фотограф и дизајнер радио у агенцијама Support и Creative Studio Form. Излагао тринаест пута самостално и на више од 200 колективних изложби.

У области цртежа истражује приказ човјека, као антрополошко-ексцентричног, јер се човјек као особа може разумјети и изван граница пуке присутности свог ега, али је присутан и критички психолошки осврт на цјеловитост бића, од емотивне структуре до стања свијести. Одбачена је религијска и било која друга одредница, расна и полна. На цртежу је човјек, онакав какав јесте, добар и лош, на крају у страху од смрти, с вјером у даље. Цртежи су упозорење на кратак животни вијек. С друге стране, основни покретач циклуса слика је идеја о примарном облику живота, универзалне вриједности, а мимо расне, тјелесне и примитивне је сама енергија. Свеprisутна реалност која нашим сазнањима даје могућност схватања нових димензија.

Др СЕНКА
СУБОТИЋ

ХАОТИЧНО СТАЊЕ СВИЈЕСТИ

Тек кад посљедње стабло умре, кад посљедња ријека буде отрована и посљедња риба ухваћена, схватићемо да не можемо јести новац.

индијанска пословица

Природни феномени, глобалне промјене на планети Земљи, у космосу сав еколошки хаос који нам се дешава основна су Ракићева инспирација при стварању импресивних слика, снажних експресивних остварења која некад захтијевају и по више метара платна да би била „изречена“. Његово сликарство уводи у један долазећи свијет који

се предосјећа. Опсједнут промјенама на планети, условљеним еколошким параметрима које се дешавају, он свој бунт исказује на платнима великих формата у жељи да укаже и на величину проблема.

Ренато Ракић, инспирацију духа, израслу из зебње, стрепње, слутњи... претаче у своја платна, остварена напором ума и личних осјећања.

На његовим сликама доминира снажан колорит чисте боје која користи не само као материја, али превасходно као средство визуализације, које постиже снажним гестуалним замасима широке четке, а најчешће дланом шаке. Језиком боје и снажне експресије, уз ноту емотивне

субјективности, Ракић наглашавањем односа боја њедри остварења дубоко сугестивна и јака. У стваралачкој агонију и духовној инспирацији своја размишљања преноси на платно или папир. Ствара, а да унапријед нема јасну визију како ће у коначном слика изгледати јер све је предодређено властитим визијама које, у коначном, изњедрују приказ имагинарне ликовне представе јаке оптичке структуре.

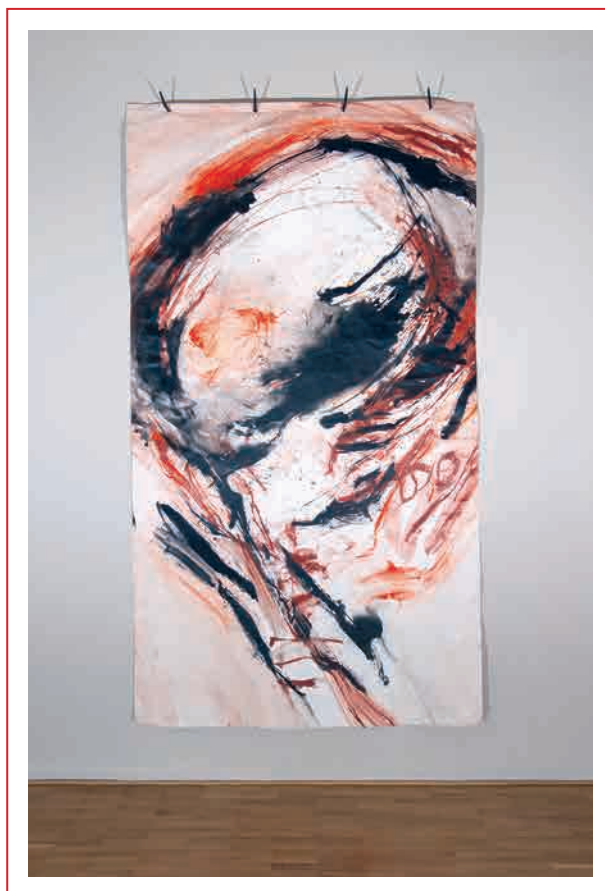
Његова уља лице на јаке колористичке експлозије пуне асоцијативних визија о неком великом праску и апокалиптичном крају. Њима доминира изразито напета атмосфера. Његов динамичан сликарски језик је одраз унутрашњих визија са јаким психолошким ефектом. На радовима доминантно црном акцентује одређене дијелове, док цјелокупним приказом напросто струји енергија. Без страха од простора, својим визијама испуњава га огромном снагом покрета уз помоћ, психолошку и сугестивну.

Центар перцепције, у основи је круг као симбол затворености или тачније безизлазности, као чаура која у себи акумулира и само што не прсне. Кроз свој ликовни израз он трага за смислом и судбином наше планете. Његове слике, прикази и представе остварени су у сукобу комплементарних боја црвено- плаве, смеђе и жуте.

Поред радова којим доминира боја, једнако добар је и у цртежу који је тематски више везан конкретно на човјека или тачније на његов лик. Серијама цртежа проучава и истражује првенствено људски лик. Он лик обликује, акцентује подебљавањем и понављањем линија, пратећи жељени облик он сјенчи одређене дијелове и тако ствара позадину. Његовим ликовима, рађеним снажним експресивним потезима, као да струји крв... као зомбији су и само што не направе неку гримасу.

Било да ради бојом или оловком успијева да заинтригира својим приказима пуним опомене и стрепње за опстанак планете Земље.

О свом раду, Ракић каже: „У области цртежа, истражујем приказ човјека, као антрополошко-ексцентричног јер се човјек као особа може разумјети изван граница пуке присутности свог ега, али је присутан и критички психолошки осврт на цјеловитост бића, од емотивне структуре до стања свијести. Цртежи су упозорење на кратак животни вијек. У области сликарства, основни покретач циклуса слика је идеја о примарном облику живота, универзалне вриједности”....

ИСИДОРА
БАЊАЦ
Историчарка
умјетности

ИСКРА – ВАРНИЧЕЊЕ ИЗМЕЂУ ЕМОЦИЈА И РАЗУМА¹

Академски сликар Ренато Ракић припада првој генерацији сликара која се школовала на Академији умјетности Универзитета у Бањој Луци, основаној 1998. године. Своју каријеру Ракић гради у постратном контексту БиХ и већ више од 25 година радом и активношћу присутан је на бањолучкој умјетничкој сцени.

Изложбом „Искра“ он је у Музеју савремене умјетности Републике Српске представио серију слика насталих као резултат истраживања односа између умјетничког метода, личности умјетника и у коначници дјела која настају као исход овог процеса.

Његови радови настајали су током претходне године и може се рећи да слике које чине изложбу „Искра“ представљају Рената Ракића као умјетника који је достигао афирмацију и зрелост. У дугогодишњем раду претежно се бавио темама које су у вези са човјеком, његовим емоцијама, стањем свијести, односом личног и универзалног у умјетности. Оне су овдје доведене до нивоа потпуне субјективизације те је „Искра“ резултат својеврсне интроспекције, као почетне тачке стварања радова који чине изложбу.

Симболичан назив упућује на варницу, тренутак блеска, али у пренесеном значењу може представљати и тренутак инспирације и почетак нечег великог. Код Ракића, искра је и снага, унутрашња енергија из које црпи инспирацију. Исход његове искре су експресивни, апстрактни прикази рађени у различитим сликарским техникама, од цртежа, акрила, уља, настали управо из потребе да се властите емоције и психолошка стања истраже у медију сликарства.

Иако се чврсто држи субјективног приступа у свом стварању, ипак се не може рећи да његово сликарство долази само од себе и да такве идеје немају своје упориште у историји умјетности. Ракић баштини идеје експресионизма, умјетничког правца који је нагласак ставио на унутрашњи свијет и емоције умјетника које се кроз његов медиј артикулишу и постају видљивим. Експресионизам као правац настаје почетком 20.

вијека и контекст који је утицао и обликовао умјетнички израз потпуно је другачији од оног у којем ствара, али идеја и могућност да умјетник створи простор у којем може манифестовати оно што проживљава кроз своје емоције и стања у различитим облицима и појавностима, постоје и данас.

Идејно и естетски, његово сликарство би се могло упоредити са сликарством апстрактног експресионизма, који средином 20. вијека доживљава своју популарност у САД-у, а затим и у остатку свијета, јер и он користи потез, боју, апстрактне облике како би изразио себе и своју умјетничку визију.

У случају умјетности Рената Ракића она настаје на, условно речено, простору који су умјетници претходних генерација већ освојили и тиме дали нове перспективе свима онима који су дошли након њих. Тај простор омогућио је поистовјећивање умјетничког рада са личним доживљајем свијета који може бити огољен било каквог друштвеног или политичког контекста и сведен на неки спољашњи импулс који умјетника наводи на стварање. Умјетник управо дјелује на том простору, његово сликарство лишено је било какве јасне идентитетске одреднице. Оно лично код њега је, парадоксално, приказано као универзално. Апстрактне композиције могу испровоцирати одређене асоцијације или емоције, али тај ниво тумачења зависи искључиво од посматрача.

„Искра“ приказује Ракићев властити доживљај свијета и њега самог кроз ликовни израз који је врло универзалан и на експлицитном нивоу не открива превише. Стога, не постоји један оквир за тумачење његових слика јер је њих онолико колико је и посматрача, односно тумача. Слике које чине ове изложбу немају називе. Дакле, не постоји ништа што би могло навести посматрача на значење рада.

Овакав приступ условљава и кустоски концепт који је подређен умјетничкој визији јер је у овом контексту умјетник главни субјект који гради изложбу која изражава њега и његову личност.

(1) Текст је објављен у каталогу изложбе „Искра“, која је одржана у Музеју савремене умјетности Републике Српске од 6. фебруара до 30. марта 2025. године.

Ипак, овакав приступ пружа многоструку тумачења која не зависе нити од умјетника нити од кустоског приступа, већ искључиво од онога ко тумачи.

Иако настала из личне потребе да се изрази кроз сликарство Ракићева „Искра“ даје могућност свима нама да уђемо у његов интиман свијет, али оно што ћемо у њему видјети и пронаћи, такође је врло приватна ствар сваког од нас.

Остаје отворено питање у каквој су вези умјетност и савременост у којој он живи? Да ли та веза постоји или је свјесно маргинализована? Ако се његово сликарство не може ни просторно ни временски лоцирати, да ли оно остаје на нивоу схватања умјетности као естетске категорије која има претензију да пробуди неку емоцију код посматрача? Његова умјетност се тешко може смјестити у савремене умјетничке токове, анахрона је и у својој идеји и изразу. Ти токови су постали непрегледни у својој сложености, испреплетености и недораслости тежњи да се самодефинишу, те правилно контекстуализују. Ово се посебно односи на свијет умјетности који

је везан искључиво за ужа локално-регионална подручја, гдје и не постоји системска свијест, а ни тржишно-економска основа која би токове умјетности усмјеравала и развијала.

Можда се ту крије одговор на питање како контекстуализовати сликарство Рената Ракића – као продукт системског занемаривања умјетничке сцене у вјечној посттранзицијској реалности овог простора, што има за посљедицу немогућност успјешне артикулације стручњака и институција са сценом.

Да бисмо разумјели ову изложбу, управо из наведеног разлога, било би пожељно познавање умјетника на личном нивоу јер би нам атмосфера слика и изложбе сигурно била јаснија, али чак ни то није пресудно – контекст и јединствен оквир разумијевања Ракићевог рада у потпуности уступа мјесто индивидуалном доживљају као једином могућем.

Дођох, видјех, доживјех – реинтерпретација латинске изреке која се приписује Цезару могла би се искористити и као пригодан закључак мог, неизбјежно личног, кустоског погледа на „Искру“.

Критика

ЖЕЉКА АВРИЋ

ЈЕР ЉУБАВ МОЈА БЕШЕ ЧИСТА

(Власта Младеновић: *Јаснина пољана*, Пресинг, Младеновац, 2024)

ВИДАК
М. МАСЛОВАРИЋ

СВЕМОЋ РЕЧИ У ПОЕЗИЈИ ПРЕДРАГА БЈЕЛОШЕВИЋА –
ЗАПИСАНО УЗ ЧИТАЊЕ КЊИГЕ ИЗАБРАНИХ ПЕСАМА *ДРУГИ НАЧИН*
(„Мали Немо“, Панчево, 2024)

НЕНАД КЕБАРА

ТРАДИЦИЈА АВАНГАРДЕ

(Аца Видић: *Јахао сам према дрворедима*, изабране песме, Београд: Златно руно, 2021)

БРАТИСЛАВ
Р. МИЛАНОВИЋ

ГАЛЕБ НАД ПУСТОМ ХЕРЦЕГОВИНОМ

(Радмило Радовановић: *Сунце Итаке*, Арт-принт Бања Лука и Клуб уметничких
душа Мркоњић Град, 2025)

МИЛУТИН
Б. ЂУРИЧКОВИЋ

КРАТКЕ ПРИЧЕ СА СЛИКАМА ЈЕЛЕНЕ ГЛИШИЋ

МИЛИЦА
МИЛЕНКОВИЋ

ПУТНИЦИМА МАЛИМ НАЈДУЖЕГ ДРУМА

(Драгица Ђекић: *Два чуперка*, Српска књижевна задруга, Београд, 2024)

СТАНКА ЋАЛАСАН

ОД ИЗВИРА ДО УВИРА, И ДАЉЕ

(Милијан Деспотовић: *Камен који хода*, Багдала, Крушевац, 2024)

СЕНАХИД НЕЗИРОВИЋ

СКУЋАВАЊЕ – РЕЧИМА

(Марко Миловановић Марун: *Скућиште*, пјесме, УКРС, Бања Лука, 2024)

САША КНЕЖЕВИЋ

ФУНКЦИЈА ИЛИ СТАЊЕ ДУХА ЈЕДНОГ НАРОДА?!

(Горан Врачар: *В. Д.*, Источно Сарајево: Матична библиотека, 2024)

ЛАРА ПЕТРОВИЋ

ОБАСЈАНОСТ ПИСАНЕ РЕЧИ

(о књижевном стваралаштву Милене Дрпе)

ЈОВО ЧУЛИЋ

ПЕРА ПУЖ БРЖИ ОД СВИХ

(Игор Мијатовић: *Пера пуж*, УГ Креативни центар „Само тако“, Бања Лука, 2022)

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Жељка Аврић

ЖЕЉКА
АВРИЋ

ЈЕР ЉУБАВ МОЈА БЕШЕ ЧИСТА

(Власта Младеновић: *Јаснина пољана*, Пресинг, Младеновац, 2024)

Познато је да у уметности, књижевности посебно, нема узвишеније теме од љубави, а посебно од љубави према мртвој драгој / драгом. Неке од песама са мотивом вечно уснуле драге су можда и најлепше љубавне песме српске књижевности (Можда спава, *Santa Maria della Salute*, Узалуд је будим, Триптихон за Еуридику). Сам мотив љубави је универзалне природе, карактеристичан за сва времена, историјске периоде, колективе и појединца. Универзалан је, према томе, мит о вечној љубави митског певача и песника Орфеја према нимфи Еуридики, са којим се песник Власта Младеновић, поистовећује у својој поетској књизи *Јаснина пољана*. Неретко песници на овај начин, овековечују своје идеале љубави. По чему је онда *Јаснина пољана* посебнија и другачија од осталих таквих, књига дубоке оданости? По доследности којом се аутор у целој књизи бави истом темом без бојазни да ће једног тренутка постати патетичан или пасти у замку понављања? По начину како тему развија и даје јој нове и друкчије димензије и форме, задевајући је у рефлексiju, псалам, тужбалицу, химну, опело, молитву, тиховање...? Читајући *Јаснину пољану* схватила сам како су све истинске љубави препознатљиве и блиске у својој узвишености и узвишене у својој једноставности. У истом духу је и посвета заувек заспалој *Јасни Мојој / у спомен вечни*, четири песничка циклуса пригодно названа у складу са стањима душе у којима се песник налазио или налази: „Гром из ведре неба“, „Трагом Орфејевим“, „Заветник“, „Светилиште љубави“, „Тиховање“, као и стихови Бранка Миљковића, Лазе Костића и Толстоја, стихови Соломунови из „Песме над песмама“ и апостола Павла из „Прве посланице Коринћанима“ који стоје на почецима наведених поетских и проживљених поглавља.

Ово није само књига љубавне поезије. Ово је књига о Љубави. О јединој, непоновљивој, непролазној, љубави. Ово је књига посвећена Жени – вољеном бићу, супрузи, сапутници, саборцу, надахнућу. Ово је књига о верности и блискости, недељивости, недостајању, болу, чежњи, трагању, смислу. Књига-молитва, књига-запис, књига-епитаф, књига-завет. Једноставне су њене речи, извор њен је исконски а потицај узвишен; њена симболика јединствена а вредност неизмерна. Иако су лирски субјекат и објекат конкретни, евентуална ограничења су превазиђена изразима и порукама које ово дело чине универзалном посветом љубави уопште, што потврђује и начин обраћања вољеној жени */светлости моја, сенко моја верна, љубави бескрајна, звезда која ме гледа, љубави уснула, горска кошута/*.

Јаснина пољана није само књига о љубави, него је, пре свега, књига о деструкцији бола и снази вере као начину проласка кроз бол. Књига о Прочишћењу. Суочавање са немерљивим губитком, сутрашњим даном и како га преживети. Кроз наведене песничке циклусе пратимо генезу бола човека који је изгубио вољену жену, дугогодишњег животног сапутника, извор надахнућа и ослонац, некога са ким је делио добро и зло, ко га је прихватао и волео потпуно и без компромиса.

У првом циклусу, „Гром из ведре неба“, бол је изненадан, неподношљив и разарајући */Ла који бејаш гласан, сада сам нем /*, као и страшно сазнање о Јаснином изненадном одласку. Зато је некако природно да су те прве песме по пресељењу њеном у неки други и праведнији свет, „Пробуди се светлости моја“ и „Јасна“, писане у форми обраћања – *њој*, Господу, сабраћи песницима и сестрама песникињама,

верним читаоцима. Сам, под звездама и међу зверима, обузет болом, разапет грижом савести и осећајем неподношљиве празнине, предаје се вери и писању */Господе, теби сам посвећен сав // само је поезија истинска мера/,* свестан да се такав губитак тешко може ублажити */певам, али ништа више исто није/.*

У циклусу „Трагом Орфејевим“ песник се саживљује са митским песником, проналазећи у његовом усуду и сличност свога, што је наглашено већ у првом стиху песме, истоимене називу циклуса */ О зашто сам се осврнуо/.* После изненадног Јасниног одласка у вечност, следи период самовања */ сенка сам само, сама, самцита/.* Песника опседају размишљања, преиспитивања својих поступака, самоанализе, очајавања, кајање */шта ћу, шта ћу са собом/.* Оштар и пропарајући бол се продужава у тугу и неприхватање стварности */Не прихватам истину / чекам те, чекам те/.* Самоћа се намеће као избор, начин бивствовања а поезија као вид испољавања и тажења туге *// тужна је моја песма, тужна/.*

Песме из овог циклуса се некако природно настављају у циклус „Заветник“ којим такође доминирају бол, усамљеност, празнина, чежња. За песника, његова Јасна није изгубљена само телесно; из непосредне стварности је отишао заувек његов добри дух, његова подршка, неко ко је бдео над њим и ко је знао да је у животу много више припадао магији речи и лепоти поезије, него њој. Сад, без ње, без Јасне, пита се да ли све то што је писао и радио имало смисла и сврху */ Чему све те песме / заувек изгубљено време?/.* Песимистички обојеним стиховима доминирају вишеструке негације чије је значење продубљено понављањима */а тебе нема, нема / нема мени сна / а тебе нема/.*

Део „Светилиште љубави“ говори о песниковом повлачењу од гужве, људи, света, сопственог немира и осећања бесмисла у природу, у Шаркамен, далеко од свега, где се предаје Богу, моли у тишини и заветује на вечну љубав */подвизавам се у тишини // градећи храм у висини/.* Земаљска љубав, љубав према вољеној жени, у контемплацији и разговору са Богом прелази границе световног и поприма размере дубоке, свеобухватне љубави према Богу */све бива по промисли Божијој // љубав, нада, вера – дивни спокој/.*

„Тиховање“ није само последњи песнички циклус у овој књизи него и крајње стање којем

се креће устрептао дух човека који је доживео немерљив губитак и који пати. Искушења, наизменични немири душе и осећај бескрајне празнине, свест о пролазности свега што је материјално, телесно, људско; речи које боле, сећања која боле, слике које не бледе, успева да превазиђе и надрасте скрушеношћу и молитвеном преданошћу поезији, надајући се оном жуђеном миру који би залечио његов тешко рањени унутрашњи свет */јер вера је моја јака, љубав која ме држи // И молим се, молим се, само је молитва песма/.*

Елегична и псалмична, *Јаснина пољана* је песникова и тужбалица и утеха и молитвеник; његово окајање, супружничко, људско и уметничко одужење, али и мозаик његове богате опште културе и омаж књижевним узорима. Све је то видљиво кроз наводе њихових имена, назива дела, појединих стихова и рефлексција или бар асоцијативним упућивањем на њих. Поред већ наведених Костића, Миљковића, Толстоја, Диса, поменути библијске личности, текстови и топоними – Тавор, Соломон, Плач Јеремијин, Зид плача, Свети апостол Павле, указују на старозаветне и новозаветне стихове и легенде, а стих */Никад више, никад више/* рефрен је чувене Поове песме „Анабел Ли“.

Јаснина пољана је књига дирљиве нежности и потресне исповести; она је спој складне прошлости, горке садашњости и неизвесне будућности. У њу је стала повест о једној љубави и два живота */О зашто си кренула за мном, који не зна куда иде / трагом патње и мучеништва / љубећи моју песму и трпећи грешку, судбину песничку тешку/;* мноштво питања без одговора */Чему песма, чему свет// О зашто сам се осврнуо за завичајем // Куда, куда/;* све пробдеване ноћи у бескрајном самоиспитивању */Ноћ сувише велика за моје звездано чело/;* самоћа као стање, избор, исцељење */самоћа је молитве дом/;* бескрајно немерљива туга */тужна је васиона/;* празнина и ненадокнадив губитак */јутро је а тебе нема/.* Њену суштину, али и сам лирски субјект најприкладније предочавају два стиха који су основна обележја песниковог емотивног и мисаоног унутрашњег света пре */Јер љубав моја беше чиста/* и после Јасниног одласка у вечност */Знам да ништа више исто није/.* А тај свет може спасити и уздићи само истинска вера у љубав, у поновни сусрет, у Бога */јер нада је све што имам, васкрсење, слава Богу // молитвена је моја поезија / само вера, само вера је јака/.*

Видак М. Масловарић

ВИДАК М.
МАСЛОВАРИЋ

СВЕМОЋ РЕЧИ У ПОЕЗИЈИ ПРЕДРАГА БЈЕЛОШЕВИЋА ЗАПИСАНО УЗ ЧИТАЊЕ КЊИГЕ ИЗАБРАНИХ ПЕСАМА ДРУГИ НАЧИН („Мали Немо“, Панчево, 2024)

Свако подвлачење линије испод стваралачког сумитета подразумева извесну дозу ризика да се догоди могући превид неколиких значења из било чијег литерарног учинка те и оног утомљеног у књигама Предрага Бјелошевића, током низа деценија његових осама, из којих су се узносиле исповеднице особеног лирског означаја из којих ресонира његово песничко твораштво деценијама памћено међу првореднима у савременој српској књижевности. У нади да се такав ризик у овом тумачењу (само једно од могућих) неће догодити, ваљало би приметити да је волуминозни литерарни дигнитет Бјелошевић на нашем широко разуђеном литерарном просценијуму подвижно подизао доспевши до разине која пружа могућност комплексног сагледавања његовог свеколиког стваралачког учинка од почетка овога века, садржаног у избору подно индикативног наслова Други начин. Треба, међутим, имати у виду да је и у потоњим деценијама прошлог века (1996) из његове песничке баштине утемељен први избор под насловом ВОДЕНА КОШУЉА те да се овај о коме је реч разуме како очекивани след сумирања запамћеног у његовим књигама до дана данег.

Већ на улазној капији овог избора пратиоци Бјелошевићевог твораштва од почетка његове литерарне нужности бисмо обазриво могли запазити да се он није битније удаљавао од тематске и значењске вишеслојности, од унутарњег ритма, од реда и нереда који су га упућивали на упорне покушаје бекства из сопства у неки другачији свет снохватаца. Отуда би се могло разумети да би преко његовог стваралаштва с почетка ХХI века, без неког значајнијег ризика, могла да се успостави валидна комуникација са

његовим целокупним књижевним стваралаштвом и добије шира слика његовог литерарног учинка. Наиме, разумевајући филозофију настанка и нестанка – мрака и светлости и међуредности која саозначава онострано трајање – живот какав год да је, Бјелошевић нема дилему око тога да се светлост чини каквом доиста јесте само ако се до ње допре из мрака, из тамнине у којој тек зачети у „плодовој води“ почињемо, преко обданице и свјетлости до вечне таме у којој се у потпуности затвара и поново отвара круг.

Разуме се, његова опорука да белина ништа не може у себе да увије, осим тајанства у коме нема места рацију, већ најчешће у фантазмагоричном дотоку упућује на разумевање сентенције да тек црно на белом одгонета жељена значења. Пре свих оно које се оглашава, призвано из вечности оних који су заувек заћутали „Удаљивши се горе изнад и изван нас“. Потрага за смислом често не даје резултат, а то би онда могло да значи да све речено може да се бестрага и осамник уведе у бесмисао, будући да је светлост у речима најблиставија, да је тада „њена звучност најизоштренија“. Дакле, реч на почетку и на крају уз природну потребу да се њен одјек поново у слух говорника врати, без обзира што оне „празне“ неминовно завршавају у „Бескрајном контејнеру звука“. Песник, међутим, нема недоумицу око тога да „прејака реч може да убије“ да свака изговорена реч може бити бомба, да може занавек да обестрага појединца и заједнице, не губећи ни за трен из вида да је „њен упаљач у нашим устима“.

У даљим стихованим слојевима избора из књиге У страху од свјетлости, са којом је утемељен избор, Бјелошевић у антологијском

опсегу разлистава своје разумевање душе као депозитора свеколиких сензација током људског трајања – љубав и мржњу, радовање и надање, жеље реално остварљиве и оне маштане – докучиво и недокучиво, али све то уколико јој творитељ подари мир, како би поменуте манифестације биле доиста опредмећене у неком континууму. Наравно из Бјелошевићеве опорукe изречене у песми „Души“ могуће је разумети да је, шире гледано, душа „недокучива“, да само најсензибилнији могу да чују њен свеприсутни јек, а то значи, како каже Брајан Трејси, канадско-амерички мотивациони говорник, да је неопходно поставити душевни мир као свој највиши циљ и око њега организовати свакодневни живот. То, наравно, није нимало једноставно има ли се у виду да је у питању најчешће „недокучива лађа/што плови на крв и воду“, како поентира Бјелошевић.

Учинивши психолошку инверзију Бјелошевић се у даљем току певања саображава са епским јунаком из Сумера – Гилгамешом, петим владаром династије из Урка после потопа, егоцентриком који проживљавајући смрт пријатеља Енкидуа настоји да спозна самога себе. Епилошки гледано, међутим, смрт је неминовност и свако трагање за другачијим исходом – тајном бесмртности за којом Гилгамеш трага, рецимо, залудно је и безизгледно. Сабирање времена, притом, не игра никакву улогу, јер је у незаустављивом протоку ком се ништа онострано не може супротставити, налик је „*гладном лаву који јури свијетом*“ будући да пред собом потире, ваљда, све. Дубок је и једино видљив траг који иза остаје. Да је којим случајем другачије макар на тренутак бисмо можда могли поверовати да бисмо „*Могли у миру размишљати / о будућности живота*“, можда трагати за одгонетком моћи лета птице и перспективом земље виђеном из стања непрестане левитације која је у коефицијенцији, садејству дакле, са непрестаним настојањем да се досегне „*недостижно*“ и да се након тога „*нестане у себи / у пјесми / у сну / заведен / тим Нечим између*“. То пројектује опчињеност дилемом о значењу потпуног исписивања из оностраности или приказивања из перспективе недостижности. Нажалост, „*проговор људским криком*“ је историјски гледано најизгледнији.

Будући да је равнотежа у времену у коме живимо у свему трагично нарушена није без основа размислити о неким Бјелошевићевим предлошцима инкорпорираним у суштост свеприсутне запитаности – како све зауставити? Најпре због чињенице да у крајњем исходу „*Врлих победника*“ неће бити, чак и онда кад помислимо да је „*вода (извор живота) случајно заћутала*“

неупитно је да ли она и даље између нас тече. Та притајеност звука могла би да се разуме као опомена да би се требало супротставити свеприсутној суровости и закорачити у неком другом изгледнијем правцу. Јер, опомиње песник, ако се сви испишемо из живота „*ко ће над нама ликовати*“, тим пре што је „*Прошло вријеме споменика*“, њиховог подизања и рушења током минулих епоха. Ово је неко друго време – време које муњевитом брзином обезбљује и удаљава нас од нас самих, ово је време у коме, пророчки упозорава Бјелошевић, „*Диригент ујевава гром*“.

Филозофско разумевање упарености мрака и светлости, отуђености и трагања за слободом које нас чине доминантним са ове стране, Бјелошевић везује за почетак прапостања – обликовања света каквим га видимо. Јер да је другачије, све би се кретало у правцу доминације потпуног мрака или вечне светлости чиме би се обесмислило живљење, обеспредметила топлина сна, моћ речи, дубина душе и осенчило библијско слово да смо сви по Божјем лику створени. Нарочити ослонац за овакво промишљање могао би се уочити у Бјелошевићевом беспрекорном разумевању суштости значења мрака у представи која у њему саозначава време „*предугог трајања*“ и дубину просценијума на коме се непрестано заиграва живот – стварни или имагинарни без значења је. Јер, када пажња посматрача почиње да пада ирелевантно је загледаном „*ко у представи игра позитивну а ко негативну улогу*“ будући да се у том тренутку говор актера „*претвара у давни пракрик*“.

Бјелошевићев широки стваралачки опсег сублимиран је и у песми „На РЖ трагу“ која моћно „*оверава*“ његов манускрипт с почетка овога века – времена које смо тегобно живели, нарочито они којима су сеобе и скитања били једина извесност након суровог разбратимљења унутар некадашње заједничке државе. Наиме, у само једном окрету главе песник види све чега више нема – „*стопе његове браће*“ који нису имали снаге за окрет који би их уверио да су за собом оставили траг. Његово оглашавање из мрака метаболично је, али и саопштено на емоционално суштаствен начин, заправо, као гласан јек је за све обеспућене и суочене са осећањем суровог потирања од кога ни сам није поштеђен, колико ни „*смисла и бесмисла који у коначном осваја све*“, који се у зависности од индивидуалног заува подваја – ближи или удаљава од мистичног до рационалног и обрнуто.

Читаоци изабраних стихова Предрага Бјелошевића ће запазити његову минуциозност у структурисању садржаја, запазиће његов

нативистички дар за праћење тока певања, посебице у записима који се могу тумачити као суочење са непознатим – „непролазним ликом у времену“, или самосуочењем са ликом у лику који разобличава и саопштава све по находу, до застрашујућег тренутка када би да се затворе очи и пројектовано у огледалу повуче у сопствену дубину. Тако се посматрач лишава страха који га устопно прати и опомиње да све у неком имагинарном довиду може да окамени или да се ненадано претвори у олују. Али, у тренутку када светлост порасте и без остатка испуни вид, слика света се другачије приказује и из минулих младих година осамник, (а у поезији Предраг Бјелошерић то, доиста, јесте) призове оно што посматрача уводи у ноолошки статус – у ново стање духа, онда наставља са трагањем за „тајанственим смислом речи“ – оних речи које смисао могу осмислити уколико се не „сударе“ са „страшном звоњавом празнине“ која „ослоњена на празнину“ производи дуг и тежак одјек.

Не мање чујан одјек у Бјелошевићевом стиховању допире из збира догођеног у минулим годинама („Година ехо“), јер указује на чињеницу да је сваки трептај, нежни додир, милина допрла у слуху (те и ово промишљање) већ део прошлости, већ је део проживљеног, већ представља – „време које је отишло у једном, а сећање у другом правцу“ како каже Вилијам Гибсон, амерички писац научне фантастике. Бјелошевић ламентира – „Године постају краће у очима / и ноћ као да брже пада“, разумевајући добро неминовност краја који се истиха приближава а путања бива све краћа, крај видљивији, и „све мање се прашине диже из нас“. На тој равни разумевања процеса који није заустављив ни у песми ни у ствари, Бјелошевић тумачи филозофију апсолута – стварности која је, без обзира на савршеност, део несавршености, део ништавности која искључује било какво постојање, и своди се на – на ништа, на негирање бића. Дакле, не подразумева компатибилност са било чим, неспојиво је и не наставља се. Такво разумевање апсолута у распону од идеалног, стварног, до ништавног подразумева узнос и истовремено потонуће свега што би се могло наслутити тек изван нас, будући да смо из века у век до овог започетог све даљи једни од других. Могло би се, дакле, помислити да се у таквим околностима једино тишина надгорњава и наводи на помисао да се коначно допире до оног „сна који испуњава“, без обзира што се у њему сажимају празнине које је тешко речима описати.

Само наизглед парадоксални „Повратак унапријед“ је, у ствари, песников залазак у раније проживљено, а то ће рећи да се отвара чудесни калейдоскоп у коме се сабирају ситне ђинђуве

сна – оног који је у непрестаној динамици, оног „који се не може прекинути“. Разуме се, тај ефекат је највидљивији док је сневач дубоко заглаван у своје сопство, а крајњи исход таквог стања сабира буђење „са завежљајем снова у наручју“ – које сневач памти и о којима беседи „онима који долазе“. Његова „Шетња са пријатељем“ није узалудна, но није ни упарена. Оно што се између њих чује је однекудни крик, али персонални доживљај је различит – једном се приказује „неочекивани приказ“, док други наставља кретање трагајући за њим. Свако, дакле, ходи својом животном путањом, а када се саберу године и утисци, саставиће их васељена где их чека Световид, где ће се „Ја претворити у Ај“ у ону крајност којој није могуће умаћи, чак ни у песми која би наговестила неку другачију вечност.

И у свакој наредној стихованој целини лирски замаси Предрага Бјелошевића су усмерени према битнијем разумевању смисла и бесмисла оностраности – шта у том погледу може да се прихвати као награда а шта као казна, шта је реално заслужено, а шта се разуме као наизгледни добитак а, у ствари, представља неку врсту опомене или лимитирања најдрагоценијег – наде да је сањано могуће и реално остварљиво. На том месту песник залази у промишљање о прагреху, о деструкцији из које бујају срамота и зло због којих рајски живот постаје прошлост за Адама и Еву, учиниоце греха. Отуда и песникова запитаност „Да ли су твоји дарови (Господе) награда или казна / зашто ми дајеш више него што тражим“, антиципирајући притом свој могући пад у „грешност“ и удаљавање од рајског подарја, утемељеног у хришћанском веровању.

Молитвени пев који се може чути у Бјелошевићевој поезији није узгредан, можда би се могло рећи да је гласан до суровости, нарочито када промишља о неминовности пролазности, будући да је, нажалост, њен непрестани устопник заборав који је, (коликогод се разумело потрошеним) тежи од клетве, тежи од самог чина заласка. У другом удаху песник ће се запитати „Откуд се у свој својој ширини / само глас /А/ повремено оглашава у преображен врисак“ не дефинишући експлицитно шта је реално схватљиво, а шта се своди на домен претпоставке или на разумевање реалних могућности. Песма „Стварно, могуће“ управо разлистава читав низ дилема око битнијег разумевања рационалног и ирационалног. Тако ће у песми „Теби, који пролазиш“ упозорити – „они од којих си бјежао / заборавиће те брзо“, са опоручом да је „Брдо на које се пењемо непостојано“, доводећи, могуће

је, у сумњу у „заједничко вријеме“, сумњу вечни живот, будући да заласком „У тмушу / само сан о животу може да блиста“, да је смисао вечности најцеловитије могуће тумачити затворених очију.

Сваки Бјелошевићев двостих у песми „Цвјетовима, у вама“ почиње речју „Мир“, као да жели да остави опоруку заблуделима који не могу, или не желе, да схвате колико је фактор време корелативан (суодносан) са брзином протока „ријеке живота“, да је индивидуална саборност са собом услов да се сачува унутарња равнотежа и достојанствено, без трауматизованих епизода сачека потпун и стваран крај, мислећи притом „на оне који долазе“ које би таква опорука могла да подучи како да примире „усковитлани вулкан нутрине“. Будући да су живот и смрт у паралелном току и да се између њих заиграва „врзино коло“ које именујемо животом није неупутно обратити пажњу на поменућу опоруку песника, јер би унутарња усклађеност – мир у нама и мир око нас, приказала неку другу слику стварности ни налик овој коју у овом веку живи глобална популација. Не би се обдањивало са непрестаним осећањем да човек XXI века лебди над амбисом, већ би се „изнад живог огледала воде“, како каже Бјелошевић у песми „У сусрет тишини“ чуо другачији жубор.

Управо у тим слојевима Бјелошевићевог лирског твораштва, читаоци ће то запазити, надгорњава се тишина дуга и опомињућа која ниоткуда допире и у незнан залази, Тишина за коју је слух најотворенији онда кад до њега ништа више не допире до „њен говор“, ком нико и ништа не може опонирати. Визуелизацију тишине могуће је доживети у стихованим и прозним записима још неколиких прворедника у савременој, светској, и домаћој књижевности. У стиховима Чарлса Симића, примера ради, које је Бјелошевић предочио као пролошки основ за песму изузетног распона „Ништа нас више не дијели“, или у нашој књижевности у прози Добрице Ћосића – рецимо. Тишина у Бјелошевићевој поезији се доживљава као парадигма незнања, као ослушкивање ритма унутрашњих немира насталих „спајањем тишине и тишине“ и очекивања да ће се однекуд сабрати давни гласови – „исконски говор“ који подстичу „наду да нас још увек има / упркос нама самима“ (Хунан Рулфо – мексички писац).

Предраг Бјелошевић чара речима и то га чини особеним у савременој српској поезији, нарочито последњих неколико деценија током којих је дошло до језичко стилског суноврата, до хорског стиховања, до онога што није књижевност, што у помањкању валидне књижевно критичке речи измиче било каквој препоруци. Извесно је да је

Бјелошевић у другачијем амбијенту темељио своју књижевност и остао доследан трагању за речима које трају на дужи рок, оним речима које ће надживети и њега и генерације које ће тек стасати. Отуда се добро „прима“ његова опорука онима који тек улазе у свет снова и јаве „О пјесмама какве не треба писати“, која сугерише неопходност доброг разумевања „смисла слова и ријечи“ и „узддржаност према онима које се нуде саме“.

Из неких гласова у лирском сазвучју Предрага Бјелошевића се узноси А (као могућа веза са свеколиким тајанством) – ЈА (као антропоцентричност), ТИ (као лична заменица и симбол величанственог, као хемија), МИ (као непогрешивост), – ШТА (као питање опреза и беса) – ДА (као реч која није тако безазлена „у часу кад сат посустаје“) и још велики доток других – другачијих идиома.

Предраг Бјелошевић не одступа од конзистентног приступа свему што је током деценија држало његову позорност и уводило га у свет посебности – окренутости унутрашњој страни бића и разумевања битности током лирског саопштавања. Записаће тако на неколиким местима да је „нут исти / и камен је исти“ све остало припада другости која врло често лимитира и повређује: камен као симбол вековања, као симбол затајене чулности, као симбол постојаности што читаоцу сугерише савршеност у смислу обликовања, налик оном у „пјесми над пјесмама“. Његова, међутим, у слух не допире, а ту је и у имагинарном смислу саживљава се као орфејски зазив који се никад и нигде не завршава.

И када записује стихове у форми графема – најмање семантички одређујуће јединице писаног језика, налик фонемима у говорном језику, Бјелошевић обликује сопствени сан о сну у коме се приказује „блистава ријека успомена“ не удаљавајући се, како каже, од свакодневног живота, следећи мисао путоводиљу, да се упркос жељи да вечно трају, и сан и сневач у неком континууму по неприкосновеном науку Творитеља – загасе.

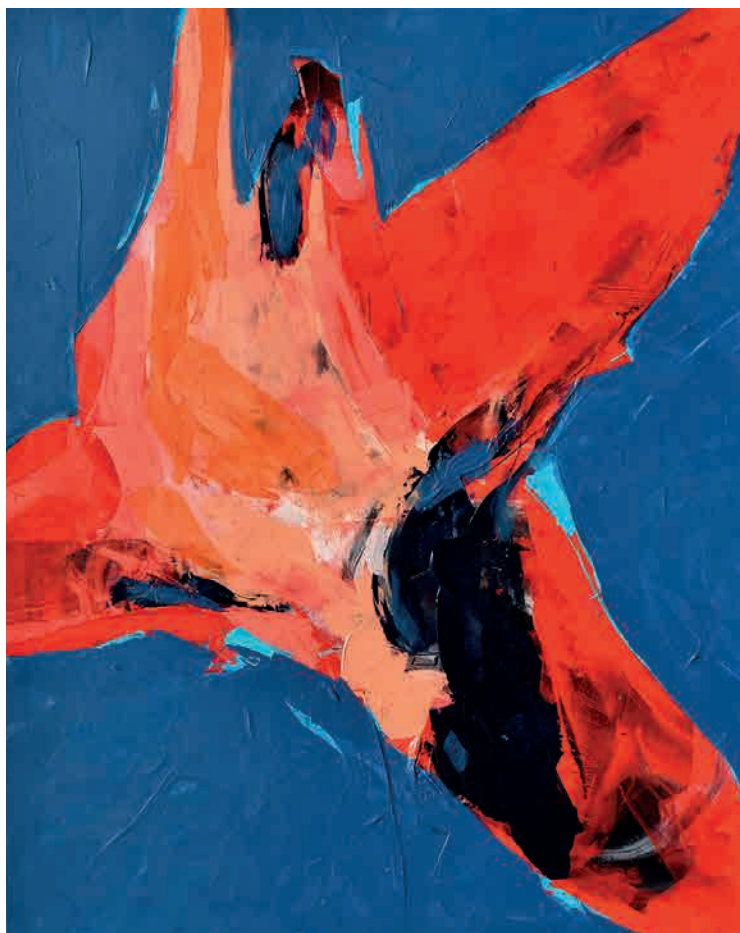
Обликујући целину књиге Бјелошевић из кумулираног стваралачког искуства сентенциозно дефинише свеколикост значења речи, апострофирајући посебице њену свемоћ у песми, будући да реч фундаира грађевину „видљиву диљем васељене“ где, како каже, „окрилаћена“ допире до читаоца разумевајући да је сви, у складу са индивидуалним капацитетом, саживљавамо таквом каква доиста јесте – сложена и ванвремена у непрестаном дослуху са падовима и узносима, са уобличавањем и разобличавањем, при чему

се по сабирању утисака сви неминовно враћамо „на страшно тло стварности“. Бјелошевић то доживљава као сусрет са зидом и дилемом – да ли га је у неком задатом времену могуће прескочити и за оне који тек долазе, дефинишући тај унутрашњи напор као стигматизовано појединачно искуство. Јер, сасвим је извесно да у неком тренутку сви можемо бити заведени речима, нарочито у песми, а то би даље могло да значи ризик од губитка идентитета – ризик да себе не видимо међу онима који *„животом распламсавају ноћ / који смрћу граде ведрији дан“*, већ међу онима којима је страх непрестани социјус – индикатор сопствене моћи и немоћи.

Потоњом песмом у збиру изабраних подно наслова „О кући на вјетру“ Предраг Бјелошевић

опредмеђује своју визију времена свеколике хипокризије која у глобалном смислу човечанство уводи у ризик неслућених размера, у међусобно потирање, у потпун губитак људских станишта те и речи које су описивале њихову топлину од прапочетка до дана данег. Таквој усудности времена које живимо Бјелошевић супротставља љубав као најмоћније подарје Творца, као последњу сламку спаса *„посрнулој васељени“*.

Делим уверење са хроничарима Бјелошевићевог стваралаштва да је својим лирским твораштвом задужио савремено српско песништво и створио све предуслове да се његова *„пјесма над пјесмама“* чује у векове.

Ненад Кебара

НЕНАД
КЕБАРА

ТРАДИЦИЈА АВАНГАРДЕ

(Аца Видић: *Јахао сам према дрворедима, изабране песме*, Београд: Златно руно, 2021)

У свеобухватној књизи опуса песника чије збирке ни појединачно досад нису проучене, неопходно је наћи одређени критеријум концепције, који је у другим случајевима избора песама мање-више маргиналног карактера, попут хронологије збирки или самопроцене о најбоље оствареним јединицама предметног стварања. Књига песама Аце Видића, која је пред нама, садржи песничке прилоге из многих издања током, оквирно, четрдесетогодишњег стваралаштва; то је већ податак који критичкој пажњи сугерише знатан број чињеница. У том погледу ово издање неубичајено је захтевно за читаоца и тумача будући да је обима око двеста седамдесет страна и спој великог броја наслова, што је реткост. Књига има начелно назначен календар садржаја, али је суштински организована поетичким разлозима вишега реда. Заправо, оставља утисак да је тако склопљена како би се уверљиво истакло искуство авангарде и њених уметничких иновација, с тим што се експеримент редовно издваја из општега контекста у виду значајне новине, а у овој целини је установљена сложена структура таквих искустава као већ преобликована традиција. Авангардизам је као струја у књижевности и уметности одавно прошао, али и даље постоје ствараоци које можемо да зовемо авангардним а да притом не буду нимало анахрони.

Авангарда је дихотомијског карактера, по општој дефиницији представља претходницу, први ред, претечу одређене појаве, чијим усвајањем постаје етаблирани елемент културне стварности. Но, она је у свим временима обележена вечном младошћу онога што иде испред, предводница, мада се у времену стилски ситуира као континуитет модернистичких струја у првој четвртини двадесетог века. Први пут се јавља као песничка пракса када у духовним наукама долази до коначног раскида са позитивизмом, кад свет

приказаних појава и предметности губи директну, а добија посредну везу са реалним објектностима, изражену кроз комплекс разноврсних језичких нивоа, форми и јединица текста. Сама измењивост, преливање из једне у другу модернистичку струју (имажизам > експресионизам > дадаизам > надреализам > футуризам), парадоксално сведочи о сталности промене, тј. о традицији иновације. Овако приказано, на нивоу песничког израза, асоцира на формалне карактеристике, премда су суштински импулси дошли из идеолошке деструкције друштвене стварности и растрзаности унутрашњег света човека одређене збиље. Из ове две усмерености, на спољашње и на унутрашње у развоју авангардних појава, у историји књижевности настале су доцније вулгаризације са другачијег идеолошког стајалишта и хипертрофија формалних одлика поетског израза.

У светлу осетне песникове концепције при склапању ове књиге, која почива на идејама авангарде, са кумулативним искуствима његовог досадашњег песничког стварања, претпоставља се да су изабраним песмама и њиховим склопом у новом поретку додељене неке нове књижевне функције у заједничкој целини. Ново стање поезије Аце Видића могуће је у начину читања које бисмо могли да зовемо и посвећеним, према ономе како Ингарден двоји активно од пасивног читања. Оно се заснива на добром познавању језика као медија у којем се остварује песничко умеће, али и на књижевно-историјској свести о следу иновација у авангардним поетикама. Активно читање песничког текста подразумева својеврсну синтетичност утисака који се доживљавају душевно и знања које омогућује „духовни покушај да се од мишљених реченица пређе на предмете који им припадају и које они

пројектују.⁴¹ У ствари, реч је о главној функцији језичких јединица у песничком тексту које се својим основним, елементарним значењем пројектују као нова значења оформљеног смисла. Ако мисао о значењу песничког текста развијамо даље, онда долазимо до Валеријевог двојења апстрактног и песничког мишљења, онога што је засновано искључиво на разлозима и ономе што настаје у многим слојевима и нијансама у оквиру њих, ништа мање на разлици рационализованих чињеница према онима које су оваплоћене у догађају; та два начина мишљења су посве неспојива и када говоре о истом, или су само спојиви тиме што настају из исте стварности: „У ствари, не постоји теорија која не би представљала помно припремљен одломак неке аутобиографије“. Недостаје ознака треће фусноте и трећа фуснота: Valeri, Pol, „Poezija i apstraktno mišljenje“ u: Sreten Marić, Đorđije Vuković [уредници], *Rađanje moderne književnosti*, Poezija, Beograd: NOLIT, s. 257.

Разлике између елементарног и другостепеног нивоа су очигледне, али је границе готово немогуће установити будући да се ради о преображају објектних у духовне чињенице, при чему се семантика јавља из њиховог међусобног трења. Ако апстрахујемо стадијум модернизма који се уобичајено обележава као декаденција, авангарда је у модернизму настојала да премости пукотину између духовног искуства појединца и владајућих друштвених тенденција. У песничком језику се то манифестовало у сингуларним новинама које су често анархизовале књижевну конвенцију, на њеном изневеравању нудећи нове могућности песничкога исказа. Изгубљена духовна целовитост која се манифестовала и као погубна историјска деструкција, није се, међутим, могла обновити на појединачним песничким открићима. На многим идејама нове уметности Аца Видић прави комплетну естетику којој је крајњи циљ хармоничност света насталог из укупног искуства промене поетског израза, та хармонизација је присутна као установљење сазвучја између разноврсних поетичких новина од модернизма до данас.

Стога се ова књига у погледу њене конструкције може сматрати успостављеном целином искуства сталног експериментисања у светском песништву двадесетог века, и то креативним методима многоструких комбинација различитих пиктурално-графичких, фонолошких, морфосинтаксичких и стилских решења, те њиховог прилагођавања систему уређенога текста која носи сублимне поруке.

Друштвено-историјски наред прошлога века, чија неуралгичност и посвемашња деструкција су импулси стваралачке анархије, после његовог краја и преостатка у почетку новог миленијума, захтева општеструктурну реконцилијацију као одбрану од падања у потпуни бесмисао, а од естетског преображаја на духовном нивоу нема целисходнијег приступа. Трансформација укупних авангардних достигнућа представља основни поетички принцип поезије Аца Видића, на тај начин избор поезије у овој књизи представља својеобразну хомологизацију епистемологије авангарде, што је на одређени начин неуобичајен духовни подвиг будући да у синтези треба сачувати појединачно сваку од тих својевремених стваралачких новина, а онда и њиховом употребом на једном месту обликовати песнички садржај вишега реда. То је наизглед непостижно, али је ту неизрецивост песник наслутио уносећи експериментална стваралачка решења у општепознате културне знаке светскога знања, по правилу – митопоетских сижеа или другог симболизованог културнога значења, где елементи утврђених симбола светске историчности (најезда варвара, Рим, гуске, спас) постају песнички израз персоналнога искуства:

*Из шуме дивљи гласови
Јашу над мојим смртима*

*У самом мени
Тама бистри ноћ*

*И беле гуске ноћи
Иду по бледо свитање*⁴²

Авангардни поступци настали у модернизму, било да су последица неочекиваних лексичких спојева или давања неуобичајених значења речима, некада шокантних, чак и бесмислених, неологизације по моделима оних који у граматичком систему припадају антиподним врстама и другим начинима лексикализације, као и писањем аутоматског текста, сви заједно мање-више припадају субјективном слоју личности песника, неретко херметичног, међутим, одређења митопоетског и другог општег знања, који у овој поезији редовно представљају интертекст, доприносе да се субјективни садржај објективизује у читљивом културном тексту. У таквој микстури уметнички утисак настаје као у примеру естетике Толстојеве прозе када овај класик говори о беспрекорној чистоћи воде „која постаје уочљива због труња и иверја који су пали у њу; труње је додатно укључење у текст, које основни фонски код – 'чистоћу' – изводи из свере

(1) Ингарден, Роман, *О сазнавању књижевног уметничког дела*, Београд: СКЗ, 1971, с. 34.

(2) Видић, Аца, с. 33.

структурно-несвесног“³ Осим ове конкретизације субјективног у објективном, у Видићевој поезији често постоји кореспонденција духовних искустава са удаљених тачака света, која се на реалноисторијском плану нису могла непосредно срести, али јесу у когнитивним концепцијама, што говори и о неупоредивој ширини духовних у односу на објективне размере света. Устаљени ред културних чињеница, у светском знању и искуству постојан као парадигматска прича, служи као подсликавање песничке слике коју аутохтоно ствара Аца Видић, те је слика, готово у ликовној експресивности, основни елемент његове поезије. Снажан доживљај и потпуно метафизичких призора у сликама доприноси чулној рефлексiji, а тиме, када се ради о ванреалном пејзажу, парадоксалном превазилажењу апстрактних језичких спојева, стихови постају сликана целина тварног, а етеричног света.

Могло би се рећи да тај постигнути књижевни свет има своју задату меру и тачну функцију какву има учесник у свакој докраја осмишљеној творевини; иако располаже обиљем, нема сувишности, бесмислица или полусмислених наговештаја којима је нужно домишљање, коликогод да је детаљ слике или она цела изван објектне помисливости, све је представљено јасно и конкретно. Техника песничке слике је, таква да се сâм мотив помера на периферију знаковног, постаје секундаран у погледу књижевне функције, а наместо њега прворазредност у лирском сижеу преузима колоритност израза, тј. елементи који су подесни визуелној перцепцији. Главни квалитет поетске композиције је својеврсна галеричност делова у песмама, њихових целина, као и усклађених композиција јединичних одељака ове књиге; песнички експонати налазе се у предумишљајној естетској кохеренцији свејединства, тако да изгледају непротивречно као бескрај јединственог неподељеног простора целосног света.

Готово да је неприметна изразита конверзија вербалног садржаја у визуелни доживљај, у знатној мери неуобичајених и чудесних призора, који у контексту реално прихватљивих утисака и сами делују као композитна стварност. Та вербално-ликовна природа песничког света замислива је са нарацијским контекстом какав проналазимо на античким амфорама или мозаицима Помпеје, нарочито у одељку *Mythologies* где су и носиоци лирског сижеа из античког мита и историје, но са нарочитим утиском лакоће, једноставности и прозирности мотива на дескриптивном сликарству Далеког истока. Тачност слика најпотпуније се

исказује свакодневним језиком споразумевања, међутим, са снажном концентрацијом ка оформљењу надтекста као песничке поруке. Она је понегде, у графичкој форми стиха, иконична као на земљаним плочицама првих писама. Већ у самој слици, која је постигнута, срећемо се са аутентичним поетским рељефом несвојственим за друге савременике, токове и дух времена, која има црте индивидуалног, дубоког и слободног приступа у свет. Тежња ка сублимирању суштинских значења, у мање-више општеразумљивом идиому, у основи подразумева методолошко одступање при обликовању текстуалне поруке, а свакој фигуративности језичког израза основ је неко одступање, те преливност из ликовног у књижевно, песничком изразу Видићеве поезије омогућује сталност пренесеног (епитети, поређења, симболи, метафоре, алегорије, персонификације), тј. другостепеног значења:

*И налик соби са склопљеним прозорима
У мени бриде унутрашње светлости*

*Толико добро да не видим
И осетим да ми мрак ставља
Своју маљаву руку на врат.⁴*

Међутим, ту се не ради о апсолвираном знању о средствима изражавања и његовом стилском репертоару, који притом не изостаје, него управо о поменутих волшебним сликама у којима се види исто то што постоји у реалности и/или се ствара у нарочитој уметничкој стварности, али сасвим аутентично и необично. Свет који се успоставља вербалним средствима, на многоструке начине, постаје телесан мада је настао из живе маште која поседује иманентну симболичност. Она је и пре говорне реализације обликована на нивоу песничке свести као флуидност симбола који представљају дубље и специфичније спознаје. Могло би се казати како је Видићева поезија засићена метафорама, што уопште не би било нетачно, но не и довољно тачно будући да се она протеже по вертикали у дубину ка реструктурирању већ постигнутих референтних симболичких значења светске културе и субкултуре. Њено (унутар)симболичко својство чини је дијахроном, а метафорички односи синхроном презентацијом песничког мишљења о, по многим критеријумима, ширем тематско-мотивском ресурсу.

Да би песнички текст такве изразите сложености и опредељења био гнездо предочљивог уметничког света, он мора да има неки квалитет који је доступан чулној рецепцији, антиподан

(3) Лотман, Јуриј, „Текст у тексту“, Београд: „Књижевна реч“, 238–240, 1984, с. 36.

(4) Исто, с. 103.

рационалној; у Видићевој поезији су то богатство песничких слика бојама, звуцима, мирисима, опипљивим надражајима, болом..., уз то је присутан утисак чудесног, ако ли не и самога чуда на појединим местима, тј. натчулног доживљаја, који је недокучив, не и апстрактан. У свему томе то није тек садржински каталог имажинације; њихова сродност или супротстављеност има брзину и „експресивни ритам“, често и мелодију којом се спонтано постиже главни ток песничког осећања. Интонационе особине имају карактер продуженог деловања невербалног уметничког утиска, које се настављају и присутне су и након читања песничког текста, оне се спонтано настанују у пределима подсвести или непотпуно рационализованих садржаја свести. Слика тако постигнуте узрочности – синтаксичко-музичком организацијом слободног стиха, настајања песничког догађаја негативном пројекцијом његовога следа, показује сложеност средстава и поступака и сливене једноставности форме у којој је све природно повезано – глас-валовити-проговори (именица, придев, глагол), потом степенаста кумулација синтагми – Одазивао се-из тужних уста-дубоко о себи, потом испреплетени:

*Одазивао се на свој глас
Валовити глас из тужних уста
Кад проговори дубоко о себи⁵*

У Видићевој поезији то су увек разноврсна средства, од граматичких односа до изражајно-сликовних и семантичких референци, као да је вазда присутна, на почетку успостављена, новина технике поетског саопштавања а не само садржаја поруке, што и јесте препознатљивост непрестаног новаторства. У случају овога песника, међутим, након многих авангардних иновација, више се не ради само о деструкцији преживелих модела певања, него се срећемо са креативном употребом достигнућа којима је, када су се појавила, главни циљ био нарушавање постојећих норми певања и мишљења. И поетска средства која постоје у дну традиције код овога песника бивају подвргнута савременој транскрипцији која користи савремене моделативне системе преношења поруке. У песми „Ноћ зарасла у дан/ што је у њу свануо“ преклапају се лично и општепесничко, календарско и фатумско, самородно и последично, а на плану стилскога израза и преплитањем – у библијском полисиндентским „И“ (деветнаест пута, великим почетним словом) и синтаксичком „и“ (два пута, малим словом). Сложености структуре доприноси висока стилизованост песничкога текста, средствима дубоке песничке традиције у новоме руху (анимистичке метафоре у прва два и у претпоследњем стиху наредног цитата):

*И постоји време које једном прошло са
леђима сраслим са потиљком
И постоје шупља стабла кроз које ветар дува
тихим нарицањем
и која су наши животи неми без ветрова
и звука који производе*

*И постоји ноћ која је дубоко зарасла у дан
И још постоји дан што једном је у ноћ свануо.⁶*

Да је Видићева поезија превасходно наслеђе авангардизма, сведочи и поменута фигуративност, она је у садејству сликовно-музичкој експресивности, пренесеност значења је прикључена слици, притом и мелодији и ритму, њихова истородност (одлике библијског стиха и анимизам) чини их складним спојем. Песнички текст је високи ниво хармоничности свих структурно-изражајних аспеката; ако га на тај начин усклађено разумевамо, онда је његова стилематика таква да се тропи остварују у сликовности а дикцијске фигуре стварају акустику која подржава његову живописну представу.⁷ Репертоар гласовно-семантичких средстава не састоји се само из гласовних фигура него и из комплексне употребе разноврсних типова монолога и дијалога или монодијалоских форми, попут оних у песми „Мала игра љубави“ или у „Кафка. Гинзберг. Ти“, као и најкраћих разговорних форми, сва та средства подупиру визуелност лирскога догађаја и дају му динамику.⁸ У поетском изразу у којем је експеримент вишеаспектно потенциран, фигуративност је у служби преференције слике, у предозначеној хијерархији стваралачких средстава као сидро слободи пловидбе у идеалној стварности песме. Сâм насловове књиге *Јахао сам према дрворедима* упечатљиво је сведочанство главних обележја авангардне поетике, у њему доминира динамичка слика јахача који се запутио према дрворедима, дакле, према култивисаној природи, а не према стихији дрвећа (шуме), нити издвајањем из ње. Тај аутопоетички исказ не говори одакле је коњаник кренуо, да ли из сивих градова данашњице, чије лице више ништа не казује, или га прати „hladnoća šuma“ од поласка: „Ja, Bertolt Brecht, potičem iz crnih šuma./ U gradove me je donela moja mati!“⁹ Међутим, постоји усмереност ка унутра као идентификација циља, према поетичком језгру, чиме се јасно раздваја амбивалентност савеза и противречја између авангардне мотивације и млтавог постмодернизма заснованог на естетским маргиналијама.

(6) Исто, с. 149.

(7) Петковић, Новица, *Језик у књижевном делу*, Београд: Нолит, 1975, с. 234.

(8) Видић, Аца, с. 133-134, 137-138.

(9) Brecht, Bertolt, *Izabrane pesme*, Београд: Nolit, 1979, с. 83.

(5) Исто, с. 19.

Ово је поезија великог песничког искуства света, из којег је настала и које је деконструисала авангарда, из поезије целог деветнаестог века у којој се пошло од акцента на садржају, преко технике стиха, до поезије која је и сопствена теорија – где је превасходнија ексклузивност поступка од саме лепоте коначног облика.¹⁰ Аца Видић настоји на тај начин да помири и доведе у корелацију на високом естетском нивоу таленат и знање поетског стваралаштва, од свести о поезији до њене самосвести. Дрвореди из наслова према којима јаше песнички субјект – песничко „ја“ удружено са аутором, представљају континуитете светске традиције певања. Сликвито предочен овај пут је след од незреле генијалности њене младости, преко самоусавршавања до потпуне свесности о развоју песништва која ће да буде у стању да коначну форму расклопи у њене елементе, да би они послужили новим процесима песништва, а не удобним затонима. Поезију Аце Видића могли бисмо означити супраавангардном, њена поетичка интенција није уобичајена представа рушења парадигме из које је рођена, него преображај свих њених достигнућа, у јединственој структури језика, у његовој надмоћи: од графичке – промишљено експерименталне, усмерене ка смислу, до идејне у песничкој форми:

*Листају се таласи дужином немирних обала
попут листова књиге из које искачу
да ту по песку оживе мотиви грчких елегича,
митолошке слике
на склиском тлу засноване,
кроз бриљантан сјај дијаманата,
кроз Паундов стих, његову мисао,
настављају своју са пуном раскоши,
вечну глад за постојањем у другима.¹¹*

За авангардног песника традиција је простор ауторефлексије, он у њој препознаје елементе, средства и поступке, али и границе језика на којој настаје, према томе – и којим је судбински условљена, као и могућности апстраховања језичких међа. Будући да је језик медиј поезије, онај на којем настаје је, на очигледан начин, шири од песништва на којем оно настаје, али поезија има унутрашњу волуминозност која је асоцирана бивством у свим језицима на којима се остварује. Када то песник настоји аутопоетички експлицитно да изрази, тада конвенционални појам – друштвени, научни, културни, књижевно-критички и др., мора да преобликује

(10) Eliot, T. S., „Od Poa do Valerija“ u: Sreten Marić, Đordije Vuković [уредници], *Radanje moderne književnosti*, Poezija, Beograd: NOLIT, s. 299.

(11) Видић, Аца, с. 193.

у лексички појам поезије.¹² То је често, особито код авангардних песника, идиоматика најширег дијапазона мешавине културног и супкултурног – књижевно-уметничког, философског, дечјег, фолклорног, (пато)психолошког, нонсенсног, зависничког (алкоголизам, наркоманија)... међутим, у поезији делатна као учешће стварног, опипљивог света која референтни ниво исказа претвара у песнички догађај. У том погледу и песма „Наши песници су потајни интриганти“ већ у наслову доноси један такав исказ, својствен неформалном књижевном простору, који се у песми не открива чињеницама из његовог садржаја, него огледањем у светском песничком искуству. У оквиру тога извештаја наћи ће се и један могући избор парадоксално означеног као „традиција авангарде“ свих времена и естетског асортимана песника Аце Видића:

*Како да помирим наше песнике
са песницима страним
– Они ми некако ближи*

*Угну време, географски простор, историју,
Падавине, ликове великана пролазних...
И ту су!*

(...)

*Тако свирају они!
Кавалканти, Унгарети, Данте, Л. Коен, Вијон,
Бретон, Стивен Добинс, Бродски, Висоцки,
Адам Загајевски и Чарлс Симић, нпр.¹³*

Коегзистенцију изабраних песама, тј. њихово ново стање, најбоље ћемо разумети ако обратимо пажњу на скраћеницу на крају цитираних стихова; њена функција у језику свакодневне комуникације, поглавито када се нађе у финалном положају, готово да нема значаја, она упућује на нешто што би се могло додати, а није од пресудне важности. Овде је то другачије, у песмама из збирки до ове из које је цитат (2017), а пре избора о којем говоримо (2021), на многим местима налазе се важна књижевна имена за разумевање Видићеве песничке концепције (Е. А. По, Е. Паунд, Т. С. Елиот, В. Карлос, В. Б. Јејтс, А. Гинзберг, Ф. Кафка, Џ. Џојс), као и имена из сродних духовних области (Ф. Ниче, А. Вивалди, В. ван Гог, Д. Боуви и његов креативни алтер его – Зиги Стардаст, Џ. Меклафлин – виртуоз на гитари), споредна функција колоквијалног „нпр.“ је у песничком тексту означила светионике који допуњују главне тачке естетске констелације Аце Видића, изоштрила лик увек живе авангарде као културне новине.

(12) Петковић, Новица, *Поезија и критика*, Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 2002, с. 6.

(13) Видић Аца, с. 254-255.

Братислав Р. Милановић

БРАТИСЛАВ Р.
МИЛАНОВИЋ

ГАЛЕБ НАД ПУСТОМ ХЕРЦЕГОВИНОМ

(Радмило Радовановић: *Сунце Итаке*, Арт-принт Бања
Лука и Клуб умјетничких душа Мркоњић Град, 2025)

Итака је чест мотив у поезији. Давно је постала симбол завичаја, поготову у поезији песника који су, или у једном периоду свог живота или заувек – будући добровољни или присилни апатриди – осетили неодољиву привлачну моћ завичаја: императив да се врате драгим пределима, својим стазама детињства и младости, људима које су оставили, својој Пенелопи, својим прецима, гробљима, успоменама... Неодољиви зов завичаја осетили су највећи међу нашим песницима, Бранко и Црњански, али и толики после њих који су тежили својим коренима, да још једном послушају, да још једном помиришу...

И књига Радмила В. Радовановића *Сунце Итаке*, сам наслов то говори, инспирисана је повратком, мирисима, светлостима, звуцима и успоменама завичаја. Само, песме сврстане у њу имају још један мотив елегичности: пустош и самоћу. Кућа којој треба да се врати лирски субјект, а ко ће то бити него песник сам, што он више пута и именује у различитим песмама – пуста је. Двоструко пуста. У њој нема никога ко би повратника могао да сачека на капији и на свету нема никога ко би, сем њега, могао у њу да се врати. Слика је фантазмагорична, надреална:

*Сви посматрају с неба
Хтјели би да се врате
И покуцају
Али нема ко да отвори
(„Кућа”)*

У кући је глуво: *Само се чује најсамотнији пјев / из моје пјесме*. Око ње је пустош над којом лебде као привиђења, само повратник и његов елегични пев о убиственој самоћи. Још један Одисеј се враћа на своју Итаку, овога пута у Херцеговину, у

завичај... Пуст... Не пуст, него опустео. То опустео нам говори да је некада био насељен животом а сада само сећањима и носталгијом за светлим и у тим сећањима оживелим сликама детињства: за „спаваћом собом пуном кревета и тоpline“..., за првим димом шкије у позном детињству, за „прошеком из Конавала“..., за хлебом испод сача...

Књигу отвара песма Жака Превера „Огромно и рујно“, о сунцу које излази и залази иза Гран Палеа у Паризу, а које песника подсећа на његово срце пуно љубави и крви која ће, кад он умре, кренути по свету да ту изгубљену љубав нађе. Није Радмило В. Радовановић случајно ставио ову Преверову песму као мото свог новог рукописа. И његове песме су пуне љубави и чежње за животом кога нема, за кућом која је сама и пуста и за драганама којих нема. Чује се само хтонско шиштање понеког поскока изнад кога, високо, лебди галеб док лирски субјект улази у драги предео као у Хад, јер га на улазу у тај завичајни пејзаж дочекује најпре „малено гробље“.

На малом простору, у један систем значења увезана су два света.

И оно што је земаљско, и оно што припада подземљу у овим песмама припада заправо пролазности, једној истој димензији – свету мртвих. Наш песник овоземаљски свет свог херцеговачког завичаја нераскидиво сплиће са мотивима из подземног света старе Грчке, одакле најчешће бира ликове, ситуације и догађаје из Хомерове *Одисеје*, мада ни излети у митолошке просторе нису реткост у његовим песничким захватима. Радовановић често посеже за развијеним лирским паралелизмима. Наиме, он узима сличне догађаје из свог личног, херцеговачког искуства и познате старогрчке митолошке приче, преплиће их и, на крају, стапа два времена и два простора у једну поетску плетеницу.

Овај поступак није никаква новост у његовој поезији. Старогрчки мотиви присутни су у његовој поезији још од самих почетака. У једном интервјуу, одговарајући на питање откуд толико присуство старогрчких мотива у његовом тематском бревијару он каже: „Када сам на поклон, у четвртог разреда основне школе, добио *Рјечник о митовима старе Грчке* Александра Замуровића, који је објављен 1937. године, пронашао сам се и почео да силазим у себе и своје ликове“. Он затим додаје да су његове теме: завичај, социјалне теме, свакодневица и љубав. Управо те теме се преплићу у овој књизи која није издељена на циклусе, како је то код савремених песника обичај, а често се на различите начине спајају и у једној песми.

Веома значајна за значењске домете књиге *Сунце Итаке* је песма „Дјечак из Елеусине“: *Јакхо / Мистични елеусински дјечаче / Дјечаче из мрког Града / са Баубиног крила / насмеши се тужној Деметри / Твоје име изведено је / од редовног усклика вјерника / Приликом прослава наших празника / И елеусинских богиња / Деметре и Коре / Хајде појави се / Још једном код нас / С буктињом у руци / И вијенцем од мирте на глави / Да поведеш ноћно коло / У Мркоме граду / У Крајини / У нашј Елеусини / Мистични дјечаче / Постани наш Дионис / И ми с тобом.*

Шта сазнајемо из ове песме у којој су мотиви из два различита света тако испреплетени? Нуди нам се сазнање да је дечак, као неки његов вршњак

некада у Елеусини, проникао у тајну живота и смрти. Наиме, у Елеусини су се некад одигравале иницијације у животни циклус, смрт и поновно рађање. Мистерије су истовремено и упутство за подземни свет, за пут кроз сенке Хада. Циљ је био да се иницирани оснажи да сам пронађе пут ка светлости. Другим речима, да пронађе мудрост. Иницирани треба да пронађе истину у видљивом животу и савлада страх од смрти. То објашњава податак да лирски субјект Радмила В. Радовановића често силази у Хад не би ли сусрео неку од драгих особа. Али то објашњава и чињеницу да се његов лирски субјект појављује у облицима разних ликова у различитим временима на различитим местима, стављајући читаоцу до знања да је савладао време и простор. Да наведем ради илустрације: он се појављује у Дивину, на Липику, у Ушиним гомилама, на Итаци, у Хаду, у Мркоме Граду, у Баубином крилу, Аргу, Хисперији. Он је у исто време и Меламподов и Крстов унук, и Мантијев и Видаков син, и Токлименов отац и родитељ прелепе Бојане, и херцеговачки Пан и Одисеј на крају... Додуше, он може да се креће само по времену прошлом. У садашњости, у стварности га очекују само носталгија, бол и патња за опустелим завичајем, за умрлим родитељима и прецима уопште, за прошлим љубавима... И драгоцен напор да оживи у својим песмама и њих и своју Итаку – испражњену осунчану Херцеговину у којој је и Ереб, царство таме – пуст, по којој гамиже поскок и над којом лебди усамљени галеб.

Милутин Б. Ђуричковић

МИЛУТИН Б.
ЂУРИЧКОВИЋКРАТКЕ ПРИЧЕ СА СЛИКАМА
ЈЕЛЕНЕ ГЛИШИЋ

Апстракт: У овом раду биће речи о кратким причама за децу Јелене Глишић, младе списатељице из Бање Луке, које су написане у корелацији са сликама и на тај начин представљају јединствену уметничку, мисаону и логичку целину. Овакав начин писања је врло редак, захтеван и необичан, и мало је писаца који се баве такозваним сликопричама. Приче Јелене Глишић су сажете и језгровите, а њихова генеза потиче из часописа „Јежурко“, где је први прилог ове врсте објављен у септембру 2017. године. *Чаробна књига* (2021) Јелене Глишић представља типичан пример несвакидашњих, стилских, семантичких и других карактеристика, које својом апартном садржином и те како побуђују машту, креативност и радозналост деце млађег узраста, нудећи им нову и другачију врсту читања и доживљавања. Посебну пажњу посветићемо рецепцији, стваралачком поступку, форми и обликовању овог хибридног и аутентичног жанра намењеног првенствено предшколцима и првачићима.

Кључне речи: прича, слика, поетика, језик, стил.

1. Увод

Без обзира на природну смену генерација и друштвено-културолошке околности, савремена књижевност за децу и младе не треба да брине за своју будућност и перспективу. Наиме, све више је оних писаца и песника који својим оригиналним, занимљивим и маштовитим делима закупају пажњу читалаца и књижевне критике. Том низу нових и запажених имена на литерарној сцени свакако припада и Јелена Глишић, која је рођена 1989. године у Дервенти. Дипломирала на Одсеку за разредну наставу Филозофског факултета у Бањој Луци 2012. Објавила је пет књига песама и прича за децу:

1. *Моја прва дјечија књига* („Бесједа“, Бања Лука, 2012),
2. *Вјетрић несташко* („Арт сцена“, Бања Лука, 2017),
3. *Кад ја лупим шаком о сто* („Арт сцена“, Бања Лука, 2020),
4. *Чаробна књига* („Арт сцена“, Бања Лука, 2021),
5. *Бајка о змају Добриши* („Арт сцена“, Бања Лука, 2022).

Заступљена је у *Антологији савременог стваралаштва за децу српских писаца у расејању* (2015), као и у *Цветнику учитеља стваралаца* (2016). Поезију и прозу објављивала у многим књижевним часописима и новинама (*Бдење, Сретања, Траг, Књижевне новине, Зора*). Песме за децу и одрасле Јелене Глишић превођене су у више наврата на руски језик и објављиване у часописима за књижевност: *Невски алманах* (2017) и *Нови поглед* (2018) из Санкт Петербурга.

Редовни је сарадник као песник за децу, писац кратких прича и лектор у часопису за децу „Јежурко“ (за различите узрасте), који излази у издању бањолучке издавачке куће *Арт сцена*. У *Арт сцени* обавља и дужност сталног лектора, а приредила је неколико књига за школску лектуру. Такође, приредила је књигу *Лафонтенових басни* у преводу Коље Мићевића. Члан је Удружења књижевника Републике Српске од 2017. године у коме ради неколико година на функцији техничког секретара и сарадника при издавачкој делатности Удружења. Добитница је књижевних награда „Станко Ракита“ за најбољу

књигу за децу (2020) и признања „Гомионица“ за најбољу књигу за децу (2022). Живи и ствара у Бањој Луци.

2. Изводи из рецензија

У поговору „Срећа се ствара“ за књигу поезије *Бајка о змају Добриши* рецензент Гордана Јеж Лазић, поред осталог, истиче да је ова ауторка „на сцени књижевности за дјецу појављује у тренутку ренесансе овог књижевног жанра, како код нас, тако и у свијету. Чини се да су у исто вријеме, колико дјеца, толико и аутори, осјетили дисбаланс који је донијело вишедеценијско затишје у књижевности за дјецу“ (стр. 31).

За књигу „Кад ја лупим шаком о сто“ веома луцидан и опширан поговор „Пјесме за читање и лакше одрастање“ написао је књижевник мр Предраг Бјелошевић, који наглашава:

„Најновија књига пјесама за дјецу Јелене Глишић само потврђује једног врсног, изграђеног пјесника за дјецу који најмлађој читалачкој публици сад нуди нови искорак унутар властите остварене поетике која је код дјеце већ наишла на топао пријем као што ће, не сумњам, наићи и пјеснички рукопис *Кад ја лупим шаком о сто*, по свом садржају сигурно још модернији, провокативнији и интригантнији, а писан тако да ће се тематски и лакоћом пјевања једнако допасти малишанима различитих узраста, колико у градским, толико и у руралним срединама“ (стр. 60).

За исти наслов рецензент Ранко Павловић каже: „Има у овој збирци свега што воле дјеца. Рецимо, сјајних пјесничких слика, затим сасвим нових тема о којима до сад ниједан пјесник није пјевао, што потврђује пјесма о пети. Има набрајалица, брзалица, врло успјеле и смислене игре ријечима, као у пјесми *Свако тјера нешто своје*. (...) Без сумње, дјеца су добила збирку пјесама коју ће радо читати“.

Трећи рецензент мр Јованка Божовић Миловановић наводи да песникиња „својом збирком песама *Кад ја лупим шаком о сто* отвара нам свој уметнички свет богатог садржаја. У њему је лепеза карактера, који својом разноликошћу боје и осликавају свет књиге која је пред нама. *Кад ја лупим шаком о сто* развија основне естетске и етичке норме које садржи поезија. Обликује говорни израз, активан ритам и темпо, што даје живот песмама које су пред нама“.

Ови и други изводи из рецензија и критика говоре о рецепцији, поетици и изразу Јелене

Глишић, која је успела да за релативно кратко време изгради аутентичан књижевни свет за децу углавном млађег узраста.

3. Тумачење прича у сликама

Предмет нашег интересовања и тумачења, међутим, јесте *Чаробна књига* (стр. 50), са поднасловом *Сликоприче* и 33 приче обједињене сликама, односно минијатурним скицама у боји, чија је улога да замене одређену реч, односно појам. Овакав стваралачки поступак, врло инвентиван, маштовит и креативан, редак је у нашој и уопште у књижевности за децу, а при том и те како утиче на развијање когнитивних и интелектуалних способности код деце млађег узраста. Ауторка је педантно навела да су илустрације преузете са сајтова: Vitsy, Freepick, All free vectors.

Сликоприче Јелене Глишић су кратке и сажете, те својим садржајем, тематиком и аутентичном креацијом подстичу дечију радозналост и интерактивност, будући да представљају необичан и својеврстан спој текста и слике. Такође, ове приче имају разноврсне мотивационе подстицаје за децу, јер се могу читати и гледати на више начина:

- индивидуално,
- у пару и
- фронтално.

Овакав приступ, дакле, подразумева интеракцијски однос и учешће деце, као потенцијалних реципијената:

- гледалаца,
- слушалаца и
- читалаца.

Та креативна вишеструкост (литерарна, уметничка, сазнајна) истовремено је и откривалачка из простог разлога што подстиче мисаоно ангажовање деце. С друге стране, приче активирају и дивергентно мишљење деце, те су у том смислу врло погодне за индивидуални или групни рад. Отуда ће добро доћи васпитачима и учитељима за рад са децом предшколског и основношколског узраста. Свесна тих чињеница и сазнања, Јелена Глишић *Чаробном књигом* омогућава деци да конкретно и непосредно стичу нова искуства у сусрету са оваквим причама, при чему мали реципијенти уочавају много тога необичног и несвакидашњег у смислу трагања за правим значењем и поруком у тексту и сликама. Имајући у обзир фрагментарност, жанровску разноврсност и типологију, „сликоприче“ се, условно речено, могу окарактерисати као:

- приче,
- слике,
- дијалози,
- описи,
- цртице,
- записи,
- скице...

Демистификујући конвенционално и вршећи померања на семантичком плану, ауторка зналачки модификује расположиви материјал (слике и приче), чиме знатно утиче на процес развоја способности за разумевање фигуративног и сликовитог језика код деце. Будући да се ради искључиво о краткој форми, самим тим се подразумева одсуство богате галерије ликова, опширних описа, нагомиланих дијалога и психологизације јунака. Такође, фабула је крајње сведена и поједностављена, што опет указује на редукцију и сажимање израза. Расплет и поруке су кратки и ефикасни, односно у складу са деčјом перцепцијом и когнитивним способностима. По много чему „сликоприче“ представљају успешна литерарно-уметничка остварења заснована на језгровитом/ елиптичном приповедању и употреби слика/ илустрација, чије узајамно садејство и читање/ гледање нуде нове и другачије читалачке доживљаје нарочито када се ради о

деци млађег узраста. Није претерано рећи да је ауторка практично / креативно усавршила ову форму и жанр, који већ годинама успешно негује и пажљиво ствара. Њен инвентивни и неговани приповедачки поступак поседује идентично жанровско, наративно, тематско и стилско утемељење, које деци као реципијентима нуди неспутану игру откривања нових могућности, значења и смисла.

Сликоприче нису обичне и свакодневне приче, јер својим богатим и разноврсним садржајима код деце подстичу више логичких и мисаоних радњи, као што су:

- показивање,
- причање,
- коментарисање
- описивање,
- читање и
- објашњавање и сл.

Правилно и потпуно разумевање „сликоприча“ подразумева неколико етапа, односно читалачких доживљаја:

1. уочавање чињенице да су поједини појмови / речи замењени сликама,
2. дословно читање / тумачење текста и илустрације,
3. конкретна примена значења и понуђене литерарно-уметничке корелације.

Полазећи од појединачног ка општем и од непознатог ка познатом, читалац сам изводи процес реконтекстуализације и интерпретације, захваљујући властитом мисаоном и логичком закључивању, као и довођењу појмова и слика у међусобну везу. Инкорпорирање слика у причу може имати знатну мотивациону улогу, подстрек и буђење радозналости код деце предшколског и основношколског узраста, а то опет говори о каквој се полисемичној и комуникативној структури ради.

Из низа уједначених и оригиналних „сликоприча“ издавајмо неколико наслова:

- „Прича о два зечића“,
- „Чудна возња Дједа Мраза“,
- „Пут једне пахуље“,
- „Прича о Земљи и Сунцу“,
- „Страница прољећног дневника“,
- „Корњача и пластична кеса“,
- „Кад порастем бићу“,
- „Кишобран“ и др.

У поговору „Чар игре и радост дјетињства“ (Словце након читања *Чаробне књиге*), рецензент Ранко Павловић, поред осталог, наводи следеће:

„Духовите, домишљате, занимљиве кратке приче, у којима су поједини појмови, умјесто ријечима, исказани илустрацијама, Глишићева је испричала кратком, једноставном, јасном, прецизном, проходном и лако разумљивом реченицом, не употребљавајући ниједну ријеч која би могла бити неразумљива читаоцу што је уз помоћ маме, тате, баке, деке, васпитачице или учитељице тек почео да улази у тај чаробни свијет књиге. Посебно ваља нагласити да је ауторка суптилним приступом ушла у душу дјетета, изабрала теме које су у сваком погледу *баш његове* и испричала их онако како би то учинили и они којима је своје поетски интониране медаљоне намијенила“ (стр. 47).

Не без разлога, Павловић ове илустроване приче с правом пореди са стрипом, налазећи у поменутим жанровима одређену сродност и стваралачку идентичност.

5. Закључак

Корелација текста и слике изведена је врло успешно, зналачки и надахнуто, тако да није толико тешко да се успостави комуникација са „сликопричама“. Оне су, такође, погодне и за радиониچارски тип рада са децом, јер подразумевају сарадњу писца / медијатора са децом и као такве рецепцију чине динамичнијом и занимљивијом. Будући да су примерене узрасту деце млађег узраста, „сликоприче“ испуњавају основне дидактичке принципе од лакшег ка тежем и од једноставнијег ка сложенијем. Написане у корелацији са сликама, приче и на тај начин представљају јединствену уметничку, мисаону и логичку целину. Овакав начин писања је врло редак, захтеван и необичан, и мало је писаца који се баве такозваним „сликопричама“. Приче Јелене Глишић су сажете и језгровите, а њихова генеза потиче из часописа „*Лежурко*“, где је први прилог ове врсте објављен у септембру 2017. године. *Чаробна књига* по много чему представља типичан пример несвакидашњих, стилских, семантичких и других карактеристика, које својом апартном садржином и те како побуђују машту, креативност и радозналост деце млађег узраста, нудећи им нову и другачију врсту читања и доживљавања.

Скоро свака прича са својим сликама заузима по једну страну (ретко две) и не изискују велики интелектуални напор како би се остварила потребна интеракција и комуникација. Овим врло ретким и драгоценим издањем Јелена Глишић је направила велики искорак и продор у савременој књижевности за децу, потврђујући свој раскошан и несумњив таленат у стварању и освајању нових идејних, тематских и креативних садржаја.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

I ИЗВОРИ

1. Глишић, Јелена. *Кад ја лупим шаком о сто*. Бања Лука: Арт сцена, Београд: Агенција за издавачку делатност „Јежурко“, 2020.
2. Глишић, Јелена. *Чаробна књига*. Бања Лука: Арт сцена, 2021.
3. Глишић, Јелена. *Бајка о змају Добриши*. Бања Лука: Арт сцена, 2022.

II ЛИТЕРАТУРА

1. Kodrić Pašić, Mirzana i Pečenković, Vildana. *Etička kritika i književnost za djecu*. Tuzla: Lijepa riječ i Pedagoški fakultet univerziteta u Sarajevu, 2020.
2. Милутиновић, Љубомир, И. *Књижевност за дјецу*, Бања Лука, Филозофски факултет, Универзитет у Бањој Луци, 2016.
3. Симић, Љубиша и Чотрић, Александар. *Антологија савременог стваралаштва за децу српских писаца у расејању*. Чачак: Пчелица, 2015.
4. Хант, Питер (ур.). *Тумачење књижевности за децу*. Српско издање приредила и пропратне текстове написала Зорана Опачић. Београд: Учитељски факултет, 2013.
5. Ценић, Власта. *Заувек ђаци (Цветник учитеља песника за децу и младе)*. Кочане: Културно просветно друштво „Троречје“, 2016.

Милица Миленковић

МИЛИЦА
МИЛЕНКОВИЋПУТНИЦИМА МАЛИМ НАЈДУЖЕГ
ДРУМА(Драгица Ђекић: *Два чуперка*, Српска књижевна
задруга, Београд, 2024)

Песникиња Драгица Ђекић (1952–2024) објавила је низ књига за децу и младе којима је придружена и збирка песама *Два чуперка*, 2024. године, чиме је заокружен изузетан стваралачки пут, али и отворено питање за нов приступ литерарном делу које је више деценија красило полице дечјих библиотека и гранало се у правцу образовања, националне педагогије и културе.

Песникиња Драгица Ђекић (р. Танасић) рођена је у Подновљу, Учитељску школу завршила је у Дервенти, Педагошку академију у Тузли, Одсек за српски језик и књижевност, те наставила студије на Филолошком факултету у Београду на истој студијској групи, а дипломирала на Филозофском факултету у Бањој Луци. Објавила је књиге: *Сањам снове плаве*, *Обојено небо*, *Плави облак*, *Цврчак није код куће*, *Док сањаре звијезде*, *Дуга у капи росе*, *Дјечије се коло вије*, *Филип Вишњић*, *Вук Карацић*, *Голгота Чардака*, *Повратак* и *Дванаест* те сликовнице *Шарена дружина*, *Распјевана дружина*, *Запловићу на облаку*. Њена поема *Шумска прича* је објављена на српском и македонском језику. Заступљена је у бројним лексиконима и антологијама. Издавала је шаливи лист „Април“ и часопис „Бачко перо“. Оснивач, уредник и организатор великог броја фестивала. Овенчана бројним наградама.¹

Рецензенти књиге *Два чуперка* Слободан Станишић и Милутин Ђуричковић истичу, пре свега, стилски и естетски учинак поезије у овој књизи, али и дидактички и педагошки потенцијал песама.

Слободан Станишић у рецензији под насловом „Лепота речи у стиховима“ окарактерисао је Драгицу Ђекић као песникињу која припада оном кругу песника „који не пишу поезију пером

или тастатуром, који не прилазе стваралаштву механички, или по неком унутрашњем, понекад и спољашњем наређењу. Они, једноставно, стварају осећањем.“¹ Он истиче да су теме и мотиви у овој

(1) Драгица Ђекић основала је Секцију за дјечји осмијех, осмислила је и организовала једанаест фестивала хумора и дечијег стваралаштва у Дервенти на којим су учешће у литерарном и ликовном стваралаштву те у креацијама маштовитих костима који представљају знамените личности, представнике појединих народа, ликове из књижевности, поједина занимања, ликове из омиљених цртаних филмова, воће, поврће, цвеће, животиње и слично, узимале многобројне школе из Републике Српске и Србије, али и из Федерације БиХ, Хрватске и Црне Горе као и друге установе васпитно-образовног типа. Годинама је организовала округле столове с мотом „Књига у животу човјека“ на којима су били гости многи врхунски научници и уметници. Песме су јој превођене на македонски и руски језик, а објављиване у Републици Српској, Србији, Хрватској, Македонији и Русији. За свој књижевни рад добијала је значајне књижевне награде и признања. Тако је 1998. године на Фестивалу хумора у Лазаревцу добила трећу награду за хумористичку поезију, а на истом фестивалу у Лазаревцу, 1999. године, освојила је прво место за књиге *Сањам снове плаве* и *Обојено небо*. Такође, и 2000. године освојила је прво место у Лазаревцу за књигу *Плави облак*. „Борба“ је у Књижевном додатку, 27. 4. 2000. године, објавила да је књига *Обојено небо* ушла међу десет најзапаженијих на Шестом међународном књижевном сајму књига у Новом Саду. У „Просветном прегледу“, јуна 2003. године, у додатку „Педагошка пракса“ обрађена је наставна јединица Глаголски додаци на стиховима пјесме „Васо“ Драгице Ђекић и одломку Ћопићеве *Баште сљезове боје*. На Првом међународном конкурс литерарног стваралаштва посвећеном Николи Тесли, који је расписао Педагошки покрет Србије и Клуб младих математичара „Архимедес“ у Београду 2006. године, Драгица Ђекић добила је прву награду за песму „Тесла је свјетлост“, као и трећу награду на Конкурсу који је расписао Педагошки покрет Србије и часопис „Породична педагогија“ у Београду 2007. године добила је за песму „Нова химна Востани, Србије“. Добитница је Вукове повеље коју јој је доделио Педагошки покрет Србије „за врхунска остварења у истраживању националне културе и педагошке баштине“, Повеља јој је уручена на Вуковом педагошком сабору у Лозници, 2007. године. На Конкурсу „Кочићевим сатиричним пером“ добила је прву награду за песму „Кочићеве непреболи“. Добитница је и Великогоспојинске повеље са златним

збирци

веома брижно одабрани, а песникиња у њих уноси својствену лепоту и свежину. Зато се, читајући, осећамо лепо и пријатно, попут сусрета са старим пријатељем који нас увек обрадује неком новошћу. То је разлог што се ова остварења прате с пажњом, наводећи нас, често, да песму прочитамо поново. Највећа вредност стихова Драгице Ђекић је људскост. Песникиња воли природу, што је ваљана особина, али је још лепша што ту своју љубав уме да нам пренесе стихом. Њене песме теку, преливају се једна у другу, тако да збирка делује као јединствена приповест. Разноврсним ритмом стихова, маштовитим проналажењем решења, заокруженом мисли, песникиња не дозвољава да јој се стихови отму, води их сигурно од прве до завршне строфе („Јагње које воли дагње“, „Шта дјеца раде љети“, „Јаша“). Машту младог читаоца посебно ће распламсати стихови за допуњавање, погађање или који подстичу на тражење неког решења („Напаст“, „Цин“, као и песме-питалице, односно загонетке).²

Милутин Ђуричковић запажа да поезија Драгице Ђекић улази у свет проблематике данашњице младих кроз игру и хумор, чиме је „створен особен и аутентичан хумор са чудесном енергијом ведрине и смеха, игре и забаве, какву је успоставио и неговао Душан Радовић, а потом и његови настављачи“³ те да:

Синтетизујући традиционалистичко и модерно обраћање деци и младима, песникиња показује изванредан смисао за радовићевску „теорију игре“, која је просто незамислива без хумора, нонсенса, каламбура, маште, парадокса. Њена најновија књига песама *Два чуперка* указује на чињеницу да је своју уметничку мисију и уопште стваралачки чин схватила врло озбиљно и одговорно, а не као успутно и узгредно писање за децу и младе. Највећи број њених песама илуструје интенцију да се на лирски и хумористички начин, дакле, кроз игру и машту, обједини морална и образовна функција, што на неки начин представља преплитање просветно-педагошке и литерарне мисије.⁴

грбом града Дервенте као највишег општинског јавног признања „за посебан вишегодишњи допринос развоју културе на подручју општине Дервента, као писцу интимне, хумористичке и сатиричне поезије те промовисању Дервенте и изван Републике Српске и БиХ“. Члан Удружења књижевника Србије и Удружења књижевника Републике Српске.

(2) Слободан Станишић, *Лепота речи у стиховима*, у Драгица Ђекић, *Два чуперка*, СКЗ, Београд, стр. 85–86.

(3) Исто.

(4) Милутин Ђуричковић, *По/етика детињства*, у Драгица Ђекић, *Два чуперка*, СКЗ, Београд, стр. 87–90.

Управо ово преплитање просветно-педагошке и литерарне мисије пратило је читав рад и живот Драгице Ђекић те није изненађење да је циљ песама да успоставе комуникацију са децом, и то не само на нивоу идентификације и препознавања већ и на нивоу успостављања дијалога (песме у форми загонетке и питалице).

Читајући *Два чуперка* видимо један посве избрушен песнички говор који тачно зна шта и о чему пева и које ефекте жели да постигне. Претпоставићемо да је ово један од најбољих начина да онај педагошки део, који је од изузетне важности за васпитање и образовање деце, а који је песникињу и просветну радницу Ђекић пратио читав радни век, продре у поезију и, слично Јови Змају, остави врло важне и карактеристичне песме и стихове. С тим у вези у песми „Школа, школа“ прочитаћемо уводне стихове:

*Школа је здање попут храма
гдје се у свјетлост претвара тама.*

*Тамо вас срећна предаје мама
као искру будућег плама.*

*Тамо гдје пјесме пјевају креде,
јунаци моје пјесме сједе.*

*Уче и пишу, свеске се пуше,
упијају знања и чисте душе.*

*Путници мали најдужег друма
грију се на ватри људског ума.*

Ови стихови свакако откривају и значење стихова уводне песме „Ноћна свјетилка“:

*Жижи као у сновима
борећи се вјечно с мраком.
То је савјест пробуђена
над уснулим звјерињаком.*

Пажљивим ишчитавањем песама, увидећемо да је песникињи Ђекић и те како важно да путем својих стихова пробуди свест, савест и морална осећања у деци. Она то постиже ненаметљиво, кроз стилске фигуре у песмама, врло често кроз пројекцију на животињски свет који одувек одушевљава малишане и школарце и преко којег им је најједноставније прићи и подучити их добру и злу. Таква је песма о преображеном вуку или зеки који тражи своја права. Ово би био и један од најдоминантнијих нивоа у књизи, онај у којем се теме из друштва пребацују алегоријама у свет животиња, инсеката и птица и у којима се играчком, загонетним обртима и метафорама,

успоставља одређени степен комуникације са децом. Вредно је истаћи да, сем неколико брзих песмица, поезија Драгице Ђекић није кратка и брза, њене песме су дуге, траже пажљиво читање и стрпљење малог читаоца. Оне су у том смислу одличне за вежбање читања, учења напамет и сваку врсту игре и сазнања коју оваква уметничка поезија нуди.

Други идејни ниво збирке повезан је са мотивом љубави међу децом. Истоимена песма којом се завршава збирка даје објашњење насловној синтагми „два чуперка“ које кореспондира са „плавим чуперком“ Мике Антића. Наиме:

*Два чуперка, црн и жут,
Један до другог траже пут.*

*Укрштају своје стазе,
Заплету се па се мазе.*

*Црни, мало коврцав,
Воли што је други прав.*

*Радује се кика глатка:
Коврцава, баи је слатка.*

*Убрзо ће на видику
Заједничку наћи слику.*

Два чуперка метафора су за две деце главе (дечака и девојчице) који улазе у свет заљубљивања и откривају будуће заједништво. Тако имамо и низ шаловитих ситуација и нонсенсних песмица међу којима издвајамо песму „Вера“:

*Латила се Вера
Папира и пера
Да напише тати
Да озбиљно схвати
Да је дјечак Јова
Симпатија нова.
А онај је Влада
Бивши већ од сада.*

*Али, ево муке:
Невјеште су руке,
Свиђа јој се Јова,
Али Вера није научила слова.*

Читање поезије *Два чуперка*, а то ће осетити свако ко ову збирку узме у руке, намењено је како деци тако и родитељима и наставницима и свима онима који желе да изграде однос са децом што је најбоље путем читања. Песме су пуне емоција и разумевања те читањем стичемо утисак да нам их казује неко толико нама близак ко зна сваку људску тајну, мисао, радост и тугу. Именовањем деце и неких песама (*Оља*, *Пеђа*), та блискост је и

на нивоу форме књиге продубљена и потврђена. Отуда песникиња постаје блиска као мајка или као род, чиме уписује себе у српску књижевност за децу уз *Змаја*, *Антића* и *Десанку*. Она ће тако добровољно и са много разумевања написати у једној песми о занимањима:

*Сва дјеца нешто желе бити
Па нека кажу, не треба крити.*

*Прво ће израсти у школарце,
Свима срећно, држим вам палце.*

Такође, неће заборавити да ода почаст и оним сталним помоћницима родитељима и васпитачима, а то су играчке:

*Храни мама малог бату,
А онда мало плишаног меду,*

*Примијетио чак и бато
Да заједно боље једу.*

*„Слађе је“, мама вели,
„Кад се јело с неким дијели“.*

[...]

*Предлажем ордење и праве значке
Нека добију све играчке.*

(„Ордење за играчке“)

Два чуперка су збирка песама која се сваким својим стихом отвара деци тежећи да поезији врати дидактичку функцију што и постиже. Благонаклоност песникиње у песмама и те како је повезана са њеним целоживотним занимањем просветара и осећајем који се годинама кристалише у људима овог светог позива. Слично као што је Мика Антић оставио деци „плаву звезду“ и у поезији Драгице Ђекић, плава боја заузима посебно место. Метафоричком сликом плавог лептира и плавог цвећа, она је повезана са недопеваним песмама, сновима и талентима које је песникиња понела из детињства и завичаја, још из маминог крила. Она поручује деци:

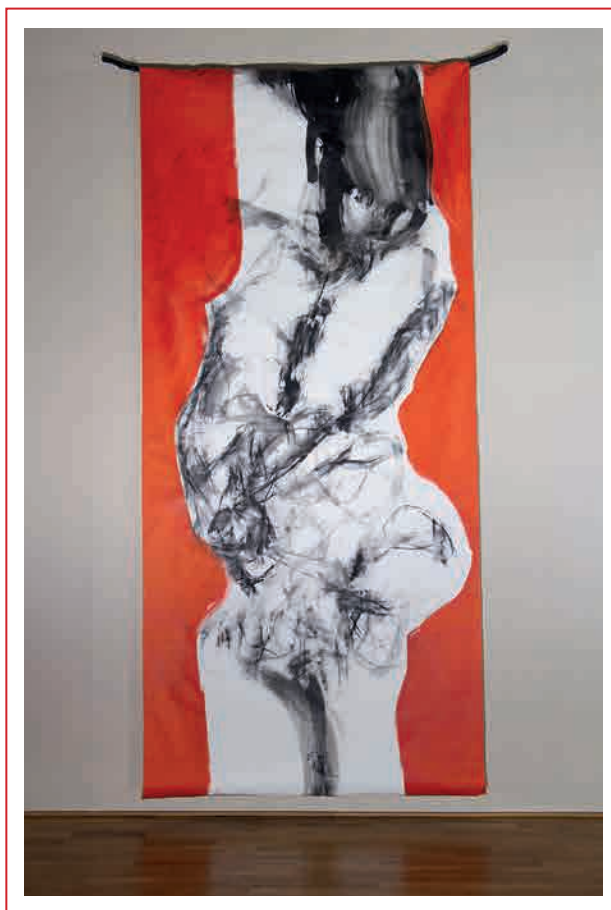
*Срећа је на дохват руке
Стварна и постоји,
А како ћете до среће,
Ваше је умијеће.*

*Крените за бојом лана
Данас и сваког дана,
Цртајте слике плаве
У срцу вашег стана.
Нек вам се оне смијеше
Када вас мама буди,*

*Ако вас криво учим,
Нек ми се строго суди.*

Песникиња не бежи од одговорности за изговорено пред децом, знајући у дубини душе да је у праву, пева о правим темама, о машти и сновима али тако да саветује децу како да их досегну и обоје свој свет њима. На том најдужем друму чији су они мали путници, пре свега и свих поставља институцију родитељства и школу као оне задужене за дечји развој, просветитељство и буђење свести и савести над зверињаком који се шири из таме онда када се не разуме потреба

образовања: *Ако ти је школа као мати,/ може ти све што желиш дати./ Све ће твоје снове да ријеши,/ да те уздиже, храбри и тјеши.* – свесно и савесно поручује Драгица Ђекић јунацима и херојима школовања, ђацима, путницима малим најдужег друма, подсећајући и нас на то да песма треба да буде цела лепа како у стиховима тако и у значењима и да онда када је намењена деци она није само игра, већ је и игра и учење, поука и порука, чиме досеже највише квалитете написаног отварајући неизмерна поља читања и тумачења чиме сама по себи достиже универзалност и вечност.

Станка Галасан

СТАНКА
ГАЛАСАН

ОД ИЗВИРА ДО УВИРА, И ДАЉЕ

(Милијан Деспотовић: *Камен који хода*, Багдала, Крушевац, 2024)

Прочитана књига остави утисак на читаоца. Добра, призива повратак. Повратком доживљај постаје потпунији, али сазнање никад до краја освојиво. Други читалац ће можда ићи дубље.

То својство књижевности као умјетности чини је особеном, независно од тога о коме роду или врсти је ријеч. Рефлексивна поезија Милијана Деспотовића публицисте, књижевника, ликовног и књижевног критичара, је таква.

Збирка пјесама *Камен који хода* је персонификовање камена.

Као све и свако, роди се без своје воље („То је онај живот где сам пао и ја“, Дис). Букови га сидре и маховине, нове наносе, стијена постаје. У датом му простору стамени кроз вријеме и времена. Ставиш руку на њега, осјетиш му куцавицу. Прислониш ухо, шапат му чујеш...

Колико значења има камен?! Онај „који хода“, посебно. И св. Симеон је ставио камен под главу пред пут до посљедњег. До „починка“.

Утемељиш ли га у ријеч (она би прва) будућност му недогледна, вријеме неограничено.

Структурално, збирка има пет поглавља: „Са животом улепо“ (2), „Старац упира прстом“ (13), „Реторика тишине“ (13), „Време слуха“ (27), „Сићи Анђеле брате“ (7), а њихови наслови тематски је разврставају на: рефлексije о пјесми и пјеснику (пјесницима); носталгичне пјесме о породици, породичном гнијезду, дјетињству, о завичају; пјесме посвете; родољубиве; молитвене пјесме, Мада, ово није строго разврставање, јер се мотиви преплићу у свим циклусима.

Мото збирке, два стиха и два пјесника: Боскеа и Милијана Деспотовића, (доцније и пјесме посвете браћи по перу) у сагласју (correspondence)

о тајни именованој живот; о поезији (*отров који ти убризгава сумњу*, Боске); о њеном трајању.

Шта значи трајање?

Пјесник док ствара, затвара се у себе и у своју пјесму, живи за њу и са њом. „Откинута“ од пјесника осамостаљује се и тада започиње њено трајање.

А, живот да би трајао, улепо с њим, истиче Деспотовић у носталгичном сјећање на мајку и њен мудар савјет који је „забиљежен“ у ауторовом срцу као животни путоказ.

Скоро испред сваког наслова је мото – мисао (цитат) пјесме посвете у којима се Милијан проналази, или она њега налазе. Некада се „угнијезди“ у медитивни прозни запис. У првом циклусу два, „Кошуља“, наративни (*А онда је променио туђу кошуљу на сопственој кожи./ Отворио је очи*) и „Дилема“, интроспективни (*Кажем: пустите ме. Неће. Има још у дреновини по која кап коју треба исцедити*).

У свом приказу кренућу за мотивима.

Свеједно што је циклус „Време слуха“ по броју пјесама најобимнији, чини се да је највише пјесама о пјесми. Деспотовић, попут Бранка Миљковића у пјесми посвећеној Алену Боскеу „Свест о песми“, анализира како своју, тако и поезију уопште: њен значај, њену изражајност и језичко-стилске особености, њен стваралачки поступак...

У пјесми посвећеној Пауну Петронијевићу „Гледајући Сунце“ (Сунце – врата живота, светлост без које се не може) истиче да је ово пјесма о истини и лажи; гријеху; праштању; чишћењу душе, а размишља аутор и о сопственом животу (пред 70. рођендан), када се подвлачи црта и „сравњавају“ рачуни.

Ако је камен персонификован, и пјесма је живо биће („Клесање камена“):

*Песма је непоткупљив сведок
За слаба и жална памћења.*

*Длето се претвори у оловку
Која из тачке
Развлачи линију рукописа
За којим рука потрчкује.
.....
Није песма сироче.*

У пјесми „Путник“, Милијан разабра изражајност и особине пјесме: *Она отвара прозор сунцу, грешке поправља/ кришом скида маховину и качи чипку/ Живих је метафора/ Мудрост лако прелази из века у век.* И све то у тишини, кроз дијалог, или унутрашњи монолог.

*Колико пута?
– питам песника у себи.
Док има мудрих!
– Чујем одговор.*

Или,

*Хоће да ми истргну ту књигу из руку
А ја је увијам у риме, у метафоре
И склањам у њу наше душе, требаће
Толико је душа у њој сачувано.*

Емотивно су најснажније пјесме о породици, породичном дому, дјетињству, о завичају. Пуне су носталгије и сјете: „Субјел крила“, „Опрости света мрво“, „Барица суза“, „Кућа“, „Стара јабука“, „Смирени пегаз“, „Тражим одговор“, „Поњава“, „Невреме појело острво“. Свака заслужује понаособ анализу (али би било преопширно). Ипак, издвојићу пјесму „Кућа“ из циклуса „Реторска тишина“.

Колико емоција, пјеснику само знаних, скрива говор бираним ријечима у тишини! Поређење по супротности (реторика и тишина) појачава значење друге ријечи: *У њен темељ је мој предак/ уградио камен оронуте куће.* Можда је на темељцу остао биљег живота – утиснуто стопало дјетета. Оронуте, неке сурване у гомиле, а испод стаменца шарка палаца.

Само, камен говори: Кућа и окућница се не могу ни продати, ни купити.

*Купимо ли другу
Морамо купити и душу оног
Који је њене темеље поставио.
.....
Ово је моја кућа.
Кућо,
Ти си моја душа!*

Поред поменутих пјесама посветне: „Зашто певати“, Нини Ковачевић, „Будућност“ др Стојану Богдановићу, „Субјел крила“, кћерки Весни и сину Горану, „Пауну Петронијевићу“, више их је у циклусу „Време слуха“: Даринки Јеврић, Васку Попи, Милошу Црњанском, Бранку Миљковићу, Момчилу Тешићу, Дису и стрицу Слободану, Добрици Ерићу, Перу Зупцу и другим. Све су ове пјесме писане с пиједесталом великанима писане ријечи.

У дилеми сам, и опет пред питањем који аутор, која пјесма и зашто је оставила на мене посебан утисак?

Можда необичан одговор, а то је пјесма „Док корачам за тобом, Камију“ (из циклуса „Старац упире прстом“) у којој се Милијан Деспотовић „поистовјеђује“ са јунаком првог Камијевог романа *Странац*, јер ми се чини да она „окупља“ теме цијеле збирке. Већ првим стихом *Страно нечем, у збиљи сасвим*, Милијан изричито износи тврдњу (тезу) без могућности расправе: Мерсо је странац у свијету у коме живи само зато што је другачији, и што не прихвата наметање. Његови поступци и понашање, побуна су против апсурдности. Деспотовић је с њим у сагласју: *Не може се на пут/ Без гласа, без себе* („Дозивање птице“). Околину не занима позадина његове отуђености.

*Е, мој Ками, сад ми је јасно да све је апсурд,
Дигнуте главе и ја корачам за тобом.
У ово модерно време смрт не признаје суд,
Моје убеђење нећу бранити пред Богом,
Ја имам себе, самоћа није била узалуд.*

Живот је непрекидна борба. Потире ли се смрћу све што је трудом постигнуто? И Сизиф је показао презир према боговима, мржњу према смрти. Његова је казна вјечна борба. Када са планине крене за својим каменом, тада и туга нестаје.

Пјесме посвете доживљавам више као Деспотовићев апел за освешћење, а не револт. То је његов призив браће по перу истомишљу.

Јесу ли пјесме циклуса „Време слуха“ родољубиве пјесме, или је лирски субјекат – камен који хода, препјешачи кроз историју рода свога, ослушнуо вријеме недавно, садашње?

У пјесми „Баци праћку“ у гроб Милијан Деспотовић каже: *Па, нисмо ваљда људи животиње. А јесмо!* Латинска изрека човјек је човјекувук (*Homō homīni lupus*) увијек је актуелна. Њом се изражава егoизам, борба човјека против човјека, рат свих против свих... моћ и сила у чвор увезане у пјесмама овог циклуса: „Суд истине“, „Сад се зна који баук кружи“, „Тачка“, „Инвазија“, „Невидљив и друге“...

Али, лирски субјекат, свјестан своје животне доби, као хуманиста не одустаје. Анђеоски глас

пјесника, а не револт, остаје, чује се као позив на освјешћење: *Мир нек је првак света,/ Да се једном ова луда игра заврши! Па, и када неки залута („Суд истине“);*

Посебан утисак на читаоца оставља особен Деспотовићев стил. Иако рефлексивна поезија, ово лирско ткање захтијева од читаоца да се замисли над дубином сваког стиха, иако су изречене мисли кристално јасне. На то наводи богатство стилских фигура, али све у границама. Чак и када су снажне емоције, а теме тешке, све тече мирно. Своје медитације о животу, о свему што би изазвало напетост, смири и уоквири својом животном доби, вјерујући у поетску ријеч и њено свједочење и трајање.

Сенахид Незировић

СЕНАХИД
НЕЗИРОВИЋ

СКУЋАВАЊЕ – РЕЧИМА

(Марко Миловановић Марун: *Скућиште*, пјесме,
УКРС, Бања Лука, 2024)

Након поетског првенца *Очи домских ноћи*, који беше доживео, чак, два издања: прво – Центра за културу Плужине (2017) и друго – Граматик, Београд (2018), млади песник Марко Миловановић Марун (р. 1988. Сребреница, бивша СР БиХ, СФРЈ) овенчан је наградом „Спасоје Пајо Благојевић“. Судбина је хтела да се понови успех првенца и са другом књигом *Свевиђећи мрак*, објављеном у издању Бранковога кола из Сремских Карловаца (2020), додељивањем угледне награда „Стражилово“. Наслови обе књиге сугеришу да имамо већ формираног песника Маруна, у чијем фокусу интересовања је орган вида – око, односно, философски доживљени аспект мрака (таме)...

А шта се друго могло и очекивати од дипломираног економисте у области поезије него редуковање поетског израза? Песник Марун је виртуоз језика и економише поетским исказом, а то се огледа у наслову треће књиге *Скућиште*. Решење сажимања поетске мисли у тексту до максимума, штедећи драгоцену енергију, уз, истовремену, еманацију из само једне једине речи *Буди*, којом и Свевишњи ствара св(етов)е, у процесима ентропије и енталпије Космоса – формула је успеха! Угледање песника Маруна на текст из светих књига, примерено је времену и простору његовог и нашег живота...

Подела треће књиге *Скућиште* на три циклуса или тематско-мотивска круга („Окућиште“, „Укућиште“ и „Заогњишта“), одраз је нове стварности у живљењу, те наметнутих подела на различита племена, заједнице, државе, језике, религије и (националне) књижевности! Свет у коме живи и ради песник **Марун** обележавају међе, границе територија које, срећом, нису повучене и у људском духу...

Тринаест песама првог циклуса „Окућиште“, чине песме са једном једином речју у наслову!

„Степеник“, „Рукохват“, „Хаустор“, „Олук“, „Ограда“, „Отирач“, „Шпијунка“, „Звоно“, „Балкон 2/24“, „Смеће“, „Кров“, „Подрум“ и „Димњак“ су предмети поетизовања вањских тема или екстеријера. Занимљивост складних стихова у чудесно лепој поЕтици онеобичавања, можда понајбоље, огледа се у (катрену) поенти песме „Звоно“: *Једино смрт улази анонимно/ Тад звоно остане нијемо/ Живот отекне у душу/ Пролазност пропјева* (стр. 14)...

„Укућиште“ је други по реду уврштени циклус, а песник Марун се бави темом унутрашњости/ ентеријера. С изузетком једног наслова („Кашика, виљушка, нож“), и у овом тематско-мотивском кругу доминира 18 наслова поетских текстова, сазданих од једне једине речи (Брава, Кључаоница, Кључић, Праг, Прозор, Плафон, Штрик, Сливник, Ћошак, Радијатор, Гоблен, Кавез, Пегла, Туш, Лустер, Цвијеће, Чивилук и Кључ). Наш песник наставља у истом духу, с увођењем тих, наоко ситних, „инвентара“ у поезију, али без инвентарисања (или, оптерећавања стиха у тексту претрпавањем) поетског израза. Гномичност у Маруновој песми је свеприсутна тако да се може поетизовати чак и – радијатор: *Хладна гвожђурија/ Са рукама по зидовима / Због злоупотребе топлоте/ Уши му се заврћу / Смрт му се повјерава/ На његовим рукама/ Беживотни Јесењин/ Други пут је усмрћен / Сада су му руке/ Провучене испод пода/ На некадашњем длану/ Образу од зида/ Остао је запис / Никада ја друже/ Никад/ Никад умријети нећу / Огњиште је угасио/ Живот раздвојио/ По свим собама.* (стр. 33) Песник уопште не може да остане равнодушан и реагује, „сведочећи“ о великом руском песнику, сапатнику и сабрату Сегреју Александровичу Јесењину и његовој трагичној судбини. Ми који још нисмо одболовали младеначку заљубљеност у Јесењинове песме, чаробну лепоту и хуманост

његових стихова, на крају крајева имамо право на – сумњу како је стварно скончао. Такве сумње доста подгрева неубедљив извештај ондашњег полицијског апарата...

Трећи циклус „Заогњишта“ обрађује суштину интересовања песника Маруна! Тематско-мотивски круг „отвара“ песма под насловом „Вода“. Симбола опстанка живота на планети Земљи коју именујемо и „Плавом“ хранитељком у Сунчевом систему. Песник се „размахује“, набрајајући асоцијације, нарочито на познату свременску поему „Плава гробница“ Милутина Бојића. Затим је ту предаја, са поузданим ланцем преносилаца, како још у прапочетном стварању Божији Престо беше лебдео изнад воде, због чега је толико благословена. Ипак, Свевишњи је из Своје Милости води оставио највећу моћ уласком деце и људи у Његов одабрани светоназор: хришћанство, православље – крштењем! Химна води наставља се и другим насловом уврштеним у трећи циклус „Између двије обале“. Надахнутост песника Маруна огледа се у изузетно лепој поенти где сусрећемо, неочекивано римовање: *Осунчане гдје сунце/ Одразом ка листу/ Опјевава стисак/ Трулежи у бисту*. Морам напоменути да, поред овог наслова, има још неколико са доста занимљивим синтагмама: „Маћеха Истине“ (разматрање односа према историји), „Црвен праг“ (Запитаност о томе докле ће се јунаштвом са непријатељске стране сматрати покољи староседелаца?), „Богоспас“ (сложеница која садржи утисак из средине у којој песник живи, те реагује на хармонични галиматјас иронијом), „Траговиноћи“ (лајт-мотивиноћи и воде, потврђују мисао француског критичара Албера Тибодеа о првој књизи као „матици“ којој се аутори увек враћају како би разрадили мотиве), „Пјесмобој“

(нова сложеница, митска предодба о српском народу недораслом небу!), „Црна рупа“ (варирање мотива рађања и умирања те васкрснућа Песмом), „Језик варница“ (идентитет језика; самоубилачко васкрснуће у језику) и „Зов Космоса“ (још истакнутија запитаност и затварање круга о води, понављањем питања чак и у поенти). Како год је песник Марун у последњем уврштеном циклусу нагласио важност воде, тако се Живодрог Живковић (р. 1936, Рамаћа код Крагујевца, Краљевина Југославија – п. 2002. Зеница, бивша СР БиХ, СФРЈ), одлучио насловити свој поетски првенац синтагмом *Мит о води* (1966, часопис „У ствари“, Шабац, СР Србија, СФРЈ)!

Искреност је највећа одлика најбољих песника. Марко Миловановић Марун то постиже у песмама „Ћошковање“ (стр. 60) и „Лампа“ (стр. 61). Убеђен сам да су ове две песме кључне за боље разумевање треће књиге песама Скућиште! Досетка је изнимно љупка у стиховима: *За мене дјечака/ Никад у ћошку/ Мјеста није било, односно: Планета без своје осе/ Са позајмљеним сунцем... / Док савјест свијета/ Мојим Бићем пребива.../ Према себи најстрожи/ У Бићу свом растем.../ На јави као горди дух/ Космос – утичницу нишаним/ Слободу – утикач испљујем.../ Нетакнут жутом ерекцијом свјетлости/ Крвљу пишем/ Чега свјестан нисам*.

На тај начин, песник Марко Миловановић Марун ће, певајући о наизглед тако небитним, ефемерним стварима, опевати целовиту слику света и појединца у њему. Јер, песников дух је спуштен из астралног простора, нама непознатог, под племенито срце његове мајке када се родио, али се неће вратити Творцу, него наставити бесмртни живот у стиховима, песмама и књигама...

Саша Кнежевић

САША
КНЕЖЕВИЋ

ФУНКЦИЈА ИЛИ СТАЊЕ ДУХА ЈЕДНОГ НАРОДА?!

(Горан Врачар: *В. Д.*, Источно Сарајево: Матична библиотека, 2024)

Трећи роман Горана Врачара уистину се може у дијалектичком смислу читати као крајњи чин трилогије који не мора представљати њен завршетак, јер му посљедња реченица гласи „Неко је звонио на врата“. Ко је тај неко? Ко су јунаци Врачаровог романа? Зашто сви имају имена као из народне пјесме: Драган, Јована, Немања, Јованка, Небојша? Да ли су та имена маске иза којих се крију неки наши савременици или је цијели роман тек једна поетичка скица оовременог хронотопа? Како је роман писан у реалистичком кључу дало би се наслутити да је он можда тек слика у огледалу наше свакодневице оплемењена благом, али заводљивом литерарном натрухом.

У минуциозној рецензији Сања Мацура се пита „како да књижевност буде спој лијепог и корисног, да нас забави и истовремено изгради и узвиси?“ Ово старо реторичко питање поједноставићемо дилемом – да ли књижевност треба да уљепшава или да уљепшава стварност? Из перспективе књижевне будућности, иначе непознате хипотетичке дисциплине, вриједи се запитати хоће ли будућим покољењима више о нашем времену говорити дјела у којима је оно понуђено у свиленом огртачу или у костретној врећи. Из перспективе историје књижевности можемо се запитати да ли нам је њихово вријеме значајније приказао Данте или Петрарка. Овдје се поново враћамо на питање ко су јунаци романа чији је наслов *В.Д.* у виду печата понуђен својеврсним поднасловом *Министарство за кадровска питања и ухљебљавања, одјељење коруптивних дјелатности*, који нам указује на сарказам као иманентно својство ове приче.

Вођени овом претпоставком лакше опраштамо аутору који је најгоре примјерке људске врсте

преточио у литерарне јунаке. Негативци су једнакоправни књижевни јунаци као и они чија нас дјела *изграђују* и *узвисују*. Важно је имати на уму да се литераризација темељно заснива на хуманизацији прототипа књижевног јунака. На аутору је да тај неминовни процес одређеним књижевним поступцима ослика на начин да читаоцима буде што теже да се са њим идентификују или да га заволе. Несумњиво је да ће извјесни број читалаца да се препозна у појединим ликовима, што и јесте примарна дидактичка функција овог књижевног дјела, али уколико препознају, уколико су способни да препознају сатиричну, ирониичну, па чак и саркастичну сјену којом им је ликове замутио писац, схватиће бар нешто, а можда чак понешто и научити о себи.

Неутрални посматрачи и слободоумни читаоци из романа закључују да *в. д.* није функција, него стање духа једног народа. Све је привремено и повремено, љубав, брак, секс, богатство и срећа, а уједно је и све лажно све док имате кога да лажете. Роман нам показује да се у свијету сатканом од лажи може створити напосе необична хармонија у којој дјелотворно уживају скоро сви учесници, све док лаж функционише као врховна доктрина у међуљудским односима. Да бисмо разјаснили како функционишу међуљудски односи међу нељудима, послужићемо се једним истраживачким концептом посуђеним из етнологије. Наиме у сагледавању различитих културолошких образаца етнологи користе два приступа – емски и етски. Емским се посматране структуре проучавају изнутра, а етским извана и он је примјењив и на начине моделовања приче. Писац може понудити ширу слику изолујући себе као приповједача из исте или се може имплицитно инфилтрирати у саму њену срж. Емским приступом, какав недвојбено користи

Горан Врачар, свијет је осликан изнутра, од стране самих актера што он првенствено постиже кроз обиље дијалога који најочигледније освјетљавају ликове.

Језик дијалога се заиста повремено чини крајње делитераризованим и баналним, али управо такав нуди најбољу перспективу изнутра, приказујући јунаке, не онаквим каквим их писац жели приказати, него онаквим каквим они уистину јесу. И то је игра писца и читаоца у којој оба морају препознати своје позиције и улоге. Дакле, писац не пише вулгарно јер не умије боље, него зато што то његови јунаци заслужују, а читалац се ставља на кушњу да у томе препозна његову приповједачку слабост или вјештину. Ако смо прочитали кружни поднаслов, наднаслов или шта год то било, функционално смо подесили властити хоризонт очекивања на надметафоричност која је иманентно својство овог романа. Ако је не препознајемо, онда ми и нисмо читаоци романа, него тек свјedoци и саучесници низа повезаних догађаја.

Повезивање нас неминовно води ка структури, а за роман је структура од суштинског значаја. Овај роман је сачињен од десет поглавља, потпуно

различите дужине и 149 мањих цјелина, која ћемо назвати потпоглављима, потпуно различите дужине и значаја. С обзиром на сам обим романа, ово неминовно условљава драматичну исцјепканост садржаја која се додатно усложњава преплитањем више наративних токова. Занимљиво је да то не проузрокује збуњеност код читаоца, иако надовезујући фрагменти неријетко не посједују никакав заједнички именитељ. То захтијева поприличну приповједачку извјештеност која је несумњиво последица дара, искуства и умијећа. Интересантним се чини могућност да се унутрашњи токови друкчије распореде, односно да се исприповиједају као хронолошки и смислено поређане паралелне сторије са заједничким завршетком, што би била занимљива постмодернистичка игарија која би се као верзија романа нудила читаоцима који књижевност доживљавају као забаву и разбистригу или као најстварноснију стварност и немају времена и жеље да учествују у доживљавању и проучавању њене литерарне димензије.

Уколико би се појавила у штампаном издању та верзија би свакако требало да започне последњом реченицом понуђене, „Неко је звонио на врата?“

Лара Петровић

ЛАРА
ПЕТРОВИЋОБАСЈАНОСТ ПИСАНЕ РЕЧИ
(о књижевном стваралаштву Милене Дрпе)

Плодоносни аутори у једном тренутку застану и пожеле да погледају иза себе. У тој станци кроз главу им прођу многобројне мисли везане за дотадашњи рад, али се помоли и идеја да се уприличи једно вече како би се пријатељи и колеге писане речи окупили и разменили заједничку љубав према поезији. Такво једно вече било је посвећено досадашњем омажу књижевнице Милене Дрпе, на Крстовдан 2024. године, у дивној сали Руског дома у Београду. И окупили су се многи, јер њен допринос књижевности, али и едукацији младих песника, није остао незапажен.

Милена Дрпа је рођена 1950. године у Горњој Слатини код Шамца. Радни век је провела као просветни радник, наставник српско-хрватског језика у Модричи, а тај педагошки део себе је са поносом истицала, као и онај песнички, па су њене приповетке, песме и репортаже, у почетку, објављиване у часописима под насловом „Песникиња из учионице“. Поред значајног броја књижевних награда за поетске и прозне радове, она увек истиче и са подједнаком драгошћу наводи у свим биографијама и признање „Најдражи учитељ“. Већ четврт века успева да одржи Књижевни клуб „Младост“ у Модричи. До сада је објавила десет ауторских књига.

Када сам је једном приликом упитала да наброји три песника или песникиње које би увек читала и који су њеном сензибилитету најдражи, прво је одговорила: Не могу, заборавићу некога кога волим. И та спонтано изречена реченица је есенција Милене Дрпе – обазривост, скромност, љубав према поезији у целисти. Према доживљају коју она доноси. Емоцији коју буди. И баш такву поезију Милена и ствара.

Њена поетика је широка и разноврсна. То се види кроз разне форме којима пише и ту она показује вештину баратања речима и ритмом кроз писање хаику поезије, прозе или римоване поезије, дечије поезије, али и рецензија и есеја. Дакле, свестраност и свеобухватност доживљаја писане речи коју Милена нуди читаоцима је ванвременска, без обзира што ће то она порећи и приписати себи доста скромнији значај.

Сви ми који пишемо знамо да смо само притоке једне велике Књижевне реке и ма колико били мали, ипак доприносимо да та река никада не пресуши. Миленин утицај свакако није мали, а она иза себе оставља и делту младих песника кроз књижевни клуб који је основала и који се због њеног ентузијазма одржава све ове године. И ја са поносом могу рећи да сам потекла са тог песничког извора.

Са Миленином поезијом упознала сам се релативно скоро, када сам, после дугогодишње паузе, почела поново да пишем. Из неког унутрашњег мрака изашле су моје песме, а Миленине књиге поезије које ми је поклонила, пре свих *Бијела лица несаница* (Свет књиге, 2016) и *На ручку са животом* (Свет књиге, 2019), као и њена поетика су ми не само дале преко потребну утеху, већ и решења на питања за која, у том тренутку, нисам имала одговоре. Јер како она каже у једној песми:

*Све сам то ја/рам за дисање/и дрхтај/и бол./
Све ја то јесам.*

И то је суштина поезије, по мом мишљењу. Да читаоцу пружи завој на рану. Да писцу, исто тако, написана песма буде завој на рану. Тај књижевни завој лирске јунакиње или јунака може бити бео и дебео, ако је песма херметична, па је намењена читаоцу који воли да само назире кроз њега

до ране. Миленин завој је понекад бео, али је понекад и црвен, ране су некада отворене, али их она стиховима као мелемом зацељује. Кроз мотиве које користи, најчешће из природе, кроз атмосферу, топлоту речи, ритам – њене песме завршавају управо тамо где нас највише боли. Показују нам да није довољно само поделити нешто са другима, већ је потребно и разумети бол и радост или сумњу и жељу, како би целокупно искуство доживљаја једне песничке збирке било крунисано променом нас самих, читалаца. Та интеракција између два актера, писца и читаоца, је оно што обома одговара и што и јесте циљ сваке песничке књиге. Шта је песникиња кроз лирску јунакињу хтела да каже свету? Шта читалац може да очекује након читање једне песничке збирке? Дељење искустава потпуно непознатих особа на крају постане заједничко искуство. А оно после прерасте у још дубљи однос, оданост песнику или песникињи и њеном погледу на свет. Таква је свака Миленина збирка. После читања, имаћете утисак да је познајете или да је желите упознати. Да јој желите захвалити на искуству или запитаности које сте доживели читајући њене песме.

Теме које обрађује су понекад јако тешке, поготово у првим збиркама где је описан рат и пропадање човека, срозавање људскости, управо оно што је то време и карактерисало. Као вапај за бољим сутра остали су записи из тог времена, који су, нажалост, и сада актуелни, јер теме као што су доброта, хуманост, благодост али и мржња и зло, заувек су универзалне. И она пише:

*Оставите ви мени моју ноћ
све до оне судње ноћи која ми је прописана.
Дотле ћу се моћи у њу склањати
да се нагледам свјетла
када освану дани од ријечи
од којих се прст пред оком не може видјети.*

У првој збирци песама *Молитве из сјенке* (КДПР Београд, 2001), антологији ратних година, истиче се песма „Тражим човјека“ из које наведених неколико стихова говоре о свему што се тада дешавало, али и изгубило.

*Видјела сам у благу човјека,
брата свог.*

*...
Звали га човјеком,
а корак му човјечији
одавно престао бити.*

Лепо је то др Милован Гочманац приметио у књизи коју је посветио њеном стваралаштву (Лауреат едукативне промицљивости, Свитац, 2022): „Њена поезија је хуманистички одраз ратова у десетом десетљећу на просторима захваћеним суровим грађанским ратом, и његове несвакидашње силе дехуманизације људи, страдалих у бестијалности рата без икакве своје кривице, за које се песникиња моли људској доброти и човечности и саветује личним примером савесног педагога, методичара и васпитача“.

Без обзира на све недаће, треба остати доследан себи и сачувати оно најнежније у себи, тог некада загубљеног човека. И управо тако Милена и каже у једној песми:

*...као цигла сам/која се за живота/у згажену
маховину/није преобразила..*

Има песника који се диче познавањем књижевности или познавањем књижевне форме или који пишу само зато да би их називали песницима. Али писање ради сопствене промоције и квазититула није књижевност. То Милена зна и њена књижевност је и због тога аутентична и истинита. Као што је једном написао Фернандо Песоа – Ја не желим бити песник. То је мој начин самовања – управо је описао Милену као и сваког истинског песника. То самовање, тај простор ван реалног света, та унутрашња нит сваког од нас, између две реалности, ту се ствара поезија, ту се она угнездила да објасни, укаже, да запита или само да умири. Песник да каже, напише, читалац да разуме. А онда када брана између два света почне да попушта и спољни свет крене да надире, Милена са својим стиховима понуди решење кроз поглед своје лирске јунакиње – на крају крајева, довољно је да разуме оно што смо и ми читаоци доживели па да то опише у песмама и већ нам је, нама који читамо, лакше, јер смо препознали сличну себи. То најбоље показују следећи стихови:

*Није ми никада одговарало
да изигравам лакоћу балона
како бих лажно узлетјела.*

*Али ни то
да се у прашину измрвим.
Пловила између двије ријеке
на једнакој удаљености од сваке.
На рукама нарамци супротности.*

*змеђу њих
задовољство једноставности
и ја
на путу свом
усправна.*

Прозни опус Милене Дрпе представљен је са две збирке *Приче о истинама* (Свет књиге, 2006) и *Важно је бити тужан* (Свет књиге, 2021). Кроз скоро па дневничке записе њених ђака или ње саме, док је била ђак основац у Сарајеву и Шамцу, живот је ушетао на странице и посебним књижевним језиком исписано је једно време и тиме сачувано од заборава. То неизоставно повезивање и црпљење једног из другог, књижевности и живота, огледа се кроз различите форме писане речи, а Милена то вешто користи употребом понекад и најсажетијег облика стварања, хаику поезије у збирци *Јутро на крају света* (Свет књиге, 2015) али и из сасвим другог угла, кроз две збирке дечије поезије *Шашаве љубави* (Развигор, 2013) и *Не вјеруј ми да је кобајаги* (Ас оглас издаваштво, 2022). Како год обликовали доживљено искуство у исписане речи, оно се на крају сведе на стих из једне њене дечије песме:

*Шта ми се ово догађа?! Стално ме рима
погађа!*

Потребу за писањем су пробали многи да објасне, али не треба заборавити да је потреба за читањем подједнако важна. Оно што је најважније је читање праве поезије и правих песника. Пронаћи у мору риба ону ретку и посебну, то је драгоценост, јер таква поезија оплеменеује. Читање Миленине поезије је откривање ретке врсте песништва јер пружа јединствено искуство а указује и на вечне истине, да бити посебан, у ствари, значи бити свој. Јер,

*Нису сви људи громовити.
И олујни.
И нису као храстови.
И са шакама
које лупају да одјекује.
Нису сви људи
Да до пола собе закораче.*

*Ти други
иду ободима
својих тихих шумарака,
беру маслачке боје сунца
и дишу
љековитим мирисом босиљка.*

Желим још само да споменем један јако битан мотив у њеној поезији. То је породица. Она коју је она створила, али и она из које је потекла. Усађивање корења у личну поезију омогућава да у процесу стварања песме из нечега у нешто, то не буде измишљање и пуко нагађање, као када се ствара из ничега у нешто. Коренови породице дају виталност њеној поезији и животност доживљаја. Самим тим је и то универзална тема, јер се свако са њом може поистоветити.

На самом крају, желим да се опет вратим на Миленину есенцију – порекло, достојанство – али и игру. Када размишљам о њеној целокупној поезији, замишљам једну слику. То је дрво са дебелим, разгранатим кореном, усправним стаблом и крошњом пуном лишћа које лелуја на ветру и игра се са сунцем. То је у једној реченици, по мени, Миленина поезија. А ако бисмо тражили само једну реч да је опишемо, онда би то била обасјаност.

Надам се да ће нас још дуго обасјавати својим стилем играња речима и понудити нам много слатких задовољстава у виду нових књига.

Јово Чулић

ЈОВО
ЧУЛИЋ

ПЕРА ПУЖ БРЖИ ОД СВИХ

(Игор Мијатовић: *Пера пуж*, УГ Креативни центар
„Само тако“, Бања Лука, 2022)

Нудећи нам раздрагане и разумљиве, хумором проткане пјесме са, у већини случајева, јединственим пјесничким рјешењима, Мијатовић нам кроз добро смислену и заокружену причу нуди интересантно штиво које се појавило као ведар, осунчан дан у књижевности за дјецу. Књига *Пера пуж* представља својеврсно освјежење, што због ефектних римованих али исто тако и неримованих стихова која одишу оригиналношћу а што због саме тематике, гдје су све пјесме у књизи посвећене пужевима а већина њих главном јунаку, пужу Пери, и то од његовог „прарођења“, рођења, одрастања, разних авантура па све до његовог стасавања у „пужа за женидбу“.

Ослањајући се на своје књижевне претходнике, мајсторе стиховане игре, првенствено на Ршумовића, чији дах се и те како осјећа у појединим пјесмама, Мијатовић се игра ритмом и римом и ријетко искаче из оквира које је себи задао и сам уживајући у тој игри. Већ послје првог читања стиче се утисак да је књигу писао неко врло искусан, неко ко иза себе има завидан број наслова а не „књижевни јуноша“ коме је ово прва, али блистава, звијезда на књижевном небу за најмлађе.

Књигу отвара пјесма „Корнел и Лена“, који су Перини отац и мајка. Они се упознају сасвим случајно и како то обично бива, међу њима се рађа велика љубав, па се мали пужићи рађају као на траци. Да су којим случајем Корнел и Лена одлучили да имају „само“ двије стотине дјеце, не би било ни Пере па ни књиге. Али они на нашу срећу одлучују нешто сасвим друго:

*Безгранична је,
Љубав њина нема меру.
И док мазе двеста прво дете,
Малог пужа Перу,
Поглед им се сретe, препун сетe.*

Немамо податке о томе да ли је Перо добио још браће и сестра, али судећи по заљубљеним погледима његових оца и мајке, из којих избија толико породичне, али и оне друге љубави, уопште не сумњамо у то.

Затим слиједи врло успјела пјесма „Пужопис“ гдје нам аутор на врло интересантан начин представља основне генералије главног јунака. То је, у ствари, животопис, али у свијету пужева, како аутор и наводи у фусноти.

Онда се ређају пјесме у којима углавном превладава тема која је за пужа Перу, али и за све пужеве овога свијета најинтересантнија, а то је жеља да буду брзи, бржи и најбржи. Мијатовић нам, у ствари, преко Пере даје позитиван примјер како у животу, својом упорношћу и жељом, може да се савлада несавладиво, да се премости непремостиво, да се досегне недостижно. Да се нешто у животу искрено жели. И да се томе тежи. Што даје и смисао нашем овоземаљском битисању.

Свакако се мора поменути и „П-песма“ у којој све ријечи почињу на слово П и која је написана тако вјешто да неодољиво подсјећа на Радовићевево непревазиђено „На слово на слово“. „Ода зеленој салати“, јесте једина пјесма у књизи коју није написао Мијатовић него лично Пера пуж... и он каже...

*Зелена,
Хрскава,
Тако сочна,
Поглед си ми украла,
Главчику моћна.
И горње,
И доње,
И два бочна,
Волим сваки листић твој,
Љубави оброчна.
Ледена,*

*Рукола,
Ил' источна,
Врста ми није битна,
Срећо реципрочна.*

*И слатка,
Кисела,
И базична,
За моје непце си рај,
Краљице магична.*

Шта рећи него, мајсторски написана. Из срца и велике љубави, према зеленој салати, наравно. У пјесми „Телефонски разговор“ аутор се поиграва са понављањем почетних стихова сваке строфе који пјесми дају мелодичност и разиграност.

Надаље, интересантно је поменути пјесме „Шатровачка“, затим „Спора разбрајалица“ која би врло добро могла послужити дјечи за разне игре, нарочито тамо гдје по правилу нема добровољаца.

Пјесма „Аждајаца Тина“ која је права „бајка у малом“ је једина која тематиком донекле одступа од осталих пјесама у књизи јер Пуж Пера овдје није главни већ споредни лик и стиче се утисак да је стављен накнадно, што не умањује њену вриједност као ни његову, Перину, улогу у њој.

Свакако је вриједно поменути и пјесму „Мајски сусрет“, гдје нам Милановић даје оно најбоље од свог пјесничког умијећа али је такође у њу уткао и све своје читалачко искуство.

*Једног мајског понедељка,
Или је то била среда?
У сваком случају
Једног дана у седмици,*

*Пошао је око девет,
Или чак у три поподне?
У сваком случају,
Један сат у обданици...*

Књигу затвара пјесма „Размисли па допуни“ гдје се од младог читаоца тражи да допуни ријечи које недостају у сваком стиху задње строфе а да би се то урадило потребно је да се читава књига прочита од корица до корица па да се понешто и запамти од прочитаног.

Оно што је још интересантно да се напомене да аутор успијева да се избори с тим да пјесме не постану монотоне и да се исти појмови много пута не понављају, што је за овакве тематске књиге, иначе, врло тешко.

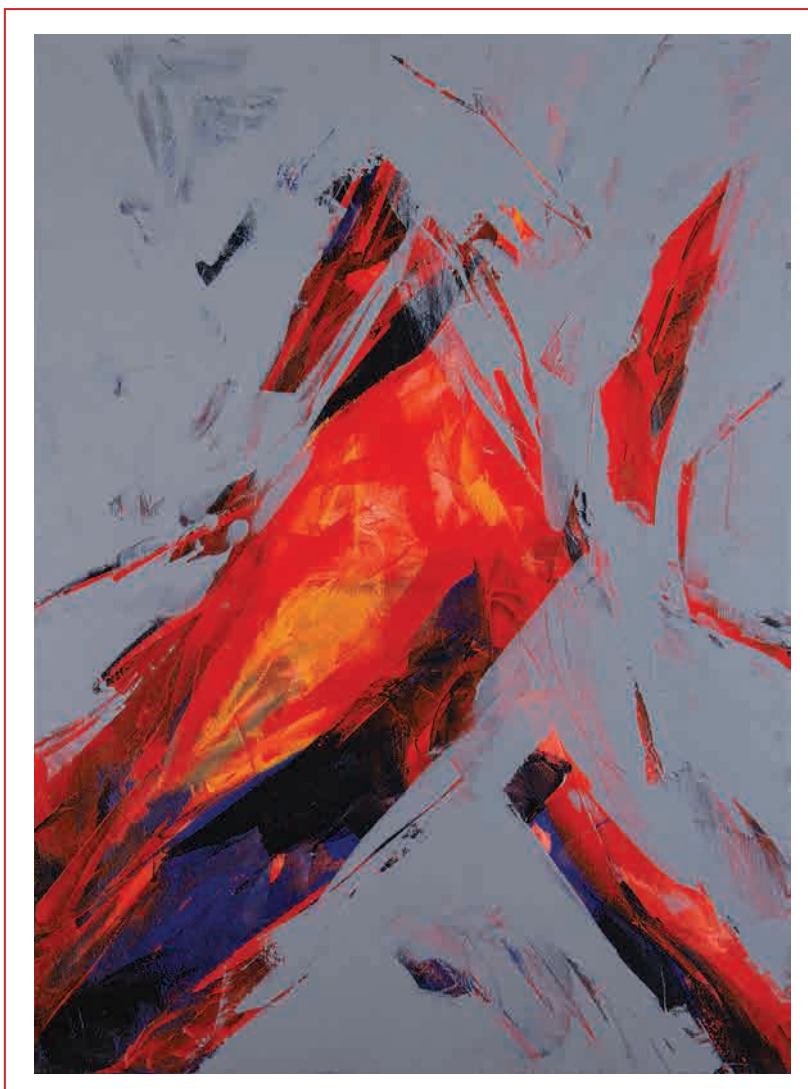
Иако илустрације основношколске дјеце у већини случајева дају књигама, које покушавају уљепшати па и додатно појаснити, супротан ефекат од жељеног, са сигурношћу се може рећи да то овдје није случај. Пера Пуж настао из оловке млађане Олге је један симпатичан, ведар и препознатљив лик који се потпуно уклопио у читаву причу и заједно са пјесмама чини једну складну цјелину која ће сигурно бити занимљива и пријемчива младом читалачком оку.

Све у свему, једно врло успјело дјело. Једна ријетко добра и здрава књига.

Искрено се надам да ће Мијатовић, охрабрен успјесима Пере Пужа (добитник награде „Станко Ракита“ за 2023. годину), свакако заслуженим, добити додатну мотивацију за писање нових „пужећих“, али и иних авантура на радост најмлађих љубитеља писане ријечи, али и нас „мало“ старијих.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Афоризми

Војин Тривуновић

НЕСТВАРНИ АФОРИЗМИ У СТВАРНОСТИ

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Војин Тривуновић

Војин
Тривуновић

НЕСТВАРНИ АФОРИЗМИ У СТВАРНОСТИ

ПОЛУПАЛИ ЛОНЦЕ

Ако свијет потпуно полупа лонце,
биће да смо све покусали.

УЗЕМЉЕЊЕ

На крају ћемо сви бити уземљени,
без разлике која ће нас струја трести:
унитарна или ентитетска.

ДОБРО ПОТЕГЛИ

Потегли смо мало више. До дна.

ПАМЕТОВАЊЕ

Која сам будала?
Могоа бих се и ја правити паметан!

СИТИ И БИЈЕСНИ

Ситуација је таква. Сити бијесне не разумију.

НЕРАЗУМАН НАРОД

Власт не разумије народ. Преводи га.

РЕКЛАМА

Афричка шљива не пада!
Тресимо домаће!

УКОПАВАЊЕ

Добро су нас укопали.
Ни за изборе нећемо устати.

ЛУДНИЦА

Побуна у лудници.
Пустите нас, дошли смо памети.

ДИЗАЊЕ

Пензионери се дижу исто вријеме,
узалуд се помиче сат.

БАБА ЗА ДЕДУ

Кад баба ухвати за деду,
репа се сама извади

КАНАЛИЗАЦИЈА

Побуна у канализацији.
било би боље кад бисмо сишли са шоље!

БОМБЕ И УПАЉАЧИ

Да су бомбе давали Американци,
а упаљаче Руси не би нама (до)пале.

СТВАР ЈЕ У РУКАМА

Таман кад помислимо да је ствар
чврсто у рукама, она нагло спласне.

УТОПЉЕЊЕ

Ако Босна пресуши, гдје ће нас утопити?
Само да нас у топ не утопе?!

ДОМАНОВИЋ И ВОЂА

Да икако може, и Домановић би се увукао вођи.
Онда ни његов вођа не би био слијеп него лијеп.

ЗАКОН

И закон се склонио у заклон, да све мимо њега прође.

ПРАВДА

Људи гањају правду, као да је она нешто крива.

ДОРУЧАК

Био сам на доручку код Трампа. Нема шта није чинио да
останем на ручку. Плашио сам се да ручак не наплати.

НАПАЉЕНОСТ

Колико напаљених људи. Шта ако их неко кресне?!

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Актуелности

Догађај:

9. МЕЂУНАРОДНИ КЊИЖЕВНИ СУСРЕТИ – БАЊА ЛУКА 2024.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

9. МЕЂУНАРОДНИ КЊИЖЕВНИ СУСРЕТИ – БАЊА ЛУКА 2024.

Удружење књижевника Републике Српске организовало је 9. Међународне књижевне сусрете Бања Лука 2024. који су одржани од 27. до 31. октобра на више локација у Бањој Луци, Лакташима и Челинцу. Сусрети су, као и претходних година, окупили угледне писце, преводиоце и издаваче са разних страна свијета. Тим поводом ове године представили су нам се писци из: Кине, Румуније, Канаде, Мађарске, Сјеверне Македоније, Словачке, Црне Горе, Србије и Републике Српске.

Девети Међународни књижевни сусрети имали су фокус, захваљујући овогодишњем лауреату међународне књижевне награде ОТВОРЕНА КЊИГА, пјеснику и есејисти, потпредседнику Удружења писаца провинције Јунан, господину Леију Пингјангу, на савремено

кинеско пјесништво. Шесточлану делегацију Удружења писаца Кине у Бањој Луци предводио је потпредседник Удружења писаца Кине, господин Ђиу Хуадонг, а на свечаном отварању представили су се и: г. Шен Веи, пјесник и есејиста, професор на Универзитету комуникација у Жејиангу, г. Ли Хонгвеи, романописац и пјесник, замјеник директора Националног музеја модерне кинеске књижевности, гђа Даи Веина, истраживач сарадник Кинеске академије друштвених наука и гђа Су Јуе из Међународног одјељења Кинеског удружења писаца. Ријеч је о највишој кинеској делегацији писаца која је икада посјетила балканске просторе. Цијенећи значај посјете, Удружење књижевника Републике Српске је пријатељском Удружењу писаца Кине уручило нашу највишу награду, Повељу УКРС-а, а пјеснику, лауреату Сусрета поред награде

Свечано отварање 9. Међународних књижевних сусрета – Бања Лука 2024, НУБ РС

„Отворена књига“ и чланску књижицу почасног члана Удружења књижевника Републике Српске.

Девети Међународни књижевни сусрети – Бања Лука 2024. свечано су отворени у недјељу, 27. октобра, у 19 часова у Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске. У програму су учествовали пјесници: Леи Пингјанг, Шен Веи, Ли Хонгвеи, Даи Веина, Ђиу Хуадонг (Кина), Јон Деаконеску, Кристијан Александроју (Румунија), Јулијана Маринковић (Сјеверна Македонија), Катарина Миколашова (Словачка), Родољуб Ђорић (Црна Гора), Иштван

Тари (Србија/Мађарска), Зоран Јунгић (Канада/Република Српска), Вера Хорват, Селимир Радуловић, Власта Младеновић (Србија), Јелина Ђурковић, Слободан Ристовић, Миладин Берић, Миодраг Хрњез Љумо, Александра Мариловић, Марко Миловановић Марун (Република Српска).

Сусрете је отворила госпођа Жељка Стојичић, министар просвјете и културе у Влади Републике Српске, а госте је поздравио господин Предраг Бјелошевић, предсједник Удружења књижевника Републике Српске.

Богат програм 9. Међународних књижевних сусрета настављен је у понедјељак, 28. 10, када су се од 9.30 до 11.30 у Свечаном салону Културног центра „Бански двор“ представили сви учесници и разговарали о будућој сарадњи.

Представљање учесника и разговори о сарадњи, Културни центар „Бански двор“

Након тога, у 12 часова, у дворани Студентског културног центра Универзитета у Бањој Луци, уприличена је свечана додјела награде „Отворена књига“ пјеснику Леију Пингјангу, уз обраћање предсједника жирија за награду, г. Ранка Рисојевића, г. Предрага Бјелошевића, предсједника Удружења књижевника Републике Српске и члана жирија за награду, декана Филолошког факултета, проф. др Биљане Бабић, те чланова кинеске делегације. Додјели награде присуствовао је и генерални конзул Републике Србије у Бањој Луци, господин Милош Вујић. Такође, присуствовали су и студенти Филолошког факултета, посебно студенти кинеског језика којима је ово била јединствена прилика да остваре директну комуникацију са кинеским писцима. Свечаност додјеле међународне књижевне награде „Отворена књига“ организована је у сарадњи са Конфуцијевим институтом Универзитета у Бањој Луци.

Додјела награде „Отворена књига“ Леију Пингјангу

Књижица почасног члана УКРС-а, г. Леија Пингјанга

Ћиу Хуадонг, пјесник и потпредсједник Удружења писаца Кине

Даи Веина, пјесникиња и истраживач сарадник Кинеске академије друштвених наука

Ли Хонгвеи, романописац и пјесник, замјеник директора Националног музеја модерне кинеске књижевности

Шен Веи, пјесник и есејиста, професор на Универзитету комуникација у Жејјангу

Програм је у 17 часова настављен у Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске промоцијом књиге изабраних пјесама прошлогодишњег добитника награде „Отворена књига“, румунског пјесника и академика, Јона Деаконескуа. Књигу, под насловом *Реторика огледала*, коју су начинили и превели пјесници и преводиоци Ристо Василевски и Нику Чобану. Књижевно-критички осврт на поезију Јона Деаконескуа дала је Вера Хорват, поезију је читала глумица Јелена Јандрић, а са француског језика током промоције преводила је Владана Перлић.

Истог дана, у 19 часова, у Народној библиотеци „Веселин Маслеша“ у Лакташима одржано је Међународно пјесничко вече, а учествовали су пјесници: Леи Пингјанг (Кина), Јулијана Маринковић (Сјеверна Македонија), Селимир Радуловић (Србија), Катарина Миколашова (Словачка), Иштван Тари (Србија/Мађарска), Родољуб Ђорић (Црна Гора), Власта Младеновић, Вера Хорват (Србија), Миладин Берић (Република Српска).

Промоција књиге *Реторика огледала*, Јон Деаконеску, УКРС, 2024.

Библиотека „Веселин Маслеша“ Лакташи

Програм је настављен у уторак, 29. 10, у 11 часова у Културном центру „Кућа Милановића“ представљањем часописа „Нова стварност“ и издавачке дјелатности Удружења књижевника Републике Српске. Учествовали су: Предраг Бјелошевић (главни и одговорни уредник), Јелена Глишић (секретар, члан редакције), Берислав Благојевић (члан редакције), Ранко Павловић (члан Савјета часописа, аутор),

Промоција издавачке дјелатности УКРС-а

Ранко Рисијевић (члан Савјета часописа, аутор), Зоран Костић (члан Савјета часописа, аутор), Зоран Јунгић (аутор и преводилац, Канада/РС), Катарина Миколашова (Словачка), Јон Деаконеску (Румунија), Миладин Берић (аутор), Марко Миловановић Марун (аутор), Власта

Уручење награде „Сергије Лајковић“ главном уреднику часописа „Нова стварност“

Младеновић (аутор). Том приликом је главном уреднику часописа „Нова стварност“, г. Предрагу Бјелошевићу, уручена регионална награда за часописе „Сергије Лајковић“, која се већ 38 година додјељује за најбољи часопис у претходној години, а који посебно афирмише младе ауторе. Часопис „Нова стварност“ је као заслужни лауреат проглашен на 38. Фестивалу младих песника „Млади мај“ у Зајечару, али стицајем околности је додијељена на Међународним сусретима у Бањој Луци. Награду је уручио предсједник Умјетничког савјета Фестивала „Млади мај“ Зајечар, пјесник Власта Младеновић.

Традиционално се гости Међународних књижевних сусрета сретну и са бањолучким гимназијалцима, а ни ова година није била изузетак. Међународни поетски час одржан је у Гимназији Бања Лука с почетком у 12.40, а учествовали су пјесници: Леи Пингјанг, Даи Веина, Ли Хонгвеи, Шен Веи, Ћиу Хуадонг (Кина), Јулијана Маринковић (Сјеверна Македонија), Иштван Тари (Мађарска/Србија), Катарина Миколашова (Словачка), Родољуб Ћорић (Црна Гора), Зоран Јунгић (РС/ Канада) и Вера Хорват (Србија).

Гимназија Бања Лука

На веома срдачном пријатељском сас-танку који је високој шесточлавној делегацији Удружења писаца НР Кине уприличио предсједник УКРС-а, господин Предраг Бјелошевић, постигнут је историјски договор о дугорочној књижевној сарадњи између Удружења писаца Кине и Удружења књижевника Републике Српске. Разговор је вођен након свечаног уручења награде „Отворена књига“ пјеснику Леију Пингјангу и додјеле Повеље УКРС-а пријатељском Удружењу писаца Кине. Делегацију је предводио један од најзначајнијих писаца Кине, господини Ђиу Хуадонг, потпредсједник Удружења писаца Кине, а у чијем саставу су били и угледни писци, представници најзначајнијих књижевних, културних, научних и умјетничких националних установа Кине: г. Леи Пингјанг, пјесник и есејиста, потпредсједник Удружења писаца провинције Јунан и овогодишњи добитник међународне књижевне награде „Отворена књига“, г. Шен Веј, пјесник и есејиста, професор

на Универзитету комуникација у Жејиангу, г. Ли Хунгвеј, романописац, пјесник и замјеник директора Националног музеја модерне кинеске књижевности, гђа Даи Веина, истраживач сарадник Кинеске академије друштвених наука и гђа Су Је, члан особља Међународног одјељења Кинеског удружења писаца.

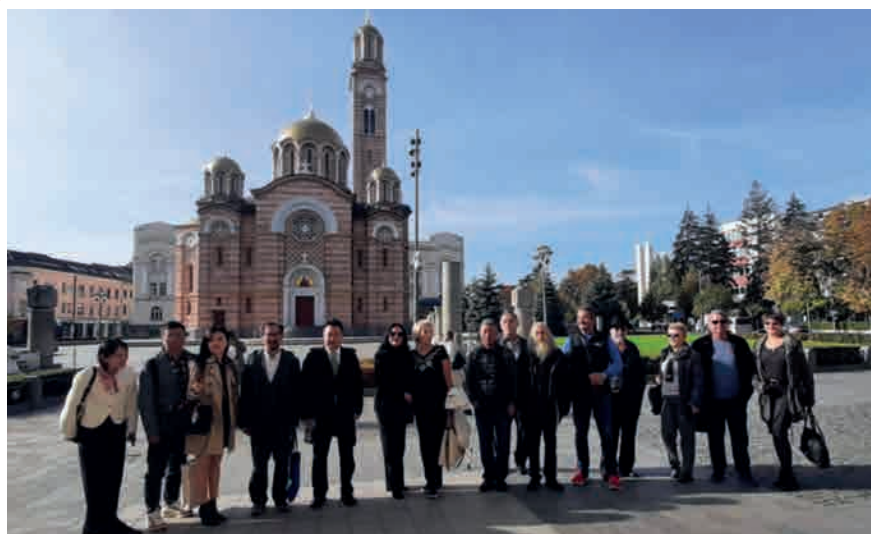
Договорени су први кораци сарадње, посјета делегације писаца Републике Српске њиховом удружењу и неким њиховим међународним фестивалима, као и обострано објављивање поезије и прозе значајних писаца оба удружења, прво у књижевним часописима, а након тога слиједи, по њиховој и нашој оцјени, објављивање књига које се на основу узорка објављених пјесама, прича или одломака из романа у часописима Републике Српске и Народне Републике Кине наметну њиховој, односно нашој књижевно-критичкој оцјени и интересу издавачких дјела-тности једног и другог удружења.

Слијева надесно сједе: Ли Хонгвеи, Шен Веи, Су Је, Ђиу Хуадонг, Даи Веина, Леи Пингјанг

Слијева надесно: Су Је, Шен Веи, Ли Хонгвеи, Ђиу Хуадонг, Предраг Бјелошевић, Леи Пингјанг, Даи Веина, Јелена Глишић

Учесници 9. Међународних књижевних сусрета - Бања Лука 2024. испред храма Христа Спаситеља у Бањој Луци

Церемонија свечаног затварања 9. Међународних књижевних сусрета одржана је у 18 часова у ресторану „Обала“, када је лауреат награде „Отворена књига“, пјесник Леи Пингјанг прочитао пјесничку поруку мира свијету, а затим су и сви остали учесници на својим матерњим језицима прочитали пјесме о љубави или води.

Свечано затварање Сусрета, ресторан Обала

У сриједу, 30. 10, сви учесници су у периоду од 9.30 до 11 часова обишли град и градске културне установе, а затим посјетили винарију „Јунгић“, која сваке године учеснике фестивала почасте флашом најквалитетнијег вина.

Део учесника 9. Међународних књижевних сусрета у посјети винарији Јунгић

Винарија Јунгић и њен власник Жељко Јунгић, вишегодишњи спонзор Сусрета

In Memoriam

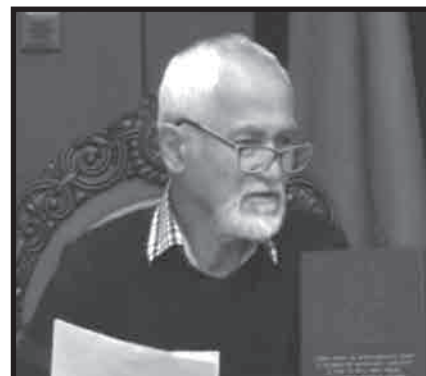
Војин Тривуновић

СЈЕЋАЊЕ НА МИЛОША БОЈИНОВИЋА,
ЧУВАРА РИЈЕЧИ ОД ЗАБОРАВА

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Милош Бојиновић (1947–2024)

СЈЕЋАЊЕ НА МИЛОША БОЈИНОВИЋА, ЧУВАРА РИЈЕЧИ ОД ЗАБОРАВА

По другим учионицама, као добар гласник поезије, професор српскохрватског језика, тада у Гимназији гламочкој, проносио вијести, на неки начин хвалио се да је имао ђака, толико преданог поетском стварању, који је знао (и)скочити из сна, извући се испод вуненог јоргана и шарати пјесмостихом по зидовима собе, да не би којим случајем заборавио све што је смислио. Са собних зидова стихове је преписивао у књигу. Тако је говорио, о мени, уважени професор Милош Бојиновић. Тек сада, када се професор заувјек преселио изван домета живих, постадох свјестан тих његових ријечи.

СТИЦАЈЕМ разних околности, понајвише рата (без нарочитих резултата), професор се сеобио (са) учествовао у сеоби гламочног народа. (посебно је истицао ријеч сеобити, коју је (про)нашао у мојој књизи). Споменућу и уваженог професора, сада почившег, Живка Малешевића, они су наставили наставу Српског језика и књижевности у угледној Гимназији, бањалучкој. Живко је отишао, има томе већ доста година, а Милош првог дана децембра ове године. О књижевности, бар што се тиче мојих завичајаца, највише сам причао са њима. Сада, скоро да сам пристао на стање, да причам сам са собом, па и када покушавам да овај запис оставим као спомен. За сутра у часопису „Сутра“. И један и други су били рецензенти у неким мојим књигама. Говорили су и на промоцијама. Милош је, у некој посебној жељи, настојао да ме „уздигне“ пред публиком, чинећи ме већим него вишим. Имао је уста пуна јаким ријечи. Као што ме је представљао као једног од најталентованијих пјесника, гимназијалцима у Гламочу, нису му недостајале слаткоријечи: на почетку сваке промоције мојих књига поезије или афоризама, говорио је поносно да сам био његов ђак, на што бих ја како сам у том тренутку смислио ријечи захвалнице, да ово професор није рекао, публика не би са сигурношћу могла процијенити, ко је, заправо ђак, а ко професор. Милош је младолик био по свему, по изгледу и по размишљању. У добром расположењу недавно, у јуну срели смо се у бањалучком насељу Обилићеву. Ту негдје је и живио. Морам посебно нагласити да је у себи страствено и одано носио српска одличја, посебно језик, па обичаје, јуначке пјесме, музику и кола. Назвао бих то, једноставно српским циклусом, посебно омеђеним косовским циклусом. Ето, бјежећи, сеобећи се, настанио се у Обилићеву. И он (Милош) и Милош Обилић су, свако на свој начин чувари, сада, небеског путошества свога народа. Мислим да ће се и Обилић обрадовати ако дође до њиховог (су)сретања, наш професор ће славном јунаку потанко објаснити, куда иде Косово? Никад нећу заборавити његову оданост завичају кроз различите облике умјетности, оживљавања обичаја на манифестацијама које смо чинили у Бањалуци, а у организацији Завичајног удружења. Био је и уредник часописа „Коло“. Јединственог и оригиналног. Ја сам (по)најчешће био организатор и водитељ тих завичајних вечери, културно-обичајног садржаја. Публику сам знао оставити у невјерици, говорећи да се мало стрпе, јер ће у наредној тачки да наступи, чувени оркестар, као изненађење. Мало затим, на позорници би се појавио, главом и брадом Милош Бојиновић. За појас је задјенуо, неколико дувачких (старинских) инструмената: фрулу, дипле, кавелу... носио мјешину под пазухом, а у десној руци, гусле, док му је лјевица рука држала виолину. Па, зар то није оркестар? Милош, танак, повисок све је то носио и свирао. Овдје ћу рећи, предложити да би требали да се састану сви досадашњи руководиоци Удружења Гламочана у Бањалуци и смисле неку манифестацију или награду која би се звала по Милошу

Бојиновићу. Имало би смисла да о томе размисле и у другим завичајним (гламочким) удружењима, па и у родном граду.

Милош је у ту кафану донио запис на пет куцаних страница (на писаћој машини), своје виђење моје нове књиге Хватати змију туђом руком. Имао је лијеп обичај да ми прочита своју рецензију за столом, док су око нас били неки други људи који су се састали из различитих разлога. Свако је, наравно имао своје приче, али дало се примијетити да су љубопитљиво прислушкивали како професор својим благим гласом објашњава о блакости, поетском погледу на свијет, његовог давнашњег ђака. Кад је завршио, као успут ми је рекао да сматра да је ово моја најбоља књига. Прешао сам преко тога, наздрављајући за живот и здравље. Испоставиће се да је овај дан био прекратак за разговоре наше. Уздали смо се новом виђењу. Нажалост, професор и један од рецензената није дочекао да види ову књигу у штампаном издању. Смрт је била (пре)брза. Буде ли, да смрт оживљава живот, видјећемо се у посебном распричању. Тог бањалучког послеподнева најмање смо причали о мом рукопису. Највише смо причали о завичају. С поносом сјећао се многих својих ђака, пријатеља, комшија (скидао им је ријечи са усана и записивао их). Изговарао је и њихова имена, али нема смисла да их спомињем, не би сва ни стала у овај текст, а и простор часописа је (по)тијесан. Спомињао је и гламочку бистрину. Бистрину мозговну и ведрину најљепшег неба на свијету. О талентима причали, узраслим у склоповима високих планина. Његови ђаци су, углавном, свако у свом домену, постигли значајне резултате. Мјерљиве свјетским аршинима. Сви смо ми заљубљеници у свој завичај, и они који су га давно, (као ја) напустили, идући трбухом за крухом, али и они који су га ненадано оставили, гоњени силом прилика. А, Милош Бојиновић га је понио у себи, на свој, посебан начин. Писао је цијелог живота својеврстан споменар, био чувар од заборава, нарочито старобитних ријечи гламочког краја, које је отимао од мрења. Током четрдесет дугих година брижљиво је сакупљао ријечи из (старог) гламочког говора. Више од десет хиљада ријечи сврстао је у зборник и објавио у САНУ (Српској академији наука и умјетности) и на тај начин отео од заборава. Волио бих кад би о томе (са)знало више наших људи. Само да је сабрао овај рјечник, професор Милош Бојиновић је, слободно ћу рећи, учинио да његово дјело постане бесмртно. Све друго, што смо ми (остали) дали завичају, вриједи, али са овим Милошевим дјелом не може се ништа мјерити.

Војин Тривуновић

